

ISSN 2518-7090

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 843

Германська філологія

Збірник наукових праць

Чернівці
2023

**Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Германська філологія / редкол.: І. М. Осовська (гол. ред.) та ін. Чернівці : Рута, 2023. Вип. 843.
168 с.**

У збірнику вміщено статті, де розглянуто актуальні питання когнітивної та комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту, дискурсології, семантики, перекладознавства та методики викладання іноземних мов.

Головний редактор

Осовська Ірина Миколаївна, доктор філологічних наук, професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Заступник головного редактора

Кійко Юрій Євгенович, доктор філологічних наук, професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Члени редколегії:

Бялик Василь Дмитрович, доктор філологічних наук, професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Іваницька Марія Лонгинівна, доктор філологічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Кійко Світлана Василівна, доктор філологічних наук, професор,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Леміш Наталія Євгенівна, доктор філологічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, Україна

Міжнародна редколегія:

Rodica Dimitriu, доктор філологічних наук, професор, Яський університет імені Александра Іоана Кузи, Румунія

Thorsten Roelcke, доктор філологічних наук, професор, Технічний університет м. Берлін, Німеччина

Bettina Bannasch, доктор філологічних наук, професор, Аугсбурзький університет, Німеччина

Alfred Wildfeuer, доктор філологічних наук, професор, Аугсбурзький університет, Німеччина

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15754-4246Р від 02.10.2009 р.

Включено до переліку фахових видань України – Категорія Б –
Наказ Міністерства освіти і науки України 26.11.2020 р. № 1471,
рішення АК 26.11.2020 р. №1471.

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Адреса редколегії:

Факультет іноземних мов
вул. Садова, 5, корпус 19,
58000, Чернівці, Україна

**STYLISTIC PECULIARITIES OF JOE BIDEN'S MICROBLOG
IN TWITTER SOCIAL NETWORK
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРОБЛОГУ ДЖО БАЙДЕНА
В МЕРЕЖІ TWITTER**

Зоряна БАТРИНЧУК, Тетяна СУРОДЕЙКІНА, Ігор БЕРЧА
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
z.batrynychuk@chnu.edu.ua, t.surodeikina@chnu.edu.ua, bercha.ihor@chnu.edu.ua
http://orcid.org/0000-0001-8822-8226, http://orcid.org/0000-0002-3862-5677
DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.3-10>

The present article aims at analyzing stylistic features of the Internet discourse on the material of a microblog by a famous world politician Joe Biden in his official Twitter account. The subject of our research is various stylistic devices by which the transfer of the author's emotional state to his readers and his attitude towards the major world events is formed. A range of scientific methods have been employed to classify the means of expression, namely: descriptive and comparative methods as well as the method of stylistic and discourse analysis. To achieve this goal, the peculiarities of the functioning of stylistic devices have been considered. The frequency of using these tools in the Internet discourse under study has also been studied. In general, Joe Biden's tweets are characterized by highlighting the fast progress of his administration in various spheres of life, the use of both colloquial and bookish vocabulary, and scarcity of law and political terms. The tweets under analysis contain numerous lexical stylistic devices, among which the most frequently used appeared to be metaphor, metonymy and epithet. Moreover, the American president employs plenty of syntactic stylistic devices such as rhetorical questions, ellipsis, anaphora, stylistic repetition and gradation. Antithesis, epiphora and anadiplosis are few in occurrence. Also, this microblog can be characterized by the use of such phonetic stylistic devices as alliteration of consonant sounds /r/, /k/, /s/ and /m/ as well as assonance of vowel sounds /æ/ and /e/. Thus, Joe Biden's microblog is rich in various stylistic devices.

Key words: the Internet discourse, microblog, Twitter, Joe Biden, stylistic devices.

Статтю присвячено дослідженню ключових стилістичних особливостей мікроблогу світового політика Джо Байдена в інтернет-дискурсі у соцмережі загального призначення Twitter, яка спрямована на забезпечення комунікації, розрахована на будь-якого користувача, найбільше від інших видів орієнтована на самопрезентацію, містить розважальний, пізнавальний, рекламний контент. Предметом дослідження є різнорівневі стилістичні засоби, за допомогою яких формується передача емоційного стану автора та його ставлення до найважливіших світових подій. З метою класифікації виразних засобів було застосовано описовий і порівняльний метод, а також методи стилістичного і дискурс-аналізу. Для досягнення поставленої мети було розглянуто особливості функціонування вказаних стилістичних засобів. Досліджено також частотність їх використання в інтернет-дискурсі, що вивчається. У загальному твіті Джо Байдена характеризуються широким використанням його ніку @POTUS, у той час як решта світових політиків використовує свої справжні імена та прізвища, висвітленням швидких успіхів його адміністрації у різних сферах життя, наявністю як розмовної, так і книжної лексики, подекуди використанням юридичних і політичних термінів, а також містять низку адресно скерованих комунікативних стратегій, здебільшого CONFLICTного, звинувачувального типу на адресу попередників. Аналізовані твіти містять багато лексичних стилістичних засобів, серед яких найчастотнішими виявилися метафора, метонімія та епітет. У ході дослідження було також встановлено, що для створення найбільш експресивного ефекту, Джо Байден застосовує такі синтаксичні стилістичні виразні засоби, як риторичне питання, еліipsis, анафора, стилістичний повтор і градація. Маловживаними виявилися антитеза, епіфора й анадиплосис. Для досліджуваного мікроблогу чинного американського президента найбільш характерними виявилися такі фонетичні стилістичні засоби як алітерація приголосних звуків /r/, /k/, /s/ та /m/ і асонанс голосних звуків /æ/ та /e/, що зумовлено передусім особливостями вимови американського варіанту англійської мови. Отже, мікроблог Джо Байдена є багатим на різнорівневі стилістичні засоби.

Ключові слова: інтернет-дискурс, мікроблог, Джо Байден, Твітер, стилістичні засоби.

Вступ. Протягом тривалого часу головною функцією інтернету вважали інформативну, проте сьогодні цілком очевидно, що інтернет виконує ще й комунікативну функцію, прикладом якої може слугувати спілкування у соціальних мережах. Мова адаптується до змін у культурі та суспільстві, а також набуває нових рис як результат процесу глобалізації.

Виникнення першого сприяло появі *Інтернет-дискурсу*, що виділяється в окремий тип за каналом спілкування. Як пише О.І. Горошко, "інтернет-простір постає як одна з форм існування інформаційно-комунікативного суспільства, представляючи певну силову конструкцію, що створюється людьми, їх соціальними, культурними та комунікативними практиками" (Горошко, 2006, с. 37).

Актуальність нашої роботи визначає очевидна необхідність ретельного вивчення стилістики нового комунікаційного середовища у соцмережах.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше проводиться аналіз стилістичних засобів у інтернет-дискурсі мікроблогу американського президента Джо Байдена у мережі Twitter.

Ми визначаємо *мікроблог* як один із жанрів інтернет-дискурсу, що відповідає таким критеріям до каналу передачі та отримання інформації як швидкість, компактність, доступність та простота у використанні (Кантюрова, 2011, с. 165).

Серед соціальних мереж, що залучені до персональної та інституційної комунікації, потужним інструментом публічного спілкування є Twitter. Мовці-політики висловлюють тут свою позицію, аргументують її, часом нав'язують читачам і переконують в її істинності. Дописувачі коментують певну ситуацію, подію, явище, тобто інформативність поєднано з аргументативністю.

Дослідження твітингу в політичному дискурсі представлено в праці О. Горошко і Т. Полякової, які виокремлюють новий мовленнєвий жанр – політичний твітинг, що має наступні параметри: "мета, тип автора та адресата, хронотоп (оформлення жанру на екрані комп'ютера, структура твітів, обмеження довжини повідомлення в 140 знаків, види твітів, тематика твітів, мультимедійність, інтерактивність, гіпертекстуальність, оперативність), стилістичні параметри" (Горошко, Полякова, 2014, с. 94).

На думку О. Горошко, соцмережа Twitter є загального призначення, спрямована на забезпечення комунікації, розрахована на будь-якого користувача, найбільше від інших видів орієнтована на самопрезентацію, містить розважальний, пізнавальний, рекламний контент (Горошко, 2006, с. 223–237).

Т. Полякова уналежнює до чинників, що забезпечують високу популярність Твіттеру, "простоту і доступність користування, високу оперативність, швидкість створення акаунта, наявність зручного пошукового інтерфейсу, можливість виразити свою думку в лаконічній формі" (Полякова, 2014, с. 93).

Використання соцмережі Twitter пов'язано з домінуванням комунікативної настанови на спілкування з масовим адресатом, тобто комунікація "скерована на всіх користувачів, підписаних на отримання повідомлень відповідного політичного діяча" (Горошко, Полякова, 2014, с. 95).

Методи дослідження. Отже, з метою виявлення стилістичних засобів, яким надається перевага у інтернет-дискурсі мікроблогу американського президента Джо Байдена у мережі Twitter, використовуємо описовий і порівняльний методи, а також методи стилістичного і дискурс-аналізу.

Результати та обговорення.

1. Загальні особливості мікроблогу Джо Байдена в мережі Twitter. Проаналізувавши 100 твітів із акаунту американського президента Джо Байдена на політичні теми загальним обсягом 20 168 знаків (без пробілів) або 4012 слововживань за період з 1 грудня 2022 по 28 лютого 2023 рр., ми виявили, що першою значною особливістю акаунту американського президента є його нік – @POTUS, у той час як решта світових політиків використовує свої справжні імена та прізвища (@ZelenskyUa, @BorisJohnson). Абревіатура POTUS почала використовуватися телеграф-операторами наприкінці 19 ст. і означає «President of the United

States». Відповідно його дружина – перша леді США – FLOTUS – «First lady of the United States». Наразі акронім POTUS є найпотужнішим у світі.

Відмітимо також, що зі 100 проаналізованих твітів на політичну тематику лише 10 були присвячені подіям в Україні, наприклад:

"Today, I signed the bipartisan omnibus bill, ending a year of historic progress. It'll invest in medical research, safety, veteran health care, disaster recovery, VAWA funding – and gets crucial assistance to **Ukraine**. Looking forward to more in 2023" (Twitter, Дж. Байден, 30.12.2022).

Тобто Президент США дуже обережно висловлюється про ситуацію, що склалася, на широкий загал.

Переважна більшість твітів повідомляла підписникам (29,6 млн.) про успіхи адміністрації Байдена за час його перебування на посаді, а також містила низку адресно скерованих комунікативних стратегій, здебільшого CONFLICTного, звинувачувального типу, напр.:

"The last administration spent their first two years talking about a plan to pass an infrastructure bill to repair our crumbling roads and bridges. We got it done" (Twitter, Дж. Байден, 12.01.2023).

Щоб наблизитися до своїх читачів, а, можливо, і потенційних виборців, Джо Байден використав 10 прикладів розмовної лексики у зверненні до них, наприклад:

"Folks, House Republicans are telling us they want to pass legislation that would help wealthy tax cheats, hike taxes on working families with a 23% sales tax, and block actions to lower prices at the pump. We can do better than that" (Twitter, Дж. Байден, 21.01.2023).

"Congrats to you, Patty. I look forward to continuing our work together" (Twitter, Дж. Байден, 04.01.2023).

Одночасно з цим, він також використовує і книжну лексику (32 лексеми), наприклад: *non-negotiable, reaffirm commitment, stewardship, perennial battle, insurrection, a unique bond, prosperity*, тощо.

Ми також помітили використання юридичних (14 прикладів) і політичних термінів (4 приклади).

"Now, we're **implementing the laws** we passed so families feel the benefits in their everyday lives" (Twitter, Дж. Байден, 07.01.2023).

"Despite our differences of opinion, America's elected officials must say clearly with a unified voice that there is no place for **voter intimidation** or political violence in America" (Twitter, Дж. Байден, 07.01.2023).

Отже, твіти Джо Байдена характеризуються висвітленням успіхів його адміністрації у різних сферах життя, наявністю як розмовної, так і книжної лексики, нечастотним використанням юридичних і політичних термінів.

2. Стилiстичнi засоби лексичного рiвня у мiкроблозі Джо Байдена. Проаналізувавши твіти чинного президента США за зимовий період 2022 – 2023 рр., ми виявили в ньому різноманітні лексичні стилістичні засоби, серед яких виділяється використання метафори (58 прикладів), наприклад:

"The battle for the soul of this nation is **perennial**. It's a constant struggle between **hope and fear** – against those who advance racism, extremism, and insurrection. But at our best, the American promise wins out" (Twitter, Джо Байден, 16.01.2023).

Персоніфікацію – різновид метафори – використано 18 разів, до прикладу:

"Our problems at the border didn't arise overnight. And they won't be solved overnight. Extreme Republican elected officials like to run on immigration – now, they have a choice. They can keep using it to score political points, or we can come together to fix this broken system" (Twitter, Джо Байден, 06.01.2023) – проблеми не виникають і не вирішуються самі по собі, їх хтось створює і вирішує.

Виявлено також 42 випадки використання метонімії, наприклад:

"The last administration spent their first two years talking about a plan to pass an infrastructure bill to repair our crumbling (епітет) roads and bridges. We got it done" (Twitter, Джо Байден, 21.01.2023) – під «адміністрацією» маються на увазі усі її працівники.

"*The United States of America and Mexico are all in on building a stronger partnership and delivering stronger solutions*" (Twitter, Джо Байден, 10.01.2023) – назви країн тотожуються з людьми, народами, які їх населяють.

Доволі частотним є застосування Байденом епітетів (24 приклади):

"*We grieve with all those who are mourning this **heartbreaking** tragedy*" (Twitter, Джо Байден, 19.01.2023).

Проте, поодиноким виявилось використання алюзії (2 приклади):

"*This is a time for choosing. Will we choose democracy over autocracy? Community over chaos? Love over hate? These are questions of our time that I ran for president to help answer. And of which **Dr. King's** life and legacy will guide us forward*" (Twitter, Джо Байден, 16.01.2023).

У представленому прикладі бачимо згадування імені відомого американського баптистського проповідника Мартіна Лютера Кінга, знаного своєю боротьбою за рівність і громадянські права темношкірого населення США і пізніше вбитого у Мемфісі після виголошення промови «Я був на вершині гори» у 1968 р.

Представимо отримані дані у діаграмі:

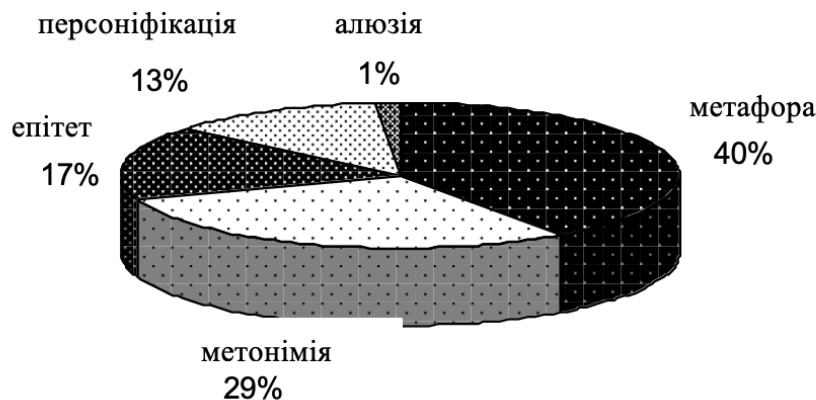

Рис. 1 Стилістичні засоби лексичного рівня у мікроблозі Джо Байдена

Отже, проаналізовані твіти Джо Байдена на політичні теми містять багато лексичних стилістичних засобів (144). Найчастотнішою є метафора (58 випадків вживання, 40%), менш вживаною виявилася метонімія (42 приклади, 29%), майже вдвічі менше застосовано епітетів (24 приклади, 17%). Присутні також 18 прикладів персоніфікації (13%). Алюзія (2 приклади, 1%) є майже нехарактерною для аналізованого матеріалу.

3. Стилістичні засоби синтаксичного рівня у мікроблозі Джо Байдена.

До стилістичних засобів синтаксичного рівня у мікроблозі Джо Байдена відносимо передусім риторичні питання. Їх зафіксовано 10. Наведемо декілька прикладів:

"*This is a time for choosing. Will we choose democracy over autocracy? Community over chaos? Love over hate?*(еліпсис) *These are questions of our time that I ran for president to help answer. And of which Dr. King's life and legacy will guide us forward*" (Twitter, Джо Байден, 16.01.2023).

У цих прикладах ми бачимо, що президент доволі часто використовує питальні конструкції для привернення уваги читачів, а також для комунікації з аудиторією через наявну опцію коментарів.

Однаково частотними (10 прикладів) виявилися й еліптичні конструкції:

"*This Christmas season, my hope is that we take a few moments of quiet reflection to really look at one another. Not as Democrats or Republicans. But as who we really are: fellow Americans*" (Twitter, Джо Байден, 16.01.2023).

Анафора – прийом, який містить повторення слова чи фрази на початку послідовних речень, фраз чи речення – також є характерною для твітів Байдена. Вона дозволяє блогеру підсилити сенс повідомлення. Загальна кількість проаналізованих прикладів – 8. Розглянемо їх:

"Our problems at the border didn't arise overnight. And they won't be solved overnight. But, we can come together to fix this broken system. We can secure the border and fix (повтор) the immigration process to be orderly, fair, safe, and humane" (Twitter, Джо Байден, 09.01.2023).

На противагу анафорі, епіфору вжито лише двічі, наприклад:

"Our problems at the border didn't arise **overnight**. And they won't be solved **overnight**. But, we can come together to fix this broken system. We can secure the border and fix the immigration process to be orderly, fair, safe, and humane (перерахування)" (Twitter, Джо Байден, 09.01.2023).

Наступним прийомом на синтаксичному рівні виявилось стилістичне повторення для посилення експресивних відтінків позначуваних ним понять. Загальна кількість стилістичних повторів – 6. Наприклад:

"The United States of America and Mexico are all in on building a **stronger** partnership and delivering **stronger** solutions" (Twitter, Джо Байден, 10.01.2023).

У ході дослідження також було виявлено прийом стилістичного перерахування – називання один за одним предметів, ознак або явищ (6 прикладів):

"House Republicans have proposed a new 23% national sales tax on American families, increasing the prices of everything from **groceries and gas to food and medicine**. American families need more breathing room. Not less" (Twitter, Джо Байден, 22.01.2023).

Нами також було помічено 5 прикладів градації:

"Prime Minister Kishida of Japan has been a steadfast ally and friend to the United States. It was my pleasure to sit down with him and discuss how we're stepping up together to advance peace, security, and prosperity (перерахування) for both our **countries, the Indo-Pacific, and the world**" (Twitter, Джо Байден, 13.01.2023).

Антитеза представлена лише 4 прикладами:

"House Republicans chose to start their term attempting to **cut taxes** for billionaires, **raise taxes** on working families, and make inflation worse. All the challenges we face, and that's their pick" (Twitter, Джо Байден, 18.01.2023).

Анадиплосис також виявився мало характерним для твітів Байдена (2 приклади):

"Ukraine and the Ukrainian people don't just **inspire** us – they **inspire** the world. It was an honor to host President Zelensky at the White House" (Twitter, Джо Байден, 23.12.2022).

Кількісні характеристики нашого дослідження представлені нижче (див. рис. 2):

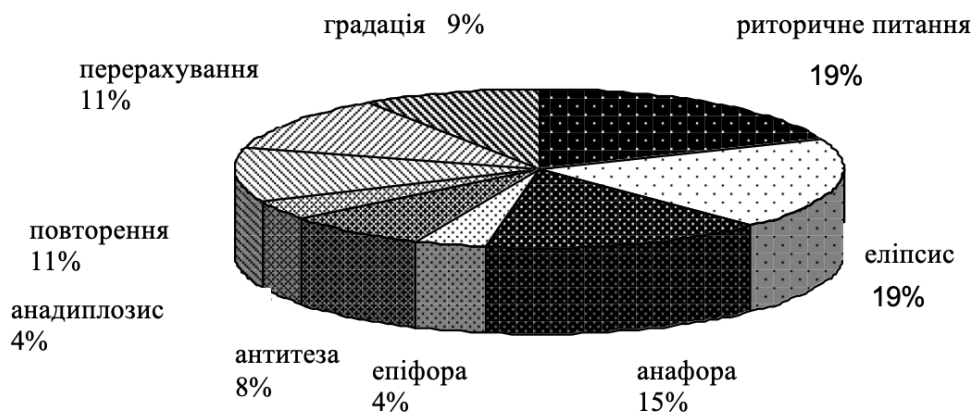

Рис. 2. Стилістичні засоби синтаксичного рівня у мікроблозі Джо Байдена

Отже, в ході дослідження було встановлено, що для створення найбільш експресивного ефекту, Джо Байден застосовує такі синтаксичні стилістичні виразні засоби, як риторичне

питання (10 прикладів, 19%), еліпсис (10, 19%), анафору (8, 15%), стилістичний повтор (6 прикладів, 11%), стилістичне перерахування (6 прикладів, 11%), градацію (5 прикладів, 9%). Маловживаними виявилися антитеза (8%), епіфора (4%) й анадиплосис (4%).

4. Стилiстичнi засоби фонетичного рiвня у мiкроблозi Джо Байдена. Серед стилістичних засобів цього рівня характерним для мікроблогу Джо Байдена є алітерація різноманітних приголосних звуків у кожному його твіті, найбільше зустрічається повторення звуку /r/ (32 приклади) завдяки фонетичним особливостям американського варіанту англійської мови. Наведемо приклади алітерації:

/r/ "*Prime Minister Ardern, the U.S.-New Zealand partnership is stronger than ever, thanks in large part to your leadership....*" (Twitter, Джо Байден, 19.01.2023).

Наступним за частотністю вживання є повторення приголосного звуку /k/ (30 прикладів):

/k/ "*This is a time for choosing. Will we choose democracy over autocracy? Community over chaos?...*" (Twitter, Джо Байден, 16.01.2023).

Також ми зафіксували 28 прикладів алітерації звуку /s/:

/s/ "*Jill and I send our deepest condolences to the families of all those killed in the tragic helicopter crash in Ukraine this morning – including Minister of Internal Affairs Monastyrskyy, a reformer and patriot. We grieve with all those who are mourning this heartbreaking tragedy*" (Twitter, Джо Байден, 19.01.2023).

Трохи менше представлена алітерація звуку /m/ (24 приклади):

/m/ "*House Republicans chose to start their term attempting to cut taxes for billionaires, raise taxes on working families, and make inflation worse. All the challenges we face, and that's their pick*" (Twitter, Джо Байден, 18.01.2023).

Решта прикладів алітерації є значно менш чисельними і становлять від 20 до 4 вживань, наприклад:

/t/ (20) "*The battle for the soul of this nation is perennial. It's a constant struggle between hope and fear – against those who advance racism, extremism, and insurrection. ...*" (Twitter, Джо Байден, 16.01.2023).

/l/ (20) "*Folks, House Republicans are telling us they want to pass legislation that would help wealthy tax cheats, hike taxes on working families with a 23% sales tax, and block actions to lower prices at the pump ...*" (Twitter, Джо Байден, 21.01.2023).

/w/ (16) "*In the Oval Office is a bust of Dr. King. I often think of the question Dr. King asked us all those years ago: "where do we go from here?" My message today is that we go forward when we go together*" (Twitter, Джо Байден, 21.01.2023).

/n/ (12) "*House Republicans have proposed a new 23% national sales tax on American families, increasing the prices of everything from groceries and gas to food and medicine. American families need more breathing room. Not less*" (Twitter, Джо Байден, 22.01.2023).

/f/ (9) "*When I signed the first significant piece of gun safety legislation in decades, I said there was still work to be done to keep dangerous firearms out of dangerous hands. ...*" (Twitter, Джо Байден, 06.01.2023).

/p/ (8) "*... Despite Republican officials' attempts to block student debt relief, my Administration is confident in our legal authority to carry out our plan. ...*" (Twitter, Джо Байден, 15.01.2023).

/g/ (4) "*I've instructed my Administration to bring every element of the federal government together to help with immediate needs and long-term rebuilding of California. We'll be with you long after the headlines fade*" (Twitter, Джо Байден, 20.01.2023).

Підіб'ємо підсумки кількісних підрахунків щодо повторення приголосних звуків в безпосередній близькості за допомогою таблиці 1 нижче.

Із таблиці 1 бачимо, що найчастіше у безпосередній близькості повторюються звуки /r/ (приблизно 16%), /k/ (близько 15%), /s/ (майже 14%) та /m/ (приблизно 12%), що разом становить більше половини всіх встановлених випадків алітерації (57%). По 10% алітерації представлено повторенням звуку /t/ і /l/, приклади алітерації решти звуків (/w, n, f, p, g/) є малочисельними.

Таблиця 1

Алітерація у твітах Джо Байдена		
Звук	Кількість повторень у безпосередній близькості	Відсотки
/r/	32	15,8%
/k/	30	14,8%
/s/	28	13,8%
/m/	24	11,8%
/t/	20	10%
/l/	20	10%
/w/	16	8%
/n/	12	5,9%
/f/	9	4%
/p/	8	4%
/g/	4	2%
Всього	203	100%

Проаналізуємо далі приклади асонансу – повторення однакових голосних звуків у безпосередній близькості.

Провівши аналіз фонетичних стилістичних засобів у твітах американського президента, ми виявили, що явище алітерації є характерним лише для малої кількості голосних звуків. Втім, нам вдалося виявити такі приклади:

/æ/ (16) "...House Republicans have proposed a new 23% national sales tax on American families,..." (Twitter, Джо Байден, 22.01.2023).

/e/ (12) "Mayors know better than anyone the measure of success isn't how many partisan points you've scored. Success is: did we fix the problem? They're helping us prove in every city and town in this country that our best days are ahead of us" (Twitter, Джо Байден, 21.01.2023).

/i/ (8) "Join me as I deliver remarks to reaffirm my commitment to supporting the people of California as they recover and rebuild from the impact of recent extreme weather across the state" (Twitter, Джо Байден, 20.01.2023).

/eə/ (4) "...Under our watch, big corporations are starting to pay their fair share in taxes..." (Twitter, Джо Байден, 20.01.2023).

Згрупуємо отримані кількісні дані у таблицю 2.

Таблиця 2

Асонанс у твітах Джо Байдена		
Звук	Кількість повторень у безпосередній близькості	Відсотки
/æ/	16	40%
/e/	12	30%
/i/	8	20%
/eə/	4	10%
Всього	40	100%

Отже, з 40 випадків алітерації найбільше повторюються звуки /æ/ (40%) та /e/ (30%).

Таким чином, для мікроблогу американського президента характерними виявилися такі стилістичні засоби як алітерація приголосних звуків /r/, /k/, /s/ та /m/ і асонанс голосних звуків /æ/ та /e/.

Висновки. Загалом твіти Джо Байдена характеризуються наявністю як розмовної, так і книжної лексики, подекуди використанням юридичних і політичних термінів. Серед лексичних стилістичних засобів найчастотнішою виявилися метафора, метонімія та епітет. Джо Байден застосовує такі синтаксичні стилістичні виразні засоби, як риторичне питання, еліпсис, анафору, стилістичний повтор і градацію. Маловживаними виявилися антитеза, епіфора й

анадиплосис. Для мікроблогу американського президента характерними є такі фонетичні стилістичні засоби, як алітерація приголосних звуків /r/, /k/, /s/ та /m/ і асонанс голосних звуків /æ/ та /e/. Отже, мікроблог Джо Байдена є багатим на різнорівневі стилістичні засоби.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні компаративного/гендерного аспекту функціонування стилістичних засобів у мікроблогах соціальних мереж Twitter або Instagram.

Список літератури

Горошко Є. І. Інтернет-комунікація: проблема жанру. *Жанри та типи тексту в науковому та медійному дискурсі*: довідник. ОREL, 2006. 237 с.

Горошко Е. И., Полякова Т. Л. Политический твиттинг как новый жанр Интернет-коммуникации. *Вопросы психолингвистики*. 2014. С. 92–103.

Горошко Е. И. Лингвистика Интернета: Формирование дисциплинарной парадигмы. *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе: межвуз. сб. науч. тр.* Вып. 5 / отв. ред. А.Г. Пастухов. ОREL: ОГИИК, ПФ «Картуш», 2007. С. 223–237.

Каптюрова В.В. Структурна організація повідомлень у англomовних мікроблогах. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2011. С. 164–171.

Полякова Т. Л. Лінгвостилістичні характеристики жанру твітінг в англomовній політичній інтернет-комунікації: автореферат дис. канд. філол. наук. Харків, 2014. 20 с.

Швелідзе Л. Д. Ритуальні мовленнєві жанри в соціальних мережах (на матеріалі повідомлень в українському та американському TWITTER). *Нова філологія*: збірник наукових праць. Запоріжжя, 2020. Вип. 80. С. 320–325.

Шугаєв А.В. Інтернет-дискурс у глобальній епосі інформатизації суспільства. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 10. Том 1. С. 146–151.

President Biden. URL: <https://twitter.com/POTUS>

References

Horoshko Ye.I. (2006) Internet-komunikatīia: problema zhanru [Internet communication: genre problem]. *Zhanry ta typu tekstu v naukovomu ta mediinomu dyskursi*: dovidnyk. Orel. 237 s.

Goroshko E.I. Polyakova T.L. (2014) Politicheskii twitting kak novyy zhanr internet kommunikatsii [Political twitting as a new genre of the Internet communication]. *Voprosy psihilingvistiki*. s. 92–103.

Goroshko Ye.I. (2007) Lingvistika Interneta : Formirovanie distsiplinarnoi paradigmy [The Internet linguistics: Disciplinary paradigm formation]. *Zhanry i typy teksta v nauchnom i mediinom diskurse*. Vyp. 5. Orel: Kartush. s. 223–237.

Kaptiurova, V.V. (2011). Strukturna orhanizatsiia povidomlen v anhlomovnykh mikroblohakh [Structural organization of messages in English microblogs]. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia I perspektyvy*. Kyiv: Lohos. P. 164–171.

Poliakova T.L. (2014) Lingvostylistychni kharakterystyky zhanru twiting v anglomovnii politychnii internet-komunikatsii [Linguo-stylistic characteristics of the genre Twitting in the English political Internet communication]: avtoreferat dys.kand.filol.nauk. Kharkiv. 20 s.

Shvelidze L.D. (2020) Rytualni movlennievi zhanry v sotsialnykh merezhakh (na materialy povidomlen v ukrainskomu ta amerykanskomu TWITTER) [Ritual communicative genres in social networks (on the material of Ukrainian and American Twitter messages)]. *Nova filolohiia*: zbirnyk naukovykh prats. Zaporizhzhia. Vyp. 80. S. 320 – 325.

Shuhaiev A.V. Internet-dyskurs u globalnii eposi informatyzatsii suspilstva [Internet discourse in the global epoch of society informatization]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 10. Tom 1. S. 146 – 151.

President Biden. URL: <https://twitter.com/POTUS>

**COMPARATIVE ANALYSIS OF STYLISTIC DEVICES IN THE GERMAN
TRANSLATIONS OF THE BOOK OF ECCLESIASTS
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПЕРЕКЛАДАХ
«КНИГИ ЕККЛЕЗІАСТА» НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ**

Лілія БУКРЕЄВА, Наталія ДІДЕНКО

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

didenko.natalia2323@google.com

<https://orcid.org/0009-0001-6949-8690>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.11-20>

The article presents a comparative analysis of stylistic devices in the German translations of the "Books of Ecclesiastes", which is a text of the Old Testament, typical of biblical didactic and prophetic books, and whose purpose is to encourage people to think about the meaning of life. The book raises the issues of transience and futility of human existence especially acutely. The relevance of the study lies in the comparison of modern German translations of the book of Ecclesiastes with the aim of demonstrating translation trends and different approaches to the reproduction of artistic means in these translations. The research material consists of translations of the book of Ecclesiastes from different years, made by translators from the ancient Hebrew language into German. The article examines the stylistic means of the biblical text and their reproduction in modern translations, compares and comments on some problematic fragments of the book of Ecclesiastes, the translation of which, despite a large number of scientific works, still needs clarification. Particular attention is paid to fragments of the text, the interpretation of which has a double meaning. The research material allows analysing the diachronic trends in the translation of the book of Ecclesiastes and drawing conclusions about the possibility and purpose of reproduction by the translator's content and means of artistic imagery in translations of different years. According to the conducted analysis, the authors came to the conclusion that, despite centuries of discussion, an attempt to make a single universal translation of the book of Ecclesiastes is impossible. From a methodological point of view, we should emphasize that in recent years there has been a negative trend toward a recipient-oriented understanding of the text, which, in turn, pushes the translator to omit stylistic devices and form a translation of the holy book that is more understandable for today, which unfortunately leads to the loss of artistic stylistics of the archaic poetic text.

Key words: comparative analysis, stylistic devices, biblical text, the book of Ecclesiastes

У статті представлено порівняльний аналіз стилістичних засобів у перекладах німецькою мовою «Книги Екклесіаста», яка являє собою текст Старого Заповіту, характерний для біблійних повчальних, пророцьких книг та має своєю ціллю заохочувати людину до міркування над сенсом життя. Особливо гостро у книзі підіймаються питання швидкоплинності та марності людського існування. Актуальність дослідження полягає у зіставленні сучасних німецьких перекладів книги Екклесіаста з ціллю продемонструвати перекладацькі тенденції та різні підходи до відтворення художніх засобів в цих перекладах. Матеріалом дослідження постають переклади книги Екклесіаста різних років, виконані перекладачами з давньоєврейської мови на німецьку. У статті розглядаються стилістичні засоби біблейського тексту та їх відтворення у сучасних перекладах, порівнюються та коментуються деякі проблемні фрагменти книги Екклесіаста, переклад яких, не зважаючи на велику кількість наукових праць, й досі потребує уточнення. Особлива увага звертається на фрагменти тексту, тлумачення яких має подвійне значення, наприклад лейтмотиви, метафори та авторські алегорії. Матеріал дослідження дозволяє проаналізувати діахронічні тенденції перекладу книги Екклесіасту та зробити висновки щодо можливості й мети відтворення перекладачами змісту та засобів художньої образності у перекладах різних років. У результаті проведеного аналізу автори дійшли висновків, що, попри багатомовні дискусії, спроба зробити єдиний універсальний переклад книги Екклесіаста виявляється неможливою. З методологічної точки зору слід зробити акцент на тому, що останні роки визначається негативна тенденція до реципієнто-орієнтованого розуміння тексту, що у свою чергу, підштовхує перекладача опускати стилістичні засоби та формувати більш зрозумілий для сьогодення переклад священної книги, що, на жаль, призводить до втрати художньої стилістики архаїчного поетичного тексту.

Ключові слова: порівняльний аналіз, стилістичні засоби, біблейський текст, книга Екклесіаста.

Вступ. В українських перекладах Біблії, які здійснювались не з оригіналу, а з грецької Септуагінти, за книгою, що міститься у Старому Заповіті між Притчами Соломона та Піснею Пісень історично закріпилася назва «Екклезіаст», яка є транскрипцією неперекладеної грецької лексеми ἐκκλησιαστής.

Назва цієї книги Старого Заповіту в німецьких перекладах є транскрипцією неперекладеної давньоєврейської лексеми לְחָרֵץ – [qohælæt]. У перекладі з давньоєврейської мови лексема «Кохелет» означає «той, хто промовляє на зібранні», «церковний оратор» або «проповіді в зборах». Інакше кажучи, назва книги у першотворі вказувала його реципієнту на проповідника, мудрого скептика, який ставив складні запитання та шукав відповіді на них. Але не будучи перекладеною, назва книги зазвичай сприймається читачами як власна назва. Маємо лише здогадуватися, чому стародавні перекладачі Біблії не перекладали цю лексему як «проповідник», а використовували транскрипцію «Екклезіаст» і «Кохелет».

Особлива філософська глибина думок проповідника та його песимістичні погляди на сенс буття людини надають тексту надзвичайну *індивідуальність*. Цілком ймовірно, що безіменний проповідник не мав би такий вплив на читача, як людина, що має конкретне ім'я. Таким чином пояснюється виникнення та закріплення у віковій традиції перекладів цієї частини Старого Заповіту власних назв: «Екклезіаст» в українських і російських та «Кохелет» в німецьких перекладах.

Основна тема філософських роздумів Книги Екклесіаста – сенс буття і цінність людського життя. І книга, і постать Проповідника вже не одне тисячоліття постають предметом дослідження багатьох вчених. Перед читачем цього біблійного твору постає образ мудреця, який шукає відповіді на вічні загальнолюдські питання та заохочує, «залишивши упередження зважитись на переоцінку цінностей життя та пошуку сенсу власного існування» (Хілько, с. 60).

Більшість дослідників (Sellin, 1933; Rose, 1999; Синило, 1998; Хілько, 2020) вказують на явну трагічність та песимістичність оповідання, однак у декількох сучасних працях (Lauha, 1978; Fischer, 1999; Schwienhorst-Schönberger, 2004, Strübind, 2014) знаходимо протилежну точку зору, згідно якої проповідник навпаки закликає до радощів життя – «*Lebensfreude*»: «*Nur im Leben ist Freude möglich*». За думкою Джеймса Креншоу, «автор твору зізнається, що щастя та нещастя йдуть поруч і біди завжди протистоїть радість життя» (Crenshaw James L., 1994).

Книга Екклесіаста є унікальною, не схожою на звичайний вчений трактат, у якому викладається морально-філософське учення. Перед читачем постає картина світу соціального та духовного буття людини, яка дивує своєю складністю, неоднозначністю, суперечливістю саме тому й досі ведуться дискусії щодо авторства, часу створення та інтерпретації змісту твору.

Книгу Екклесіаста, як правило, датують III століттям до р. Х., час після закінчення Східного походу Олександра Македонського (334 – 325 pp.), коли античність вступила в діалог зі сходом – почалася епоха еллінізму. Саме це, як стверджують багато дослідників (Braun, 1973; Burkes, 1999; Lohfink, 2003), і пояснює абсолютно нетипову для Святого Письма тональність Книги Екклесіаста. Особливо нехарактерним є головний мотив трагічності людської долі, настільки близький грецькому духу і настільки чужий духу Старого Заповіту (Braun, 1973, с. 3).

«З точки зору жанру Екклесіаст органічно поєднує притчу у формі афоризму, філософські сентенції, розгорнуте міркування над життям і ліричні визнання. Таким чином, найточніше жанр твору можна визначити як філософську ліричну поему, оскільки в оригіналі вона має поетичну форму: довгі рядки мають одну або дві цезури, а короткі зазвичай стоять в смисловий та ритмічній паузі, що надає Екклесіасту надзвичайну гнучкість поетичної інтонації» (Синило, с. 339).

Актуальність дослідження полягає у зіставленні сучасних німецьких перекладів книги Екклесіаста різних років з ціллю продемонструвати перекладацькі тенденції та різні підходи до відтворення художніх засобів в цих перекладах. Швидкий розвиток штучного інтелекту спонукає сучасну людину надавати перевагу простим текстам – генерувати та споживати спрощену інформацію, що призводить до примітивізації інтелекту та неможливості сприймати та інтерпретувати складні тексти. Через спрощеність деяких сучасних перекладів біблійний текст втрачає важливу концептуальну інформацію та, як наслідок, свою художню цінність. Тому

доцільним є виявлення тенденцій ігнорувати стилістичні особливості першотвору у сучасних перекладах.

Об'єктом дослідження є переклади книги Екклезіаста німецькою мовою різних років: *Einheitsübersetzung* (EÜ) 1980 – переклад, зроблений на замову Ради єпископів Німеччини, Австрії та Швейцарії і призначений для церковного використання з ціллю забезпечити кращий доступ до Слова Божого. У цьому перекладі беруться до уваги не тільки знання бібліїстики, а й правила німецької мови. Окрім того видання призначене для використання у школах німецькомовних країн та пресі. *Gute Nachricht Bibel* (GNB) 1982 – перший та єдиний «комунікативний переклад» на німецьку мову, є сучасним виданням для тих, хто не володіє конфесійною лексикою і бажає читати Біблію на доступній для розуміння мові. *Neue Genfer Übersetzung* (NGÜ) 2000 – переклад Біблії, який виконано у співпраці женевського та німецького біблійного товариства і книговидавництва Бруннен, є доступним для розуміння, але близьким до змісту оригіналу. Видання призначене для щоденного використання та вивчення Біблії та конфесійної мови у вищих навчальних закладах.

Предметом дослідження постають репрезентації стилістичних засобів у перекладах книги Екклесіаста німецькою мовою різних років. Досліджуваний біблійний текст є художнім твором, багатим на різні **стилістичні прийоми**: метафори, повтори, риторичні питання, алюзії, алегорії, алітерації та ін. Складність його перекладу полягає головним чином у тому, що, з одного боку, художній текст повинен зберігати важливі змістовні та стилістичні якості оригіналу, з іншого боку перекладачам необхідно враховувати сучасні тенденції в мові та літературі, щоб художній твір був зрозумілим реципієнтові.

Методи дослідження. Основним методом дослідження у роботі постає зіставний аналіз німецьких перекладів Книги Екклесіаста, що дозволяє простежити, якою мірою художня своєрідність оригіналу відтворюється у кожному з текстів перекладу і де вона втрачається. У ході аналізу було використано метод суцільної вибірки, який дозволив виокремити та сформулювати фактичний матеріал дослідження і зробити висновки щодо відтворення перекладачами стилістичних засобів у перекладах різних років. За допомогою кількісного аналізу було досліджено частотність вживання основного лейтмотиву «гевел», який створює характерний ритм досліджуваного біблійного тексту.

Результати та обговорення. Книга Екклесіаста є досить складною для тлумачення у цілому та містить декілька фрагментів, що мають багатозначні лексеми – зазвичай складні для розуміння, інтерпретації та перекладу. Порівнюючи німецькі переклади старовинного поетичного художнього твору, спираємось на праці дослідників, які володіють давньоєврейською та давньогрецькою мовами та вивчали цей твір у оригіналі (*Loretz 1964, Schwienhorst-Schönberger L., 1997, Zimmerli, 2014, Синило Г., 2011; Олесницький М.А., 1873*) і богословські та літературознавчі коментарі до книги Екклесіаста (*Лофінк, 2003; Романенко В., 2017; Хілько Б., 2020*). У першотворі лексема ^{הָבֵל} – «гевел» повторюється 38 разів та визначається дослідниками (*Seybold, 1977; Schwienhorst-Schönberger, 2004; Zimmerli, 2013*) як головний лейтмотив твору. У давньоєврейській мові «гевел» – це багатозначна лексема (чим зумовлено складність її перекладу на інші мови), пряме значення якої – «подих», «пар», «дихання», «подув» (*Синило Г., 2011*). Переносне значення – «швидкоплинність», «оманливість», «коливання вітру», «марнота» (*Синило Г., 2011*). Методом вибіркового та кількісного аналізів формуємо основний матеріал дослідження та виявляємо, що найбільш частотним перекладом цієї лексеми у досліджуваних перекладах 1982 та 2000 років виступає «Sinnlosigkeit»/ «Vergeblichkeit» – «марність», значення якої є далеким від буквального сенсу єврейського слова, хоча й досить вірно відображає підтекст досліджуваного твору: у *перспективі смерті будь-яка активна діяльність людини позбавлена сенсу*. Отже, функція лейтмотиву «гевел» – переконати читача у швидкоплинності та марності життя від народження і до самої смерті. У перекладі книги Екклесіаста 1980 року перекладачі приймають рішення залишити саме пряме значення давньоєврейської лексеми «гевел» і використовують німецький еквівалент «Windhauch».

У таблиці 1 наведено результати кількісного аналізу лейтмотиву «гевел» та його мовні репрезентації у перекладах різних років упродовж всього досліджуваного тексту.

Таблиця 1

Мовні репрезентації лейтмотиву «гевел» у перекладах різних років

Видання	рік видання	лексема ^{הבל} «гевел»	кількість повторів у тексті твору
EÜ	1980	<i>Windhauch</i>	37
GN	1982	<i>Völlig sinnlos–</i>	29
GBÜ	2000	<i>Nichtigkeit</i>	38

Приходимо до висновків, що переклад головного лейтмотиву твору «гевел» суттєво відрізняється у всіх трьох варіантах перекладу (від буквального «*Windhauch*» – «*подих вітру*» до більш зрозумілого читачеві «*völlig sinnlos*» – «*цілком безглуздо*»).

Маємо зазначити, що істотно відрізняються не тільки мовні репрезентації лейтмотиву, а й частотність його вживання у тексті. Так, у варіанті перекладу 1982 року спостерігаємо вибір перекладачем лексеми «*sinnlos*» або «*völlig sinnlos*», яка повторюється упродовж твору лише 29 разів замість 38 (*Seybold, 1977; Schwienhorst-Schönberger, 2004; Zimmerli, 2013*). Перекладач цього варіанту приймає рішення перекладати одну й ту саму лексему «гевел» у різних фрагментах тексту різними способами: «*sinnlos und ein großes Übel*» (2:21) – «*letztlich kommt bei aller Mühe nichts heraus*» (2:11) – «*vergeblich*» (1:14, 2:15) – «*sinnlos und Jagd nach Wind*» (6:9) – «*fruchtlose Beschäftigung*» (4:10, 1:13) – «*nichts*» (2:20). Такий переклад є більш простим та зрозумілим читачеві і передає песимістичний настрій тексту, але порушує ритмічну інтонацію поетичного твору і таким чином знижує функцію лейтмотиву.

У варіанті GBÜ (2000) перекладач використовує як лейтмотив лексему «*nichtig*» 38 разів, дотримуючись формальних ознак оригіналу, але розкриває складний біблійний зміст за допомогою додаткових лексем: «*nichtig und eine üble Mühe*» (4:8) «*nichtige Worte*» (5:6) – «*kam in Nichtigkeit*» (6:11) – «*nichtiges Leben*» (6:12) «*nichtig und ein großes Unglück*» (2:21) – «*nichts bleibendes unter der Sonne*» (2:11) – «*nichtig und Haschen nach Wind*» (2:11, 2:17, 4:16). У нашому дослідженні погоджуємось із думкою В. Акімова, який вважає, що для перекладу лейтмотиву «гевел» доцільно використовувати спільнокореневі лексеми, а не синоніми, бо саме повтори однакової лексеми відіграють важливу роль у відтворенні характерного поетичного ритму твору та загального песимістичного настрою проповідника. Однак складність перекладу лейтмотиву «гевел» полягає у тому, що у різних текстових фрагментах першотвору лексема набуває різних відтінків значення», так наприклад, «гевел» у тексті твору може означати: «нікчемність буття», «некорисність», «даремність», «швидкоплинність», «оманливість», «марність», «безглуздість», «безглуздо як гонитва за вітром», «безглуздо, як ловля вітру».

У другому вірші першого розділу книги (Еккл. 1:2) зустрічаємо п'ятикратний повтор лексеми ^{הבל} – «гевел», однак не у всіх перекладах цю частотність збережено:

рік видання	1:2	рівень адекватності перекладу
EÜ 1980	« <i>Windhauch, Windhauch, sagte Kohelet Windhauch, Windhauch, das ist alles Windhauch.</i> ».	(+) збережено п'ятикратний повтор провідної лексеми (формальна ознака) (–) лексема <i>Windhauch</i> - (<i>подих вітру</i>) не має негативної (трагічної) конотації.
GN 1982	« <i>Völlig sinnlos ist alles, war die Erkenntnis des Philosophen, völlig sinnlos. Man kann tun, was man will, es hat alles keinen Sinn.</i> ».	(+) збережено зміст оригіналу на денотативному рівні (–) зникає метафоричність поетичного тексту (формальна ознака).

GBÜ 2000	« <i>O Nichtigkeit der Nichtigkeiten! spricht der Prediger. O Nichtigkeit der Nichtigkeiten! Alles ist wichtig!</i> »	(+) збережено п'ятикратний повтор провідної лексеми (формальна ознака); (+) збережено стародавню форму суперлативу (род. відм., мн.); (+) лексема <i>Nichtigkeit</i> має негативну конотацію; (-) обране значення <i>Nichtigkeit</i> лексеми «гевел» - не відтворює зміст провідної фрази першотвору

Перекладач варіанту 1980 року вважає доцільним зберегти у перекладі буквально, пряме значення лексеми «гевел», що вдало відтворює художнє звучання твору, однак не завжди вірно сприймається читачем і це пов'язано з тим, що лексема «*Windhauch*» – «*легкий подув вітру*» не містить у собі негативної конотації та не відтворює загальний песимістичний настрій твору.

У перекладі 1982 року перекладач приймає рішення передати денотативний зміст оригіналу та використовує більш зрозумілу середньостатистичному читачеві лексему «*Sinnlosigkeit*» – «*безглуздя*». Але у даному варіанті перекладу відсутня художня складова першотвору, яка виникає завдяки повторам. Крім того, перекладач некоректно нарікає автора біблійного твору філософом і тим самим звужує поняття «*Kohelet*», що зменшує значення ролі Проповідника.

У перекладі видання Schlachter (2000) спостерігаємо збереження перекладачем характерного для біблійних текстів стилістичного прийому – **використання найвищого ступеня порівняння** – (родовий відмінок множини) «*Nichtigkeit der Nichtigkeiten*» – «марнота марнот». Такий переклад демонструє прагнення перекладача відтворити архаїчну стилістику першотвору. Не зважаючи на те, що перекладач обирає лексему з негативною конотацією та зберігає її п'ятикратний повтор, він відтворює лише формальні ознаки оригіналу. Спроба перекладача відтворити усі без винятку стилістичні засоби першотвору призводить нажалі до часткової втрати сенсу у ключовій фразі, яка у стислій формі передає зміст всього твору.

Наступний приклад в ЕҮ (1980) демонструє недоречне вживання перекладачем сучасної лексеми «*Konkurrenzkampf*», яка є анахронізмом для біблійного тексту і таким чином порушує поетичну тональність твору. Більш вдалий варіант перекладу представлено у виданні 2000 року, де перекладач пропонує лексему «*Neid*» – «зздрість», яка означає одну з негативних якостей людини і у християнській моралі визнається гріхом.

	4:4	рівень адекватності перекладу
ЕҮ 1980	« <i>Denn ich beobachtete: Jede Arbeit und jedes erfolgreiche Tun bedeutet <u>Konkurrenzkampf</u> zwischen den Menschen. Auch das ist <u>Windhauch und Luftgespinst</u>.</i> »	(-) анахронізм (+) збережено метафору оригіналу
GN 1982	« <i>Auch das habe ich gesehen: da plagt man sich und <u>leistet etwas</u> und tut alles, um die anderen <u>anzustechen</u>. Ist das nicht auch <u>sinnlos</u>? Letzten Endes kommt nichts dabei heraus.</i> »	(-) просторічні лексеми
GBÜ 2000	« <i>Ich sah auch, daß alle <u>Mühe</u> und alles Gelingen im Geschäft nur <u>den Neid</u> des einen gegen den anderen weckt. Auch das ist wichtig und <u>ein Haschen nach Wind!</u></i> »	(+) еквівалент відповідний біблійній стилістиці (+) збережено метафору оригіналу

Для того, щоб залучити слухачів у свої міркування та викликати бажаний вплив на читача, автор оригіналу – Проповідник часто використовує **риторичні питання**. Здебільшого вони

зустрічаються у тексті наприкінці розділів та закликають до осмислення життя. У всіх німецьких перекладах цей прийом зберігається:

«*Es gibt viele Worte, die nur den Windhauch vermehren. Was nützt das dem Menschen?*» EU 1980 (6:11)

«*...Wer kann schon sagen, was für den Menschen gut ist während seines kurzen, sinnlosen Lebens, das so flüchtig ist wie ein Schatten? Und wer kann ihm sagen, was nach ihm auf dieser Erde geschehen wird?*» GN 1982 (6:12)

«*Denn wenn er auch viele Worte macht, so sind sie doch ganz nichtig; was hat der Mensch davon?*» GBÜ 2000 (6:11)

Міркування щодо сенсу життя проходить через весь текст книги Екклезіасту. Автор розчаровано робить висновок, що весь цей зовні стабільний і гармонійний світ виглядає абсолютно безглуздим. Навіщо у цьому світі життя людини, діяльність людини, якщо у світі немає справедливості і кінець будь-якої людини – смерть.

Не зважаючи на досить меланхолічний настрій усієї оповіді, автор все ж таки проголошує життєствердуючі сімейні цінності та акцентує свою увагу на тому, що життя удвох значно покращує існування людини:

видання	4:10	рівень адекватності перекладу
EÜ 1980	« <i>Denn wenn sie hinfallen, richtet einer den anderen auf. Doch wehe dem, der allein ist, wenn er hinfällt ohne der einer bei ihm ist, der ihn aufrichtet».</i>	(-) порушення логіки
GN 1982	« <i>Wenn zwei unterwegs sind und einer hinfällt, dann hilft der andere ihm wieder auf die Beine».</i>	(+) збережено логіку розповідання
GBÜ 2000	« <i>Denn wenn sie fallen, so hilft der eine dem anderen auf; wehe aber dem, der allein ist, wenn er fällt und kein zweiter da ist, um ihn aufzurichten!»</i>	(-) порушення логіки

Потребує пояснення інтерпретація віршу 4:10 у двох досліджуваних перекладах, де спостерігається порушення причино-наслідкового зв'язку у реченні про двох людей, що йдуть поряд: «*denn wenn sie fallen, so hilft der eine dem anderen auf...*». У фрагменті йдеться про взаємну допомогу. Якщо «падають обидва», як це стверджує перекладач, то нелогічним стає можливість допомагати один одному. Лише один з трьох перекладів не порушує логіки розповідання – це переклад 1982 року, «*wenn zwei unterwegs sind und einer hinfällt...*». У даному варіанті перекладу зберігається важливий зміст слів Проповідника: допомагає той, хто «не впав», тільки тоді всі труднощі легше переносити удвох. Актуальність цієї фрази очевидна й сьогодні, якщо розуміти слова Екклесіаста не тільки в прямому, а й в переносному значенні лексеми «падіння».

Наступні фрагменти демонструють різні підходи до перекладу **метафор**:

видання	3:10-3:11	рівень адекватності перекладу
EÜ 1980	« <i>Gott hat das alles zu seiner Zeit auf vollkommene Weise getan. Über dies hat er die Ewigkeit in alles hineingelegt...»</i>	(-) перекручення змісту оригіналу
GN 1982	« <i>Dem Menschen hat er Bewusstsein von der Unendlichkeit der Zeit gegeben...»</i>	(-) метафору не збережено
GBÜ 2000	« <i>Er hat alles vortrefflich gemacht zu seiner Zeit, auch die Ewigkeit hat er ihnen ins Herz gelegt...»</i>	(+) вдало збережено метафору першотвору

У варіанті перекладу 1980 року спостерігаємо перекручення змісту оригіналу: «*die Ewigkeit in alles hineingelegt...*», адже вічність дана не дійсності, що оточує людину, як

стверджує перекладач, а саме людині дано розуміння вічності, тобто здібність розуміти нескінченність часу та простору.

Простий доступний для розуміння варіант, у якому відсутня метафора пропонує читачеві переклад видання GNB 1982 року – «*Bewusstsein von der Unendlichkeit der Zeit gegeben*» – «дав людині свідомість нескінченності часу».

Суттєва перевага перекладу GBÜ 2000 року полягає у тому, що перекладачеві вдається відтворити не тільки денотативний зміст першотвору «*die Ewigkeit hat er ihnen ins Herz gelegt...*», але й його поетичну метафору «вічність поклав він їм у серце», що дозволяє зберегти художню своєрідність даного фрагменту.

У наступному прикладі при відтворенні антитези «*тіло – душа*» також спостерігаємо розбіжність у перекладах.

видання	12:7	рівень адекватності перекладу
EÜ 1980	« <i>Der Staub auf die Erde zurückfällt als das, was er war, und der Atem zu Gott zurückkehrt, der ihn gegeben hat</i> ».	(+) збережено біблійну лексему «Staub» (–) антитеза зникає прах – подих
GN 1982	« <i>Dann kehrt der Leib zur Erde zurück, aus der er entstanden ist und der Lebensgeist geht zu Gott, der ihn gegeben hat</i> ».	(+) збережено антитезу плоть – живий дух
GBÜ 2000	« <i>...und der Staub wieder zur Erde zurückkehrt, wie er gewesen ist, und der Geist zurückkehrt zu Gott, der ihn gegeben hat</i> ».	(+) збережено біблійну лексику (+) збережено антитезу прах – живий дух

Зміст фрази «*der Atem zu Gott zurückkehrt*» у перекладі 1980 року суперечить християнським переконанням, згідно з якими до Бога повертається не «подих», а душа померлої людини.

У сучасному варіанті перекладу Книги Екклезіаста 2000 року спостерігаємо тенденцію дбайливо зберігати художню своєрідність оригіналу: перекладачі використовують лексему «*Staub*» – «прах» у її архаїчному значенні «*тіло*», «*плоть*» та контекстуальний антонім «*Geist*» – «дух» і таким чином відтворюють традиційну антитезу християнського канону. Порівняно з синонімічним «*Leib*» лексема «*Staub*» є найбільш вдалим перекладом, оскільки саме цій лексемі надається перевага у конфесійному стилі.

Екклесіаст у кінці книги через низку **алегорій** співчутливо описує дні фізичної немощі – старіння людини. Функція алегорій у даному фрагменті полягає у поетичному зображенні трагічного в'янення людської плоті та відхід людини із життя:

видання	12:3-12:4	алегорія – денотат	рівень адекватності перекладу
EÜ 1980	« <i>...die Wächter des Hauses zittern, die starken Männer sich krümmen, die Müllerinnen ihre Arbeit einstellen, es dunkel wird bei den Frauen, die aus den Fenstern blicken</i> ».	« <i>ті, що охороняють</i> » « <i>ті, що тримають</i> » « <i>ті, що мелють</i> » « <i>ті, що дивляться у вікно</i> »	(+) збережено алегорії оригіналу
GNB 1982	« <i>...deine Arme, die dich beschützt haben, zittern, und deine Beine, die dich getragen haben, werden schwach. Die Zähne fallen dir aus, einer nach dem anderen; deine Augen werden trüb</i> ».	- руки - ноги - зуби - очі	(–) алегорії оригіналу відсутні

2000	«... <i>wenn die Hütter des Hauses zittern und die Starken sich krümmen und die Müllerinnen aufhören zu arbeiten, und wenn trübe werden, die aus dem Fenster schauen;</i> »	« <i>ті, що охороняють</i> » « <i>ті, що тримають</i> » « <i>ті, що мелють</i> » « <i>ті, що дивляться у вікно</i> »	(+) збережено алегорії оригіналу

Переклад 1982 року різко відрізняється від двох інших порівнюваних текстів, оскільки він призначений для читача, якому непросто інтерпретувати складні біблійні алегорії. Спрощення тексту перекладу відбувається через заміну старовинних поетичних алегорій («*ті, що охороняють*»; «*ті, що тримають*»; «*ті, що мелють*»; «*ті, що дивляться у вікно*») їх денотативними значеннями *руки, ноги, зуби, очі*. Цей переклад є простим і зрозумілим для реципієнта, однак у ньому зникає стилістична забарвленість оригінального тексту, поетична тональність першотвору і шанобливе відношення автора до старіння та смерті людини. Тема старіння і закінчення людського життя завершуються у всіх перекладах буквальним описом смерті, які й не залишають сумнівів про головний сенс буття, хоча тлумачення деталей у перекладах значно відрізняються.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, насамперед, що функціональна спрямованість досліджуваних перекладів німецькою мовою суттєво відрізняється. Так, у перекладах 1980 та 1982 року спостерігаємо інтенцію авторів спростити текст і зробити його більш сучасним та зрозумілим. Цей переклад зроблено для широкого кола читачів. У варіанті перекладу Книги Екклесіаста 2000 року навпаки спостерігаємо тенденцію дбайливо зберігати художню своєрідність оригіналу.

Компаративний аналіз досліджуваних перекладів різних років дозволяє прийти до таких висновків:

1. Переклад головного лейтмотиву твору «гевел» суттєво відрізняється у всіх трьох варіантах перекладу (від метафоричного «*Windhauch*» – «*подих вітру*» до прямого значення «*völlig sinnlos*» – «*цілком безглуздо*»).

2. У перекладі Книги Екклесіаста 1982 року порушено частотність вживання головного лейтмотиву «гевел», що суттєво змінює ритмічну інтонацію поетичного твору і таким чином знижує функцію лейтмотиву.

3. У трьох німецьких перекладах Книги Екклесіаста різних років спостерігаємо суттєві відмінності у інтерпретації та відтворенні таких стилістичних засобів як метафори та антитези. Особливу увагу привертають спрощення у перекладі алегорій у варіанті перекладу Книги Екклесіаста 1982 року, де відбувається заміна старовинних поетичних алегорій їх денотативними значеннями. Відмова від перекладу складних алегорій та метафор першотвору призводить до зникнення стилістичної забарвленості оригінального тексту, його поетичної тональності.

4. Згідно проведеного аналізу приходимо до висновків, що, попри багатомісячні дискусії, спроба зробити єдиний універсальний переклад книги Екклесіаста виявляється неможливою. З методологічної точки зору маємо зробити акцент на тому, що останні роки визначається негативна тенденція до реципієнто-орієнтованого розуміння тексту, що, у свою чергу, підштовхує перекладача опускати стилістичні засоби та формувати більш зрозумілий для сьогодення переклад священної книги, що, на жаль, призводить до втрати художньої стилістики архаїчного поетичного тексту.

Список літератури

Дзюбишина-Мельник Н. Українська *Біблія* 1903 року в контексті літературної мови початку ХХ століття. Київ, 1998. С. 275–282.

Олесницький М. А. Книга Екклесіаст. Опыт критико-экзегетического исследования. Киев., 1873. С. 155–185.

Романенко В. Книга Проповідника / У перекладі Івана Хоменка. Укладання і коментарі В. Романенка. К.: Богуславкнига, 2017. 264 с.

Синило Г. В. Древние литературы Ближнего Востока и мир Танаха (Ветхого Завета). Учебное пособие. М.: Флинта: МПСИ, 2008. 848 с.

Синило Г. В. Загадки Экклесиаста: особенности языка, проблема авторства и художественное своеобразие книги. Скрижали. Серия: Ветхозаветные исследования. Вып. 2. Минск: Ковчег, 2011. С. 6–47.

Хілько Б. Книга Проповідника: Переклад та екзегетично-теологічний коментар. Борис Хілько. Київ: Видавець Н. О. Вінокурова, 2020. 528 с.

Bier O. Tod und Jenseits bei Kohelet. *Mainzer Evangelisch-Theologische Zeitschrift SoSe*, Johannes-Gutenberg-Universität, 2017. S. 6–24.

Braun, R. Kohelet und die frühhellenistische Popularphilosophie, BZAW 130, Berlin 1973. S.182.

Burkes, Sh. Death in Qoheleth and Egyptian Biographies of the Late Period. Atlanta: Society of Biblical Literature, 1999. 298 S.

Crenshaw James L. Nothing New Under the Sun: Ecclesiastes 1:4-11. In *Reflecting with Solomon: Selected Studies on the Book of Ecclesiastes*, edited by Roy B. Zuck 241-8. Grand Rapids, MI: Baker House, 1994.

Fischer St. Die Aufforderung zur Lebensfreude im Buch Kohelet und seine Rezeption der ägyptischen Harfner Lieder. Frankfurt a. M. Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Wien: Lang, 1999. 269 S.

Lauha, A. Kohelet, BK XIX, Neukirchen-Vluyn, 1978. VIII. 232 S.

Lohfink, N. Qoheleth. A Continental Commentary. Translated by Sean McEvenue, Minneapolis, 2003. S. 158.

Loretz O. Qohelet und der Alte Orient. Untersuchungen zu Stil und theologischer Thematik des Buches Qohelet. Freiburg, 1964. 347 S.

Rose, M. Rien de nouveau. Nouvelles aproches du livre de Qohéleth. Avec une bibliographie (1988–1998) élaborée par B. Perregaux Allisson. Fribourg: Universitätsverlag, 1999. 640 S.

Sellin, E. Theologie des Alten Testaments, Leipzig, 1933. S. 139.

Schwienhorst-Schönberger L. Das Buch Kohelet. Studien zur Struktur, Geschichte, Rezeption und Theologie. Berlin-New York: de Gruyter 1997. 389 S.

Strübind K. Kohelet und das Glück des Augenblicks. *Zeitschrift für Theologie und Gemeinde (ZThG)*: № 19 (2014). S. 155–173.

Zimmerli W. Das Buch Kohelet – Traktat oder Sentenzensammlung? *Vetus Testamentum IOSOT* Göttingen, 2013. S. 77–86.

References

Dzyubishina-Melnyk N. Ukrainiska Biblia 1903 roku v konteksti literaturnoi movy pochatku XX stolittya. Kyiv, 1998. S. 275-282.

Olesnyskyj M.A. Knyga Ekklesiast. Opyt krytyko-eksegetychnogo issledovania. Kyiv., 1873. S. 155-185.

Romanenko W. Knyga propovidnyka / U perekladi Ivana Chomenka. Ukladannja i komentari W. Romanenka. K.: Boguslavknyga, 2017. 264 S.

Synylo G.W. Drevnie literatury Blizhnego Vostoka I mir Tanaha (Vethogo Zaveta).– Uchebnoe posobie. M.: Flinta: МПСИ, 2008. 848 S.

Synylo G.W. Zagadki Ekklesiasta: osobenosti yazyka, problema avtorstva i hudozhestvenoe svoeobrasie knygy. Skryzhali. Seria: Vethozavetnye issledovania. Vypusk. 2. Minsk: Kovcheg, 2011. S. 6–47.

Hilko B. Knyga Propovidnyka: pereklad ta eksegetychno-teologichnyj komentar. Borys Hilko. Київ: Vydavets N.O. Vinokurova, 2020. 528 S.

Bier O. Tod und Jenseits bei Kohelet. *Mainzer Evangelisch-Theologische Zeitschrift SoSe*, Johannes-Gutenberg-Universität, 2017. S. 6-24.

Braun, R. Kohelet und die frühhellenistische Popularphilosophie, BZAW 130, Berlin 1973. S.182.

Burkes, Sh. Death in Qoheleth and Egyptian Biographies of the Late Period. Atlanta: Society of Biblical Literature 1999. 298 S.

Crenshaw James L. Nothing New Under the Sun: Ecclesiastes 1:4-11. In *Reflecting with Solomon: Selected Studies on the Book of Ecclesiastes*, edited by Roy B. Zuck, 241-8. Grand Rapids, MI: Baker House, 1994.

- Fischer St. Die Aufforderung zur Lebensfreude im Buch Kohelet und seine Rezeption der ägyptischen Harfner Lieder. Frankfurt a. M. Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Wien: Lang 1999. 269 S.
- Lauha, A. Kohelet, BK XIX, Neukirchen-Vluyn, 1978. VIII. 232 S.
- Lohfink, N. Qoheleth. A Continental Commentary. Translated by Sean McEvenue, Minneapolis, 2003. S. 158.
- Loretz O. Qohelet und der Alte Orient. Untersuchungen zu Stil und theologischer Thematik des Buches Qohelet. Freiburg, 1964. 347 S.
- Rose, M. Rien de nouveau. Nouvelles aproches du livre de Qohéleth. Avec une bibliographie (1988-1998) élaborée par B. Perregaux Allisson. Fribourg: Universitätsverlag, 1999. 640 S.
- Sellin, E., Theologie des Alten Testaments, Leipzig, 1933. S. 139.
- Schwienhorst-Schönberger L. Das Buch Kohelet. Studien zur Struktur, Geschichte, Rezeption und Theologie. Berlin-New York: de Gruyter, 1997. 389 S.
- Strübind K. Kohelet und das Glück des Augenblicks. Zeitschrift für Theologie und Gemeinde (ZThG): № 19. 2014. S. 155-173.
- Zimmerli W. Das Buch Kohelet – Traktat oder Sentenzensammlung? Vetus Testamentum IOSOT Göttingen, 2013. S. 77–86.

УДК 811.61.2'25

**ETYMOLOGICAL PECULIARITIES OF PHRASEOLOGICAL UNITS
WITH A ZOOCOMPONENT IN THE ENGLISH LANGUAGE
ЕТИМОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
ІЗ ЗООКОМПОНЕНТОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Олена ГНАТКОВСЬКА, Ірина САПОЖНИК, Тетяна СУРОДЕЙКІНА
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
o.hnatkovska@chnu.edu.ua, i.sapozhnyk@chnu.edu.ua, t.surodeikina@chnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-4172-9503>, <http://orcid.org/0000-0002-0898-2921>,
<http://orcid.org/0000-0002-3862-5677>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.20-26>

The given article aims at analyzing etymological peculiarities of phraseological units with a zoocomponent in the English language. The following methods of research have been employed in the process of our investigation: general scientific such as analysis of scientific sources and systematization; the method of etymological analysis for establishing the origin of the phraseological units under study and the quantitative method to summarize the received data. Zoonyms are characterized by a wide-spread nature and are actively used in English to reinforce the human image, situations, life experience, and their main features of character. The most traditional principle of phraseological units classification is based on their origin, the latter is regarded as a peculiar sphere of human activity or a natural phenomenon. These are the expressions typical for the representatives of various jobs, or connected to agriculture, daily routine, fauna, sports, etc. There also exist borrowings from the Bible or the works by Shakespeare, or other famous authors.

Having analyzed the origin of 1000 English phraseological units with a zoocomponent, we found out that English proper idioms are dominant and comprise 51% of all the material under study. 17% belong to the aphorisms of famous people, mostly by W. Shakespeare and G. Chaucer. Classical origin from Ancient Greek or Roman mythology have 14% of the idioms under analysis. The job sphere represents another source of their origin including only 9% of phraseological units. The ones with Biblical origin are quite few in number (only 6%). Another 3% have a vague origin.

Key words: phraseological unit, zoonym, zoocomponent, etymology, classification, classical languages.

Зооніми вирізняються високим ступенем поширення та активно використовуються в англійській мові для підсилення образної характеристики людини, ситуації, репрезентують життєвий досвід людини, її поведінку, якості, служать для позначення головних рис характеру. Найбільш традиційний принцип класифікації фразеологізмів базується на основі їхнього походження, за яким *джерелом*

уважається певна сфера людської життєдіяльності або природне явище. Такі фразеологічні вирази є характерними для носіїв різних професій, пов'язані із сільським господарством, побутом, спортом, фауною, предметами домашнього вжитку. Дослідниками виділяються й запозичені і біблійні ідіоми та шекспіризми.

Метою дослідження є встановлення етимологічних особливостей фразеологічних одиниць із зоокомпонентом в сучасній англійській мові. Застосовано такі методи *дослідження*: загальнонаукові, зокрема аналіз наукової літератури, систематизація; *етимологічний аналіз* – для встановлення походження досліджуваних фразеологізмів та метод *кількісних підрахунків* – для узагальнення отриманих даних.

В результаті аналізу походження 1000 англомовних фразеологізмів із зоокомпонентом, виявлено, що власне англійські, що походять як зі старовинних, так і з сучасних газет і журналів, а також робіт з філософії, медицини, релігії, дитячих загадок, літератури, сучасних телешоу, складають більшість (51%) досліджуваних одиниць. До висловів відомих людей віднесено 170 цитат (17%) з літературних творів передусім В. Шекспіра та Дж. Чосера, а також інших провідних діячів світової літератури, політики, тощо. Класичним вважається походження з давньогрецької або давньоримської (латинська мова) міфології чи літератури. Таких одиниць зафіксовано 14%. Ще одним джерелом аналізованого матеріалу (9%) є професійно-виробниче мовлення, тобто терміни з різних сфер життя людини: полювання, кулінарія, кінна справа, риболовля тощо. 6% фразеологічних одиниць завдячують своїм походженням різним частинам Біблії, як Старому, так і Новому Заповіту. Зафіксовано й 3% фразеологізмів невизначеного походження.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізм, зоонім, зоокомпонент, етимологія, класифікація, класичні мови.

Вступ. Фразеологізми, у складі яких виділяються зоокомпоненти, становлять значний шар фразеологічного фонду сучасної англійської мови. Вони відзначаються різноплановістю структурних і семантичних видів, володіють різноманітними стилістичними значеннями, провідну роль у формуванні яких відіграє компонент зоонім. Завдяки його наявності, фразеологізми є національно самобутніми, повідомляють про своєрідні звичаї народу, спосіб його мислення, міфологію, історію, літературу видатних постатей народу, що становить актуальність їх дослідження.

Фразеологічний фонд мови неодноразово ставав об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і закордонних лінгвістів. Зооморфні фразеологізми в англійській та українській мовах досліджували Є.К. Буточкіна та Я.В. Григошкіна (*Буточкіна, 2017*). З.Р. Дубравська (*Дубравська, 2018*) проаналізувала зооніми як окремі лексеми, так і як компоненти усталених виразів в англійській мові, розглянувши їхню семантику, функції й переклад українською мовою. Особливості семантичного й прагматичного аспектів зооморфних фразеологізмів в англійській та українській мовах стали предметом дослідження І.А. Салати (*Салата, 2010*). Їх національно-культурну своєрідність розглядала О. О. Юзв'як на прикладах фразеологічних одиниць української, англійської та французької мов, а в німецькій та англійській мовній картині світу – К. В. Лаврищева, Н. Б. Аброськіна, О. Г. Сошко досліджувала семантичні характеристики художніх порівнянь із компонентом-зоонімом на позначення емоційних характеристик людини (на матеріалі української, німецької та англійської мов).

Не зважаючи на низку наукових досліджень у цій сфері, в умовах сьогодення знаходимо різні терміни на позначення досліджуваного явища: «фразеологічні одиниці із зооморфізмами (або зооморфним компонентом)» (О. А. Крижко, І. А. Салата, О. П. Сошко), «фразеологізми з зоосемізмами» (І. О. Голубовська, О. В. Коваленко), «фразеологізми із зоонімами (або зоонімічним компонентом)» (З. Р. Дубравська, Г. І. Капніна), «фразеологізми з аніمالістичним компонентом» (В. М. Бойко, В. М. Мокієнко).

На слухну думку З.Р. Дубравської, "зооніми вирізняються високим ступенем поширеності та активно використовуються в різних мовах для підсилення образної характеристики людини, ситуації, досить повно й концептуально подають різні сфери матеріального й духовного життя народу. Вони репрезентують життєвий досвід людини, її поведінку, притаманні їй якості та допомагають у створенні загального образу, служать для позначення таких рис характеру, як: сміливість, працьовитість, сила, слабкість, лицемірство" (*Дубравська, 2018, с. 51*).

Лексеми на позначення тварин є одним із найдавніших прошарків лексики, який утворився внаслідок тривалих спостережень людини за тваринами. Вони володіють виразною експресивністю, тому в художньому дискурсі назви тварин нерідко виступають в образно-символічній функції. Основою використання назв тварин у конотативних значеннях є їхній зовнішній вигляд і характерні звички. Проте, в кожного народу існує власна система кодування зоохарактеристик. Так, наприклад, за результатами дослідження О.І. Панченко, "серед усіх зоонімів англійської мови у фразеологічних одиницях найчастіше зустрічаються: cat, calf, cow, dog, donkey, fox, goat, hare, horse, lamb, leopard, lion, monkey, mule, ox, pig, swine, rat, sheep, squirrel, tiger, wolf" (Панченко, 2014, с. 112).

Отже, у цьому дослідженні сконцентруємось на встановленні етимологічних особливостей фразеологічних одиниць із зоокомпонентом в сучасній англійській мові.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовувалися такі методи дослідження: загальнонаукові методи, зокрема аналіз наукової літератури, систематизація; *етимологічний аналіз* – для встановлення походження досліджуваних фразеологізмів та метод *кількісних підрахунків* – для узагальнення отриманих даних.

Результати і обговорення. У результаті багаторічних лінгвістичних розвідок утворилася низка класифікацій, які характеризують фразеологічні одиниці на основі різних ознак.

Найуживанішою є структурно-семантична класифікація В.В. Виноградова, в якій він виділяє наступні три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення, єдності і сполучення (Виноградов, 1986, с.130).

І. В. Корунець схиляється до класифікації, пов'язаною з частинами мови, до яких належать головні компоненти фразеологічних одиниць: дієслівні фразеологізми (*eat crow* – терпіти образи); субстантивні фразеологічні одиниці (*the Trojan horse* – троянський кінь; *a dog in the manger* – собака на сні); адвербіальні фразеологізми (*when the pigs fly* – ніколи, *like a moth to a flame* – як метелики на вогнище) (Корунець, 1986).

Найпопулярніший принцип класифікації фразеологізмів ґрунтується на їхньому походженні. Слідуючи йому, фразеологічні одиниці класифікуються згідно джерел їхнього походження, де *джерелом* називається певна сфера людської життєдіяльності або природне явище. Лінгвіст Л. П. Сміт, працюючи над розробкою даної класифікації, описував групи фразеологізмів згідно видів діяльності та реалій, пов'язаних з ними (Smith, 1971, с. 89). Сюди увійшли різноманітні вирази, пов'язані з сільським господарством, побутом, фауною, сферою спорту, предметами домашнього вжитку. Особливим джерелом фразеологізмів (соматизмів) Л.П. Сміт уважав людське тіло, до того ж він виділяв запозичені і біблійні ідіоми та шекспіризми.

Існує й дещо схожа *генетична класифікація*, що теж передбачає групування фразеологізмів за джерелами походження. Найбільш детально вона описана в роботах Л.А. Булаховського, який, услід за Л.С. Бархударовим, визначає такі групи: 1) прислів'я і приказки (*you can lead a horse to water, but you can't make it drink*); 2) професіоналізми, що набули метафоричного вжитку (*back the wrong horse*); 3) усталені вислови з анекдотів, жартів і под. (*800-Pound Gorilla*); 4) цитати й образи з «Старого» і «Нового» заповітів (*Strain at a Gnat and Swallow a Camel*); 5) численні ремінісценції античної старовини (*bell the cat* – Ezon); 6) переклади поширених іншомовних висловів (*Hard nut to crack* – *міцний горішок*); 7) крилаті слова письменників (*A cold fish* – манерність, жеманство (В. Шекспір).

Отже, етимологічна та генетична класифікації фокусуються на аналізі джерел походження фразеологізмів.

1. Фразеологізми з зоокомпонентом власне англійського походження

Проаналізувавши 1000 фразеологізмів із інтернет джерел, ми виявили різноманітні джерела їхнього походження. Розглянемо спочатку власне англійські, що походять як зі старовинних, так і з сучасних газет і журналів, а також робіт з філософії, медицини, релігії, дитячих загадок, літератури, сучасних телешоу, тощо. Загальна кількість складає 510 одиниць, наведемо їхні приклади.

- *A lame duck* – неуспішна особа або бізнес, які потребують допомоги. Так, у 18 столітті невдахи Лондонської фондової біржі виходили з її приміщення саме такою ходою.
- *Ants in your pants* – непосида. Походить з американського варіанту англійської, має буквально значення, у вжитку з 1930-х років (Ginger).
- *Dog-and-pony show* – презентація нового товару на ринку для потенційних покупців. Уважається, що вираз виник у кінці 19-го століття для опису цирку, що подорожував сільською місцевістю США, виставляючи на показ циркових собак і поні (Investopedia).
- *Mad as a box of (soapy) frogs* – психічно нестабільний, відірваний від реальності. Зафіксовано у британській газеті Mirror 29 травня, 2011р. (Wikipedia).

Таким чином, власне англійські фразеологізми з компонентом «тварина» складають більшість (51%) досліджуваних одиниць.

2. Фразеологізми з зоокомпонентом професійно-виробничої сфери

Наступним джерелом аналізованого матеріалу виступає професійно-виробнича сфера, тобто терміни з різних видів діяльності людини: полювання, кулінарія, кінна справа, риболовля, тощо. Таких одиниць налічується 90, наприклад:

- *A sitting duck* – легко вразливий предмет. Мисливський термін, перша поява якого датується 12 вересня 1940 р. у газеті *The Courier-Mail*.
- *All hat and no cattle* – високо претензійна особа, за аналогією з власниками ранчо та капелюхами, які вони постійно носили.
- *Back the wrong horse* – підтримувати сторону, що програє. Термін з кінного спорту, що використовується з початку 17 ст. Зараз вживається переважно у контексті виборів.
- *Black sheep* – аутсайдер. Термін вівчарства; вовна чорної вівці традиційно цінилася нижче, оскільки її неможливо було фарбувати (Wikipedia).

Отже, фразеологізми з компонентом «тварина», джерелом яких є професійно-виробнича сфера, складають менше десятої частини досліджуваного матеріалу (9%).

3. Фразеологічні одиниці з зоокомпонентом класичного походження

Класичним вважається походження з давньогрецької або давньоримської (латинська мова) міфології чи літератури. Таких одиниць виявилось 140, причому 4 з них походять з байок Езопа, наприклад:

- *A dog in the manger* – особа, яка володіє чимось їй непотрібним, але категорично відмовляється передати це іншим. Походить із однойменної байки Езопа (The Idioms).
- *A bee in the bonnet* – особа, постійно занята однією думкою. Вперше зустрічається в англійській у шотландському перекладі Енеїди Вергілія.
- *Hold your horses* – стримуй себе. Цитата з Іліади Гомера, книга 23 (Wikipedia).
- *Kill two birds with one stone* – закінчити одразу дві справи. Походить з давньогрецького міфа про Дедала та Ікара (The Idioms).
- *Kill the Goose That Laid the Golden Egg* – знищити щось прибуткове для себе через жадібність. Походить з байки Езопа про фермера та його дружину, в якій вони вирішили вбити гуску, яка несла золоті яйця, щоб отримати все золото одразу, а не чекати на яйце кожного дня. Зробивши це, вони виявили, що всередині гуска була звичайнісінькою свійською твариною (The Idioms).

Отже, класичне походження мають усього 14% досліджуваних одиниць, але вони базуються на всесвітньо відомих прикладах.

4. Фразеологізми біблійного походження

60 фразеологічних одиниць завдячують своїм походженням різним частинам Біблії, як Старому, так і Новому Заповіту. Так, зі старого заповіту походять, наприклад:

- *A Leopard Can't Change Its Spots* – людина не може приховати свою справжню натуру. Походить з Біблії версії короля Джеймса, розділ Єремії 13:23 (The Idioms).
- *A Little Bird Told Me* вживається, коли людина не хоче виказувати справжнє джерело інформації. Біблія, Еклезіаст 10:20 (The Idioms).

- *Fox in the Henhouse* (Chickenhouse) – той, хто створює проблему. Біблія, Євангеліє від Луки. 13:31-35 (Historically speaking).

Таким чином, біблеїзми складають всього 6% досліджуваних фразеологічних одиниць і відіграють незначну роль в утворенні англійських фразеологізмів із зоокомпонентом.

5. Фразеологізми з зоокомпонентом у висловах відомих людей

До висловів відомих людей відносимо цитати з літературних творів передусім В. Шекспіра та Дж. Чосера, а також інших провідних діячів світової літератури, політики, тощо. Розглянемо деякі зі 170 прикладів.

- *A cold fish* – людина, яка не проявляє своїх емоцій, і виглядає недружньою. Створено В. Шекспіром у 1611 р. у п'єсі "The Winter's Tale":

«*a cold fish for she would not exchange flesh with one that loved her*».

- *Like a moth to a flame* – як метелик на світло, вираз також створений В. Шекспіром і використаний ним у п'єсі "The Merchant of Venice", 1596 р. (My English pages).

- *Fish out of water* – не в своїй тарілці, зафіксовано у творі Джефрі Чосера 1483 р. (Know your phrase).

- *Change Horses in Midstream* – міняти плани або лідерів посередині процесу; вислів належить А. Лінкольну у відповіді делегації Ліги Національного Союзу, учасники якої спонукали його стати їхнім кандидатом: «*An old Dutch farmer, who remarked to a companion once that it was not best to swap horses when crossing streams*» (The Phrase Finder).

- *Put the Cart Before the Horse* – робити щось у неправильному порядку. Фразу знаходимо у творі римського оратора Цицерона «Про дружбу» (The Idioms).

- *Albatross Around One's Neck* – згадка з минулого, що не дає спокійно жити. Алюзія на фразу з поеми Самуеля Тейлора Кольріджа «The Rime of the Ancient Mariner», в якій моряк, що вбив дружнього альбатроса, змушений носити його скелет навколо шиї в якості покарання.

Ще 30 виразів виявилися невизначеного походження. До них належать: *put legs under chicken* (заговорить когось), *kill a fly with an elephant gun* (вживати надмірних зусиль), *puppies and rainbows* (ідеальний), тощо.

Тепер можемо підвести кількісний підсумок етимологічного аналізу фразеологізмів із зоокомпонентом. Побудуємо діаграму 1.

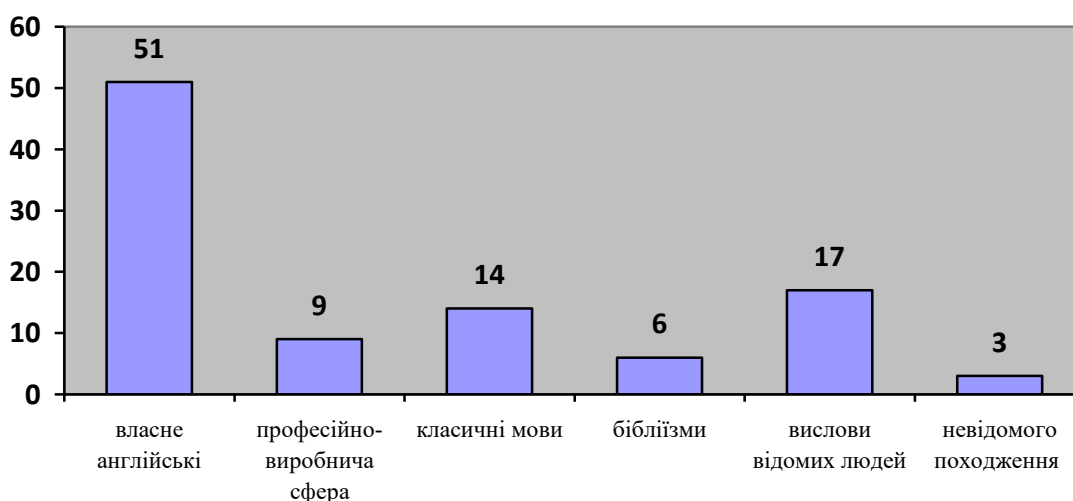

Рис.1. Етимологія фразеологізмів із зоокомпонентом в англійській мові

Як було зазначено вище, половина (51%) досліджуваних фразеологізмів мають власне англійське походження, 17% походить із висловів відомих людей, 14% – з класичних мов. Значно менший відсоток походження з професійно-виробничої сфери (8%) та Біблії (6%). Ще 3% досліджуваних фразеологізмів мають невизначене походження.

Висновки. Проаналізувавши походження 1000 англомовних фразеологізмів із зоокомпонентом, ми виявили, що власне англійські, які походять як зі старовинних, так і з сучасних газет і журналів, а також робіт з філософії, медицини, релігії, дитячих загадок, літератури, сучасних телешоу, складають більшість (51%) досліджуваних одиниць. До висловів відомих людей відносимо 170 цитат (17%) з літературних творів передусім В. Шекспіра та Дж. Чосера, а також інших провідних діячів світової літератури, політики, тощо. Класичним вважається походження з давньогрецької або давньоримської (латинська мова) міфології чи літератури. Таких одиниць виявилось 14%. Ще одним джерелом фразеологізмів виступає професійно-виробнича сфера, тобто терміни з різних видів діяльності людини: полювання, кулінарія, кінна справа, риболовля, тощо (9%). 6% фразеологічних одиниць завдячують своїм походженням різним частинам Біблії, як Старому, так і Новому Заповіту. Ще 30 виразів (3%) виявилися невизначеного походження.

Перспективою подальших досліджень в цій галузі може стати вивчення етимології фразеологізмів з іншими компонентами (наприклад, орнітологічним) та особливостей їх функціонування в різних видах дискурсу.

Список літератури

- Буточкіна Є.К. Зооморфні фразеологізми в англійській та українській мовах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2017. Вип. 2. №. 8. С. 98–102.
- Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц. Москва : Наука, 1986. 243 с.
- Дубравська З.Р. Зооніми як окремі лексичні одиниці та як компоненти сталих виразів. *Молодий вчений*. № 3.1 (55.1). березень, 2018 р. С. 51–54.
- Корунець І.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Вища школа, 1986. 173 с.
- Кузик О.Р., Бялик В.Д. Походження та загальна характеристика англомовних фразеологізмів на позначення часу. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 10. Том 1. 2019. С. 83–87.
- Панченко Е.И. Фразеологизмы с компонентом-зоонимом в украинском и английском языке. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Сер. «Филология. Социальные коммуникации». 2014. Т. 27 (66). № 1. С. 111–114.
- Салата І.А. Особливості семантичного й прагматичного аспектів зооморфних фразеологізмів в англійській та українській мовах. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 5. С. 57–64.
- Тимошук Н.М. Фразеологізми з компонентом-орнітонімом у лексичній системі англійської мови. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні Науки». 2019. № 2 (18). С. 249–295.
- Animal Idioms: 165 Useful Animal Idioms from A-Z. Available at: <https://7esl.com/animal-idioms/>
- Ginger. Available at: <https://www.gingersoftware.com/content/phrases/cry-wolf>
- Historically speaking. Available at: <https://idiomation.wordpress.com>
- Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/d/dogandpony.asp>
- Know your phrase. Available at: <https://knowyourphrase.com/fish-out-of-water>
- My English Pages. Available at: https://www.myenglishpages.com/site_php_files/random-idiom.php?c=1080
- Smith L.P. Words and Idioms: Studies in the English Language. Ann Arbor, Mich., Gryphon Books, 1971, 299 p.
- The Free Dictionary. Available at: <https://idioms.thefreedictionary.com> Bell English <https://www.bellenglish.com>
- The Idioms. Largest Idioms Dictionary. Available at: theidioms.com
- The Phrase Finder. Available at: <https://www.phrases.org.uk/meanings/115400.html>
- Wikipedia. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki>

References

- Butchikina, Ye.K. (2017) Zoomorfni frazeolohizmy v anhliiskii ta ukrainiskii movakh [Zoomorphic phraseological units in English and Ukrainian]. *Visnyk studentskoho naukovooho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. vyp.2.# 8. P. 98 – 102.
- Vinogradov, V.V. (1986) Ob osnovnih tipah frazeologicheskikh edinitits [On the main types of phraseological units]. Moskva : nauka. 243 p.
- Dubravskaya, Z.P. (2018) Zoonimy yak okremi leksychni odynytsi ta yak komponenty stalykh vyraziv [Zoonums as separate lexical units and as the components of set expressions]. *Molodyi vchenyi*. № 3.1 (55.1). March. P. 51 – 54.

Korunets, I.V. (1986). *Teoriia i praktyka perekladu* [Theory and practice of translation]. Kyiv : Vyscha shkola. 173 p.

Kuzyk, O.P., Bialyk, V.D. (2019). Pokhodzennia ta zahalna kharakterystyka anhlovnykh frazeologizmiv na poznachennia chasu [Origin and general characteristics of the English phraseological units denoting time]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 10. Tom 1. P. 83 – 87.

Panchenko, Ye. I. (2014). Frazeologizmy s komponentom-zoonimom v ukrainskom i angliiskom yazike [Phraseological units with a zoonymic component in Ukrainian and English]. *Uchenie zapiski Tavricheskoho natsionalnogo universiteta im. V.I. Vernadskogo*. Ser. "Filologiya. Sotsialnie kommunikatsii". 2014. T. 27 (66). № 1. P. 111–114.

Salata, I.A. (2010). Osoblyvosti semantichnoho i prahmatychnoho aspektiv zoomorfnykh frazeologizmiv v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Peculiarities of semantic and pragmatic aspects of zoomorphic phraseological units in English and Ukrainian]. *Filolohichni studii*. Vyp. 5. P. 57 – 64.

Tymoshchuk N.M. (2019). Frazeologizmy z komponentom-ornitinizmom u leksychnii systemi anhliiskoi movy [Phraseological units with an ornithological component in the lexical system of the English language]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya "Filolohichni Nauky"*. № 2 (18). P. 249 – 295.

Animal Idioms: 165 Useful Animal Idioms from A-Z. Available at: <https://7esl.com/animal-idioms/>

Ginger. Available at: <https://www.gingersoftware.com/content/phrases/cry-wolf>

Historically speaking. Available at: <https://idiomation.wordpress.com>

Investopedia. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/d/dogandpony.asp>

Know your phrase. Available at: <https://knowyourphrase.com/fish-out-of-water>

My English Pages. Available at: https://www.myenglishpages.com/site_php_files/random-idiom.php?c=1080

Smith, L.P. (1971). *Words and Idioms: Studies in the English Language*. Ann Arbor, Mich., Gryphon Books.

The Free Dictionary. Available at: <https://idioms.thefreedictionary.com> Bell English <https://www.bellenglish.com>

The Idioms. Largest Idioms Dictionary. Available at: theidioms.com

The Phrase Finder. Available at: <https://www.phrases.org.uk/meanings/115400.html>

Wikipedia. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki>

УДК 811.111'373.612.2:55

LINGUOCREATIVE POTENTIAL OF CONVERSION IN ENGLISH ЛІНГВОКРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНВЕРСІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Світлана КІЙКО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

s.kiyko@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4964-7043>

Тетяна РУБАНЕЦЬ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

t.rubanets@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3217-0330>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.26-35>

The article focuses on the linguocreative potential of conversion in English on the basis of neologisms. Neologisms are newly created words or phrases that are not yet commonly used or recognized by the general public. Neologisms can be introduced into language for a variety of reasons, such as to express new concepts or ideas, to describe new technologies or phenomena, or to provide more precise language for a particular field or community. The linguocreative potential of conversion lies in its ability to create neologisms and expand the vocabulary of a language. By converting a word from one part of speech to another, speakers can express new shades of meaning or add versatility to their language use.

In order to study the linguo-creative potential of conversion in English, we identified 1080 examples from the dictionaries of neologisms "The Facts on File Dictionary of New Words" (1985), "The Morrow Book of New Words: 8500 Terms Not Yet in Standard Dictionaries" (1982), in which neologisms-conversives of 1950-1970 are presented, and also The Oxford Dictionary of New Words: A popular guide to words in the news (2010) and Webster's New World Dictionary of American English (2016), which cite neologisms-conversives of the beginning of the XXI century. All examples are analyzed taking into account the socio-economic preconditions of their appearance, the peculiarities of the use of neologisms-conversives as a reflection of the linguistic picture of the human world are described, quantitative characteristics of the spread of neologisms-conversives in different time periods are established.

Key words: conversion, conversive, word formation, transposition, lexical-semantic groups, thematic groups.

Стаття присвячена встановленню лінгвокреативного потенціалу конверсії в англійській мові на основі неологізмів – новостворених слів або словосполучень, які ще не є загальноновживаними або визнаними мовцями. Неологізми можуть з'являтися в мові з різних причин, наприклад, для вираження нових понять або ідей, для опису нових технологій або явищ, або для забезпечення точності понять для певної галузі або спільноти. Лінгвокреативний потенціал конверсії полягає в її здатності створювати неологізми та розширювати словниковий запас мови. Конвертуючи слово з однієї частини мови в іншу, мовці можуть виражати нові відтінки значення або додавати багатогранності мовленню.

Для дослідження лінгвокреативного потенціалу конверсії в англійській мові виокремлено 1080 прикладів зі словників неологізмів "The Facts on File Dictionary of New Words" (1985), "The Morrow Book of New Words: 8500 Terms Not Yet in Standard Dictionaries" (1982), в якому представлені неологізми-конверсиви 1950-1970 років, а також "The Oxford Dictionary of New Words": A popular guide to words in the news" (2010) та "Webster's New World Dictionary of American English" (2016), в яких наведено неологізми-конверсиви початку XXI століття. Усі приклади проаналізовано з урахуванням соціально-економічних передумов їхньої появи, описано особливості вживання неологізмів-конверсивів як відображення мовної картини світу людини, встановлено кількісні характеристики поширення неологізмів-конверсивів у різні часові періоди.

Ключові слова: конверсія, конверсив, словотвір, транспозиція, семантична аналогія, лексико-семантичні групи, тематичні групи.

Вступ. У нашому щоденному житті постійно відбуваються зміни, які людина осмислює під час своєї практичної діяльності. Ці зміни породжують нові концепти як елементи свідомості, які існують незалежно від мови. Однак, для вираження цих концептів ми використовуємо мову, яка відображає зміни в нашому знанні про позначуване і зберігає частково досвід попередніх поколінь. Не викликає сумнівів, що межі мови розширюються найінтенсивніше саме в сфері словникового складу мови, що приводить до утворення неологізмів. Неологізми – це «слова і вирази, поява яких в мові зумовлена потребою в найменуванні нових реалій і в позначенні нових понять, а також потребою в нових виразних засобах (індивідуально-авторські неологізми, контекстні неологізми, оказіоналізми)» (Кубрякова, 1991, с. 348).

З огляду на когнітивні підходи до природи і розвитку мови, можна стверджувати, що світ відбивається безпосередньо не в мові, а в свідомості, яка закріплює, фіксує, кодує це відображення в концептуальних знаках. Зрозуміло, що не все, що людина сприймає та розуміє, може бути виражене вербально. Крім мовних форм, світ може бути відображений у міміці та жестах, в образотворчому мистецтві, в музиці та релігійних обрядах. О. С. Кубрякова вважає, що уявна картина світу є складнішим феноменом, ніж мовна (Кубрякова, 1991, с. 142). Однак, частина концептуального світу людини, пов'язана з мовою і виражена у мовних формах, є дуже важливою для лінгвістів, оскільки вивчення мови є вивченням способу пізнання світу. Важливо зрозуміти, що мовна картина світу не є простим дзеркальним відображенням світу, а є тлумаченням світобачення, актом розуміння світу (Постовалова, 1988, с. 21).

Попередні дослідження неологічної лексики і конверсивів-неологізмів проводилися зазвичай з акцентом на структурні характеристики цієї лексики. На сучасному етапі дослідження на перший план виходять когнітивно-дискурсивні особливості неологізмів, утворених способом конверсії. Саме з цих позицій ми розглядаємо неологізми-конверсиви у статті, намагаючись окреслити їх лінгвокреативний потенціал.

Методи дослідження. Для дослідження ми відібрали 1080 прикладів конверсивів-неологізмів зі словників неологізмів „The Facts on File Dictionary of New Words” (2006), „The Morrow Book of New Words: 8500 Terms Not Yet in Standard Dictionaries” (1982), в яких наведені неологізми-конверсиви 1950-1970-х років, а також „The Oxford Dictionary of New Words: A popular guide to words in the news” (2010) і „Webster’s New World Dictionary of American English” (2016), які відтворюють неологізми-конверсиви початку XXI ст. Основним методом аналізу неологічної конверсивної лексики є семантична інтерпретація з елементами когнітивно-дискурсивного аналізу. У роботі ми виділяємо два часові періоди, з яких початок першого – 50-ті роки – був обраний не випадково, оскільки цей період був післявоєнним часом, повним найрізноманітніших суспільно-політичних подій. Це був час багатьох відкриттів у різних наукових та технічних галузях, розвитку медицини та появи проблеми наркоманії, досягнень у ядерній фізиці та ядерних випробуваннях, досліджень космосу та вторгнення маркетингу, бізнесу та засобів масової інформації в життя суспільства.

Наступний етап дослідження охоплює період між 2000 та 2020 роками, який відрізняється широким розвитком сучасних комп’ютерних технологій, значними досягненнями в науці і зростаючим інтересом до політичних аспектів нашого життя, що відображено в мовленні. Порівняльний аналіз нових слів, створених шляхом конверсії, є частиною когнітивно-дискурсивного дослідження, яке демонструє зміни у світогляді людей на певному етапі суспільного розвитку, а також глобальні і повсякденні зміни, що відбулися в різних сферах життя суспільства.

Теоретико-методологічна база дослідження передбачає використання загальнонаукових методів дедукції, індукції, аналізу і синтезу для опрацювання, узагальнення і підбиття підсумків на базі фактичного матеріалу й для розпрацювання комплексного підходу до об’єкта дослідження. Для аналізу й опису конверсивів відібрано низку методів і прийомів: аналіз словникових дефініцій, компонентний і семантико-когнітивний аналізи. Компонентний аналіз дав змогу розчленувати семантичну структуру неологізмів на мінімальні значущі одиниці й розподілити на їх основі всі досліджувані іменники, прикметники та дієслова на тематичні групи. Аналіз словникових дефініцій уможливив порівняння денотативних значень неологізмів і встановлення семантичних відмінностей конверсивів. Семантико-когнітивний аналіз використано для пояснення когнітивних процесів, які вплинули на формування і розвиток семантики неологізмів-конверсивів.

Результати та обговорення. Усі досліджувані конверсиви згруповано за семантикою у б тематичних груп: наука і новітні технології, медицина і спорт, освоєння космосу, політика і соціальна сфера, військова справа, побут. Лінгвокреативний потенціал неологізмів у сфері політики і військової справи ми детально розглянули у статті (*Кійко, Рубанець, 2022*). Встановлено, що поява 358 неологізмів-конверсивів з двох часових зрізів залежить від досліджуваної галузі, а також від активності відповідних процесів у суспільстві (див. табл. 1):

Таблиця 1

Кількісні характеристики появи неологізмів-конверсивів на різних часових зрізах

Тематична група	1950–70 роки	2000–2020 роки	Разом
Військова справа	164	60	224
Політика і соціальна сфера	88	46	134
Разом	252	106	358

Розглянемо поширення неологізмів в інших тематичних групах.

1. Наука і техніка. У XX і XXI століттях наука і техніка стали двигунами історії, які надали життю людини безпрецедентного розмаху та динамізму. Це дозволило різко збільшити масштаб виробничої діяльності людей, змінило структуру і характер суспільних процесів та вплинуло на спосіб життя людей. Розвиток фізики у 50–70-ті роки, зокрема, дослідження атомного ядра, призвело до появи багатьох нових слів, утворених за допомогою конверсії. Наприклад, дієслово *to fission* утворене з іменника *fission*, що означає "поділ, розкол; поділ", набуло значень "1) ділитися (про ядро); 2) викликати поділ (ядра)". Також іменник

autoradiograph "авторадіограма" конвертувався в дієслово *to autoradiograph* зі значенням "надсилати авторадіограму". В англійській мові наявні слова, які спочатку позначали лише фірмову назву, потім перетворились на загальноновживані й утворили відповідні дієслова шляхом конверсії. Наприклад, поява копіювального апарату фірми Херох у 60-х роках минулого століття призвела до того, що всі копіювальні апарати стали називатися "ксероксами", а пізніше з'явилося відповідне дієслово *to xerox* зі значенням "ксерокопіювати", наприклад: *Acu Thompson wondered if I would xerox those copies for tomorrow? (The Economist, June 1969)*. Зараз, у зв'язку з широким використанням копіювальних апаратів у щоденній діловій діяльності людей, слова *xerox* і *to xerox* перестали бути неологізмами і стали загальноновживаними словами.

Інший приклад – дієслово *to kodak*, що означає "фотографувати за допомогою фотоапарата Kodak", а іменник *Hoover*, який позначає марку пилососа, став загальноновживаним позначенням для будь-якого пилососа і дієслово-конверсив *to hoover* означає "прибирати за допомогою пилососа". Це слово настільки вживане в англійській мові, що воно є синонімом до слова "прибирати" і належить до розмовної лексики, як-от: *I felt the need to hoover around the shop a bit (New Musical Express, April 2001)*.

Засоби зв'язку в ХХ столітті радикально змінилися, включаючи радіо, телефон, телевізор, магнітофон, відеоманітофон і комп'ютер, які створили сучасний світ. На початку 2000-х років термін "інформаційне суспільство" набув все більшої популярності, що сприяло буму інформатики та комерційній рекламі, яка просуває комп'ютер як ключ до майбутнього. Швидкий розвиток електронних технологій вплинув на лінгвістичну карту світу, зокрема, спостерігається тенденція до вживання конверсивів-неологізмів, які відносяться до першого і другого часових періодів. Наприклад, дієслово *to keyboard* або *to key*, утворене від іменника "клавіатура" в 1961 році, набуло найбільшої популярності на початку 2000-х років. Також дієслово *to boot*, утворене від іменника "багажник автомобіля", отримало нове значення на початку 2000-х років, пов'язане з комп'ютеризацією суспільства. У той же час, іменник *port* у комп'ютерній термінології набув значення "частина комп'ютера, до якої приєднується периферійне обладнання", а дієслово *to port* виникло як конверсія цього іменника та означає "перенесення програмного забезпечення в іншу систему без будь-яких модифікацій", наприклад: *We wanted to port those systems across different environments (Computer Weekly, March 1978)*.

Дієслово *to image*, утворене від іменника *image* „зображення”, набуло нового значення „перетворювати дані в графічне зображення”, оскільки останнє у вигляді креслення або графіка дає краще, більш наочне і живе уявлення про об'єкт або поняття.

Поширений іменник *network* „сітка, мережа” також найактивніше вживається в комп'ютерній галузі і перетворюється в дієслово *to network* зі значенням „з'єднати (комп'ютери) разом, щоб утворити комп'ютерну мережу”, як-от: *It's so important to network all components when starting a new program (Computer Weekly, January 2004)*. Дієслово *to daisy-chain*, яке утворюється від іменника *daisychain*, що означає "вінок з маргариток / ромашок", може мати аналогічне значення у сфері комп'ютерної техніки. Діючи на зразок ромашки, яка має пелюстки (комп'ютери) та серединку, яку зв'язує єдиний контролюючий пристрій, можна просто й зручно послідовно з'єднувати різні пристрої, утворюючи ланцюг. Так, наприклад, у статті *Computer Weekly* з червня 2012 року зазначається, що такий метод забезпечує швидше з'єднання і роз'єднання пристроїв, оскільки не потрібно використовувати кілька кабелів: *This allowed for faster connection, because there was no need to daisy-chain multiple devices (Computer Weekly, June 2012)*. Також зафіксовано конверсивне дієслово *to branch*, що походить від іменника *branch* "гілка, галузь, відділення". У цьому випадку іменник *branch* спочатку набув нового значення "частина комп'ютера", а потім від цього значення утворилось дієслово *to branch*, що означає "слідкувати за комп'ютерними програмами". Наприклад, комп'ютер може розділити вхідні дані на різні гілки, щоб обробити їх одночасно та ефективно: *Use the multi decision node to branch programs to multiple outcomes (Computer Weekly, February 2017)*.

Застосування комп'ютерів у сфері музики і в індустрії розваг також створило передумови для появи низки конверсивів-неологізмів. Так, дієслово *to noodle* конвертоване від іменника

noodle, одне зі значень якого „музичний позивний на радіо або телебаченні”. Цей конверсив став позначати дію „неуважно, безладно бити по клавіатурі комп’ютера”, як-от: *The operator plays along by hitting keys on the computer’s keyboard, and the program seamlessly integrates the noodling into the music* (*New Musical Express, October 2008*).

Одне зі значень дієслова *to log* є неологізмом 2000-х років. Від нього утворене дієслово *to log on*, конвертоване від іменника *log* „колода; формуляр (прилада)”, яке набуло значення „включити комп’ютер і увійти в програму”, наприклад: *If you have access to the Internet, log on to www.icnewcastle.co.uk* (*The Journal, March 2008*). Його антонім *to log off* має значення „закінчити роботу на комп’ютері”: *For the first year he couldn’t even log on. In those days he had the personal computer on a table across the office* (*Independent on Sunday, April 2001*).

2. Освоєння космічного простору. Лексика, що відноситься до освоєння космічного простору, займає важливе місце в мовній картині світу людей. Поступовий розвиток ракетної техніки військового і мирного спрямування відбувався паралельно з перетворенням арсеналу бойових ракет Другої світової війни на засіб для запуску наукових приладів у верхні прошарки атмосфери Землі. Найвідомішим досягненням науки і техніки став запуск першого супутника в історії людства 4 жовтня 1957 року. Супутники дозволяють здійснювати телефонний, телексий і телефаксний зв’язок на великі відстані, транслювати телевізійні передачі і змінювати підходи до метеорології. Цілком зрозуміло, що з появою нової реальності в англійській мові у 1957 році з’явився неологізм *sputnik* "супутник". На основі цього іменника завдяки конверсії швидко утворилось дієслово *to sputnik*, що означає "запускати супутник": *The spacecraft was sputniked at 10:29 p.m. Moscow time from the Tyuratam launch base* (*Independent on Sunday, July 1966*).

Перший політ американської експедиції для висадки на Місяць відбувся 16 липня 1969 року, а контакт з місячною поверхнею був встановлений 20 липня. У тому ж 1969 році з’явилося дієслово *to moonwalk*, яке складається зі слів *moon* "Місяць" та *walk* "прогулянка", і мало значення "ходити по Місяцю, досліджуючи його поверхню". Проте наприкінці 70-х років це дієслово отримало нове значення, яке не має нічого спільного з дослідженням Місяця. "Moonwalk" став позначати особливий танець, що включає рухи, ніби танцюрист ковзає на одному місці. Майкл Джексон був відомий своїм майстерним виконанням цього танцю: *Jackson would go on to moonwalk during tours and live performances* (*The Washington Post, May 1979*).

Проте не всі запуски на Місяць були успішними. З огляду на це з’явилося дієслово *to moonoggle* від іменника *moon* "Місяць" і дієслово (*boon*)*doggle* "займатися безглуздою справою", яке набуло значення "безрезультатно досліджувати Місяць" із семантичним розширенням "викидати гроші на вітер": *During the years of Vietnam and the moonoggling the balance of Pentagon prime contracts shifted sharply to the Southern Rim* (*The Washington Post, December 1976*).

Дієслово *to moonlight*, похідне від іменника *moonlight* „місячне світло”, набуло опосередковано пов’язаних нових значень: 1) мати підробіток, другу роботу за сумісництвом без відома податкової служби; 2) отримувати плату за роботу попри те, що людина має допомогу від держави, наприклад: *She’s been moonlighting as a waitress in the evening* (*Moran, 1989, c. 77*). Асоціація місячного світла з сьйвом, який може призвести до того, що предмети матимуть нечіткі контури і можуть навіть стати непомітними, очевидно відображається в обох значеннях слова.

Хоча у перші десятиліття XXI століття космос активно вивчається, зокрема, завдяки космічній програмі Ілона Маска, проте революційних відкриттів, які були зроблені у середині минулого століття (створення і запуск перших супутників, перший політ людини в космос, освоєння Місяця), зараз не спостерігається. Тому, словник англійської мови поповнився цілою низкою слів, що пов’язані з освоєнням космосу, саме у середині XX століття.

3. Медицина, спорт. У медицині і спорті нові види спорту і нові аспекти традиційних видів спорту стали постійним джерелом поповнення словникового запасу англійської мови. З 50-х до 70-х років у мові з’явилися такі конверсиви-неологізми на тему спорту, як *to dummy* "грати в бридж", *a breakfall* "дзюдо", *a turnover* "американський футбол" та інші. В останні 20 років англійську мову продовжують поповнювати нові слова в цій семантичній групі.

Наприклад, іменник *bump-and-run*, який походить від складної основи з двох дієслів *to bump* "врізатися, зіткнутися" і *to run* "бігти", означає одну з варіацій поведінки гравців у футболі. Дієслово *to error*, яке походить від іменника *error* "помилка", означає "невдало зіграти, зробити помилку" і вживається в бейсболі або його різновиді – софтболі: *Rising basketball players who need to increase their free throw percentage and not to error to shoot hundreds of free throws* (*The Observer*, July 2018). Дієслово *to wide*, похідне від прикметника *wide* "широкий; з відхиленням", вживається гравцями в крикет у значенні "крикнути гравцеві про подачу м'яча, який відхиляється вбік", наприклад: *Wide balls are considered to be the fault of the bowler, and to wide means to record against the bowler* (*Daily Express*, July 2006).

Розвиток вінд-серфінгу і поява його різновидів на початку XXI ст. цілком логічно зумовила появу нових слів на позначення цих видів спорту: *car-surfing*, *sand-surfing*, *body-surfing*, *snowboard*. Так, дієслово *to body-surf*, похідне від іменників *body* "тіло" і *surf* "хвиля", набуває значення "кататися на гребені хвилі просто на грудях і животі, без серфінгової дошки". У конверсиві *to sand-surf* перший елемент *sand* вказує на поверхню, по якій ковзає серфінгіст: *The practice to sand-surf is pretty similar to other board sports, because it is done by riding down a sand dune on a board with both feet strapped* (*Daily Express*, July 2006).

Медицина є однією з галузей, де також виникають нові терміни та створюються неологізми, які активно використовуються як у фаховому середовищі, так і в повсякденному житті звичайних людей. Наприклад, іменник *acupuncture* "голковколювання" легко конвертувався в дієслово *to acupuncture* "лікувати голковколюванням". Дієслово-евфемізм *to box*, конвертоване від іменника *box* "ящик", означає „померти” і відноситься до розряду розмовної лексики: *Have you heard Tim Robinson has boxed* (*Spencer*, 1993, p. 347).

Наукові досягнення в галузі медицини сприяли появі в мовній картині світу низки фахових дієслів на кшталт *to homotransplant* (< *a homotransplant* „пересадка органу або тканини у людей”) „здійснювати трансплантацію органу або тканини у людини”, *to gastroscop* (< *a gastroscop* „гастроскоп”) „робити гастроскопію шлунка” тощо. Дієслово *to clone*, похідне від іменника *clone* „клон”, набуло в середині XX ст. значення „розмножуватися вегетативним або клітинним шляхом”. На початку XXI ст. до цього слова відродився інтерес, оскільки тема клонування стала вельми актуальною.

У XX столітті сталися не лише значні науково-технічні прориви, але й з'явилися значні соціальні турбулентності, екологічні проблеми і бідність. Протягом середини й особливо на початку XXI століття, серед найбільш серйозних проблем, що безпосередньо пов'язані зі здоров'ям і медициною, можна відзначити наркоманію і СНІД. За останні п'ятдесят років виникли перші конверсиви-неологізми, що відносяться до цієї семантичної групи. Так, скорочення *to OD*, утворене за конверсією від іменника *overdose* „передозування”, означає „померти від передозування”. Субстантивовані прикметники *whites*, *reds*, похідні від відповідних кольороназв, номінують різновиди наркотиків – фентанілі (білого кольору) і барбітурати (червоного кольору), як-от: *Whites' effects on the user depend on the strength or potency of the THC they contains* (*The Guardian*, October 1973); *Reds contain essentially the same active ingredients found in marijuana, except in more form* (*Daily Express*, November 1978).

Іменник *blow*, утворений за конверсією від дієслова *to blow* „дути”, набуло значення „кокаїн”, яке вживається у сленгу наркоманів: *Lynda called it "crap blow" and John had it more often than not* (*The Washington Post*, March 1968). Після цього іменник *blow* у новому значенні конвертується в дієслово *to blow*, яке починає позначати дію „вдихати наркотик, особливо кокаїн”, як-от: *Soon after this, a new, cheaper form of cocaine emerged called crack cocaine that was more accessible to blow* (*Daily Express*, April 1972).

За останнє десятиліття кількість молодих людей, що вступають до структур, пов'язаних з обігом і продажем наркотиків, суттєво зросла порівняно з серединою XX століття. Наочно ілюструють цей факт конвертовані дієслова *to down*, *to freak*, *to line*, *to mainline*, *to speedball* тощо. Так, іменник *line* як скорочення від *mainline* позначає на сленгу „вену, в яку легко ввести наркотик”. Від цього значення іменника походить за конверсією дієслово *to mainline* зі значенням „вводити внутрішньовенно наркотики”: *You can tell from scars that he has been*

mainlining recently (*The Washington Post*, January 2013). Іменник *speedball* на сленгу позначає „наркотичну суміш кокаїну, морфію”. Цей іменник конвертувався пізніше в дієслово *to speedball* зі значенням „вводити наркотичну суміш”: *Fatal respiratory depression often occurs when drugs are speedballed in isolation* (*New Musical Express*, November 2009). Одне із значень іменника *crack* – „крек, різновид кокаїну”; саме воно зумовило появу конвертованого дієслова *to crack* на позначення „палити крек”: *A pair of dudes crack up on the corner, sucking in poison from a glass pipe, straightening up to the rush of crystallised death* (*New Musical Express*, July 2016). У наведеному прикладі спостерігаємо гру слів: *crack up* може означати також „різкий занепад фізичних і розумових сил; глибоку депресію”, а тому вибір іменника *crack* для позначення цього різновиду наркотику є не випадковим. Оскільки крек є сильним депресантом, то його вживання може спричинити не тільки різкий занепад фізичних і розумових сил, але й призвести навіть до смерті людини. Цей наркотик став дуже популярним останнім часом, про що свідчить вживання іменника *pipe* „трубка”: у молодіжному сленгу цей іменник набуває значення „спеціальна трубка для куріння марихуани, гашишу або опіуму”, а потім конвертується в дієслово *to pipe* „палити крек”: *Every night I spend at least \$60 on rock, sometimes more than that. When you pipe you can't sleep* (*The Observer*, July 2008).

Проблеми екології відобразилися в низці конверсивів, похідних від прикметників на позначення кольору. До прикладу, розглянемо прикметник *green* „зелений”. Цей колір, насамперед, асоціюється з травою, листям, звідки випливають кілька значень конвертованого дієслова *to green* у словниках неологізмів 70-х років, одне з яких – „посадити на певній ділянці зелені рослини”: *There is no program to green the buildings* (*The Washington Post*, April 1976). *The challenge of greening the city* (Spencer, 1998, с. 313). З огляду на назву міжнародної організації захисту навколишнього середовища *Greenpeace*, можна вивести ще одне значення дієслова *to green*, зафіксоване у словниках неологізмів XXI ст., а саме: „змусити людей задуматися про екологічні проблеми; змінити політику уряду, певної партії, щоб мінімізувати шкоду, нанесену довкіллю”.

Прикметник *grey* „сірий” переходить у дієслово *to grey*, одне зі значень якого „сивити”, як-от: *Chambers was a pleasant-looking man, with aristocratic face, greying brown brown hair, and an endearing enthusiasm* (Sheldon, 1998, p. 61); *Tim's beginning to grey at the temples* (Sheldon, 1998, с. 402). Це значення свідчить про асоціацію сірого кольору з літніми людьми, тобто сивий колір волосся є ознакою літньої людини. Звідси випливає нове значення дієслова *to grey* „мати населення похилого віку, яке збільшується”: *As you know, Russia has greyed in the last twenty years* (*The Independent*, June 2008).

4. Побут (кулінарія, відпочинок; музика; догляд за собою). Життя пересічних людей як всередині минулого століття, так і за останні 20 років істотно вплинуло на збільшення обсягу групи слів, утворених способом конверсії. Поява в 70-х роках кредитних карток і їх подальше застосування привело не тільки до появи словосполучень *credit card* чи *plastic money*, а й до виникнення іменника *plastic*, утвореного способом конверсії від прикметника *plastic* „пластиковий” як метонімічне перенесення, оскільки кредитні картки виготовлені з пластика. Звідси значення іменника *plastic* „кредитна картка”, як-от: *What caught Sir Gordon's eye ... was the annual rate of interest accruing to banks from plastic* (*Daily Express*, November 1977).

Суму, яку витрачають, використовуючи кредитні картки або готівку, позначають іменником *spend* „витрачена сума”, утвореним за конверсією від дієслова *to spend* „витрачати”. У 80-х роках *spend* стає синонімом до слова *бюджет* і позначає суму, витрачену на певний проєкт: *With all this added up you get a total spend of somewhere around \$80 million* (*The Economist*, January 1978).

Однією з характерних рис 2000-х років стає масове використання мобільних телефонів. Саме на початку XXI століття мобільні телефони стають за ціною доступними для більшості людей. Спочатку прикметник *mobile* „переносний, мобільний” конвертується в іменник *mobile* „мобільний телефон”, який перетворюється за конверсією у дієслово *to mobile* „телефонувати по мобільному телефону”: *I mobiled for an appointment and drove to the surgery* (Stuart, 1996, с. 242).

Молодь завжди захоплювалася музикою, полюбляла танці і вечірки, тому ця тематична група постійно поповнювалася новими словами, в тому числі конверсивами. Так, у 60-і роки надзвичайно популярними стають дискотеки, тому в лексиконі з'являється дієслово *to discotheque* „піти на дискотеку”, конвертоване від іменника *discotheque* „дискотека”: *No wonder you are tired – you've discothequed for a week* (Moran, 1983, c. 13). В останні 20 років молоді люди ще активніше відвідують різні вечірки, клуби, де можна просто поспілкуватися, послухати музику або потанцювати. Відповідно, з'являються нові слова – конверсив *to party* „бути на вечірці” (від іменника *party* „вечірка”), дієслово *to club* „відвідувати клуби” (від іменника *club* „клуб”), конверсив *to night-club* „ходити в нічний клуб” (від іменника *night-club* „нічний клуб”). Іменник *rage* набуває нового значення – „вечірка; гарно проведений час” і конвертується в дієслово *to rage* „добре провести час”. Іменник *a go-go* „дискотека або невеликий нічний клуб, де грає жива музика” утворився як конверсив від редульованої основи дієслова *to go* „йти, ходити” тощо, як-от: *Those who didn't fancy clubbing it could have tried their hand in the casino or watched some of the latest box office hits at the cinema* (The Journal, November 2010); *They come to eat and drink, to swim, to party* (She, August 2009).

Назви популярних видів музики, музичних напрямів чи танців у певний часовий період стали основою для появи відповідних їм конверсивів. Так, популярний в 60-ті роки минулого століття танець твіст позначався іменником *twist*, від якого утворилося способом конверсії дієслово *to twist* „танцювати твіст”. Іменник *frug* „фруг” (танець, схожий на твіст) зумовив появу способом конверсії дієслова *to frug* „танцювати фруг”, від іменника *rumba* „румба” утворилося як похідне дієслово *to rumba* „танцювати румбу”, від іменника *tango* „танго” виникло дієслово *to tango* „танцювати танго”: *It's different with her anyway, because she can dance ... You can cross over, or do some corny dips, or even jitterbug a little, and she stays right with you. You can even tango, for God's sake* (Salinger, 1998, c. 155).

Якщо всередині минулого століття популярними були танго і твіст, то на початку 21 століття модними стають інша музика й інші танці. Так, популярність репу (< англ. *rap* „речитатив під музику”) сприяла появі конвертованого дієслова *to rap* „танцювати реп”: *Shake and shimmy. Twirl and dip. Rumba, lambada, rap, if you like* (Cosmopolitan, September 2006).

Бурхливий розвиток кінематографії і мультиплікації всередині минулого століття, а також наявність у більшості домогосподарств телевізорів сприяли появі улюблених персонажів, які глибоко проникли в життя людей, при цьому асоціації з ними пов'язалися з виконанням певних дій. Так, поява Міккі-Мауса, головного героя мультиплікаційних фільмів У. Діснея, збіглася в часі з періодом, коли завершилася епоха німого кіно і зображення на екрані почали синхронно озвучувати. Це й зумовило появу конверсива *to mickey-mouse* „синхронізувати музику з дією на екрані”: *The machine broke, so I had to mickey-mouse a replacement part using duct tape* (New Musical Express, June 1974).

Зміни й інновації в галузі кулінарії також відчутно поповнили групу неологізмів в англійській мові. У 70-ті роки з'являється конвертоване дієслово *to wok* від іменника *wok* „казанок з опуклим дном”, який використовують насамперед для приготування страв китайської кухні. Дієслово *to wok* набуло значення „готувати страви, використовуючи казанок з опуклим дном”, як-от: *Ken Hom's BBC cookery series has been repeated so often, that he has been responsible for more people learning to wok than anyone else in history* (The Observer, September 2002).

Активне вживання таких конверсивів, як *to toast*, *to butter*, *to ginger*, *to curry* характерне для повсякденного життя. Їх значення легко встановити з опорою на значення вихідних іменників. Наприклад, від іменника *butter* „масло” утворився конверсив *to butter* „намастити маслом”: *While he finished the omelette, I buttered English muffins and poured coffee* (Moran, 1989, c. 49). Іменник *ginger* „імбир” перетворився за конверсією на дієслово *to ginger* „приправляти імбиром”, іменник *curry* „каррі, гостра індійська приправа” перейшов у дієслово *to curry* „приправляти страви каррі”. У наступному прикладі вжито відразу три конвертованих дієслова – *to puree* „робити пюре” (< іменник *puree* „пюре”), *to dish up* „класти на блюдо, подавати до столу” (< іменник *dish* „блюдо, тарілка”) і *to anger* „сердити” (< іменник *anger* „злість”), яке в

пасивній формі означає „бути розлюченим”: *I dished up the jam roly-poly, and was angered when I realized that Malcolm had pureed all the lumps in the custard and thrown the skin away!* (Sheldon, 1998, с. 82).

Ми розглянули й описали появу конверсивів лише в деяких галузях життя людини, а також малу частину досягнень науки і розвитку нових технологій середини минулого і початку теперішнього століть. Але навіть вибірковий погляд на мовну картину світу показує, як швидко і жваво реагують конверсиви-неологізми на ті зміни, які відбуваються в суспільстві, побуті, повсякденному житті людей, як яскраво вони відтворюють навколишній світ і допомагають нам фіксувати актуальні реалії на мовній картині світу людини.

Кількісні підрахунки дозволяють дати чітку картину поширення конверсивів-неологізмів і свідчать про те, що їх поява залежить від досліджуваної галузі (див. Табл. 2):

Таблиця 2

Частота появи неологізмів-конверсивів у різних часових періодах

Галузь	1950-70-ті роки	2000-2020 роки	Разом
Військова справа	82	30	112
Політика і соціальна сфера	44	23	67
Наука і новітні технології	165	331	496
Освоєння космосу	64	12	76
Медицина, спорт	60	57	117
Побут	72	140	212
Разом	467	593	1080

У 50-70-х роках минулого століття зафіксоване переважне використання неологізмів-конверсивів для нових понять у космічній галузі, військовій справі, політиці та соціальній сфері. Однак, на початку ХХІ століття, новітні технології та наука, а також побутова сфера, стали більш сприйнятливими для вживання новотворів. Найбільшу кількість неологізмів-конверсивів виявлено в галузях науки і новітніх технологій (46% прикладів) та побуту (19,6%). Медицина і спорт (10,8%) та військова справа (6,2%) також мають значну кількість новотворів. У галузі освоєння космосу (0,7%), політики і соціальної сфери (0,6%) встановлено найменший приріст неологізмів-конверсивів.

Висновки. З урахуванням нерівномірного розподілу неологізмів-конверсивів можна стверджувати, що конверсія – це не лише засіб поповнення словника англійської мови, але й інструмент відображення концептуальної картини світу англійськомовного суспільства на певному історичному етапі. Порівняльний аналіз неологізмів-конверсивів двох окреслених часових періодів показує, що конверсиви-неологізми є відтворенням розвитку людини в суспільстві та розвитку самого суспільства, в якому вона проживає, відображенням досягнень в науці і мистецтві і дзеркалом глобальних проблем, з якими людина стикається в другій половині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. Результати проведеного дослідження наочно демонструють, що конверсія є не лише поширеним засобом заповнення мовних лакун на сучасному етапі розвитку англійської мови, але й інструментом відображення сучасної концептуальної картини світу англійськомовного суспільства.

Список літератури

Кійко С.В., Рубанець Т.В. Неологізми-конверсиви в англійській військово-політичній сфері. *Theoretical foundations of philology, pedagogy and psychology with the conditions in wartime: Collective monograph. Institute of professional development.* Bratislava: Inst. of Prof. Development, 2022. Pp. 115–132.

Краткий словарь лингвистических терминов. Н. В. Васильева, В. А. Виноградов, А. М. Шахнарович. 2. изд., доп. М.: Рус. яз., 2003.

Кубрякова Е.С. Лексикон и современные проблемы его изучения. *Картина мира: лексикон и текст (на материале английского языка)*: Сб. науч. тр. МГЛУ. Вып. 375. М.: Изд-во МГЛУ, 1991. С. 4–11.

Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира*. М.: Наука, 1988. С. 8–69.

Macmillan English Dictionary: For Advanced Learners. Ed. by M. Rundell. London: Palgrave Macmillan, 2006. 1691 p.

The Morrow Book of New Words: 8500 Terms Not Yet in Standard Dictionaries. Ed. by N. Mager. 1st ed. London: Arco Publishing, 1982. 284 p.

The Oxford Dictionary of New Words: A popular guide to words in the news. 3rd ed. Oxford: Univ. Press. 2010. 2096 p.

Webster's New World Dictionary of American English. Ed. by Victoria Neufeldt. 5th ed. New York: Macmillan Company, 2016. 752 p.

References

Kiyko S.V., Rubanets' T.V. (2022). Neolohizmy-konversyvy v anhliys'kiy viys'kovo-politychniy sferi [Conversive neologisms in the English military-political sphere]. *Theoretical foundations of philology, pedagogy and psychology with the conditions in wartime: Collective monograph. Institute of professional development*. Bratislava: Inst. of Prof. Development. Pp. 115–132.

Kratkiy slovar' lingvisticheskikh terminov [Short dictionary of linguistic terms] (2003) / N. V. Vasil'yeva, V.A. Vinogradov, A. M. Shakhnarovich. 2. izd. M.: Rus. yaz. The Economist p.

Kubryakova Ye.S. (1991). Leksikon i sovremennyye problemy yego izucheniya. Kartina mira: leksikon i tekst (na materiale angliyskogo yazyka) [Lexicon and modern problems of its study. Picture of the world: lexicon and text (on the material of the English language)]: *Sb. nauch. tr. MGLU*. Vyp. 375. M.: Izd-vo MGLU. Pp. 4–11.

Postovalova V.I. (1988). *Kartina mira v zhiznedeyatel'nosti cheloveka. Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke: Yazyk i kartina mira* [Picture of the world in human life. The role of the human factor in language: Language and picture of the world]. M.: Nauka. Pp. 8–69.

Macmillan English Dictionary: For Advanced Learners. Ed. by M. Rundell. London: Palgrave Macmillan, 2006. 1691 p.

The Morrow Book of New Words: 8500 Terms Not Yet in Standard Dictionaries. Ed. by N. Mager. 1st ed. London: Arco Publishing, 1982. 284 p.

The Oxford Dictionary of New Words: A popular guide to words in the news. 3rd ed. Oxford: Univ. Press. 2010. 2096 p.

Список ілюстративних джерел

Moran D. A More Difficult Exercise. London: Bloomsbury, 1989. 243 p.

Salinger J. The Catcher in the Rye. M.: "Apr-I-N", 1998. 192 p.

Sheldon S. The Best Laid Plans. London: Harper Collins, 1998, 463 p.

Spencer S. Salt of the Earth. London: Orion, 1993. 415 p.

Stuart A. Moonrise. London: Mass Market Paperback 1996. 416 p.

Computer Weekly (1966–2011). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.computerweekly.com>

Cosmopolitan (1950–1979; 2000–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.cosmopolitan.com>

Daily Express (1950–1979; 2000–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.express.co.uk>

Economist (1950–1979; 2000–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.economist.com>

Guardian (1959–1979; 2000–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.theguardian.com/international>

Independent (2002–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.independent.co.uk>

Independent on Sunday (2006–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.independent.co.uk/topic/independent-sunday-0>

New Musical Express (1952 – 2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.nme.com>

The Observer (1950–1979; 2000–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.theguardian.com/observer>

PC World (2002–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.pcworld.com>

She (1955–2011). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://shemagazine-usa.com>

Take a Break Monthly (2000–2010). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://takeabreak.co.uk>

The Journal (1950–1979; 2000–2013). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <http://www.journallive.co.uk>

The Washington Post (1950–1979; 2000–2018). [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: www.washingtonpost.com

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF TOPONYMS IN GERMANY СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТОПОНІМІВ НІМЕЧЧИНИ

Світлана КІЙКО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

s.kiyko@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4964-7043>

Іван ЯКУБОВИЧ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

yakubovych.ivan@chnu.edu.ua

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.36-46>

The article focuses on the taxonomic study of toponyms, based on semantic and etymological information. A toponym is a word or phrase used to indicate, denote, or identify a geographic locality. The purpose of the study is to describe comprehensively the toponymic system of the German language on a broad typological background. The object of the study is a toponym localized in the modern borders of Germany. The subject of scientific consideration are the semantic and linguistic-cultural features of German toponyms.

German-language toponymy is described as an object-system in the general language system. Toponymy divides place-names into two broad categories: habitation names and feature names. A habitation name denotes a peopled locality, and usually dates from the locality's inception. Feature names refer to natural or physical features of the landscape and are subdivided into hydronyms (water features), oronyms (relief features), and places of natural vegetation growth (meadows, glades, groves).

The systematicity of toponymy stems from the recognition of language as a system with appropriate structures and internal relations. The toponymic system is a part of the general linguistic system, while it is an object-system of a higher rank in relation to systems of a lower rank (hydronymic, oikonymic, oronymic, etc.).

The choice of potential toponyms used for the nomination of geographical objects is determined by the physical and geographical environment and social conditions, which leads to the manifestation of compression and minimization of linguistic means used in the toponymic system of a certain territory. All types of toponymic derivation are based on the associative nature of human thinking. Speakers establish associations by contiguity by reinterpreting the meaning, so toponymic derivatives are different in semantics from the original units.

Key words: toponymy, toponymic units, oikonyms, hydronyms, oronyms, German language.

Стаття присвячена таксономічному дослідженню топонімів на основі семантичної й етимологічної інформації. Топонім – це слово або словосполучення, що вживається для позначення або ідентифікації географічного місця. Метою дослідження є комплексний опис топонімічної системи німецької мови на широкому типологічному тлі. Об'єктом дослідження є топонімія, локалізована в сучасних кордонах Німеччини. Предметом наукового розгляду є семантичні та лінгвокультурні особливості німецьких топонімів.

Німецькомовна топонімія описується як підсистема в загальній системі мови. Топоніміка поділяє географічні назви на дві великі категорії: назви населених пунктів і назви об'єктів. Назви населених пунктів позначають заселену місцевість і зазвичай датуються часом заснування населеного пункту. Назви об'єктів стосуються природних або фізичних особливостей ландшафту і поділяються на гідроніми (водні об'єкти), ороніми (об'єкти рельєфу) та місця зростання природної рослинності (луки, галявини, гаї).

Системність топоніміки впливає з визнання мови як системи з відповідними структурами і внутрішніми зв'язками. Топонімічна система є частиною загальної мовної системи, при цьому вона є об'єктом-системою вищого рангу стосовно систем нижчого рангу (гідронімічної, ойконімічної, оронімічної тощо).

Вибір потенційних топонімів для номінації географічних об'єктів визначається фізико-географічним середовищем з соціальними умовами, що призводить до прояву компресії та мінімізації мовних засобів, які вживаються в топонімічній системі певної території. Усі типи топонімічної деривації

ґрунтуються на асоціативній природі людського мислення. Мовці встановлюють асоціації за суміжністю, переосмислюючи значення, тому топонімічні деривати суттєво відрізняються за семантикою від вихідних одиниць.

Ключові слова: топонімія, топонімічні одиниці, ойконіми, гідроніми, ороніми, німецька мова.

Вступ. Топонімія як складова частина ономастики заслуговує на серйозне вивчення з огляду на високу лінгвоісторичну й етнолінгвістичну цінність, обумовлену мовною специфікою топонімів, що виражається як у структурі імені, так і в його фонетичному оформленні і лексико-семантичних характеристиках. Дані топонімії допомагають скоригувати окремі положення щодо витоків словникового складу мови ще в дописемний період, виявити інновації лексики певної мови після її відокремлення від інших мовних сімей, уточнити діалектне членування, вказати, які процеси відбувалися в лексичній семантиці після виникнення і розвитку писемності.

У германістиці є досить багато наукових публікацій, присвячених різним аспектам дослідження топонімії німецькомовних країн від найдавніших часів до сьогодення. Однак у міру того, як розвивається ономастика, виникають нові дискусійні питання щодо пропріальної лексики як мовної універсалії, а також як прошарку лексики, притаманного лише певному національно-культурному простору. Мета нашого дослідження – послідовно і всебічно описати топонімічну систему німецької мови на широкому типологічному тлі. Об'єкт дослідження – топонімія, локалізована у сучасних кордонах Німеччини. Предметом наукового розгляду є семантичні й етимологічні особливості німецьких топонімів. Для досягнення поставленої мети ставляться такі завдання: 1) укласти фактологічну базу для лінгвістичного опису; 2) виокремити основні семантичні групи топонімів сучасної німецької мови; 3) встановити взаємодію семантичного й етимологічного компонентів топонімів. Матеріалом дослідження слугував мовний матеріал, що характеризує специфіку топонімічної системи німецької мови, яку вилучено як з мовознавчих, лексикографічних й історичних джерел, так і різних географічних карт, атласів, путівників, топонімічних словників, країнознавчих довідників і засобів масової інформації. Укладена авторами картотека німецьких топонімів містить понад 16 900 одиниць.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження слугували теоретичні розробки і положення, викладені у працях вітчизняних (Є. Л. Березович, В. І. Болотова, В. Д. Бондалетова, Т. А. Буркової, Н. В. Васильєвої, Л. М. Дмитрієвої, Д. І. Єрмоловича, А. К. Матвєєва, Р. З. Мурясова, О. М. Новікової, Н.В. Подольської, Я.П. Редькви, А. В. Суперанської, В. І. Супруна, О. М. Трубачова) і зарубіжних лінгвістів у галузі ономастики (Г. Бауера, А. Баха, Д. Бергера, В. Бланара, Х. Вальтера, А. Гардінер, А. Гройле, Х. Кальферкемпера, Ф. Кольгейма, Г. Коса, Х. Крає, Д. Ньюлінг, Ю. Удольфа, Е. Ханзака, К. Хенгста, В. П. Шміда, Р. Шрамека, Е. Ейхлера та інших). Для вирішення завдань дослідження використовувалися такі методи:

– типологічний аналіз для виявлення спільних і відмінних характеристик топонімів, що позначають різні види географічних об'єктів;

– етимологічний аналіз для визначення змін, які відбуваються в семантиці топонімів упродовж тривалого часу їх існування;

– семантичний аналіз для виявлення позамовних факторів, які впливають на значення топонімів.

Результати та обговорення. Топоніміка (від грецького *topos* – місце й *онума* – ім'я, назва) – це інтегральна наука, що вивчає географічні назви, їх походження, семантику, розвиток, сучасний стан, написання і вимову, послуговуючись даними з трьох областей знань – географії, історії і лінгвістики. Одним з важливих досягнень топоніміки є не лише опис географічних назв певної місцевості, а й розуміння того, що основі всіх видів топонімічної деривації лежить асоціативний характер людського мислення. Мовці встановлюють асоціації за суміжністю шляхом переосмислення значення, тому топонімічні деривати кардинально відрізняються за семантикою від вихідних одиниць (*Кійко 2016, с. 99–105*). Вторинні імена слугують вже не для номінації географічного об'єкта шляхом виокремлення його з ряду подібних, а для

характеристики, оцінки об'єкта, зарахування його до певного ряду денотатів (Кійко 2013, с. 196–200). Важливість семантичної класифікації топонімів відзначає низка ономастів, оскільки саме в такому ключі топоніми найбільш тонко підкреслюють історію народу. Так, у своїй монографії Б. Карпенко наводить класифікацію топонімів Буковини, в основі якої лежить джерело їх походження: 1) топоніми, похідні від географічних назв або їх ознак; 2) топоніми від антропонімів, назв етнічних груп та інших назв людей; 3) топоніми від назв предметів і явищ культури; 4) топоніми з неясним джерелом походження (Карпенко, 2006).

Семантична класифікація топонімів, розроблена В. Жучкевичем (Жучкевич 1980), ґрунтується на дослідженні змістовного значення топонімів з їх послідовним поділом на 12 груп на основі принципів присвоєння назв: 1) топоніми, пов'язані з фізико-географічними особливостями місцевості; 2) топоніми, що вказують на місце розташування об'єктів; 3) фітотопоніми за назвами дикорослих і культурних рослин; 4) зоотопоніми; 5) топоніми релігійного і культового походження; 6) топоніми меморіального походження; 7) топоніми, утворені від чоловічих або жіночих імен; 8) топоніми, пов'язані з часом їх виникнення; 9) топоніми, пов'язані з розмірами об'єктів; 10) перенесені топоніми; 11) топоніми, пов'язані з соціально-економічними явищами; 12) топоніми, пов'язані з назвами народів; 13) топоніми нез'ясованого значення.

Деяко подібна класифікація створена дослідником-топонімістом Е. Мурзаєвим (Мурзаєв 1982). В основу класифікації покладена належність назв до загальних слів, до яких вони апелюють. Учений виокремлює такі топонімічні групи: 1) назви на основі ознак рельєфу; 2) назви, пов'язані з ознаками водних об'єктів; 3) фітотопоніми; 4) зоотопоніми; 5) антропоніми; 6) виробничі назви; 7) торгівельно-транспортні назви; 8) соціальні назви; 9) етнотопоніми; 10) ідеологічні назви.

Детальний аналіз семантики топонімів Німеччини дозволив виокремити вісім основних семантичних груп топооснов: 1) назви, пов'язані з заселенням і обробкою земель; 2) назви, пов'язані з релігійною діяльністю; 3) назви, пов'язані з правовими відносинами; 4) назви, пов'язані з матеріальною культурою; 5) фізико-географічні назви; 6) назви, що відображають рослинний і тваринний світ; 7) назви, що вказують на розкорчування земель і на заняття землеробством; 8) назви, пов'язані з будівництвом доріг, шляхів сполучення, гребель, дамб, каналів. Для кожної групи ми встановили характерні топооснови (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Основні семантичні групи топооснов

№	Семантична група	Другі компоненти топонімів	Приклади
1	Назви, пов'язані з заселенням певної території	-hausen, -husen, -haus	<i>Mühlhausen, Kellinghusen</i>
		-hofen, -hof, -hoop	<i>Königshofen, Ahrenshoop</i>
		-burg, -borg	<i>Quedlinburg, Magdeburg</i>
		-stetten -stadt, -städt, -stedt, -statt, -stätt, -stett	<i>Dornstetten, Immenstadt, Helmstedt, Rastatt, Eichstädt</i>
		-dorf, -druf, -trop, -trup	<i>Düsseldorf, Ohrdruf, Hattorp</i>
		-weiler, -weier, -weil, -wil(l)	<i>Rappoltsweiler, Appenweier</i>
		-gaden, -kammer, -kemnath, -stuben, -zimmer(n)	<i>Berchtesgaden, Stubenkammer, Kamnath, Neckarzimmern</i>
		-beuren, -beuern, -büren, -büttel	<i>Grasbeuern, Amelsbüren, Wolfenbüttel</i>
		-kotten, -kot, -katen	<i>Meinkot, Kötten</i>
		-sassen, -sessen, -sass, -sess, -sis, -soos, -sat, -set	<i>Waldsassen, Neusäß, Neuses, Neusis, Ottensoos, Sassen, Saß</i>
		-siedel(n), -sel(l), -seel, -sal	<i>Wunsiedel, Bruchsal, Neuensaal</i>
		-wig, -wich, -wick, -weich, -wiek	<i>Kettwig, Katzwich, Osterwick, Sefferweich, Braunschweig</i>

		-lar	<i>Goslar Dinklar, Wetzlar</i>
2	Назви, пов'язані з релігійною діяльністю	-zell, -zella	<i>Radolfzell, Paulinzella, Zellen</i>
		-kloster, -münster, -pforte	<i>Neukloster, Münster, Seligepforte</i>
		-kirche, -kirchen, -kapel(le)	<i>Altkirch, Partenkirchen, Waldkappel, Kapellen</i>
3	Назви, пов'язані з правовими відносинами	-bünde, -point, -paint	<i>Hemsbünde, Hochpoint, Paint</i>
		-kamp, -gard	<i>Berkenkamp, Stuttgart</i>
		-eigen, -hube	<i>Ruhmannsaigen, Hub</i>
		-erbe, -leben	<i>Aschersleben, Gardelegen</i>
		-mal	<i>Detmold, Gesmold</i>
4	Назви, пов'язані з матеріальною культурою	-mühle, -kern	<i>Neumühl, Obermühle, Moselkern</i>
		-grub, -zeche, -stollen, -schacht, -schmelz, -ofen, -schmied, -hammer	<i>Tiefengrub, Amalienzeche, Leimstollen, Altschmelz, Glasofen, Eckernschmied, Neuhammer</i>
		-markt, -zoll, -wehr, -schleuse, -brücke	<i>Neumarkt, Hochzoll, Lachswehr, Langebrück, Saarbrücken</i>
5	Фізико-географічні назви	-berg, -höhe, -höchte, -hügel, -pard, -bühel, -bühl, -bohl, -boll, -hübel, -buckel	<i>Nürnberg, Friedrichshöhe, Sandhögte, Steinhügel, Eichbühel, Steinbühl, Bechtersbohl</i>
		-kopf	<i>Schneekopf, Biedenkopf</i>
		-haupt	<i>Berghaupten, Bergeshövede</i>
		-first, -spitze, -eck, -rücken, -hang	<i>Schillingsfirst, Hainspitz, Saalecke, Ziegenrück, Reilhäng</i>
		-ach, -ache, -a	<i>Ach, Aach, Aachen</i>
		-bach, -beck, -beke	<i>Hardenbeck, Wandsbek, Beck</i>
		-lauf(en)	<i>Braunlauf, Laufen</i>
		-siepen, -siefen, -seif(en)	<i>Heusiepen, Herkensiefen</i>
		-spring(e)	<i>Urspring, Lippspringe</i>
		-fließ, -fleet, -fliet	<i>Altenfließ, Depenfleeth</i>
		-brunn(en), -born, -bronn	<i>Heilbronn, Paderborn</i>
		-bad(en), -münde, -gemünd	<i>Wiesbaden, Neckargemünd</i>
		-see, -wag, -wiek, -wyk	<i>Weißensee, Schleswig, Herrenwyk</i>
		-lache(n)	<i>Berlachen, Lache</i>
		-maar	<i>Wismar, Maar</i>
		-teich, -dick, -weiher	<i>Tiefendick, Ochsenweiher</i>
		-pfuhl	<i>Krotenpfuhl, Poggenpohl</i>
		-bruch, -brock, -brook, -broich, -fehn, -venn, -briel, -moor, -moos, -marsch	<i>Breitenbruch, Herzebrock, Klingenbrook, Diepenbroich, Lichtenmoor, Todtsmoos</i>
6	Назви, що відображають рослинний і тваринний світ	-wald, -forst	<i>Eberswalde, Kammerforst</i>
		-holz	<i>Holzen, Kleinholzen, Holt</i>
		-busch, -strauch	<i>Eichbusch, Birkenstrauch, Struck</i>
		-hain	<i>Lichtenhain, Hain</i>
		-heide, -wiese, -weide	<i>Hohenheide, Herrenwies, Weiden</i>
		-birke	<i>Hohenbirken, Unterpirk</i>
		-buche	<i>Altenbuch, Schönbuchen, Puchen</i>
		-linde	<i>Kirchlinde, Linden</i>
		-hasel	<i>Hasel, Haseln</i>
		-fichte, -tanne	<i>Viecht, Feuchten, Altenthann</i>

7	Назви, що вказують на розкорчування земель і на заняття землеробством	-hag, -hagen	<i>Grünhag, Lichtenhaag, Hagen</i>
		-schwende, -schwenden, -schwand	<i>Molmerschwende, Ottoschwanden, Weltenschwann, Geschwend</i>
		-brand, -brunst, -seng, -sang	<i>Brünst, Neuenbrand, Vogelsang</i>
		-schlag, -hau, -stock	<i>Oberschlag, Haue(n), Altenhau</i>
		-reut, -kreut, ried(t), -rod, -rode, -rad, -rath	<i>Bayreuth, Wernigerode, Stockenrith, Nesselröden, Benrath, Grit</i>
		-acker, -brache, -breite, -brak, -esch	<i>Acker, Breidt, Breiten, Bra(a)ch, Braak, Brake, Schildesche</i>
8	Назви, пов'язані з будівництвом	-straß, -weg, -steig, -pfad	<i>Hochstraß, Altensteig, Bockstiege</i>
		-furt, -ford, -förde	<i>Erfurt, Herford, Lemförde</i>
		-siel, -graben, -kanal	<i>Altensiel, Coppengrave</i>
		-deich, -damm, -wall, -werb, -koog, -polder	<i>Norderdeich, Altendamm, Brunsbüttelkoog, Charlottenpolder</i>

Розглянемо кожну з груп детальніше.

1. Топоніми, пов'язані з заселенням певної території. До цієї групи належать ойконіми з другими компонентами:

-**hausen** (давальний відмінок можини), нижньонімецький відповідник **-husen, -haus**: *Adelzhausen* (від імені *Adelhelm*), *Mühlhausen, Kellinghusen, Husum*; *-hausen* часто редукується *-sen*, як-от: *Bellersen*;

-**hofen** (давальний відмінок можини), **-hof**, нижньонімецьке **-hoop**: *Königshofen, Oberhof, Ahrenshoop*, симплекси *Hof, Hofen*, нижньонімецькі назви *Hove, Hoven*;

-**burg, -borg**: *Quedlinburg* (від імені *Quidilo*), *Magdeburg*, симплекс *Burg*;

-**stetten** (давальний відмінок можини), **-stadt, -städt, -stedt, -statt, -stätt, -stett**: *Dornstetten, Immenstadt, Helmstedt, Rastatt, Eichstätt, Althengststett*;

-**dorf, -druf**, нижньонім. **-trop, -trup**: *Düsseldorf, Ohrdruf, Hattorp, Heckentrup*;

-**weiler** (< лат. *villare* „двір, садиба”), фонетичні варіанти: **-weier, -weil, -will**: *Rappoltsweiler, Appenweier, Bolschweil, Rapperswil*, симплекси *Weiler, Weier, Weil*;

-**gaden, -kammer, -kemnat, -stuben, -zimmer(n)** (давнє слово *Gaden* має значення „Haus mit nur einem Zimmer” – „будинок з однієї кімнати”; *Kammer* „покої”, *Kemenate* і *Stube* означають „опалюване приміщення”): *Berchtesgaden, Stubenkammer, Badstuben, Neckarzimmern*; *Kamnath, Kamnathen, Kemmoden*;

-**beuren, -beuern, -büren** (від двн. *bûri* „будинок, житло”): *Benediktbeuren, Grasbeuern, Amelsbüren*, симплекси *Beuren, Beuern*;

-**büttel** (< герм. **buþla* „будинок, житло”, пор. дієслово *bauen* „будувати”): *Wolfenbüttel, Büttel*;

-**kotten, -kot, -katen** (з нижньонім. *kot[e]* „хатина”): *Hinterkotten, Meinkot, Bergkaten*, симплекси *Kotten, Kötten, Kothen, Köthen, Käthen*;

-**sassen, -sessen, -sass, -sess, -sis, -soos**, нижньонім. **-sat, -set** (від *sitzen* „сидіти”): *Waldsassen, Neusaß, Neusäß, Neuses, Neusis, Ottensoos*; *Sassen, Saß*. Сюди належать також *Bexten, Velsen*;

-**siedel(n)**, нижньонім. **-sel(l), -seel** (< двн. *sēdel* „Sitz” – „місце проживання”): *Wunsiedel, Einsiedeln*; **-sal** (< двн. *sala* „Herrenhof” – „панський двір”): *Bruchsal, Neuensaal*;

-**wig, -wich, -wick, -weich, -wiek** (< двн. *wîh* „Flecken” – „селище”, термін запозичений з лат. *vicus* „село”): *Kettwig, Katzwich, Osterwick, Sefferweich, Braunschweig, Osterwieck, Weichs, Wieck*;

-**lar** (< „житло, поселення”): *Goslar* „Siedlung an der Gose” – „поселення на р. Гоце”, *Dinklar, Wetzlar*.

2. Топоніми, пов'язані з релігійною діяльністю:

-**zell, -zella** (< лат. *cella* спочатку „комора”, потім „желя, скит”): *Radolfzell, Paulinzella; Zell, Zella, Zelle, Zellen*;

-kloster (<лат. *claustrum*), **-münster** (<лат. *monasterium*), **-pforte** (<лат. *porta*): *Neukloster; Kloster, Klösterle, Kremsmünster, Münster, Schulpforte, Seligenpforte*;

-kirche (нім. *Kirche* „церква”), **-kirchen, -kapel(le)** (нім. *Kapelle* „каплиця”): *Altkirch, Partenkirchen, Waldkappel, Kapellen*.

3. Топоніми, пов’язані з правовими відносинами:

-bünde, -point, -paint (<двн. *piunta, biunda* „огорожена земельна ділянка, власник якої мав особливі права на її обробіток”): *Hemsbünde, Hochpoint, Paint*;

-kamp, -gard „огорожена ділянка”: *Berkenkamp, Stuttgart* (< *Fohlenhof* „двір, загін для лоша́т”);

-eigen, -hube (<двн. *huoba* „земельний наділ”) виражають значення власності: *Ruhmannsaigen, Aigen, Hub, Huben*, нижньонім. *Huf, Hufe, Hufen*;

-erbe, -leben (<двн. *-leiba* „Erbhinterlassenschaft”) вказують на родовий маєток: *Sechserben, Aschersleben, Gardelegen*;

-mal (<двн. *mahal* „Gerichtsstätte” – „місце судових засідань”) лежить в основі таких назв, як *Detmold, Gesmold*.

4. Топоніми, пов’язані з матеріальною культурою:

-mühle, -kern (<двн. *quirn* „млин”): *Neumühl, Obermühle, Moselkern*;

-grub, -zeche, -stollen, -schacht, -schmelz, -ofen, -schmied, -hammer: *Tiefengrub, Leimstollen, Bleischacht, Altschmelz, Eckernschmied, Neuhammer*;

-markt, -zoll, -wehr, -schleuse, -brücke: *Neumarkt, Hochzoll, Lachwehr, Rheinschleusen, Langebruck, Saarbrücken* та інші.

5. Фізико-географічні топоніми:

а) назви, що відображають піднесені форми рельєфу місцевості: **-berg, -höhe, -höchte, -hügel, -pard, -bühel, -bühl, -bohl, -boll, -hübel, -buckel**: *Nürnberg, Friedrichshöhe, Sandhögte, Steinhügel, Boppard, Eichbühel, Steinbühl, Bechtersbohl, Homboll*; симплекси *Berg, Bergen, Biehl, Bichl, Boll*;

-kopf (термін позначає вершину і селище, розташоване на її схилах; від нім. *Kopf* – „голова”, а й „вершина гори”): *Sneekopf, Ochsenkopf, Biedenkopf*;

-haupt: *Breitenhaupt, Berghaupten, Bergeshövede*; цей термін може стосуватися витoku річки або її верхів’я: *Bachhaupten, Seeshaupt*;

-first, -spitze, -eck, -rücken, -hang: *Schillingsfirst, Hainspitz, Saalecke, Ziegenrück, Reilhäng*;

б) назви, мотивовані водоймами з проточною водою:

-ach, -ache, -a (<двн. *aha* „проточна вода”): *Ach, Aach, Aachen*;

-bach, нижньонім. **-beck, -beke**: *Ansbach, Hardenbeck, Wandsbek, Beck, Beeck, Beeke*;

-lauf(en) „річковий потік”: *Braunlauf, Laufen*;

-siepen, -siefen, -seifen, -seif „течія”: *Heusiepen, Herkensiefen*;

-spring(e) „джерело”: *Urspring, Lippspringe*;

-fließ, нижньонім. **-fleet, -fliet** „струмок”: *Altenfließ, Depenfleeth*;

-brunn(en), -born, -bronn „джерело, криниця”: *Heilbronn, Paderborn*;

-bad(en), -münde, -gemünd: *Wiesbaden, Neckargemünd, Münden, Gemünd*;

в) назви, мотивовані водоймами зі стоячою водою:

-see, -wag, -wiek, -wyk „бухта”: *Weißensee, Kaltenwag, Burleswag; Schleswig, Herrenwyk*;

-lache(n) „невелике озеро”: *Berlachen, Lache*;

-maar „кратер згаслого вулкану”: *Wismar, Maar*;

-teich (нижньонім. **-dick**), **-weiher** „лісове озеро”: *Altenteich, Tiefendick, Ochsenweiher*;

-pfuhl „калюжа”: *Krotenpfuhl, Poggenpohl*;

г) назви, мотивовані низовинною або заболоченою місцевістю:

-bruch, -brock, -brook, -broich, -fehn, -venn, briel, -moor, -moos, -marsch: *Breitenbruch, Herzebrock, Klingenbrook, Diepenbroich, Breitenfehn, Venne, Bannensiek, Lichtenmoor, Todtmoos*.

6. Топоніми, що відображають рослинний і тваринний світ:

а) види рослинності:

-wald, -forst „ліс”: *Greifswald, Eberswalde, Kammerforst*;

-**holz** „деревина”: *Holzen, Kleinholzen*, нижньонім. *Holt, Holten*;

-**busch, -strauch** „кущ”: *Eichbusch, Birkenstrauch, Strock, Struck*;

-**hain** „гай”: *Lichtenhain, Hain*;

-**heide, -wiese, -weide** „галявина”: *Hohenheide, Wiesentheid; Metzzerwiese, Herrenwies, Langenwiesen; Viehweide, Weiden*;

б) від назв окремих порід дерев та інших рослин. Такі топоніми представляють значний науковий інтерес як одне із джерел відомостей для реконструкції колишньої рослинності:

-**birke** „береза”: *Hohenbirken, Unterpirk*;

-**buche** „бук”: *Altenbuch, Schönbuchen, Puchen*;

-**linde** „липа”: *Kirchlinde, Linden*;

-**hasel** „ліщина”: *Hasel, Haseln*;

-**tanne** „ялина”: *Altenthann, Hohentann*;

-**fichte** „ялинка, піхта”: *Schönficht, Feuchten, Viecht*.

7. Назви, що вказують на розкорчування земель і заняття землеробством. До цієї групи входять ойконіми, в яких відображені особливості господарського життя населення. Найбільшого поширення набув основний вид діяльності – сільське господарство, насамперед назви, пов'язані з підсічно-вогневим землеробством, яке у минулому тривалий час панувало у лісовій зоні. Важливість підсічно-вогневого землеробства для господарського життя середньовічної Німеччини, тривалість існування цього способу землеробства, а також його поширення по всій лісовій зоні зумовили формування розвиненої термінології для позначення різних етапів підготовки ділянки та її використання. Наступні топооснови набули широкого застосування при утворенні назв населених пунктів:

-**hag, -hagen** (< двн., свн. *hac, hages* „огорожена ділянка; гай, колючий кущ”; першим кроком на шляху обробки землі було огороження): *Grünhag, Lichtenhaag, Schwarzenhagen, Hag, Hage, Haage, Hagen*;

-**schwende, -schwenden, -schwand** „викорінити, викорчувати”: *Molmerschwende, Wolpertswende, Kleingeschwenda, Feuerschwenden, Ottoschwanden, Weltenschwann, Schwande, Schwanden, Schwende(n), Geschwend*;

-**brand, -brunst, -seng, -sang** (основи вказують на спалювання вирубаного і викорчуваного лісу): *Brand, Brande(n), Brunst, Brünst, Sang, Seng; Neuenbrand, Oberbränd, Vorderbrunst, Hinterbrünst, Vogelsang* (< *sengen* „палити, спалювати”);

-**schlag, -hau, -stock**: *Schlag, Schlage(n), Hau, Haue(n), Stock(en), Oberschlag, Altenhau*;

-**reut, -kreut, ried(t), -rod, -rode, -rad, -rath** (двн. *riuti*, свн. *riute* „розчищена з-під лісу і підготовлена до оранки ділянка землі”): *Bayreuth, Wiggenreute, Bernried, Buchenrod, Wernigerode, Friedrichroda, Stockenrith, Nesselröden, Niederrad, Neuenrade, Benrath, Reut(h), Reut(h)en, Gereuth, Grit, Grütt, Ried, Rieden, Rode, Roda, Roden, Rohden, Rade, Raden*;

-**acker, -brache** (< *Brache* „пар”), -**breite** (у топонімах має значення „вузька, витягнута смуга орної землі”), -**brak, -esch** (двн. *esch* „засіяне поле”): *Langenacker, Rottebreite, Großenbreden, Hohenbrach, Altenbrack, Farenbracken, Bramsche* (1097 р. – *Bramezche*), *Varenesch, Schildesche, Ternsche; Acker, Breite, Breidt, Breiten, Bra(a)ch, Brachen, Brächen, Braak, Brake*.

8. Топоніми, пов'язані з будівництвом доріг, шляхів сполучення, гребель, дамб, каналів:

-**straß, -weg, -steig, -pfad**: *Hochstraß, Altweg, Altensteig, Bockstiege, Rennpfad*;

-**furt, -ford, -förde**: *Erfurt, Herford, Lemförde, Eckernförde*;

-**siel, -graben, -kanal**: *Altensiel, Sulzgraben, Coppengrave*;

-**deich, -damm, -wall, -werb, -koog, -polder**: *Norderdeich, Altendamm, Brunsbüttelkoog, Charlottenpolder*.

Особливої уваги заслуговує дослідження семантичних особливостей уточнювальних компонентів складних назв. Усі наявні в нашій вибірці уточнювальні компоненти можна поділити на три групи: 1) уточнювачі, виражені іменами, прізвиськами, етнонімами або вказівками на соціальне становище; 2) уточнювачі, що характеризують названий об'єкт з внутрішньої сторони; 3) уточнювачі, що характеризують названий об'єкт із зовнішнього боку.

До першої групи належать найдавніші німецькі ойконіми, що відносяться до періоду „заселення земель” (Landnahmezeit), містять у своєму складі як уточнювальні компоненти антропоніми. Походження таких назв різне, але у всіх випадках воно пов’язане із соціальними умовами. Кількість відантропонімних назв сіл і міст у різних областях залежить від особливостей їх історичного розвитку: часу і щільності заселення, типів землеволодіння, земельних відносин тощо. У топонімії Німеччини серед імен жителів, що мотивують виникнення значної частини німецьких ойконімів, можна виокремити різні підтипи іменованих осіб за їх відношенням чи належністю до певного соціуму, що населяв цю місцевість або володів нею як власністю:

– родичі або нащадки колишнього власника, тобто люди, які перебувають у патронімічних відносинах з власником;

– особи, які перебувають у феодалній залежності від свого васала;

– за етнічною приналежністю.

Загалом людина та її ім’я були здавна найістотнішим фактором, що визначав майбутню назву поселення – ойконім. Найпоширенішим типом відношень між мотивуючим антропонімом і мотивованим ойконімом були посесивні відношення, що вказують як на власника, так і на засновника поселення, а також іноді на першопоселенця у цій місцевості: *Petersdorf* „Dorf des Peter”, *Steffenshagen* „Hagen des Stefan”, *Arnstadt* „Siedlungsstätte eines Arn”, *Bautzen*, лужицьке *Budysin* „Ort eines Budys”. Переважним типом відантропонімних ойконімів у німецькій мові є складні утворення з іменем як визначальним компонентом, у той час як другим компонентом можуть виступати різні, насамперед регіонально детерміновані компоненти на кшталт *-beurn*, *-hagen*, *-hausen*, *-rath*: *Benediktbeuren*, *Benedikthagen*, *Friedrichshagen*, *Waltershausen*, *Heinzerath* та інші.

У відантропонімних назвах збереглися давні імена, часто у спотвореній формі, які давно вийшли з активного вжитку, що не дозволяє визначити первісний фонетичний вигляд імені, наприклад, *Albertshofen* (< *Albolteshofen*), *Ammerschweier* (< *Amelrichswilere*), *Ansbach* (< *Onoldsbach*), *Aschersleben* (< *Ascegeresleba*), *Ehrenbreitstein* (< *Erembrechtstein*) та інші.

Як уточнювачі у складі назв фігурували часто однокореневі імена або короткі форми двоскладових імен: *Hausbergen* (< *Hugesbergen*, *Hug*), *Gersbach* (< *Ger*), *Braunschweig* (< *Brun*, *Wik*, *Brun*), *Poppenhausen* (< *Poppo*), *Roggenhausen* (< *Roggo*), *Sitzendorf* (< *Sizzo*). Прикладами створених в новий час за цією моделлю ойконімів є *Karlsruhe* (місто було засноване в 1745 р. Маркграфом Карлом Вільгельмом з Баден Дурлаха і названо на честь його імені), *Karlshafen*, *Leopoldshafen*, *Ludwigsburg*, *Ludwigshafen*, *Charlottenburg* та ін. Це так звані персональні меморіали. Наведені приклади наочно свідчать, що західноєвропейські монархи часто присвоювали містам королівські імена.

Широке відтворення в топонімії, зокрема, у назвах міст, селищ і вулиць, отримали імена святих: *Annaberg*, *Clausthal*, *Georgenthal*, *Johanneskirchen*, *Kiliansroda*, *Marienthal*, *Martinskirchen*, *Mergentheim* тощо. Безперечно, про використання імені святого в топонімі можна говорити лише в тому випадку, якщо ми маємо історичні факти мотивації присвоєння назви населеному пункту. В іншому випадку, мотивом номінації є не ім’я святого, а ім’я пересічної людини, названої на честь святого.

Для утворення ойконімів вживаються також назви народів – етніміми. Територіальний розподіл етнотопонімів, характер об’єктів, до яких вони належать, форма назв, таксономічний ранг вживаних етнімімів перебувають у тісному зв’язку з історико-географічними умовами виникнення назв. До найважливіших чинників Є. М. Поспелов відносить форму розселення етносу, характер етнічних контактів, тип землеволодіння, особливості господарської діяльності (Поспелов, 1998, с. 27). Спочатку були відомі лише окремі ойконіми *Dietfurt*, *Detmold*, *Tieffenbach*, пов’язані з найпоширенішим словом двн. *thiot*, свн. *diet* „народ”, яке в подальшому стало вживатися для позначення німецького етносу *deutsch*. Цей термін набуває особливої значущості в силу своєї давнини, оскільки він постійно вживається, починаючи з найдавніших писемних пам’яток німецької мови. Похідний прикметник *diutisc* спочатку позначав мову країни, народну мову на протигагу латині. Пізніше він став етнімімом частини німецьких

племен, які позначали себе як „ті, що з народу” у значенні „які належать до того ж народу, що і ми”, „які належать до тієї ж громади”.

Територіальне поширення етнотопонімів нерівномірне – у зонах етнічних контактів вони вживаються частіше, що зумовлено дисперсним розселенням різних етнічних спільнот. У цих умовах зазначення назви етносу, що живе в тому чи іншому селищі, набуває важливого диференціюючого значення, як-от: *Baiertal* (Баден), *Frankenhausen* (Тюрінгія), *Friesenheim* (Баден та Ельзас), *Schwabhausen* (Тюрінгія), *Dänischenhagen*, *Frankfurt* та ін.

Топоніми, що містять позначення осіб за їх соціальним станом, дозволяють встановлювати соціальну належність людей, від яких походить назва поселення: *Kaiserslautern*, *Königsstein*, *Fürstenstein*, *Herzogenweiler*, *Grafenhausen*, *Vogtsdorf* тощо. У цьому плані потамоніми чітко протиставляються ойконімам: найменування річок містять удвічі меншу кількість елементів із зазначеною семантикою, ніж назви антропогенних об'єктів. Ім'ядавачі антропогенних об'єктів відносилися, ймовірно, до заможних верств суспільства, які або з метою увіковічнення своєї пам'яті (генитивні назви) або для найвищих верств суспільства (короля, імператора тощо) давали населеним пунктам відповідні імена. З іншого боку, селянські маси, пов'язані з обробкою землі і, отже, з невеликими об'єктами, що постійно перебували в їхньому полі зору, давали цим фізіогенним об'єктам найменування, семантична мотивація яких розходила із семантичною мотивацією ойконімів. Якщо деякі потамоніми і містили мотивацію, пов'язану з позначенням осіб щодо їх соціального становища, вони постійно піддавалися стихійній реномінації – процесу, який відобразився у наявності в сучасній мові топонімічних дублетів. Наприклад, дублети *Luberbach* і *Königsbach*, що позначають один і той самий струмок поблизу Франкфурта-на-Майні.

Другу групу складають ойконіми, уточнювачі яких дають топографічну характеристику об'єкту. Уточнювачі вказують на:

1) відносне розташування об'єкта, місце окремих об'єктів стосовно один одного: *Hohenheim*, *Homburg* (< *Hohenburg*), *Hannover* (< *zum hohen Ufer*), *Aufheim*, *Aufkirchen*, *Ober-*, *Unter-*, *Mittel-*, *Vorder-*, *Hinterburg*, *Ostheim*, *Nordhausen*, *Westhofen*, *Sundhausen*, *Sonthofen* (<*sund*, *sont* = *Süd*);

2) місцезнаходження біля водоймища: *Bachhausen*, *Bornefeld*, *Brunnthal*, *Seehausen*, *Moorbach*;

3) місцезнаходження біля річки: *Donaueschingen*, *Mainroth*, *Rheinau*, *Salz(ach)burg*;

4) місцезнаходження в гірській місцевості: *Harzgerode*, *Bergheim*, *Felsberg*, *Steinbach*;

5) місцезнаходження біля гаю, луки, лісу, чагарників: *Heidhausen*, *Wiesenbronn*, *Waldhausen*, *Buschhausen*, *Hardheim*, *Riedheim*, *Rohrbach*;

6) місцезнаходження біля дороги, рову з водою, мостів, греблі: *Wegscheid*, *Straßburg*, *Grabenstadt*, *Brückenau*, *Schleusenau*, *Dammheim*, *Fährhof* тощо.

Уточнювачі, що відображають рівень розвитку продуктивних сил, інформують про відокремлення ремесла від землеробства, про покращення знарядь виробництва: *Drechsler-*, *Gerber-*, *Büttner-*, *Mühl-* та ін., про появу і розвиток середньовічних міст: *Burg-*, *Stadt-*, *Markt-*. Вважаємо, що найчастотним є компонент *Mühl-*. Однак не всі назви з цим компонентом неодмінно зводяться до позначення млина, що обмолочує зерно. Частину з них, особливо топоніми, що локалізуються в гірських районах, можна звести до позначення лісопилки (пор. *sege-mül*), пристроїв у лісових кузнях (пор. *hamer-mül*).

До третьої групи входять ойконіми з уточнювачами на позначення природних явищ, які перебувають з іменованим об'єктом у певного зв'язку:

а) корисні копалини: *Eisenach*, *Erzbach*, *Goldberg*, *Kalkreuth*, *Kupferberg*, *Silberhausen*;

б) дерева: *Ahornberg*, *Apfelbach*, *Birnbach*, *Buchheim*, *Erlenbach*, *Kirschgrund*, *Lindenhammer*;

в) злаки: *Dinkelsbühl*, *Haberloh*, *Haferfeld*, *Hirsau*, *Korntal*, *Weizenbach*;

г) овочі і кормові культури: *Arbesthal*, *Arbisbichel*, *Erbishofen* (*Erbse*), *Krauthofen*, *Grasbeuren*, *Heudorf*, *Kleeberg*;

д) квіти: *Rosenberg*, *Veilchenthal*;

е) домашні тварини: *Rinderfeld, Stierstadt, Kuhbach, Kälberfeld, Schaffhausen, Schafau, Ziegenhain, Roßbach, Pferdsfeld, Fohlenhof, Mährenhausen, Katzensteig*;

ж) дикі тварини: *Auerbach, Bärenbach, Biberach, Dachswangen, Elchesheim, Fuchsmühl, Hirschberg, Rehwalde*;

з) птахи: *Arnstadt, Adlershof, Entenberg, Falkenhagen, Habichhorst, Kranichfeld, Taubendorf*.

Висновки. Детальний аналіз семантики топонімів Німеччини дозволив виокремити вісім основних груп топооснов: 1) назви, пов'язані з заселенням і обробкою земель; 2) назви, пов'язані з релігійною діяльністю; 3) назви, пов'язані з правовими відносинами; 4) назви, пов'язані з матеріальною культурою; 5) фізико-географічні назви; 6) назви, що відображають рослинний і тваринний світ; 7) назви, що вказують на розкорчування земель і на заняття землеробством; 8) назви, пов'язані з будівництвом доріг, шляхів сполучення, гребель, дамб, каналів. Кожна група топонімів має типові компоненти. Так, до топонімів, пов'язаних з заселенням і обробкою земель, належать ойконіми з другими компонентами: *-hausen, -hofen, -burg, -borg, -stetten, -stadt, -städt, -stedt, -statt, -stätt, -stett, -dorf, -druf* (нижньонім. *-trop, -trup*), *-weiler* (з фонетичними варіантами *-weier, -weil, -will*), *-gaden, -kammer, -kemnat, -stuben, -zimmer(n), -beuren, -beuern, -büren, -büttel, -kotten, -kot, -katen, -sassen, -sessen, -sass, -sess, -sis, -soos* (нижньонім. *-sat, -set*), *-siedel(n)* (нижньонім. *-sel(l), -seel*), *-wig, -wich, -wick, -weich, -wiek, -lar*. Топоніми, пов'язані з релігійною діяльністю, мають у своєму складі *-zell, -zella, -kloster, -münster, -pforte, -kirche, -kirchen, -kapel(le)*. Топоніми, пов'язані з правовими відносинами, представлені компонентами *-bünde, -point, -paint, -kamp, -gard, -eigen, -hube, -erbe, -leben, -mal*. Топоніми, пов'язані з матеріальною культурою, містять компоненти *-mühle, -kern, -grub, -zeche, -stollen, -schacht, -schmelz, -ofen, -schmied, -hammer, -markt, -zoll, -wehr, -schleuse, -brücke*. Фізико-географічні топоніми мають у своєму складі *-berg, -höhe, -höchte, -hügel, -pard, -bühel, -bühl, -bohl, -boll, -hübel, -buckel, -kopf, -haupt, -first, -spitze, -eck, -rücken, -hang, -ach, -ache, -a, -bach* (нижньонім. *-beck, -beke*), *-lauf(en), -siepen, -siefen, -seifen, -seif, -spring(e), -fließ* (нижньонім. *-fleet, -fliet*), *-brunn(en), -born, -bronn, -bad(en), -münde, -gemünd, -see, -wag, -wiek, -wyk, -lache(n), -maar, -teich* (нижньонім. *-dick*), *-weiher, -pfuhl, -bruch, -brock, -brook, -broich, -fehn, -venn, briel, -moor, -moos, -marsch*. Топоніми, що відображають рослинний і тваринний світ, представлені компонентами *-wald, -forst, -holz, -busch, -strauch, -hain, -heide, -wiese, -weide, -birke, -buche, -linde, -hasel, -tanne, -fichte*. Географічні назви, що вказують на розкорчування земель і заняття землеробством, охоплюють топооснови *-hag, -hagen, -schwende, -schwenden, -schwand, -brand, -brunst, -seng, -sang, -schlag, -hau, -stock, -reut, -kreut, ried(t), -rod, -rode, -rad, -rath, -acker, -brache, -brak, -esch*. Топоніми, пов'язані з будівництвом доріг, шляхів сполучення, гребель, дамб, каналів, містять компоненти *-straß, -weg, -steig, -pfad, -furt, -ford, -förde, -siel, -graben, -kanal, -deich, -damm, -wall, -werb, -koog, -polder*.

Уточнювальні компоненти у складі топонімів можна поділити на три групи: 1) уточнювачі, виражені іменами, прізвиськами, етнонімами або вказівками на соціальне становище; 2) уточнювачі, що характеризують названий об'єкт з внутрішньої сторони; 3) уточнювачі, що характеризують названий об'єкт із зовнішнього боку. До першої групи належать найдавніші німецькі ойконіми, що відносяться до періоду „заселення земель” (*Landnahmezeit*). Другу групу складають ойконіми, уточнювачі яких дають топографічну характеристику об'єкту і вказують на відносне розташування об'єкта, місце окремих об'єктів стосовно один одного, місцезнаходження біля водоймища, річки, в гірській місцевості, біля гаю, луки, лісу, чагарників, біля дороги, рову з водою, мостів, греблі. Уточнювачі, що відображають рівень розвитку продуктивних сил, інформують про відокремлення ремесла від землеробства, про покращення знарядь виробництва, появу і розвиток середньовічних міст. До третьої групи входять ойконіми з уточнювачами на позначення природних явищ – корисних копалин, дерев, злаків, овочів і кормових культур, квітів, диких і домашніх тварин, птахів.

Список літератури

Жучкевич В. А. Общая топонимика : монография. Минск: Высшая школа, 1980. 288 с.

Карпенко О. Ю. Проблематика когнитивной ономастики : монография. Одеса : Астропринт, 2006.

Кійко С. В. Омонімія апеллятивів і топонімів. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. Вип. 32. С. 196–200.

Кійко С.В. Функціонування онімів у релігійному дискурсі. Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. Чернівці : ЧНУ, 2016. Вип. 782. С. 99–105.

Мурзаев Э. М. География в названиях : монография. М.: Наука, 1982. 177 с.

Поспелов Е.М. Географические названия мира: Топонимический словарь: Свыше 5000 единиц. М.: «Русские словари», 1998. 372 с

References

Zhuchkevich V. A. (1980). *Obshchaya toponimika* [General toponymy]. Minsk: Vysshaya shkola.

Karpenko O. Yu. (2006). *Problematyka kohnityvnoyi onomastyky* [Problems of cognitive onomastics]. Odesa: Astroprint.

Kiyko S. V. (2013). Omonimiya apelyatyviv i toponimiv [Homonymy of appellations and toponyms]. *Naukovi pratsi Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Filolohichni nauky*. Kamyanets-Podilskyy : Axioma, 2013. Vol. 32. P. 196–200.

Kiyko S.V. (2016). Funktsionuvannya onimiv u relihiynomu dyskursi [Functioning of onims in religious discourse]. *Naukovyy visnyk Chernivetskoho universytetu. Slovyanska filolohiya*. Chernivtsi: ChNU. Issue 782. P. 99–105.

Murzaev E. M. (1982). *Geografiya v nazvaniyakh* [Geography in names]. М.: Nauka.

Pospelov E.M. (1998). *Geograficheskiye nazvaniya mira: Toponimicheskiy slovar': Svshe 5000 edinit.* [Geographical names of the world: Toponymic dictionary: Over 5,000 units]. М.: "Russkiye slovari", 1998. 372 p.

УДК 81-116+[811.112.2+811.161.2]'42:070+81'33

USAGE OF ANTHROPONYMS IN MODERN GERMAN AND UKRAINIAN MEDIA DISCOURSES ВЖИВАННЯ АНТРОПОНІМІВ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ Й УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСАХ

Юрій КІЙКО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

y.kiyko@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2251-2811>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.46-52>

The article is dedicated to establishing the peculiarities of using anthroponyms in modern German and Ukrainian political media discourses. The study materials were modern online media news from Germany and Ukraine during January-March 2023.

Onyms in general and anthroponyms in particular occupy a central place in reference in the information flow. Proper names are undoubtedly an essential component of media discourse, as any complete message presupposes the presence of referents that are identified through anthroponyms, toponyms, or other types of onyms.

When referring to anthroponyms in German and Ukrainian media practices, a similar set of collocations with anthroponyms can be observed: from maximal identification of the referent with attributive expressions to the use of traditional contextual synonyms. Nevertheless, certain features of reference to onyms in the analyzed political media texts can be observed. In German media linguistic culture, the use of elaborate anthroponyms is typical, where party affiliation, age, and other information can be indicated, which is obviously due to the desire for comprehensive identification of the actors. In Ukrainian media practice, there is a tendency towards shorter identification of anthroponyms

In modern German and Ukrainian media texts, we observe the following principle of using anthroponyms: the headline provides minimal identification for actors, the opening provides maximum identification of the

anthroponym, and in the text itself, reference to the anthroponym is made through the surname or other reference markers.

Key words: anthroponym, reference, media text, German language, Ukrainian language.

Стаття присвячена встановленню особливостей вживання антропонімів у сучасному німецько- й україномовному політичних медіадискурсах. Матеріалом дослідження слугували сучасні онлайн медіавидання Німеччини й України протягом січня-березня 2023 року.

Оними загалом і антропоніми зокрема посідають центральне місце при референції в інформаційному потоці. Власні назви, без сумніву, є неодмінним складником у медійному дискурсі, оскільки будь-яке повноцінне повідомлення передбачає наявність референтів, які ідентифікуються через антропоніми, топоніми чи інші види онімів.

При антропонімічній референції в німецькій і українській медійних практиках прослідковується подібний набір колокацій з антропонімами: від максимальної ідентифікації референта з прикладками до залучення традиційних контекстуальних синонімів. Разом з цим, спостерігаються певні особливості референції онімів у проаналізованих політичних медіатекстах. Для німецької медійної лінгвокультури притаманно використання розгорнутих антропонімів із зазначенням партійної належності, віку та іншої інформації, що, очевидно, зумовлено прагненням вичерпної ідентифікації дійових осіб. В українській медіапрактиці простежується тенденція до вживання стислої ідентифікації антропонімів.

У сучасних інформаційних німецьких і українських медійних текстах спостерігаємо дотримання такого принципу вживання антропонімів: в заголовку наводиться якомога мінімальна ідентифікація для дійових осіб, у зачині – відбувається максимально повна ідентифікація антропоніма, а в самому медіатексті референцію на антропонім здійснюють через прізвище або інші референційні маркери.

Ключові слова: антропонім, референція, медіатекст, німецька мова, українська мова.

Вступ. Характерною ознакою сучасного масмедійного простору є активне використання референційних маркерів, адже будь-яке інформаційне повідомлення має містити такі складники як *що сталося, хто задіяний і де це сталося*. У медійних текстах компонент *хто* виражається переважно через антропоніми. Середня наповнюваність онімами в німецькомовній статті, за підрахунками І. Л. Білоус (2014), складає приблизно 23 %. На частоту і варіативність їхнього вживання може впливати розмір тексту та жанрова приналежність. В інформаційних жанрах оніми трапляються у півтора рази частіше, ніж в аналітичних, що зумовлено різними інтенціями цих жанрових груп.

Власні назви посідають особливе місце в лексичному складі будь-якої мови. Їхня провідна функція полягає в ідентифікації окремих суб'єктів, об'єктів дійсності, як-от: *Олаф Шольц, Віталій Кличко, Байден, Чернівці*. Різниця між власними назвами й апелятивами простежується в їхній семантиці: перші ідентифікують об'єкт дійсності, другі ж описують їх понятійно (Nübling 2012, с. 31). Традиційно в медіатекстах після першого згадування антропоніма (повна або часткова ідентифікація) можуть використовувати його різнопланові текстові маркери, як-от: апелятиви, перифрази, які однозначно зрозумілі лише в певному контексті. З огляду на це, з точки зору інформативності оніми видаються найефективними ідентифікаторами.

Об'єктом нашої студії є сучасні німецькомовні й українські медійні тексти політичної тематики в онлайн виданнях Німеччини й України. Предмет дослідження – вживання антропонімів у масмедійних засобах зазначених лінгвокультур.

Мета дослідження – встановити особливості вживання антропонімів у сучасних німецько- й україномовних політичних медійних текстах німецьких і українських онлайн видань.

Матеріалом дослідження слугували німецько- й україномовні політичні тексти в онлайн виданнях Німеччини (FAZ, Süddeutsche Zeitung, Berliner Zeitung, BILD, Der Spiegel) і України (День, Україна молода, pravda.ua) протягом січня – березня 2023 року.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні методи, а саме: описовий, зіставний, контрастивний, контекстуальний та структурні методи.

Результати та обговорення.

Оніми привертала увагу багатьох дослідників (дет. див. Kiyko 2020, с. 216). Переважно науковці описували їхні функціональні (Lenk 2002, Білоус 2014), словотвірні (Wengeler 2010),

стилістично-прагматичні (Льченко 2003), квантитативні (Кійко 2017), фразеологічні, символічні та інші особливості на матеріалі однієї або декількох мов.

У німецькій та українській мовах можна виокремити три ступені частоти вживання онімів у ситуативно паралельних медіатекстах (Кійко 2017): 1) високий – топоніми у діапазоні від 40% і вище; 2) середній – антропоніми, назви установ і організацій в діапазоні від 10% до 39%; 3) низький – назви речей і процесів в діапазоні від 1% до 9%.

З огляду на частоту та важливість антропонімів у медіатекстах обох лінгвокультур, ми вирішили прослідкувати закономірності їхнього вживання в новітніх інформаційних онлайн виданнях.

Відсутність контрастивних німецько-українських студій на матеріалі сучасних ЗМІ в контексті останніх політичних подій у світі зумовлює актуальність нашого дослідження.

При описі антропонімів у двох медіадискурсах ми частково послуговувалися класифікацією Г. Ленка (2002, с. 388–390). Зіставний аналіз вживання онімів дозволяє окреслити такі можливі колокації у сучасних політичних медіатекстах:

- [Прізвище] (часткова ідентифікація). У цьому випадку онім виражений лише зазначенням прізвища дійової особи, як-от: *Scholz, Biden, Кулеба*.

- [Означення + ім'я [-/+ прізвище]]. У цьому випадку перед антропонімом стоїть переважно прикметник у ролі атрибута з факультативним зазначенням прізвища: *der 50-jährige Viktor*.

- [Ім'я + прізвище]. Це традиційна ідентифікація через зазначення імені та прізвища референта, наприклад: *Joe Biden*.

- [Офіційний титул + прізвище]. Це поширені колокації антропонімів у політичних медійних текстах, наприклад: *Bundeskanzler Scholz*.

- [Офіційний титул + ім'я + прізвище], як-от: *Präsident Emmanuel Macron*.

- [Офіційний титул + ім'я + прізвище + (вік / партійна належність)], наприклад: *Verteidigungsminister Boris Pistorius (62, SPD), EU-Kommissionspräsidentin Ursula von der Leyen (CDU)*

- [Військове звання + ім'я + прізвище], як-от: *Vize-Admiral Mark Fox*.

- [Звертання + прізвище]. У таких колокаціях використовують ввічливі форми звертання *пан / пані, Herr / Frau*, як-от: *Frau Merkel, пане Шольц*.

- [Посада + ім'я + прізвище]. У таких колокаціях перед власним іменем зазначають посаду у ролі прикладки, як-от: *Gouverneur Oleh Synjehubow*.

- [Власне ім'я у ролі прикладки]. Антропонім вживається у його традиційній ідентифікації (ім'я і прізвище) у постпозиції як прикладка. На це в німецькій мові вказує вживання артикля основного іменника або пунктуаційний знак (кома) після нього: *die Präsidentin der Europäischen Kommission, Ursula von der Leyen*.

- [Дериваційна конструкція]. Це зазвичай складні словотвірні утворення з онімом. Трапляються оказіоналізми, що часом переходять до частотних лексем, як-от: *das Assad-Regime, Erdogan-Regierung*.

Онімна референція в сучасних онлайн медіатекстах відбувається досить часто через апелятиви, дескриптори, особові та інші підвиди займенників. Вплив на респондента журналіст може здійснювати при цьому через субституцію офіційної власної назви. Наприклад, замість оніма Ангела Меркель можуть вживати її яскраву характеристику *Sparkanzlerin*, або *Lügen-Lawrow* для міністра закордонних справ РФ через його очевидну відверту брехливість.

Останнім часом у німецькому політичному медіадискурсі можна спостерігати певну деонімізацію імен політиків. Раніше це траплялося частіше з іменами науковців-винахідників, а зараз це відбувається й з власними назвами в політичній сфері. У новоутворених лексемах простежується негативна конотація (пор. *Wengeler 2010*). Так, дієсловом *schrödern*, що утворено від імені колишнього канцлера Німеччини Gerhard Schröder, позначають авторитарний тип поведінки; дієсловом *scholzen*, утвореним від імені канцлера Olaf Scholz, позначають тривале відмовчування з важливого питання; дієсловом *lafontainieren*, від імені політика Oscar

Lafontaine, позначають раптову відставку, а дієсловом *merkeln*, що походить від імені ексканцлерки Angela Merkel, виражають тривалий процес безпредметного говоріння.

В україномовному політичному медійному дискурсі така деонімізація власних імен політиків не є поширеним явищем. Вона притаманна онімам колишніх президентів, як-от: *кучмізація, ющенківщина*. У медіапросторі такі оніми часто вживаються у множині: *порохоботи, тимошенки, януковичі*. Написанням із маленької літери намагаються надати онімам експресивності та негативного забарвлення. Таким чином оніми позбавляються індивідуальності, що з часом призводить до переходу в апелятиви (пор. Дергач 2010).

Український узус, на відміну від німецького, теоретично має більше можливостей ідентифікації антропонімів завдяки наявності ідентифікатора [імені, по батькові]. Попри це, як показує аналіз, в українських політичних медіатекстах наведені варіанти антропонімів трапляються лише в аналітичних жанрах (напр., коментар). Використання певного варіанта онімів ([ім'я; ім'я + по батькові]; [ім'я + по батькові + прізвище]; [ім'я + прізвище]) може вказувати й на ставлення журналіста до особи. Вживання тієї чи іншої форми оніма корелює зі сферою комунікації. Це може залежати й від форми спілкування (усна, письмова) та ситуації. При аналізі німецьких медійних текстів у політичній царині зафіксовано такі варіанти вживання антропонімів:

- **[Прізвище]**. Це найбільш економна і частотна форма антропонімічної референції в досліджуваних медіатекстах, як-от: *Scholz, Selenskyi*. Її використовують зазвичай після першої повної ідентифікації в тексті повідомлення або ж у заголовку, якщо зазначена особа добре відома читачам. Для такої стислої форми референції притаманні неофіційність та наближеність до читача. Стислість, нейтральність і однозначність зумовлює її частотність на різних етапах інформаційного розгортання у тексті: на початку (заголовок), в центральній частині тексту та в фінальній частині. Інші форми референційних маркерів містять надлишкову, часом добре відомі дані для адресатів.

- **[Ім'я + прізвище]**. Така повна форма антропонімічної референції в німецькому політичному дискурсі трапляється рідше за попередню, наприклад: *Emmanuel Macron*. Зазвичай ім'я в медійному тексті можна вважати інформаційно зайвим, оскільки в контексті повідомлення адресат розуміє, про кого йдеться в новині.

- **[Офіційна посада + ім'я + прізвище]**. Такі онімні конструкції трапляються в лідах (зачинах) медіатекстів, коли потрібно розгорнуто представити референта повідомлення, наприклад, *Verteidigungsminister Boris Pistorius*. Адресату надається оптимально повна офіційна інформація про дійову особу, як-от: *EU-Kommissionspräsidentin Ursula von der Leyen*. Онім зазвичай обмежується ім'ям і прізвищем. У препозиції словосполучення наводяться займані ним/нею посади, як-от: *Außenminister/in, Bundeskanzler/in, Präsident/in, Ministerpräsident/in*. Перед офіційною посадою при наявності атрибута може вживатися означений артикль. Якщо ж загальна назва виступає ядерним словом, то антропонім є експлікативною прикладкою (пор. *Duden 2022*). Зазначена конструкція характерна для випадків, коли йдеться про маловідомих осіб і тому адресату в повідомленні важлива посада референта, а не ім'я, наприклад: *der Pressesprecher Walter Koch*.

Для антропонімів у німецькому медіадискурсі характерне зазначення в круглих дужках після власного імені інформації про партійну належність особи та вік, як-от: *Verteidigungsminister Boris Pistorius (62, SPD)*. У повідомленнях про ненімецьких політичних діячів у виданні BILD, до прикладу, часто наводиться вік особи, наприклад, *Chris Wray (56), Chef des US-Inlandsgeheimdiensts FBI*. Партійна належність зазначається у політиків тих країн, де існують давні партійні традиції. В українському медіапросторі партійну належність експліцитно не зазначають. Це, очевидно, зумовлено відсутністю тривалого існування класичних демократичних партій в Україні.

- **[Ім'я + прізвище + [,] + посада]**. У подібних словосполученнях ядром виступає антропонім, а посада – прикладкою. Наприклад. *Frank Müller-Rosentritt (40), FDP-Politiker und Experte für Außenpolitik*.

- [Посада + [,] + ім'я + прізвище (звання)]. Антропонім тут є прикладкою і може виокремлюватися комою. При цьому може зазначатися додаткова інформація про особу. Означений артикль детермінує ядерне слово, наприклад, *Der amerikanische Abgeordnete Marco Rubio (51, Republikaner)*.

- [Посада (звання) + ім'я + прізвище + [,] + прикладка]. Подібні онімні словосполучення надають німецькому політичному медіадискурсу риси номінального стилю. Як показав аналіз матеріалу, подібні колокації трапляються рідко, адже через використання розлогих синтаксичних конструкцій медійна мова критикується. До прикладу: *Oberleutnant Hussein Harmush, der Gründer der aufständischen Freien Syrischen Armee*. Інші референційні маркери, наприклад: апелятиви (*Minister/in, Präsident/in*), займенники (*sie, die*), описова референція (*die 68-jährige Republikanerin*), трапляються в німецькому політичному дискурсі регулярно. Їхнє використання зумовлено контекстуально. Використання подібних маркерів може призводити до неоднозначного тлумачення в медійному тексті, тому їх намагаються уникати.

В українських медіатекстах трапляються такі форми антропонімічної референції:

- [Прізвище]. Ця коротка ідентифікація референта притаманна наразі багатьом медіакультурам, наприклад: *Зеленський, Шольц*.

- [Ім'я + прізвище]. Наприклад: *Петро Порошенко, Анджей Дуда*.

- [Ініціал імені + прізвище]. Наприклад: *Е. Макрон, О. Резніков*

У медіатекстах проаналізованого періоду нам не трапилися конструкції з *ім'ям по батькові*. Ймовірно, такий варіант референції не характерний для сучасних інформаційних політичних медіатекстів. Частотними є онімні конструкції з прізвищем або з ініціалом імені та прізвищем. Це притаманно й німецькій медіакультурі.

Рівень експресії, що можуть нести оніми, залежить від того, чи є їхні референційні структури одно- чи багатоконпонентними. Найбільш емоційно та експресивно забарвлені структури, що складаються лише з імені або з імені та по батькові. Вони вказують на вагому місце цих імен у мовній свідомості певного соціуму (пор. Дергач 2010). Ми вважаємо, що це також пов'язано з культурними традиціями конкретного соціуму. Наприклад, під час інтерв'ю з представниками східнослов'янських мовних культур, журналісти німецькомовних видань іноді використовують ім'я та по батькові замість звичної європейської практики – Herr/Frau та прізвище.

- [Офіційна посада + ім'я + прізвище], як-от: *міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба, міністр оборони Литви Арвідас Анушаускас*. При повній ідентифікації референта, зачин повідомлення може містити подібні довгі словосполучення. Вони включають ім'я та прізвище для антропонімів, а також офіційні титули та посади в препозиції, такі як *голова МЗС, президент США, верховний представник Євросоюзу, державний секретар США*.

У розлогих медіастаттях трапляються такі референції: [апелятив], наприклад, *міністр, держсекретар, президент*; [описова референція], як-от: *перша особа*; [займенникові референтні маркери], наприклад, *вона, він*. Цими контекстуальними синонімами автори/редактори стилістично урізноманітнюють текст повідомлення.

Як приклад наведемо стисло типову інформаційну статтю і прослідкуємо (підкреслено – нами Ю.К.) референцію головної особи:

[Заголовок] *Євросоюз до кінця березня підготує 11 тисяч військовослужбовців ЗСУ, – Боррель (1)*

[Текст] *Допоміжна тренувальна місія ЄС для України до кінця березня завершить підготовку 11 тисяч військовослужбовців ЗСУ, а до кінця року кількість навчених військових фахівців сягатиме 30 тисяч.*

Про це заявив високий представник ЄС Жозеп Боррель (2) у Стокгольмі на пресконференції за підсумками неформальної зустрічі міністрів оборони < ... >.

«До кінця цього місяця наша Військова допоміжна місія (EUMAM-Ukraine) завершить тренування більш ніж 11 тисяч українських солдатів. < ... >», – сказав Боррель. (3)

Він (4) наголосив, що особливого значення таке тренування набуває в часи, коли < ... >.

«Йдеться не лише про індивідуальну підготовку екіпажів кожного такого танку, але про те, щоб вони могли воювати разом. < ... >», – наголосив високий представник ЄС. (5)

Він (6) зауважив, що сьогоднішня зустріч європейських міністрів оборони була цілком присвячена Україні, і інакше їй бути не могло.

«Ми мали зустріч з українським міністром оборони Резніковим < ... >», – підкреслив Боррель. (7)

Як повідомлялося, сьогодні, 8 березня, у Стокгольмі < ... >. (День, 8.03.23).

У заголовку медіатексту референт вводиться лише зазначенням прізвища (1). Це зумовлено тим, що особа добре відома читацькій аудиторії. У зачині ж ключову особу ідентифіковано повністю із зазначенням посади (2): високий представник ЄС Жозеп Боррель. Надалі для референції двічі використовується прізвище Боррель (3, 7) та займенник він (4, 6), а також один раз – апелятив (5): високий представник ЄС. Це, за нашими спостереженнями, типова практика референції дійової особи в політичній публіцистичній статті.

Висновки. Проведений аналіз вживання антропонімів у німецько- й україномовних політичних медіатекстах сучасних онлайн видань дозволяє висновкувати, що при антропонімічній референції при майже подібному наборі колокацій простежуються певні особливості в кожній медіапрактиці: для німецької медійної лінгвокультури притаманно використання розгорнутих антропонімів із залученням прикладок, де вказується партійна належність, вік тощо, а для української – вживання стислих антропонімічних колокацій та їхніх контекстуальних синонімів.

У сучасних інформаційних медійних текстах простежується вживання антропонімів за такою схемою: у заголовку відбувається мінімальна ідентифікація для дійових осіб, у зачині – застосовується максимально розлога ідентифікація, а в самому тексті референцію на антропонім передають через прізвище або ж інші референційні маркери.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо встановлення особливостей вживання антропонімів у неполітичних рубриках німецької й української медіакультури.

Список літератури

Білоус І.Л. Власні назви у німецьких газетно-публіцистичних жанрах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2014. 254 с.

Деркач Д.В. Лінгвостилістика онімів сучасних українських медійних текстів: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010. 204 с.

Ільченко В.І. Експресія власних назв як засіб публіцистики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08 „Журналістика“. Київ, 2003. 20 с.

Кійко Ю.Є. Референційність у німецьких і українських медіатекстах: кількісно-статистичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса. 2017. № 27. С. 167–170.

Duden. *Die Grammatik*. Hrsg. von der Dudenredaktion. 10. Aufl. Mannheim [u.a.]: Dudenverl., 2022. 984 S.

Kiyko Y. *Medientexte aus fraktaltheoretischer Perspektive*. Berlin: Peter Lang, 2020. 310 S.

Lenk H.E.H. *Personennamen im Vergleich: Die Gebrauchsformen von Anthroponymen in Deutschland, Österreich, der Schweiz und Finnland*. Hildesheim [u.a.]: Georg Olms, 2002. 490 S.

Nübling D., Fahlbusch F., Heuser R. *Namen: Eine Einführung in die Onomastik*. Tübingen: Narr, 2012. 367 S.

Wengeler M. *Schäubleweise, Schröderisierung und riestern*. [Електронний ресурс]: <http://www.komparativistik-online.de>, 2010. S. 79–98.

References

Bilous I.L. (2014) Vlasni nazvy u nimetskykh hazetno-publitsystychnykh zhanrakh: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / Bilous Iryna Leonidivna. Chernivtsi. 254 s. [in Ukrainian]

Derkach D.V. (2010) Lihvostylystyka onimiv suchasnykh ukrainskykh mediinykh tekstiv: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Derhach Dmytro Valeriiovych. Kyiv. 204 s. [in Ukrainian]

Ilchenko V.I. (2003) Ekspresiiia vlasnykh nazv yak zasib publitsystyky: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. ctupenia kand. filol. nauk. spets. 10.01.08 „Zhurnalistyka“ / V.I. Ilchenko. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian]

Kiyko Yu.Ie. (2017) Referentsiinist u nimetskykh i ukrainskykh mediatekstakh: kilkisno-statystychnyi aspekt. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Odesa. № 27. S. 167–170. [in Ukrainian]

- Duden. (2022) *Die Grammatik* / Hrsg. von der Dudenredaktion. 10. Aufl. Mannheim [u.a.]: Dudenverl. 984 S. [in German]
- Kiyko Y. (2020) *Medientexte aus fraktaltheoretischer Perspektive*. Berlin: Peter Lang. 310 S. [in German]
- Lenk H.E.H. (2002) *Personennamen im Vergleich: Die Gebrauchsformen von Anthroponymen in Deutschland, Österreich, der Schweiz und Finnland*. Hildesheim [u.a.]: Georg Olms. 490 S. [in German]
- Nübling D., Fahlbusch F., Heuser R. (2012) *Namen: Eine Einführung in die Onomastik*. Tübingen: Narr. 367 S. [in German]
- Wengeler M. (2010) *Schäubleweise, Schröderisierung und riestern*. [Електронний ресурс]: <http://www.komparativistik-online.de>. S. 79–98. [in German]

УДК 811.11'37'42:07

KEY CONCEPTS OF POST-WAR UKRAINE IN THE COLLECTIVE COGNITIVE SPACE OF UKRAINIANS AND REPRESENTATIVES OF THE ENGLISH-SPEAKING ETHNOSPAC

КЛЮЧОВІ КОНЦЕПТИ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ В КОЛЕКТИВНОМУ КОГНІТИВНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНЦІВ ТА ПРЕДСТАВНИКІВ АНГЛОМОВНОГО ЕТНОПРОСТОРУ

Тетяна КОЛІСНИЧЕНКО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

t.kolisnychenko@chnu.edu.ua

0000-0001-5312-0522

Ірина ОСОВСЬКА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

i.osovska@chnu.edu.ua

0000-0002-8109-658X

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.52-59>

Present research takes an effort to reconstitute an aspect that investigates the way Ukrainians and English-speaking ethnic groups conceptualize post-war Ukraine. This is performed by identifying the main components of the conceptual system of the political and military-themed discourses presented in the mass media in the Ukrainian and English-language corpora. The research methodology, combining cognitive representation, verbal reproduction and discursive implementation, includes: 1) selection of informational elements – concepts; 2) identifying significant concepts in the corpus based on functional frequency – autochthons; 3) a comparison of autochthons in Ukrainian and English-speaking ideas in the topic indicated.

According to the findings, both Ukrainian and English-language media aggressively thematized conceptions of Ukraine's post-war vision, proving their presence in the collective cognitive space.

Issues that are obvious to both Ukrainians and Europeans/Americans are RECONSTRUCTION through SUPPORT, HELP, CHANGE, INTEGRATION (to European-American multipurpose systems). However, there are differences: the Ukrainian side concentrates on INVESTMENTS and SUPPORT, whilst the European/American side focuses on REFORM and DEVELOPMENT, the latter is presumably underrepresented in the Ukrainian corpus, owing to Ukrainians' current modest optimism.

Keywords: discourse, discourse practice, mass-media discourse, discourse of war, concept, conceptual system, cognitive space, collective cognitive space.

Стаття презентує спробу реконструкції пов'язаного з розуміння повоєнного стану України сегменту колективного когнітивного простору українців та представників англомовної етноспільноти. Ця реконструкція здійснюється через встановлення основних елементів концептосистеми масмедійно представленого політично орієнтованого та воєнно тематизованого дискурсу в українському та англомовному корпусах. Методика дослідження, поєднуючи когнітивну репрезентацію, вербальне відтворення та дискурсивну реалізацію, включає: 1) виокремлення множини можливих інформаційних елементів – концептів; 2) на основі функціональної частотності у корпусі визначення ключових

концептів-автохтонів; 3) порівняння автохтонів українського та англомовного уявлень в заявленій тематиці.

Дослідження показало, що як український, так і англомовний медіапростір активно тематизує концепти повоєнного бачення України, демонструючи їх присутність і в колективному когнітивному просторі. Чільне місце в уявленнях як українців, так і європейців/американців займають очевидні для всіх ВІДБУДОВА / RECONSTRUCTION, яка відбудеться лише через ПІДТРИМКУ / SUPPORT, ДОПОМОГУ / HELP, ЗМІНИ / CHANGE, ВКЛЮЧЕННЯ / INTEGRATION (до європейсько-американських різноцільових систем). Однак, помітні і розбіжності: у той час, як українська сторона акцентує увагу на ІНВЕСТИЦІЯХ та СПРИЯННІ, європейці/американці ж концентруються на очікуванні REFORM та DEVELOPMENT, останній з яких мінімально представлений в українському корпусі, очевидно через помірний наразі оптимізм українців.

Ключові слова: дискурс, дискурсивна практика, дискурс мас-медіа, військовий дискурс, концепт, концептосистема, когнітивний простір, колективний когнітивний простір.

Вступ. Ось уже другий рік тема війни та повномасштабного вторгнення не сходить з перших сторінок засобів масової інформації. Війна в Україні через свою неочікуваність, жорстокість та агресивність, загалом нечуваність в сучасному суспільстві, сколихнула весь світ. Множина публікацій вчених з різних галузей (політики, економіки, географії, історії, психології та ін.) засвідчує глибоке занепокоєння людства тим, що відбувається. Не залишилась осторожність і сучасна лінгвістика, відразу ж беручи для аналізу з різних позицій тематично релевантні мовні явища. Зокрема, І. Шевченко досліджує номінації війни в англомовних медіа у когнітивно-прагматичному висвітленні (*Шевченко, 2022*), О. Журавська аналізує типи й функціональність мемів війни в українських масмедіа (*Журавська, 2022*), О. Щербак на тлі новинних повідомлень німецькомовного сайту tagesschau.de виокремлює лінгвориторичні стратегії і тактики, які структурують тексти новин про війну в Україні (*Щербак, 2022*).

З середини 2022 року в риторичній площині військових новин з'являється нова тема, пов'язана очевидно з успіхами України на фронті, консолідацією світу в збільшенні військової допомоги – поствоєнний світ, його структура, організації, гарантії тощо. Аналізуючи безпорадність світу на початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, більшість дослідників сходяться на думці, що із завершенням війни сучасна адміністративно-політична світобудова потребуватиме модифікації (див. *Список джерел ілюстративного матеріалу*). Знайомлячись з цими публікаціями, ми поставили за мету з когнітивної точки зору відслідкувати тенденції в колективному когнітивному просторі українців і представників англомовного етнопростору (європейців/американців), що оприявнюються в риторичній площині українських та англомовних публічних осіб щодо бачення поствоєнної України.

За об'єкт дослідження взято масмедійний дискурс (як спосіб подання матеріалу) воєнно орієнтованої тематики в його політичному та публічному виявах, а **матеріал** – промови як політиків України та англомовних країн, так і аналітичні огляди фахівців (насамперед, економістів). Вважаємо, що в такий спосіб можна відчувати загалом настрої обох етноспільнот. Ми усвідомлюємо різношерстність англомовного дискурсу, однак маємо за мету оприявнити саме загальні тенденції європейського та американського мислення у зазначеному ракурсі, що матимуть можливо продовження в дослідженні національно специфікованих англомовних дискурсів в заявленій тематиці. Іншим завданням визначаємо й порівняння тематичних про поствоєнний порядок України в мисленні українців та європейців/американців, продемонстровані у мовленні ментальні збіги та розбіжності.

Найдоцільнішою лінгвістичною проекцією виконання такого дослідження обираємо когнітивно-дискурсивну парадигму лінгвістичних досліджень, а в її межах – напрям концептології дискурсу, що займається, окрім іншого, й встановленням складових колективних когнітивних просторів – «particularly structured set of knowledge and representations that all the individual of a social group (as a discursive community) members possess» (*Osovskaya, Tomniuk 2019, p. 48*). На тлі різнотипних дискурсивних практик колективний когнітивний простір відображається у певних відносно сталих ментальних каркасах – концептосистемах дискурсів,

які, у свою чергу, являють собою множини регулярно відтворюваних у них концептів, що їх прийнято називати автохтонами (Приходько 2008, Осовська 2016 та ін.).

Методика дослідження. Услід за Старжинською та Будзієвською (2018, р. 291), визначаємо дискурс як "authoritatively decides on whether to include or exclude particular contents from archives of social knowledge". Сучасна множина інтерпретацій цього поняття дозволяє нам з соціолінгвістичних позицій вважати його функціональним етнокультурним простором певного соціуму, представленим множиною вербалізованих практик у кожній соціокомунікативній сфері. У цьому дослідженні визначаємо дискурс як мислекомунікацію, що відображає різницю в картинах світу і об'єднує типові ситуації соціальних інтеракцій, їх учасників, соціокультурні норми та конвенції (Osovskaya, Tomniuk 2019, р. 48).

Відповідно до заявленого вище об'єкту, що знаходиться на перетині масмедійного, воєнного та політичного дискурсів, концентруємо дослідження на проявах масмедійно представленого політично орієнтованого та воєнно тематизованого дискурсу в двох різномовних корпусах у майже рівних обсягах, що їх аналізуємо за процедурою, викладеною у (Осовська 2014) та апробованою у (Osovskaya, Tomniuk 2019 (a); Kolisnichenko, 2022; Osovskaya, Tomniuk, 2019 (b) та ін.). Щоправда, цю процедуру спрощуємо, замінюючи статистичні підрахунки кількісним аналізом та уникаючи деяких нерелевантних для цього дослідження кроків.

Отже, методика дослідження, поєднуючи когнітивну репрезентацію, вербальне відтворення та дискурсивну реалізацію, включає кілька етапів: 1) виокремлення множини можливих інформаційних елементів – концептів; 2) на основі функціональної частотності у корпусі визначення ключових концептів – автохтонів; 3) порівняння автохтонів українського та англійського уявлень в заявленій тематиці.

Виявлення автохтонних концептів здійснюємо на основі таких міркувань в межах концептології дискурсу: а) пізнати та осягнути кожен дискурс можна, усвідомивши його своєрідну концептосистему, що об'єднує певну множину регулярних і нескінченну множину змінних (випадкових) концептів, які актуалізуються в ньому; б) встановити цю множину можна, аналізуючи та інвентаризуючи тексти, що реалізуються в межах цього дискурсу, фіксуючи вербалізатори концептів та на кількісній основі визначаючи найчастотніші з них. Загалом, застосована методика дозволяє змодельовати концептосистему дискурсу та представити його в когнітивній карті, проте це дослідження є лише початковим етапом такої можливої процедури та дозволить поки лише виявити регулярні концепти як скелети досліджуваних дискурсів.

Результати та обговорення. Представлена процедура дозволила виокремити основні концепти у риториці українських дієжнмейкерів, представлені у таблиці 1. Як бачимо, усвідомлення поствоєнного стану у колективному когнітивному просторі українців концентрується навколо ВІДБУДОВИ (*Україна потребуватиме системної відбудови після війни, а деякі об'єкти потребують негайного відновлення*), ВІДНОВЛЕННЯ (*Відновлення України – це всеосяжна трансформація країни, під час якої багато елементів мають працювати одночасно; Щоб відбудувати не лише за принципом «краще, ніж було», а й забезпечити зелене відновлення, питання охорони довкілля, декарбонізації, запровадження новітніх технологій мають стати наскрізними елементами процесу відбудови*), усвідомлює, що потребує ДОПОМОГИ (*На такому рівні необхідна допомога іноземних незалежних експертів у відборі та навчанні буде найбільш ефективною*), ПІДТРИМКИ світу (*Україна, за підтримки країн, які вірять у світовий порядок, заснований на правилах, переможе; Більшу частину підтримки для відбудови України мають становити гранти*) та ІНВЕСТИЦІЙ (*Україна може спростити приплив інвестицій надаючи доступ до майданчиків*). Українці усвідомлюють, що ЗМІНИ (*Пріоритетом має стати зміна підходів до розвитку економіки; Кардинальна зміна підходів до водогосподарської політики в рамках Зеленого відновлення дозволить максимально реалізувати стратегію інтегрованого управління водними ресурсами*), СТВОРЕННЯ та ПРОЕКТУВАННЯ (*Має бути створений механізм для спрямування міжнародної допомоги; Використання цифрових інструментів для створення сучасної відкритої для відслідковування та аналізу цифрової архітектури; Це передбачає сильну роль уряду, а згодом і планувальників, які допоможуть внести корективи в*

планування міст, включно з проектуванням транспортної мережі; ЄС і вивела дискусії та проекти всередині громадянського суспільства на новий рівень), БУДІВНИЦТВА нових (Пріоритетом має стати коригування економіки шляхом будівництва більш енергоефективних і менш енергозатратних систем), РЕКОНСТРУКЦІЯ певних зруйнованих об'єктів (Реконструкція – це не про відбудову України до передвоєнного стану, а про глибоку модернізацію країни). При цьому є чітке усвідомлення, що суспільство потребує проведення РЕФОРМ (Фінансова допомога ... зможе надати якор для інституційних реформ та упевненість для приватних інвесторів), зокрема ЦИФРОВІЗАЦІЇ і МОДЕРНІЗАЦІЇ всіх сфер (Використання можливостей цифровізації для розширення залученості, побудови структурного діалогу). Хоча уявлення про РОЗВИТОК, ЗРОСТАННЯ і ПРОГРЕС наразі, зі зрозумілих причин, демонструють досить низький показник (разом більше 5%), вони все ж присутні у корпусі і засвідчують помірний оптимізм українців.

Таблиця 1

Основні автохтонні концепти, зафіксовані в українському мас-медійному політичному дискурсі поствоєнної тематики

Концепт	% від загальної кількості вербалізаторів
ВІДБУДОВА	12,72%
ВІДНОВЛЕННЯ	11,35%
ДОПОМОГА	9,19%
РЕФОРМА	8,36%
ПІДТРИМКА	7,26%
СТВОРЕННЯ	6,79%
ІНВЕСТИЦІЇ	6,63%
ПРОЕКТ	5,77%
ЗМІНА	4,53%
СПРИЯННЯ	3,50%
ВКЛЮЧЕННЯ	3,26%
РЕКОНСТРУКЦІЯ	3,00%
БУДІВНИЦТВО	2,76%
ЗРОСТАННЯ	2,46%
ЦИФРОВІЗАЦІЯ	1,85%
РОЗВИТОК	1,83%
ПРОГРЕС	1,33%
МОДЕРНІЗАЦІЯ	1,25%
ПОБУДОВА	0,83%
ПЕРЕТВОРЕННЯ	0,72%
ПОДОЛАННЯ	0,64%
РОЗШИРЕННЯ	0,60%
ЗАПОБІГАННЯ	0,56%
СВОБОДА	0,52%
ОНОВЛЕННЯ	0,47%
ЗАЛУЧЕННЯ	0,44%
ПОЛІПШЕННЯ	0,39%
ЗВІЛЬНЕННЯ	0,36%
ГАРМОНІЗАЦІЯ	0,24%
ВПРОВАДЖЕННЯ	0,22%
РОЗГОРТАННЯ	0,13%
РЕКУЛЬТИВАЦІЯ	0,03%

Мусимо зазначити, що акценти в риторичі президента України дещо відрізняються від загалом зафіксованих. Так, істотно переважну увагу він зосереджує на ПІДТРИМЦІ (*Коли ми звертаємося по підтримку для України, ми звертаємося заради порятунку життів*), СВОБОДІ (*Бо свобода й справедливість, людяність і повага, заслужений народом мир мають перемогти*) та ДОПОМОЗІ (*То ж я закликаю допомогти нам із цим*), часто згадує про необхідність ВІДНОВЛЕННЯ (*Відбудувати Україну – це відновити принципи життя, відновити простір життя, відновити те, що робить людей людьми*), ЗВІЛЬНЕННЯ (приклад) та СТВОРЕННЯ (приклад). ВІДБУДОВА займає лише 3,89% від загальної кількості слововживань. Досить низьку частотність в візях президента займають РОЗШИРЕННЯ, ПРОЕКТ, ОНОВЛЕННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ та РЕФОРМИ. Всі інші концепти мають менше 1 % згадувань, а тому є нерелевантними.

Аналізуючи англomовний однотипний контент, фіксуємо іншу конфігурацію частотності, що засвідчує частково інші суспільні пріоритети (див. табл. 2).

Таблиця 2

Основні автохтонні концепти, зафіксовані в англomовному мас-медійному політичному дискурсі поствоєнної тематики

Концепт	% від загальної кількості вербалізаторів
RECONSTRUCTION	12,71%
DEVELOPMENT	12,58%
REFORM	10,44%
SUPPORT	8,31%
PROJECT	6,20%
REBUILD	5,99%
CHANGE	4,92%
INTEGRATION	4,88%
CREATING	4,37%
RECOVERY	4,33%
HELP	3,98%
IMPROVE	3,97%
POST-WAR	2,97%
FACILITATE	2,82%
GROWTH	2,72%
MODERN	1,87%
PROGRESS	1,69%
TRANSFORMATION	1,54%
PROMOTION	1,26%
DIGITALIZATION	0,95%
RENEW	0,58%
FREEDOM	0,54%
OVERCOME	0,37%

Дані таблиці 2 засвідчують, насамперед, що тема повоєнного стану України (POST-WAR) активно присутня у колективному когнітивному просторі представників англomовного етнопростору (*The EU must aim to expand to welcome Ukraine as a full-fledged member state following a postwar integration process*). Чільне місце тут посідають RECONSTRUCTION (*Ukraine's reconstruction is a comprehensive transformation of the country*), DEVELOPMENT (*there is a strong sense that the development of the economy depends largely on the development of small and medium-sized businesses*) та REFORM (*...reconstruction offers a once-in-a-lifetime opportunity to radically and systemically reform Ukraine's science sector*), вказуючи на очевидність потреби у

не просто відновленні (адже концепт RENEW не є частотним), а технологічній відбудові на основі реформування, що забезпечить розвиток держави і суспільства. Це може бути втілене лише на тлі підтримки (SUPPORT: *fully commit to supporting Ukraine throughout its path from early to long-term recovery*; HELP: *we try to identify reforms that could help in rebuilding a better functioning labour market than the one operating before the war*; FACILITATE: *The recovery process has to facilitate collaboration between national and international actors...*). Українська економіка повинна зазнати змін (CHANGE: *...become agents of change in the next iteration of science reform...*; TRANSFORMATION: *Ukraine's reconstruction should involve a comprehensive transformation of the country*), модернізуватися (MODERN: *...the development of modern infrastructure aligned with the EU standards will be the task for years...*; CREATING: *The Commission also contributed to UN Trust Fund for re-establishment by creating post-war livelihood opportunities*, DIGITALIZATION: *The impact of this digitalization has been evident during the war...*) та інтегруватися в європейську та світову (INTEGRATION: *Integration and inclusivity will become the focus of government policies for years to come*). Ключовий для українського президента концепт СВОБОДА в англomовній етноспільноті не демонструє операційної популярності, оскільки є очевидною концептуальною основоположною цінністю та не потребує частотного мовлення.

Висновки. Як бачимо, як український, так і англomовний медіапростір активно тематизує концепти повоєнного бачення України, демонструючи їх присутність і в колективному когнітивному просторі (див. схему 1.). Чільне місце в уявленнях як українців, так і європейців/американців займають очевидні для всіх ВІДБУДОВА / RECONSTRUCTION, яка відбудеться лише через ПІДТРИМКУ / SUPPORT, ДОПОМОГУ / HELP, ЗМІНИ / CHANGE, ВКЛЮЧЕННЯ / INTEGRATION (до європейсько-американських різноцільових систем).

Однак, помітні і розбіжності: у той час, як українська сторона акцентує увагу на ІНВЕСТИЦІЯХ та СПРИЯННІ, європейці/американці ж концентруються на очікуванні REFORM та DEVELOPMENT, останній з яких мінімально представлений в українському корпусі, очевидно через помірний наразі оптимізм українців.

Оприявнивши основні автохтонні концепти українського та англomовного масмедійного дискурсу воєнно орієнтованої тематики, що засвідчують концептуальні засади в колективних когнітивних просторах їх представників, плануємо в перспективі уточнити їх, фіксуємо та інтерпретуємо міжконцептуальні кореляції, що відтворюють певні ментальні залежності.

Список літератури

Журавська О. (2022). Меми війни в українських масмедіа: типи й функціональність. Кримський міжнародний форум : філологія та журналістика : збірник матеріалів, 20–21 жовтня 2022 р., м. Київ. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 22–26.

Шевченко І., Морозова І., Шевченко В. (2022). Номінації агресії Росії проти України в англomовних медіа: когнітивно-прагматичний аналіз. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна*

філологія. Методика викладання іноземних мов, (95), 70–77. <https://doi.org/10.26565/10.26565/2227-8877-2022-95-09>

Щербак О. (2022). Лінгвориторичні стратегії зображення російсько-української війни 2022 року (на матеріалі повідомлень німецькомовного сайту tagesschau.de). *Актуальні питання іноземної філології*, (16). С. 219–225. <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-16-32>

Kolisnichenko T., Osovska I., Tomniuk L. (2022). Exploring Concepts of the English-Language Tourism Advertising Discourse in Pre-Pandemic and Pandemic Times. *East European Journal of Psycholinguistics*, 9(1). <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.1.kol> <https://eejpl.vnu.edu.ua/index.php/eejpl/article/view/585>

Osovska I., Tomniuk L. (2019). Modern German Prison Discourse : Mental resource. *Skase journal of theoretical linguistics*. Volume 16. No. 2. (ISSN 1336-782x). P. 64–91. http://www.skase.sk/Volumes/JTL40/pdf_doc/04.pdf

Осовська І. (2016). Ключові концепти сучасного німецькомовного парентального дискурсу. *Science and education a new dimension. Philology*. Budapest, IV (17), issue 78, p. 57–61.

Приходько А.М. (2008). Концепти і концептосистеми в когнітивнодискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр.

Starzyńska, A. & Budziszewska, M. (2018). Why shouldn't she spit on his grave? Critical discourse analysis of the revenge narratives in American popular film from the developmental point of view. In *Psychology of language and communication*, 22 (1), p. 287–306. DOI: <https://doi.org/10.2478/plc-2018-0013>

Список джерел ілюстративного матеріалу

Андрусевич А., Козак З. (2023). Доступ громадськості до прийняття рішень щодо відновлення України в частині збереження довкілля і протидії зміні клімату. РАЦ «Суспільство і довкілля». 31 с.

Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю., Гурієв С., Джонсон С., Милованов Т., Рогофф К., Ведер Ді Мауро Б. (2022). Нарис про відбудову України. CEPR Press. 38 с.

Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер Ді Мауро Б. (2023). Відбудова України: принципи та політика. Паризький звіт 1. CEPR Press. 508 с.

Ігнатенко О., Шор К., Малькова Т. та ін. (2022). Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. Київ. 40 с.

Шаповал Н., Федосєєнко М., Грибановський О., Терещенко О. (2022). Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. Київ. 28 с.

Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 ‘Lugano Declaration’. Lugano, 4–5 July, 2022.

Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies (2022). KPMG in Ukraine. 70 p.

References

Zuravska O. (2022). Memy viiny v ukrainskykh masmedia: typy i funktsionalnist [War memes in the Ukrainian mass media: types and functionality.]. *Krymskyi mizhnarodnyi forum : filolohiia ta zhurnalistyka : zbirnyk materialiv*, 20–21 october 2022 p., Kyiv. Lviv – Torun : Liha-Pres, 2022. Pp. 22–26.

Shevchenko I., Morozova I., Shevchenko V. (2022). Nominatsii ahresii Rosii proty Ukrainy v anhlo-movnykh media: kohnityvno-prahmatychnyi analiz [Nominations of Russia's aggression against Ukraine in the English-language media: a cognitive-pragmatic analysis]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov*, (95), 70–77. <https://doi.org/10.26565/10.26565/2227-8877-2022-95-09>

Shcherbak, O. (2022). Lihvorytorychni stratehii zobrazhennia rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku (na materialii povidomlen nimetskomovnoho сайту tagesschau.de) [Linguistic strategies for portraying the Russian-Ukrainian war of 2022 (based on the material of messages from the German-language website)]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*, (16). Pp. 219–225. <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-16-32>

Kolisnichenko T., Osovska I., Tomniuk L. (2022). Exploring Concepts of the English-Language Tourism Advertising Discourse in Pre-Pandemic and Pandemic Times. *East European Journal of Psycholinguistics*, 9(1). <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.1.kol> <https://eejpl.vnu.edu.ua/index.php/eejpl/article/view/585>

Osovska I., Tomniuk L. (2019). Modern German Prison Discourse : Mental resource. *Skase journal of theoretical linguistics*. Volume 16. No. 2. (ISSN 1336-782x). P. 64–91. http://www.skase.sk/Volumes/JTL40/pdf_doc/04.pdf

Osovska I. (2016). Kliuchovi kontsepty suchasnoho nimetskomovnoho parentalnoho dyskursu [Key concepts of modern German-language parenting discourse]. *Science and education a new dimension. Philology*. Budapest, IV (17), issue 78, p. 57–61.

Prykhodko A.M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvnodyskursyvni paradyhmi lihvistyky [Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics.]. Zaporizhzhia: Premier.

Starzyńska, A. & Budziszewska, M. (2018). Why shouldn't she spit on his grave? Critical discourse analysis of the revenge narratives in American popular film from the developmental point of view. In *Psychology of language and communication*, 22 (1), p. 287–306. DOI: <https://doi.org/10.2478/plc-2018-0013>

Illustrative material

Andrusevych A., Kozak Z. (2023). *Dostup hromadskosti do pryiniattia rishen shchodo vidnovlennia Ukrainy v chastyni zberezhennia dokillia i protydii zmini klimatu* [Public access to decision-making regarding the restoration of Ukraine in terms of environmental protection and climate change prevention.]. RATs «Suspilstvo i dokillia». 31 p.

Beker T., Aikhenhrin B., Horodnichenko Yu., Huriiev S., Dzhonson S., Mylovanov T., Rohoff K., Veder di Mauro B. (2022). *Narys pro vidbudovu Ukrainy* [Essay on the reconstruction of Ukraine]. CEPR Press. 38 p.

Horodnichenko Yu., Solohub I., Veder Di Mauro B. (2023). *Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka* [Reconstruction of Ukraine: principles and politics]. *Paryzkyi zvit 1*. CEPR Press. 508 p.

Ihnatenko O., Shor K., Malkova T. ta in. (2022). *Povoienne vidnovlennia Ukrainy: vidbudova zarady krashchoho maibutnoho* [Post-war reconstruction of Ukraine: rebuilding for a better future]. Kyiv. 40 p.

Shapoval N., Fedoseienko M., Hrybanovskyi O., Tereshchenko O. (2022). *Povoienne vidnovlennia Ukrainy. Novi rynky ta tsyfrovi rishennia* [Post-war reconstruction of Ukraine. New markets and digital solutions]. Kyiv. 28 p.

Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 ‘Lugano Declaration’. Lugano, 4–5 July, 2022.

Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies (2022). KPMG in Ukraine. 70 p.

УДК 811.111'276.1-055.2:791

LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE FEMALE CHARACTER ARCHETYPES IN CONTEMPORARY CINEMA DISCOURSE BASED ON THE TV SERIES "WHY WOMEN KILL" ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КІНОАРХЕТИПІВ ЖІНОЧИХ ПЕРСОНАЖІВ У СУЧАСНОМУ КІНОДСИКУРСІ НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ "WHY WOMEN KILL"

Богдана КОШЕЛЬНИК, Ірина САПОЖНИК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

koshelnyk.bohdana@chnu.edu.ua

i.sapozhnyk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-0898-2921>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.59-66>

The research focuses on the linguistic characteristics of the female characters' speech in the contemporary British television series *Why Women Kill* and the peculiarities of creating psycholinguistic images of female characters in accordance with the corresponding film archetypes. The scientific novelty of the study lies in the fact that it attempts to analyze the psycholinguistic images of female characters in television series, and thus determines the originality and significance of this study. This research contributes to the enlargement of works dedicated to cinematography characters' language peculiarities revealing the correlation with a particular psychological archetype that presents the topicality of our research. The script is viewed as one of the primary universal methods for unveiling the character's image in an audiovisual text. Based on theories of character archetypes and the use of language in the media, this article examines the replicas and speech patterns of three prominent female characters to determine the linguistic choices used to convey character archetypes. The research is based on the script from the series *Why Women Kill* (2019) by M. Cherry. The descriptive method, contextual analysis, and method of quantitative calculations have been the appropriate methodological instruments for achieving the purpose of the study. W. Schmidt's (2007) classification serves as the basis for determining the primary psychological characteristics of the characters. The article examines the formation of psycholinguistic images of three female characters from the film archetypes *The Nurturer*, *The Seductive Muse*, and *The Amazon*. Beth Ann Stanton belongs to the film archetype *The Nurturer*, Simone Grove belongs to the

film archetype *The Seductive Muse*, and Taylor Harding belongs to the film archetype *The Amazon*, as determined by W. Schmidt's analysis of the peculiarities of the characters' speech and his study of the implication of film archetypes. Beth Anne Stanton's adherence to *The Nurturer* film archetype is characterized by the high frequency of implications of formal language vocabulary, appellatives, and second-person singular pronouns, as societal recognition of *The Nurturer* film archetype is crucial. The defining linguistic characteristics of Simone Grove as *The Seductive Muse* film archetype are the use of hyperbole, the high frequency of first-person singular and second-person pronouns, and the repeated use of interjections, as *The Seductive Muse* film archetype is characterized by the constant attention of the audience and the demonstration of the importance of her own personality and other characters. Taylor Harding as *The Amazon* film archetype is characterized by the use of sarcasm, irony, and speech marked by assertiveness and vulgarity, as the *Amazon* film archetype is always ready to defend its point of view and professionalism, sometimes aggressively, in order to assert dominance.

Key words: film archetype, psycholinguistic image, cinematic character, linguistic features, linguistic analysis.

Наукова розвідка присвячена дослідженню лінгвальних особливостей мовлення жіночих персонажів у сучасному англомовному телесеріалі *Why Women Kill* та аналізу особливостей створення психолінгвістичних образів жіночих персонажів за відповідними кіноархетипами. Робота виконана у руслі досліджень особливостей мови персонажів у фільмах масової культури та їх належності до певних психологічних архетипів, що зумовлює актуальність дослідження. З опертям на теорії архетипів персонажів і використання мови в засобах масової інформації, а також на усвідомлення кінотексту як одного з універсальних засобів розкриття образу персонажа в аудіовізуальному тексті, у статті проаналізовано репліки та моделі мовлення трьох головних жіночих персонажів, з метою визначення мовного вибору, який використовується для передачі кіноархетипів персонажів. Дослідження виконано на матеріалі скриптів серіалу М. Чері *Why Women Kill* (2019). Для досягнення мети визначено відповідний методологічний інструментарій, який охоплює застосування описового методу, контекстуального аналізу, а також методу кількісних підрахунків. За основу визначення основних психологічних рис персонажів взято класифікацію В. Шмідт (2007). У статті проаналізовано формування психолінгвістичних образів трьох жіночих персонажів, що належать до кіноархетипів *Годувальниця*, *Спокуслива Муза* та *Амазонка* та досліджено особливості їх мовлення загальною кількістю 317 реплік. Відповідно до процедури аналізу особливостей мовлення персонажів та дослідження імплікації кіноархетипів, запропонованих В. Шмідт, було визначено, що Бет Енн Стентон належить до кіноархетипу *Годувальниця*, Симона Гроув – до кіноархетипу *Спокуслива Муза*, Тейлор Гардінг – до кіноархетипу *Амазонка*. Визначальними лінгвістичними рисами приналежності Бет Енн Стентон до кіноархетипу *Годувальниця* є висока частота імплікацій лексики офіційного стилю мови, апелятивів та займенників другої особи однини, оскільки для кіноархетипу *Годувальниця* ключовим є суспільне визнання. Визначальними лінгвістичними рисами приналежності Симони Гроув до кіноархетипу *Спокуслива Муза* є використання гіпербол, висока частотність займенників першої та другої особи однини, а також вигуків, оскільки для кіноархетипу *Спокуслива Муза* властиве постійне привертання уваги аудиторії та демонстрація важливості власної особистості та інших персонажів. Визначальними особливостями персонажу Тейлор Гардінг, як кіноархетипу *Амазонка*, є імплікація сарказму та іронії, мовлення характеризується напористістю та вульгарністю, оскільки кіноархетип *Амазонка* завжди готова відстоювати свою точку зору та професійність, іноді агресивно, задля утвердження власного домінування.

Ключові слова: кіноархетип, психолінгвістичний образ, кінематографічний персонаж, лінгвальні особливості, лінгвістичний аналіз.

Вступ. Кіномистецтво вже давно стало важливою частиною культури, а його продукти, тобто фільми та серіали, можуть стати засобами для мовних варіацій та чинниками змін у мові. Функціонуючи як засіб масової інформації, який формулює нові асоціації між візуальним та символами в уяві аудиторії, фільми можуть не лише відображати та поширювати загальні лінгвістичні особливості епохи, а й відтворювати соціальні значення за допомогою різних лінгвістичних практик та різними персонажами, які їх використовують, таким чином формуючи панівні мовні ідеології певного часу (Jeong, 2017, с. 265).

Важливим чинником створення образу персонажу та реалізації кіноархетипу в такому випадку стає мовленнєва характеристика героя – тобто, дослідження особливостей його реплік у спілкуванні. Мовлення персонажів, з одного боку, має сприйматися глядачем як максимально

наближене до природнього, а з іншого, відображаючи задум режисера та сценариста, формувати нові шаблони для подальшого наслідування та використання (*Бережна, 2021, с. 5*).

Сценаристи та письменники створюють персонажів твору таким чином, щоб зробити можливим втілення впізнаваних психологічних образів, тим самим полегшивши реципієнтам твору ідентифікацію та самоідентифікацію з цими дійовими особами. Значний вплив кіноіндустрії на масову свідомість глядачів відзначається використанням архетипів та міфологічних образів, що привертає увагу дослідників, адже через аналіз кінематографічних образів стає можливим проаналізувати дію культурних універсалій того часу. Однією з можливих варіацій визначення психологічних особливостей кіноперсонажів є класифікація за архетипом.

Дослідниця І. Зубавіна запропонувала поняття "кіноархетипіка" як номінацію, що "поєднує архетип та кіно, де архетип є "первообраз", первинна форма для наступних утворень, своєрідна матриця, яка, насичуючись конкретним змістом, отримує одне з безлічі можливих втілень, перетворюючись на архетиповий образ". Кіно, тобто кінематограф, – мистецтво, яке, поєднуючи канони образотворення (образну систему літератури, театру та образотворчого мистецтва), стає у ХХ – ХХІ ст. однією з провідних сфер трансляції архетипових мотивів і образів (*Зубавіна, 2015, с. 76*).

Одним з перших понять "архетип" визначив К. Юнг у ХХ ст. Він вважав, що "архетипи – це універсальні та міфічні персонажі, які населяють "колективне несвідоме" людей" (*Jung, 1969, с. 178*). У роботах К. Юнга головними архетипами є *Тінь, Герой, Велика Мати, Батько, Дитина, Диявол, Бог, Мудрий Старий, Мудра Стара, Его, Персона*. (*Jung, 1969, с. 208*). Базою архетипів є норми та способи поведінки притаманні суспільству в певні історичні періоди. Повсякденно люди використовують велику кількість філософських ідей та принципів, але не усвідомлюють, що вживають їх несвідомо.

На основі ідей К. Юнга створено роботи, які досліджують архетипи у різних сферах життя. Кінознавство нещодавно почало використовувати концепцію Юнга про архетипи прототипних персонажів, які відіграють роль плану у побудові головних персонажів, таких як *Герой, Антагоніст, Дейтерагоніст, Трітагоніст* і допоміжні персонажі у фільмах.

Відзначимо декілька найбільш релевантних класифікацій для досліджуваного матеріалу. По-перше, типологія архетипів у мас-медіа за авторством М. Фабера та Дж. Масра у якій було запропоновано тринадцять архетипів без гендерної диференціації (*Faber and Mayer, 2009*). По-друге, класифікація чоловічих та жіночих персонажів Т. Коуден, К. Лафівер, С. Вайдерс, до якої входять шістнадцять основних архетипів (*Cowden, LaFever, Vidars, 2000*). Остання класифікація, що є основою для цього дослідження – це класифікація архетипів, запропонована В. Шмідт, у якій дослідниця визначила сорок п'ять архетипів героїв та героїнь, спираючись на приклади того, як такі персонажі відігравали свої ролі в романах, кіно та на телебаченні (*Schmidt, 2012*).

У лінгвістиці на матеріалі художніх творів досліджуються загальні, типологічні та специфічні особливості спілкування, систематизуються етикетні формули та розмовні кліше, виявляється специфіка мовлення різних соціальних та професійно орієнтованих груп; моделюються процеси породження та інтерпретації фрагментів самого мовлення та тексту в цілому. У мовленні персонажів художнього твору демонструються актуальні норми та правила спілкування, що створює правдиву картину світу. Натомість, мовлення персонажів відрізняється від реального повсякденного спілкування, тому що має свої особливості та не може бути точним аналогом розмовного мовлення, а лише його стилізацією (*Adamson, 1995, с. 196*).

Існують різнопланові підходи до вивчення образу персонажа у художньому творі. Так наприклад П. Білоус (*2011, с. 89*) акцентує увагу на тому, що "художній образ є невід'ємною частиною мистецтва та є формою мислення у мистецтві, художнім узагальненням, яке в конкретно-чуттєвій формі відображає суть зображуваного". Натомість, Д. МакІнтайр відзначає, що "створення образу персонажа або його характеристика – це формування в уяві реципієнта загального враження про персонажа, його особисті якості, а також інші аспекти, такі як його

соціальні та фізичні характеристики" (McIntyre, 2014, с. 153). Таким чином, було сформоване загальне поняття художнього образу під авторством Л. Удовиченко (2020, с.91), де "художній образ – результат емоційно-чуттєвого відтворення дійсності, що ґрунтується на загальнокультурному та індивідуальному досвіді, сформоване в межах певної ідеї та спрямоване на актуалізацію досвіду в широкому сенсі слова, залучення мисленнєвих процесів реципієнта, презентоване іманентними засобами".

Зважаючи на особливості дослідження важливо окреслити також визначення психолінгвістичного кіноархетипу, визначення якого було запропоновано М. Бережною (2021, с. 45), що "психолінгвістичний кіноархетип – мовно-психологічний портрет кіноперсонажів, сформований в уяві глядачів під впливом сукупності лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних та прагматичних елементів, властивих мовленню персонажів певного психологічного архетипу". У цій роботі ми застосовуємо саме це визначення психолінгвістичного кіноархетипу.

На основі аналізу останніх досліджень та публікацій вважаємо моделями образів персонажів психолінгвістичні кіноархетипи, що формуються наявністю лінгвістичних особливостей у мовленні персонажів, яке інтерпретуємо як середовище створення психолінгвістичних кіноархетипів. Дослідження особливостей мовлення персонажів у фільмах масової культури з точки зору належності до певного психологічного архетипу є одним з актуальних напрямків сьогодні. Новизна дослідження полягає у тому, що у роботі вперше використовується теорія кіноархетипів В. Шмідт для дослідження створення психолінгвістичних образів персонажів телесеріалу за допомогою кореляції лінгвістичних особливостей мовлення персонажів у телесеріалі, адже попередні дослідження пропонували використання цього підходу лише у вивченні фільмів.

Мета статті – визначити особливості створення психолінгвістичного образу персонажа відповідно до архетипів *Годувальниця*, *Спокуслива Муза* та *Амазонка* на прикладі образів головних героїнь телесеріалу з елементами чорного гумору у жанрі комедії-драми *Why Women Kill* (2019) режисера Марка Черрі. Задля реалізації визначеної мети передбачаємо виконання таких завдань: дослідження психологічних особливостей жіночих персонажів, які дозволяють визначити архетип персонажа за типологією кіноархетипів, запропованою В. Шмідт (Schmidt, 2012); визначення елементів мовлення, які характеризують персонажів та формують їх психолінгвістичні образи.

Методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували контексти мовлення жіночих персонажів, які створюють психологічні образи та демонструють кореляцію із запропонованими В. Шмідт кіноархетипами, дібрані методом суцільної вибірки із скриптів телесеріалу *Why Women Kill*. У цій роботі проаналізовано особливості мовлення трьох головних жіночих персонажів: Бет Енн Стентон (81 репліка), Сімони Гроув (137 реплік), Тейлор Гардінг (99 реплік), загальним обсягом 317 реплік. Для досягнення мети дослідження визначено відповідний методологічний інструментарій, який охоплює застосування описового методу, контекстуального аналізу а також методу кількісних підрахунків. Типологія В. Шмідт базується на системі головних архетипів Юнга, однак є її розширеною версією відповідно до жанру кінематографа, де архетип постає не тільки психологічним явищем, а й мистецьким, яке, відповідно, може бути досліджено з перспективи лінгвістики: "Для письменника архетипи – це плани для побудови чітко визначених персонажів, будь то герої, лиходії чи персонажі другого плану" (Schmidt, 2012, с. 14).

Результати та обговорення. Для досягнення мети дослідження було необхідно провести аналіз кіноархетипів восьми головних жіночих персонажів запропонованих у класифікації В. Шмідт: *Татова донька* (*The Father's Daughter*), *Мампярх* (*The Matriarch*), *Містик* (*The Mystic*), *Жінка-месія* (*The Female Messiah*), *Діва* (*The Maiden*), *Годувальниця* (*The Nurturer*), *Амазонка* (*The Amazon*) та *Спокуслива Муза* (*The Seductive Muse*).

Лексико-фразеологічні, граматичні, стилістичні та прагматичні елементи, властиві мовленню персонажа, є головними складовими психолінгвістичних кіноархетипів персонажів

(Бережна, 2021, с. 12). Зважаючи на це, був проведений аналіз мовлення трьох головних жіночих персонажів у лексичній, стилістичній, граматичній та прагматичній проекціях.

Перша героїня Бет Енн Стентон за сюжетом є домогосподаркою, яка займається лише хатніми справами, турботою про свого чоловіка Роба, не має своїх окремих інтересів і друзів та пишається цим. Спираючись на типологію кіноархетипів В. Шмідт, визначаємо, що одна з головних героїнь Бет Енн Стентон відповідає кіноархетипу *Годувальниця*.

Мовлення жіночого персонажа Бет Енн Стентон на **лексичному рівні** характеризується такими визначальними рисами: наявність одиниць лексико-семантичної групи FAMILY (*husband, care, marriage, daughter, wife, housework, provider*); присутність сталих виразів (3) та лексики, що притаманні офіційно-діловому стилю мовлення: BETH ANN: *I consider it an honor (Why Women Kill, 2019, 0:09:21)*. На **граматичному рівні** мовлення персонажа характеризується здебільшого декларативними реченнями (41.3%), менше інтерогативними (34.3%) та імперативними (24.5%), що свідчить про спокійний характер персонажа. На **стилістичному рівні** прослідковується використання повторень (6) BETH ANN: *It's impossible. He couldn't. He wouldn't put me through that. Not Rob. Not Rob. Not after what happened to our daughter. (Why Women Kill, 2019, 0:19:40)*, апосіопези (1) BETH ANN: *I was just...thinking about...silly things (Why Women Kill, 2019, 0:30:15)*, паралелізм (1) BETH ANN *I don't have a job. Or a hobby. All I do is take care of you. (Why Women Kill, 2019, 0:31:33)*. Мовлення героїні характеризується такими **прагматичними особливостями**: високим використанням асертивів для вираження думки (14.3%), середньою частотою використання відзначаються експресиви для вираження вибачення, переконання, запрошення (по 9.5%); найрідше використаними є директиви, що виражають заперечення, прохання, наказ, та ін. (по 4.8%). Крім цього, у мовленні Бет Енн використовуються апелятиви для позначення важливих для героїні персонажів, особливо часто зустрічається апелятив 'Rob' (10).

Результати психологічного аналізу образу жіночого персонажа Бет Енн Стентон та лінгвістичного аналізу її мовлення демонструють кореляцію архетипа *Годувальниця* з цією героїнею. Для персонажа архетипу *Годувальниця* найбільшою цінністю є сім'я та думка інших, що характеризується використанням у мовленні Бет Енн Стентон одиниць лексико-семантичної групи FAMILY та лексики, яка притаманна офіційно-діловому стилю мовлення. Архетип *Годувальниця* характеризується спокійним та неCONFLICTним характером, що продемонстровано найменшою кількістю імперативних речень (24.5%) у мовленні Бет Енн. Цей архетип сприймає усе сказане всерйоз та готовий захищати свою сім'ю в очах інших людей. Ця риса актуалізується використанням у мовленні героїні повторень (6), присутністю прагматичної функції вираження переконання (9.5%). Для персонажа архетипу *Годувальниця* найбільшим страхом є втратити людину, про яку вона піклується, що виражено у мовленні Бет Енн використанням апелятиву 'Rob' (10) у зверненні до свого чоловіка та апосіопези, що вказує на інтенцію персонажа підібрати потрібні слова, щоб не засмутити співрозмовника.

Інша головна героїня Сімона Гроув є світською персоною, схильна до маніпуляцій та одержима своєю зовнішністю й репутацією. Вона одружена вже втретє, проте її стосунки з чоловіком складні і вона думає про розлучення. Спираючись на типологію кіноархетипів В. Шмідт визначаємо, що Сімона Гроув відповідає кіноархетипу *Спокуслива Муза*.

Мовлення Сімони Гроув на **лексичному рівні** характеризується ідіоматичністю використаних виразів (4): SIMONE: *It's not a party until someone breaks something. (Why Women Kill, 2019, 0:20:55)*, наявністю одиниць ненормативної лексики (2): SIMONE: *You think you're gonna get out of this by dying? Fuck you! (Why Women Kill, 2019, 0:27:07)*, імплікацією одиниць емотивної лексики (9), одиницями якої є *livid, frantic, devastated, humiliated* та ін. На **граматичному рівні** мовлення Сімони Гроув характеризується відносно частим вживанням інтерогативних та імперативних речень (по 26.7%) на противагу декларативним реченням (46.7%). На **стилістичному рівні** мовлення є розмовним через вживання скорочень (52) та присутність сленгу (7) SIMONE: *You think you're gonna get out of this by dying? (Why Women Kill, 2019, 00:27:06)*. Крім цього, присутні й деякі стилістичні засоби: паралелізм (1) SIMONE: *My first husband liked booze more than me. My second liked cocaine more than me. My third likes boys*

*more than me. (Why Women Kill, 2019, 0:41:05), сарказм (1) SIMONE: Am I the only one here seeing a pattern? (Why Women Kill, 2019, 0:41:24), гіпербола (4) SIMONE: This is why you're the best husband I've ever had (Why Women Kill, 2019, 0:04:41), риторичне питання (2) SIMONE: I've always thought of myself as this fabulous woman. But how fabulous can I be if nobody wants to love me? (Why Women Kill, 2019, 0:41:24). У мовленні Сімони Гроув помітні такі **прагматичні особливості**: використання стратегії ввічливості (3) SIMONE: Thank you, my love. (Why Women Kill, 2019, 00:10:30), імплікація директивів (7): SIMONE: Can you lie for me? (Why Women Kill, 2019, 00:04:35). Також мовлення Сімони Гроув характеризується наявністю вигуку *oh* (8), особових займенників *I* (31) та *you* (24).*

Результати психологічного аналізу образу жіночого персонажа Сімони Гроув та лінгвістичного аналізу її мовлення демонструють кореляцію архетипа *Спокуслива Муза* з цією героїнею. Персонаж архетипу *Спокуслива Муза* любить все контролювати, проте не робить це відкрито, а вдається до маніпуляцій, що характеризується у мовленні Сімони Гроув відносною частотністю імперативних речень (26.7%), риторичних запитань (2), гіпербол (4) та директивів (7). До того ж, останні виникають здебільшого у розмові з чоловіками та поєднуються з лексикою, що має позитивну конотацію: SIMONE: Can you do that, darling? (Why Women Kill, 2019, 00:04:35). Для персонажів архетипу *Спокуслива Муза* характерно бути сильною жінкою, яка знає свої бажання та прагне бути в центрі уваги, хоча може цього відкрито не визнавати, що продемонстровано у мовленні Сімони Гроув використанням вигуку *oh* (8) та особових займенників *I* (31) та *you* (24), роль яких – привернути увагу реципієнта, та присутність сленгу (7) для пристосування до певного оточення. Архетип *Спокуслива Муза* найбільше хвилюється за свою репутацію, що помітно у мовленні Сімони Гроув, де використані стратегії ввічливості (3) та ідіоматичні вирази (4), проте цьому архетипу також притаманно бути незрозумілим, владним та занадто відвертим для суспільства, тому у мовленні цієї героїні також існує сарказм (1) та ненормативна лексика (2). На протизвагу образу, який персонаж архетипу *Спокуслива Муза* створює у суспільстві, героїні цього архетипу відзначаються чуттєвою натурою, для яких важливі переживання, що дають мотивацію. Так Сімона Гроув використовує одиниці емотивної лексики (9), паралелізм (1), що демонструє важливість почуттів для неї, та скорочення (52), щоб її мовлення було більш зрозумілим та легким для сприйняття.

Останньою головною героїнею, мовлення якої аналізуємо у цьому дослідженні, є Тейлор Гардінг. За сюжетом Тейлор працює адвокатом та є незалежною жінкою, яка не боїться постояти за себе та інших, особливо якщо це стосується проявів сексизму. Вона одружена, проте перебуває у відкритих стосунках зі своїм чоловіком. Спираючись на типологію кіноархетипів В. Шмідт, визначаємо, що Тейлор Гардінг відповідає кіноархетипу *Амазонка*.

Мовлення Тейлор Гардінг на **лексичному рівні** характеризується поєднанням розмовного та офіційно-ділового стилю: TAYLOR: I may not understand construction, but I do understand contracts. Especially the one you signed, which clearly states that, I don't have to pay you unless the work is completed to my satisfaction. And that means, for the purpose of this, and all future conversations, my dick is bigger than yours. (Why Women Kill, 2019, 00:06:43). Відповідно, у мовленні героїні присутній сленг (7), який виражений словами *hey, babe*, та такими фразами, наприклад: TAYLOR: Give it a try (Why Women Kill, 2019, 00:06:08), а також присутні професійні терміни (6), такі як *contracts, blueprints, law, court* та ін. Варто відзначити й наявність репрезентативів вульгарної лексики (2) *dick, shit-show* та лексики, що вживається для вираження прихильності (7): TAYLOR: Honey, we don't always share that kind of stuff (Why Women Kill, 2019, 00:13:53). На **граматичному рівні** мовлення персонажа характеризується здебільшого декларативними реченнями (51.33%), менше інтерогативними (24.67%) та імперативними (4.11%), що свідчить про впевненість персонажа. На **стилістичному рівні** тут помітні певні стилістичні особливості: імплікація алітерації TAYLOR: Okay, honey, honey, calm down. I'll be right over. Don't open the door. (Why Women Kill, 2019, 0:13:24), використання риторичних питань (3) TAYLOR: You're complaining about me? There's three pairs of your pants hanging over the side of the couch. (Why Women Kill, 2019, 00:12:32), паралелізму (1): TAYLOR: And that means, for the purpose of this, and all future conversations (Why Women Kill, 2019, 00:06:43), метафори (2):

TAYLOR: *I was in court today for seven hours straight. It was a shit-show* (*Why Women Kill*, 2019, 00:44:52), іронії (3): TAYLOR: *Oh. Well, I'm a smart girl. Give it a try.* (*Why Women Kill*, 2019, 0:06:10), сарказму (1): TAYLOR: *Am I speaking your language now, Saul?* (*Why Women Kill*, 2019, 00:07:06). **Прагматичні особливості** мовлення героїні Тейлор Гардінг розкривають її як впевненого та прямолінійного персонажа, що характеризується певними особливостями. По-перше, імплікація стратегій ввічливості (11) *Hey. I just had a quick question about the blueprints for the remodel* (*Why Women Kill*, 2019, 00:05:43). У цьому прикладі використано *just* як мітигатор для пом'якшення свого прохання. Крім цього, у наступному прикладі використовується ухилення а питання формулюється як твердження з додаванням запитання: TAYLOR: *I asked for a window to be put in the side of the building but you put it in the back. Okay, but why?* (*Why Women Kill*, 2019, 00:05:49). По-друге, утвердження авторитету для демонстрації свого контролю над ситуацією (15): TAYLOR: *I may not understand construction, but I do understand contracts.* (*Why Women Kill*, 2019, 00:06:43).

Результати психологічного аналізу образу жіночого персонажа Тейлор Гардінг та лінгвістичного аналізу її мовлення демонструють кореляцію архетипу *Амазонка* з цією героїнею. Персонаж архетипу *Амазонка* вважає, що кожна людина заслуговує на те, щоб бути вільною та незалежною, і що жінки рівні з чоловіками в усіх ситуаціях, тому активно бореться з патріархатом, доводячи свою професійність та рівність, що прослідковується у мовленні Тейлор Гардінг через наявність професійних термінів (6), декларативних речень (51.33%), іронії (3), паралелізму (1) та стратегії утвердження авторитету. Персонаж архетипу *Амазонка* може переймати риси своїх агресорів, щоб почуватися рівною з ними, так у мовленні Тейлор використовує риторичні питання (3), метафори (2) сарказм (1), щоб донести свою точку зору, та вульгарну лексику (2), коли чоловіки сумніваються у її розумових здібностях. Для персонажа архетипу *Амазонка* найціннішим є боротьба за жіночу справу, вона є феміністкою та без вагань прийде на допомогу іншій жінці чи дитині, а дружба з жінками для цього архетипу є найважливішими стосунками, що проявляється у мовленні Тейлор Гардінг використанням емоційно забарвленої лексики для вираження прихильності (7), у цьому випадку до інших жіночих персонажів, та імплікацією алітерації букви *h* (1) у розмові зі своєю дівчиною, для того, щоб її заспокоїти, поки вона не прийде допомогти.

Висновки. Результати проведеного аналізу свідчать, що: жіночий персонаж Бет Енн Стентон корелює з кіноархетипом *Годувальниця*, про що свідчать особливості її мовлення: використання одиниць лексико-семантичної групи FAMILY та апелювання 'Rob' (10) до свого чоловіка; жіночий персонаж Сімона Гроув корелює з кіноархетипом *Спокуслива Муза*, про що свідчать використання директивів (7), імперативних речень (26.7%), гіпербол (4) та ідіоматичних виразів (4); жіночий персонаж Тейлор Гардінг корелює з кіноархетипом *Амазонка*, реалізованим у мовленні професійними термінами (6), використанням іронії (3) та стратегії утвердження авторитету.

Проведений аналіз особливостей мови головних жіночих персонажів у серіалі *Why Women Kill* доводить відповідність особливостей їхнього мовлення психологічним характеристикам персонажів та визначеним кіноархетипам. Результати дослідження демонструють практичну цінність вивчення особливостей створення психолінгвістичних образів персонажів шляхом аналізу їх мови та застосування класифікацій кіноархетипів. Наша робота сприятиме популяризації лінгвістичних методів для дослідження образів персонажів у кінематографі та розвитку таких інтердисциплінарних наукових розвідок у прикладній лінгвістиці у чому вбачаємо перспективи майбутніх досліджень.

Список літератури

Бережна М. В. Кіноархетип the mystic: мовленнєвий портрет. Тези доповідей XIII Міжнародної наукової конференції «Іноземна філологія у XXI столітті» та Міжнародного міждисциплінарного колоквиуму «Історична спадщина Наполеона в мові, літературі, мистецтві». Запоріжжя, 2021. С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.31812/123456789/5814>.

Бережна М. В. Психолінгвістичний архетип «Зрадниця» (у фільмі “Zootopia”). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20, том 1. С. 44-49. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.1.8>

- Білоус П.В. Вступ до літературознавства : навчальний посібник. Київ : Академія, 2011. 336 с.
- Зубавіна І. Кіноархетипіка як ядро екранного нарративу. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2015. Вип. 16. С. 75–83.
- Удовиченко Л.М. Теорія і технологія вивчення художніх образів-персонажів у курсі зарубіжної літератури старшої школи : дис. докт. пед. наук. Київ, 2020. 511 с.
- Adamson S. From empathetic deixis to empathetic narrative: stylisation and (de)subjectivisation as processes of language change. *Subjectivity and Subjectivisation*. 1995. P. 195–224. URL: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511554469.010> (date of access: 05.04.2023).
- Cowden T.D., LaFever C., Viders S. *The Complete Writer's Guide to Heroes & Heroines: Sixteen Master Archetypes*. Hollywood, CA : Lone Eagle, 2000. 177 p.
- Faber M., Mayer J. Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*. 2009. Volume 43. Number 3. P. 307–322.
- Jung C. G. *The archetypes and the collective unconscious*. 2nd ed. Princeton, N.J : Princeton University Press, 1969. 451 p.
- McIntyre D. Characterisation. *The Cambridge Handbook in Stylistics*. Eds. P. Stockwell & S. Whiteley. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. P. 149–164.
- Schmidt V. 45 master characters: mythic models for creating original characters, revised edition. 2nd Season 1 Episode 1 «Why Women Kill». URL : <https://subscene.com/subtitles/why-women-kill-first-season/english/2034375> (дата звернення 16.03.2023)

References

- Adamson, S. (1995). From empathetic deixis to empathetic narrative: Stylisation and (de)subjectivisation as processes of language change. *Subjectivity and subjectivisation* (pp. 195–224). *Cambridge University Press*. doi:10.1017/cbo9780511554469.010
- Berezhna M. V. Psyholingvistychnyi arkhetyp «Zradnytsia» (u filmi «Zootopia») [Psycholinguistic archetype The Betrayer (in movie «Zootopia»)]. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2021. Vyp. 20, tom 1. S. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.1.8>
- Berezhna, M. V. (2021). Kinoarkhetyp the mystic: Movlennievyi portret [Cinema archetype The Mystic: linguistic portrait]. *Tezy dopovidei KhIII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii “Inozemna filolohiia u KhKhI stolitti” ta Mizhnarodnoho mizhdystsyplinarnoho kolokviumu “Istorychna spadshchyna Napoleona v movi, literaturi, mystetstvi”* (pp. 5–8). Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet. doi:10.31812/123456789/5814
- Bilous P.V. *Vstup do literaturoznavstva : navchalnyi posibnyk* [Introduction to literary criticism: a textbook]. Kyiv : Akademiia, 2011. 336 p.
- Cowden, T. D. (2000). *The complete writer's guide to heroes & heroines: Sixteen master archetypes*. New York: Lone Eagle Pub. 214 p.
- Faber, M. A., & Mayer, J. D. (2009). Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality*, 43(3), 307–322. doi:10.1016/j.jrp.2008.11.003
- Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious* (2nd ed.). Princeton, N.J: Princeton University Press. 451 p.
- McIntyre D. (2014) Characterisation. *The Cambridge Handbook in Stylistics*. Eds. P. Stockwell & S. Whiteley. Cambridge : Cambridge University Press. P. 149–164.
- Schmidt, V. L. (2012). *45 master characters: Mythic models for creating original characters, revised edition* (2nd ed.). *Writer's Digest Books*. 288 p.
- Zubavina, I. (2015). Kinoarkhetypika yak yadro ekrannoho naratyvu [Cinema archetypology as a nucleus of the screen narration]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I. K. Karpenka-Karoho: Zbirnyk naukovykh prats*, (16), 75–83.
- Udovychenko L. M. (2020). *Teoriia i tekhnolohiia vyvchennia khudozhnikh obraziv-personazhiv u kursy zarubizhnoi literatury starshoi shkoly* [Theory and methods of teaching literary characters for foreign literature courses in high school]. *Interservis*. 352.

**FUNCTIONAL PARADIGM OF NON-FINITE CLAUSES WITH A NON-FINITE WHICH IS PART OF A PREDICATIVE CONSTRUCTION (ON THE MATERIAL OF ENGLISH ONLINE NEWSPAPER ARTICLES)
ФУНКЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА НЕФІНІТНИХ РЕЧЕНЬ З НЕФІНІТНОЮ ФОРМОЮ ДІЄСЛОВА – ЧАСТИНОЮ ПРЕДИКАТИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ СТАТЕЙ АНГЛІЙСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ГАЗЕТ)**

Наталія ЛОПАТЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

n.lopatiuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0567-7806>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.67-75>

The article homes in on establishing the functional paradigm of non-finite clauses in Modern English. The data for the research has been drawn from English online newspaper articles *the Evening Standard*, *the Guardian*, *the Times*. The research corpus comprises 254 non-finite clauses per 976 thousand words from the texts under analysis. The novelty of this investigation lies in the fact that it views non-finite clauses in the functional aspect with a non-finite as part of a predicative construction. Non-finite clauses are a concise means of expressing thoughts and being such they can make the idea get manifested in a shorter but more attractive way. The use of non-finites demands a more sophisticated knowledge of language and more cognitive effort for perception and interpretation. This last statement may explain the reason why newspaper register abounds in non-finites while informal English does not.

As the result of the analysis there have been established the *functions* performed by (a) the infinitive clauses with the infinitive as a secondary predicate in the subjective predicative construction, the objective predicative construction, the for-to-infinitive construction and the absolute with the infinitive construction; (b) the ing-clauses with the present / perfect participle and the gerund as a secondary predicate of the objective / subjective / prepositional absolute with the participle construction and of the gerundial predicative construction correspondingly; (c) the ed-clauses with the past participle as a secondary predicate of the objective / subjective / prepositional absolute with the participle construction.

Key words: non-finite clause, infinitive clause, ing-clause, ed-clause, functional paradigm, predicative construction.

У статті йдеться про встановлення функціональної парадигми нефінітних речень у сучасній англійській мові. Дані для дослідження були взяті зі статей англійських інтернет-газет *The Evening Standard*, *The Guardian*, *The Times*. Дослідницький корпус складається з 254 нефінітних речень, дібраних з аналізованих текстів загальною кількістю 976 тис. слів. Новизна цього дослідження полягає в тому, що воно розглядає нефінітні речення у функціональному аспекті з нефінітною формою дієслова як частину предикативної конструкції. Нефінітні речення є лаконічним засобом вираження думок, і будучи такими, можуть зробити ідею більш компактною в плані вираження, але більш привабливою в плані сприйняття. Використання нефінітних форм дієслова вимагає більш складного знання мови та більших когнітивних зусиль для сприйняття та інтерпретації. Останнє твердження може пояснити те, чому газетний реєстр рясніє нефінітними формами, а неформальна англійська – ні.

У результаті аналізу було встановлено функції, які виконують (а) інфінітивні речення з інфінітивом як вторинним предикатом у суб'єктній предикативній конструкції, об'єктній предикативній конструкції, конструкції з for-to-infinitive та абсолютній конструкції з інфінітивом; (b) ing-речення з дієприкметником present / perfect і герундієм як вторинним предикатом об'єктної / суб'єктної / прийменникової абсолютної з дієприкметником конструкції та герундіальної предикативної конструкції відповідно; (c) ed-речення з дієприкметником як вторинним предикатом об'єктної / суб'єктної / прийменникової абсолютної з дієприкметником конструкції.

Ключові слова: нефінітні речення, інфінітивні речення, ing-речення, ed-речення, функціональна парадигма, предикативна конструкція.

Вступ. Сучасні лінгвістичні дослідження в будь-якій галузі філології зосереджені,

насамперед, на прагматичних, тобто функціональних характеристиках певної мовної одиниці.

Метою цієї статті є встановлення функціональної парадигми нефінитних речень у сучасній англійській мові в рамках функціональної граматики як загальної теорії організації природної мови. Ми стверджуємо, що, встановлюючи синтаксичні функції таких нефінитних речень, ми можемо відобразити повний спектр їхніх функцій у висловлюванні.

Дослідження функціональних особливостей нефінитних речень видається *актуальним*, оскільки, як відомо, будь-яка форма мовлення прагне до простоти та ясності. Саме нефінитні речення є більш короткою і компактною формою вираження думки в порівнянні з фінитними реченнями.

Дані для дослідження були взяті з англійських он-лайн газет *the Evening Standard, the Guardian, the Times*. Дослідницький корпус складається з 254 нефінитних речень, дібраних методом суцільної вибірки з аналізованих текстів загальною кількістю 976 тис. слів.

Оскільки нефінитна дієслівна форма є основним компонентом нефінитного речення, у цій частині нашого дослідження увага зосереджена на теоретичному розгляді нефінитних форм дієслова, а також на понятті вторинної предикації.

Нефінитні форми дієслова (non-finites, verbals or verbids) – це форми дієслова, що поєднують у багатьох своїх лексико-граматичних особливостях ознаки дієслова та іменної частини мови (іменника, прикметника, прислівника).

Ми дотримуємося точки зору Грема Лока, що речення, які містять дієслівні групи з нефінитними формами дієслова, “will be non-finite clauses” (Lock, 2005, с. 14). Нефінитна форма дієслова є основною складовою частиною нефінитного речення. “Non-finite clauses are regularly dependent. They are more compact and less explicit than finite clauses: they are not marked for tense and modality, and they frequently lack an explicit subject and subordinators” (Biber, Johansson, Leech, Conrad, and Finegan, 2021, р. 198). Щоб інтерпретувати нефінитне речення, необхідно використовувати інформацію з головного речення, а часто також із ширшого контексту.

Нефінитні форми, на відміну від фінитних форм дієслова, не виражають особу, число чи спосіб. Тому їх не можна використовувати як присудок речення. Усі дієслова, крім модальних, мають нефінитні форми.

В англійській мові зазвичай розрізняють три нефінитні форми дієслова (у цій роботі для полегшення сприйняття будемо паралельно використовувати терміни англійською мовою): 1) *дієприкметник* (present, past and perfect participles): speaking / spoken / having spoken; 2) *герундій* (the gerund): speaking; 3) *інфінітив* (the infinitive, with or without to) – to speak / speak.

У фундаментальній праці *A Comprehensive Grammar of the English Language* (Quirk, Greenbaum, Leech, and Svartvik, 2010, с. 150) надано таку таксономію нефінитних форм дієслова: 1) *інфінітив* (the infinitive, with or without to) – (to) call; 2) *-ing дієприкметник* (the -ing participle) – calling (охоплює функції the present participle та герундія); 3) *-ed дієприкметник* (the -ed participle) – called.

Використовуючи поняття *-ing-форми* (the -ing form) як альтернативи *-ing дієприкметнику* (the -ing participle) та форми *-ed дієприкметника* (the -ed participle form) як альтернативи *-ed дієприкметнику* (the -ed participle), Девід Кристал (Crystal, 2018, с. 204) стверджує, що “... in traditional grammar the -ing form would be called the present participle, but as the form is by no means restricted to expressing present time (as in *He was going*), this term is not used by many modern grammarians and the -ed participle form would have been called the past participle in traditional grammar, but as its use is not restricted to past time (as in *I will be asked*) this label tends to be avoided in modern grammar”. У нашому дослідженні вважаємо зручним позначати нефінитні дієслівні форми, які є частиною нефінитних речень, як *the infinitive, the present / past participle* та *the gerund*.

Джеффри Ліч і Ян Свартвік вказують, що “participle is a traditional term for the non-finite – **ing form** and **-ed form** of the verb, especially when they are used in a quasi-adjectival way. Thus, in *They heard the children laughing* and *They heard the window being smashed/broken*, *laughing* and *being* are present participles and *smashed* and *broken* are past (or passive) participles. They can also be called *-ing participle* and *-ed participle*” (Leech and Svartvik, 2003, с. 79).

У цій роботі розглянуто *три типи* нефінітних речень, кожен з яких містить окремий тип дієслівної фрази. Ми вдалися до номенклатури й таксономії нефінітних речень, наведених у *Longman Grammar of Spoken and Written English*: “**infinitive clauses, ing-clauses, and ed-clauses**. The three types of non-finite clauses differ considerably with respect to the grammatical roles they can play. Infinitive clauses and ing-clauses are the most versatile grammatically” (*Biber, Johansson, Leech, Conrad, and Finegan, 2021, c. 198*).

Нефінітні речення можуть бути:

а) чітко інтегровані в головне речення – так вони можуть виконувати різні синтаксичні функції: підмета, предикатива, прямого додатка, тощо;

б) слабо інтегровані в головне речення – тоді вони позначаються комою на письмі та називаються суплементивні речення (*supplementive clauses*) (*Biber, Johansson, Leech, Conrad, and Finegan, 2021, c. 200-201*). З точки зору інших лінгвістів *суплементивні речення* представлені так званими *абсолютними конструкціями* (*Fedorenko and Sukhorolska, 2007, c. 305–310*) та *відокремленими конструкціями* (*Fedorenko and Sukhorolska, 2007, c. 311–312*).

До нефінітних речень граматики також включають бездієслівні речення, як-от: *Although not a classic, this 90-minute video is worth watching* (*Biber, Johansson, Leech, Conrad, and Finegan, 2021, c. 201*). У цьому дослідженні бездієслівні речення не є предметом вивчення, але вони можуть стати основою для подальших досліджень цієї теми.

Одна з особливостей нефінітних дієслівних форм полягає в їх використанні у ролі *вторинних предикатів* для вираження вторинної (потенційної) предикації в предикативних конструкціях / комплексах (об’єктних / суб’єктних предикативних конструкціях, тощо) (*Fedorenko and Sukhorolska, 2007, c. 305–310*). *Вторинна предикація*, позбавлена категорій часу та модальності, не може утворювати самостійне речення, а лише його частину, і протиставляється *первинній предикації*, втіленій у предикатному відношенні між суб’єктом і предикатом, які становлять ядро речення та служать основою пропозиції. Вторинну предикацію також називають “«потенційною», «нефінітною», «напівпредикацією»” (*Fedorenko and Sukhorolska, 2007, c. 301–302*).

У *An English Grammar. Morphology. Syntax*. предикативні конструкції описуються як “structures intermediate between a phrase and a clause. Unlike phrases they contain two words which semantically are in subject-predicate relations to one another, as one (the nominal part) denotes the doer of the action, while the other (the predicated part) may be either a non-finite verb form or a non-verbal (an adjective, a stative, an adverb, a noun). Unlike clauses the subject-predicate relations in complexes are not grammatically explicit, that is there is no finite verb-form in them functioning as the verbal predicate or as a link-verb of a nominal predicate. Therefore complexes have neither real subject, nor real predicate. Still as they have two parts with subject-predicate relations between them the complexes may be transformed into a clause, as I heard *him cry* → I heard *that he cried*” (*Kobrina, Korneeva, Ossovskaya, and Guzeeva, 2006, c. 283–284*). Одні конструкції можуть функціонувати як будь-який член речення, інші лише як підмети чи додатки, решта – лише як обставини.

Предикативною конструкцією, яка функціонує лише як підмет, є *суб’єктна конструкція*, номінативний елемент якої виражається іменником у загальному відмінку або суб’єктним займенником. Предикативною конструкцією, яка функціонує лише як додаток, є *об’єктна конструкція*. Її номінативний елемент виражається іменником у називному відмінку або об’єктним займенником.

Предикативні конструкції, які можуть бути будь-яким членом речення, охоплюють конструкції з *for-to-infinitive* та *gerund*. У конструкції з *for-to-infinitive* номінативна частина виражена іменником у називному відмінку або об’єктним займенником, уведеним прийменником *for*; інша частина – інфінітивом з *to*. В *герундіальній предикативній конструкції* іменною частиною може бути об’єктний займенник, присвійний прикметник або іменник у загальному чи родовому відмінках.

Федоренко та Сухорольська стверджують, що “predicative constructions that function only as adverbials modifiers are termed absolute constructions, where *absolute* means independent. They were given this name because their nominal part is a noun or a pronoun which is not subordinated to any

other word in the sentence and can function as a part of the sentence only with the predicate component of the construction” (Fedorenko and Sukhorolska, 2007, p. 309).

Методи дослідження. Для досягнення мети використано загальнотеоретичний метод аналізу літератури з поставленої проблеми з метою визначення основних понять, що розглядаються. Для збору даних дослідження слугував метод суцільної вибірки. Метод структурного моделювання дозволив виокремити одиниці для аналізу. Для з’ясування функціональних особливостей нефінітних речень застосовано методи функціонального аналізу та контекстної інтерпретації.

Результати та обговорення.

Функції нефінітних речень з інфінітивом – вторинним предикатом

У досліджуваному тексті виділено 112 нефінітних речень з інфінітивом у ролі вторинного присудка. Ця цифра вказує на найвищу частотність цього типу речень у порівнянні з –ing та –ed-реченнями (44,1 % від загальної кількості нефінітних речень з нефінітною формою дієслова у складі предикативної конструкції).

У 53 контекстах нефінітні речення, що розглядаються, функціонують як **комплемнт дієслова (a verb complement)**. Сам інфінітив функціонує як вторинний предикат, який відноситься до суб’єкта, що призводить до утворення суб’єктної предикативної конструкції. Нефінітні речення зафіксовано після таких дієслів у пасивному стані¹:

1) дієслова сприйняття: *to see, to hear*: The suspect was heard to confess to the crime by the police (thetimes.co.uk);

2) дієслова мовлення: *to say, to report*: The accident was said to have been caused by a malfunctioning machine (theguardian.com);

3) дієслова розумової діяльності: *to assign; to expect, to think, to believe, to predict, to mean, to find*: The new policy is expected to be implemented next month (theguardian.com). The economy is predicted to grow by 3% this year (theguardian.com).

У дев’яти контекстах нефінітні речення функціонують як **суб’єктні предикативи**, що доповнюють значення екзистенційних дієслів-зв’язок: *to appear, to turn out*: The suspect appeared to be under the influence of drugs (thetimes.co.uk). The experiment turned out to be a success (standard.co.uk)

У двадцяти трьох контекстах нефінітні речення, про які йдеться, функціонують як **прикметникові комплєменти (adjectival complements)**, що доповнюють значення прикметників *likely / unlikely / liable / certain*, виражаючи вірогідність дії або вказуючи на потенційну відповідальність чи наслідки: It’s likely to take several weeks to complete the construction project (theguardian.com). The company is liable to face legal action for violating regulations (standard.co.uk).

У зазначених вище випадках сам інфінітив також функціонує як вторинний предикат, що відноситься до суб’єкта, що призводить до утворення суб’єктної предикативної конструкції

В окремих контекстах фіксуємо **розділений інфінітив**: The company is likely to quickly recover from the financial setback (standard.co.uk).

The company’s innovative approach is likely to significantly and quickly reduce costs, making it more likely to attract investors and expand its market share (theguardian.com). В останньому випадку вважаємо, що повтор нефінітних речень з *likely* формує особливий стилістичний ефект.

У корпусі, що розглядається, інфінітив як вторинний присудок, що відноситься до суб’єкта в нефінітних реченнях, згаданих вище, вживається в таких формах:

1) у більшості випадків (46) – *Infinitive Present Active* : Haiyan – the Philippines’ 25th typhoon so far this year – is expected **to barrel** through the archipelago close to Cebu, the nation’s second-largest city and home to around 2.5 million people (theguardian.com);

¹ У статті наведено приклади, відібрані методом послідовного відбору, зі статей *Evening Standard, Guardian i Times* за період з 9.07.2017 по 9.07.2023. Оскільки згадка всіх необхідних деталей (автор, назва) зробила б список літератури неймовірно довгим, у статті вказано лише відповідну назву веб-сайту.

2) у чотирьох контекстах (після дієслів мовлення) – *Perfect Infinitive Active/ Passive*: It has been said *to have been* the largest turnout for the event in recent years (*standard.co.uk*). The study has been reported *to have been conducted* using outdated methods, resulting in unreliable data that has been reported *to have been disregarded* by the scientific community (*theguardian.com*);

3) у двох контекстах – *Present Continuous Infinitive*: The company appears *to be struggling* with its finances (*theguardian.com*). The situation is thought *to be worsening* (*theguardian.com*);

4) *Perfect Continuous Infinitive*: The situation appears *to have been worsening* gradually over time (*theguardian.com*).

У 29 контекстах нефінитні речення з інфінітивом – вторинним предикатом функціонують як **прямі додатки**. Сам інфінітив виступає вторинним предикатом об'єктної предикативної конструкції. Семантично дієслова, після яких використовуються нефінитні речення цього типу, можна згрупувати таким чином:

1) дієслова, що виражають *наказ і примус*: *to make, to cause, to tell, to urge, to order, to direct, to ask*: The president's speech *made* the citizens to demand changes in the government policies (*theguardian.com*);

2) дієслова, що виражають *бажання*: *to want, to wish*: I *wish* you to have a safe trip (*theguardian.com*);

3) дієслова *сприйняття*, наприклад, *to see*: He *saw* the car skid on the wet road (*theguardian.com*);

4) дієслова, що виражає дозвіл, наприклад, *to let*: The coach *let* the players take a break during practice (*theguardian.com*);

5) дієслово *розумової діяльності* *to expect*: The company *expects* its employees to adhere to the dress code policy (*theguardian.com*).

У двох контекстах зафіксовано *Present Infinitive Passive*: The customers would like *to be offered* more discounts and promotions (*theguardian.com*). The employees would like *to be recognized* for their hard work (*theguardian.com*).

У решті речень використовується *Present Infinitive Active*: The storm caused the power *to go* out in the entire neighborhood (*theguardian.com*).

У шести контекстах у нефінитних реченнях інфінітив є частиною конструкції з *for-to-infinitive*. У цьому випадку інфінітивні речення функціонують як:

1) **екстрапоновані підмети** (3 контексти) – конструкція вживається після вступного *it* на початку речення: It will be challenging *for us to complete* the project. (*theguardian.com*); It was necessary *for the company to invest* in new technology to stay competitive (*standard.co.uk*).

2) **підметові предикативи** після дієслова-зв'язки *to be* (1 контекст): It is *for you to decide* (*theguardian.com*);

3) **непрямі додатки** після дієслів *shout* і *arrange* (2 контексти): The coach *shouted* for his team to push harder during the final minutes of the game (*theguardian.com*). She *arranged* for her *to be flown* back from Canada (*theguardian.com*) – *the Present Passive Infinitive* зафіксовано лише в цьому контексті, в решті – *Present Active Infinitive*.

У всіх вищезгаданих випадках інфінітивні речення є чітко інтегрованими в головне речення. Отримані дані дозволили нам зареєструвати лише один контекст із суплементивним реченням з інфінітивом: Ongoing disputes between management and labor have left factory workers demoralized, *with little motivation to increase productivity* (*theguardian.com*). Ця конструкція позначається комою і займає кінцеву позицію в реченні.

Функціональна парадигма ing-речень з нефінитною формою дієслова – вторинним предикатом

У цій частині нашого дослідження ми зупинимось на функціональній парадигмі ing-речень, тобто речень із *present / perfect participle* та герундієм.

Ing-речення з *present participle* у ролі вторинного предиката об'єктної конструкції (20 контекстів) функціонують як **постмодифікатори іменника** (= частина іменникової фрази) після дієслів *to see, to notice, to note, to hear, to find*. Анджела Даунінг називає постмодифікатор іменника “the post-head modifier” або “post-modifier” (*Downing and Locke, 2006, с. 404*), або

“qualifier” (Downing and Locke, 2006, с. 476), який включає всі емпіричні елементи після головного елемента фрази (іменника), які, як і елементи перед іменником, допомагають додатковому визначенню та ідентифікації референта іменника. Постмодифікатор може бути виражений фінітними та нефінітними реченнями. Нас цікавить останній випадок. Наприклад: The teacher noticed the student *struggling* to keep up with the lesson (*theguardian.com*).

Зареєстровано лише один контекст із *present participle passive*: The neighbors noticed the house *being painted* by the contractors (*theguardian.com*).

Цікавим є контекст, у якому нефінітна форма відноситься до віддієслівних іменників, які, у свою чергу, функціонують як номінальна частина об’єктної з дієприкметником конструкції: The teacher had also noted whispering and giggling coming from the back of the classroom (*theguardian.com*).

Зареєстровані ing-речення з *present participle active* (5 контекстів) - вторинним предикатом суб’єктної з дієприкметником конструкції функціонують як **компліменти дієслова**: Last week, he was spotted *jogging* in Central Park accompanied by a personal trainer who has worked with several high-profile celebrities (*theguardian.com*). Earlier this morning, the mayor was seen *entering* City Hall with a group of advisors who are believed to be discussing a controversial new policy (*thetimes.co.uk*)

В аналізованому тексті багато нефінітних речень, які функціонують як **суплементивні речення** (32 контексти) – вони містять *participle* як частину прийменникової абсолютної конструкції з дієприкметником (29 контекстів) або безприйменникової абсолютної конструкції з дієприкметником (3 контексти).

На цьому етапі ми підкреслюємо, що вважаємо абсолютні дієприкметникові конструкції такими, що не залежать від жодного елемента в головному реченні. Абсолютна конструкція є еквівалентом складного речення. Різниця між ними в тому, що в абсолютній конструкції немає повного присудка. Ці конструкції розвинулися з непрямих відмінків, які втратили своє значення, так що зв’язок конструкції з головним реченням став суто семантичним.

У досліджуваному корпусі суплементивні ing-речення містять *the present participle active*: There have been reports of protesters, with many *carrying* signs and chanting slogans, marching through the city streets (*theguardian.com*).

Суплементивні речення можуть займати різні синтаксичні позиції. У будь-якому випадку “the speaker marks the information given in the clause as subordinate: as background (initial position), parenthetical (medial position), or supplementary (final position)” (Biber, Johansson, Leech, Conrad, and Finegan, 2021, с. 201): There are new technologies being developed, *with researchers pushing the boundaries of science and engineering* to create cutting-edge products (*theguardian.com*). We have a new curriculum being developed, *with educators collaborating to create engaging and effective lesson plans* (*thetimes.co.uk*).

Аналіз показує, що суплетивні ing-речення з *present participle* у кінцевій позиції переважають 4 : 3 : 28 відповідно. Зауважимо, що в разі особливого комунікативного навантаження нефінітне речення можна відокремлювати тире: The recent scandal involving a prominent politician has divided the country – *with one group claiming that he's innocent and the other insisting that he's guilty* (*standard.co.uk*).

Як і будь-яка граматична структура, суплементивні ing-речення з *present participle* можуть бути *непоширеними*: The air was thick with smoke from the nearby forest fire, *with firefighters working to contain the blaze* (*standard.co.uk*) або *поширеними* – наприклад, за допомогою підрядних речень: The argument between the two colleagues grew increasingly heated, *with one of them claiming that the other had stolen his ideas and was taking credit for his work* (*theguardian.com*).

У досліджуваному корпусі зареєстровано 27 контекстів, що містять нефінітні речення з герундієм. Предикативні конструкції з герундієм дозволяють уникнути надмірності, тобто спонукають висловитись в максимально стислій формі. Використання ергономічних словесних засобів виявляє прагнення мовця передати зміст повідомлення за допомогою найменшої кількості релевантних мовних одиниць, можливих у тій чи іншій комунікативній ситуації. Герундій дозволяє виразити думку за допомогою двох змістових ліній в одному реченні.

Ing-речення з герундієм – вторинним предикатом функціонують як:

1) **прямі додатки** (17 контекстів) після дієслів *to remember, to stop, to love*. Наприклад: *She loved my boys coming to see her (theguardian.com)*. The witness remembered *seeing the suspect leaving the scene of the crime (thetimes.co.uk)*.

2) **комплемента прийменника** (26 контекстів): There are different ways of *our obtaining this substance*, but some methods are more expensive and time-consuming than others (*standard.co.uk*)

У більшості випадків використовується *simple active gerund*. У трьох контекстах був зафіксований *present passive gerund*: The museum installed glass cases to stop the valuable artifacts from *being touched (thetimes.co.uk)*. Використання *perfect gerund* не зафіксовано.

Функціональна парадигма ed-речень з past participle у ролі вторинного присудка

У досліджуваному корпусі виокремлено 42 ed-речення з past participle у ролі вторинного присудка. Вони виконують такі функції:

1) **прямі додатки** (25 контекстів) – після дієслів *to think, to see, to make, to find* – past participle є вторинним предикатом об'єктної конструкції з дієприкметником. Наприклад: Upon discovering the counterfeit money, she thought herself *deceived* by the salesman (*thetimes.co.uk*). They found their picture *posted* on a social media account they didn't create (*thetimes.co.uk*);

2) **комплемента дієслова** (11 контекстів) – *the past participle* є вторинним предикатом суб'єктної конструкції: The project was considered *finished* and ready for presentation (*theguardian.com*);

3) **суплементивні речення** (6 контекстів) – *the past participle* є частиною прийменникової абсолютної конструкції. Усі зареєстровані суплементивні речення займають кінцеву позицію в реченні, таким чином позначаючи інформацію як додаткову: The garden was beautifully landscaped, *with colorful flowers planted in every corner (theguardian.com)*. The car was immaculate, *with every inch of the exterior polished to a mirror finish (thetimes.co.uk)*.

Висновки. Проаналізувавши викладені вище дані, ми зафіксували наступні **функції**, які виконують **інфінітивні речення (112)** з інфінітивом – вторинним предикатом у суб'єктній предикативній конструкції, об'єктній предикативній конструкції, конструкції *for-to-infinitive* та абсолютній з інфінітивом конструкції (у перших шести випадках нижче нефінітні речення чітко інтегровані в головне речення):

1) **комплемента дієслова** після дієслів сприйняття – *to see*, дієслів мовлення – *to say, to report*, дієслів розумової діяльності – *to assign; to expect, to think, to believe, to predict, to mean, to find*;

2) **суб'єктні предикативи**, що доповнюють значення екзистенційних дієслів-зв'язок *to be; to appear, to turn out*;

3) **прикметникові комплєменти**, що доповнюють значення прикметників *likely / unlikely / liable / certain*. Зареєстровано один випадок вживання розділеного інфінітива. Повтор нефінітних речень призводить до утворення особливого стилістичного ефекту;

4) **прямі додатки** після дієслів, що виражають а) наказ і примус – *to make, to cause, to tell, to urge, to order, to direct, to ask*, б) бажання – *to want, to wish, would like*; с) сприйняття – *to see*, d) дозвіл – *to let*; д) розумову діяльність – *to expect*.

5) **екстрапоновані підмети** – конструкція вживається після *it* на початку речення;

6) **непрямі додатки** після дієслів *to shout and to arrange*;

7) **суплементивні речення** – нефінітні речення, слабо інтегровані в основне речення.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що **ing-речення (100)** з нефінітною формою – вторинним предикатом можуть виконувати наступні функції:

1) **постмодифікатори іменників** (= частина іменникової фрази) після дієслів *to notice, to see, to note, to hear, to find* – present participle є вторинним предикатом об'єктної з дієприкметником конструкції;

2) **комплемента дієслова** – present participle є вторинним предикатом суб'єктної конструкції;

3) **суплементивні речення** – дієприкметник входить до складу прийменникової та безприйменникової абсолютних конструкцій;

4) **прямі додатки** після дієслів *to remember, to stop, to love* – герундій є вторинним предикатом герундіальної предикативної конструкції.

5) **комплемент прийменника** – герундій є вторинним предикатом герундіальної предикативної конструкції.

Суплементивні речення можуть займати початкову, проміжну або кінцеву позицію, позначаючи інформацію, подану в реченні як підпорядковану, а саме як фонову, вставну або додаткову. У досліджуваному корпусі переважає останній тип.

Аналіз даних показав, що **ed-речення (42)** виконують такі функції в реченні:

1) **прямі додатки** – після дієслів *to think, to see, to make, to find* – дієприкметник є вторинним присудком об'єктної конструкції;

2) **комплементи дієслова** – дієприкметник є вторинним присудком суб'єктної конструкції;

3) **суплементивні речення** – дієприкметник входить до складу прийменникової абсолютної конструкції. Усі зареєстровані суплементивні речення займають кінцеву позицію в реченні, таким чином позначаючи інформацію як додаткову.

Подальше дослідження теми може включати вивчення бездієслівних речень у різних реєстрах.

Список літератури

Кобрина Н.А., Корнеева Е.А., Оссовская М.И., Гузеева К.А. *An English Grammar. Morphology. Syntax*. СПб.: Союз, 2006. 496 с. = Kobrina N.A., Korneeva E.A., Ossovskaya M.I., Guzeeva K.A. *An English Grammar. Morphology. Syntax*. SPb.: Soyuz, 2006. 496 p.

Biber D., Johansson S., Leech G. N., Conrad S., Finegan E.. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Amsterdam: John Benjamins, 2021. 1220 p.

Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 582 p.

Downing A., Locke P.. *English Grammar. A University Course*. 2nd ed. Abingdon: Routledge, 2006. 640 p.

Fedorenko O.I., Sukhorolska S.M. *Theoretical English Grammar*. Lviv: Lviv Ivan Franko National University Publishing Center, 2007. 359 p.

Leech G., Svartvik J.. *A Communicative Grammar of English*. 3rd ed. Abingdon: Routledge, 2003. 456 p.

Lock G.. *Functional English Grammar: An Introduction for Second Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. 320 p.

Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Pearson: Pearson India, 2010. 1779 p.

standard.co.uk. Web. July 2017-July 2022 URL: <https://www.standard.co.uk/>

theguardian.com. Web. July 2017-July 2022 URL: <https://www.theguardian.com/international>

thetimes.co.uk. Web. July 2017-July 2022 URL: <https://www.thetimes.co.uk/>

References

Kobrina N.A., Korneeva E.A., Ossovskaya M.I., Guzeeva K.A. *An English Grammar. Morphology. Syntax*. SPb.: Soyuz, 2006. 496 p.

Biber D., Johansson S., Leech G. N., Conrad S., Finegan E.. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Amsterdam: John Benjamins, 2021. 1220 p.

Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 582 p.

Downing A., Locke P. *English Grammar. A University Course*. 2nd ed. Abingdon: Routledge, 2006. 640 p.

Fedorenko O.I., Sukhorolska S.M. *Theoretical English Grammar*. Lviv: Lviv Ivan Franko National University Publishing Center, 2007. 359 p.

Leech G., Svartvik J. *A Communicative Grammar of English*. 3rd ed. Abingdon: Routledge, 2003. 456 p.

Lock G. *Functional English Grammar: An Introduction for Second Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. 320 p.

Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Pearson: Pearson India, 2010. 1779 p.

УДК 811.112.2'373.611

**GERMAN COMPOUND NOUNS WITH A VERBAL COMPONENT:
SEMANTIC AND PARADIGMATIC ANALYSIS**
**НІМЕЦЬКІ ІМЕННІ КОМПОЗИТИ З ДІЄСЛІВНИМ КОМПОНЕНТОМ:
СЕМАНТИКО-ПАРАДИГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

Юлія МЕЛЬНИК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

y.melnyk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2142-7858>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.75-84>

As one of the most productive ways of vocabulary acquisition, word compounding is characterised in German as an active process that allows not only to create new designations, but also to clarify the existing ones and to express the maximum of meaning with one unit. Such units include composites with the V + N model, which have been examined on the material of three styles (belles-lettres, publicistic and scientific). The combination of traditional and quantitative methods in the study allows us to speak of greater evidence of the data obtained. For example, the chi-square criterion helps us determine the existence of a stable connections between the components of a complex unit, the correlation coefficient K shows its degree, and the correlation coefficient r reveals paradigmatic relationships.

The study has revealed that the lexico-semantic subclasses (LSS) of verbs in the models under study are characterised by high unit productivity, unlike nouns, which tend to have a quantitatively large filling of subclasses. Thus, the limited but active toolkit of determinants clarifies, explains, and supplements the meaning of the main words. At the model level, a stable connection was established for: LSS of verbs "Location" + LSS of nouns "Buildings and structures", LSS of verbs "Sound and communication" + LSS of nouns "Language, speech". At the same time, the verbs of the LSSs "Processing of an object" and "Movement" are perhaps the most important for the analysed construction as they demonstrated the largest number of word uses among the subclasses and combinations in the word-formation models; in combination with the LSSs of nouns, stable connections in them have been recorded; the correlation analysis also confirmed the presence of paradigmatic relations both among themselves (the closest relation) and as part of a larger grouping.

Key words: composites, verb-determinant, verb LSS, word-formation model, stable connections, paradigmatic relations.

Як один із найбільш продуктивних шляхів поповнення словника, словоскладання у німецькій мові розуміється і тлумачиться як активний процес, що дозволяє не тільки створити нові позначення, а й уточнити наявні, висловити за допомогою однієї одиниці максимум значення. До таких одиниць належать композити з моделлю $V + N$, які ми розглянули на основі вибірки із трьох стилів (художнього, наукового та публіцистичного). Поєднання у дослідженні традиційних методів із квантитативними дозволяє говорити про більшу доказовість отриманих даних. Так, критерій χ^2 допомагає визначити наявність стабільного зв'язку між компонентами складної одиниці, коефіцієнт спряженості K показує його міру, а коефіцієнт кореляції r виявляє парадигматичні зв'язки.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що ЛСП дієслів-детермінатів у аналізованих моделях характеризуються високою продуктивністю одиниць, на відміну від іменників-детермінатів, які тяжіють до кількісно великого наповнення підкласів. Таким чином, обмеженим, але активним інструментарієм означальних слів уточнюється, пояснюється, доповнюється значення головних слів. На рівні моделей стабільний зв'язок встановлено для: ЛСП дієслів „Розташування” + ЛСП іменників „Будинки та споруди”, ЛСП дієслів „Звучання та комунікація” + ЛСП іменників „Мова, мовлення”. Водночас чи не найважливішими для аналізованої конструкції є дієслова ЛСП „Обробка предмету” та „Рух”: вони продемонстрували найбільшу кількість слововживань серед підкласів та сполучень у

словотвірних моделях; у сполученні з ЛСП іменників у них зафіксовано стабільні зв'язки; кореляційний аналіз підтвердив тут також наявність парадигматичних зв'язків як між собою (найтісніший зв'язок), так і у складі більшого угруповання.

Ключові слова: композити, дієслово-детермінант, ЛСП дієслів, словотвірна модель, стабільні зв'язки, парадигматичні відношення.

Вступ. Описуючи потенційні і реальні словотвірні можливості німецької мови, Вольфганг Фляйшер зазначає, що „навіть не зафіксована [у словнику], прив'язана до тексту, okazіональна лексична структура є „словом” німецької мови (але не елементом її словника) – як будь-яке правильне речення у тексті є „реченням” німецької мови – за умови, що вона утворена згідно правил і відповідним чином вбудована у речення” (*Fleischer, 1997, S. 10*). Словотвір – це врегульована побудова лексичних одиниць „на базі наявної в мові системи морфем” (*Селіванова, 2006, с. 563*) – сигніфікативних мінімальних одиниць, найменших знаків мовної системи, які мають не тільки звукове значення, а й семантичну функцію (*Erben, 2006*). Синтезуючись із різних виражальних засобів, коли в новій одиниці поєднуються або виключно прості слова (іменники, дієслова, прийменники тощо), або ж вони доповнюються словотвірними елементами (афіксами, унікальними одиницями тощо) (*Naumann, 2000*), виникає лексична одиниця, що є носієм нового комплексного змісту: вона уточнює, характеризує, розширює поняття, що лягли в її основу. Словоскладання є продуктивною моделлю словотвору і в інших германських мовах, зокрема англійській та нідерландській, але, на відміну від німецької, не має такого розмаху (*Klein, 2014*), до того ж розмежування лексичних одиниць і фраз не таке очевидне і стосується передовсім іменників і прикметників (*Schlücker, 2012*).

Іменники, які згідно актуальних даних DUDEN (*Duden, 2020*) становлять більше двох третин німецького лексикону, демонструють при цьому цікавий розподіл за будовою: прості, похідні і складні одиниці співвідносяться як 1 : 10 : 100. Така картина є беззаперечним свідченням продуктивності складних словотвірних моделей, які здатні поєднувати в одній одиниці як окремі слова, утворюючи, наприклад, копулятивні (*Jackenkleid, Halbmensch-Halbvieh, Stuhlsessel*), детермінативні (*Bahnhofsvorplatz, Wildbrett, Großfeuerungsanlagenverordnung*) складні іменники, так і цілі синтаксичні конструкції – зрощення (*Handküsser, Ehebrecher, Genugtuung*), зсуви (*Gottseidank, Zeitlang, Habenichts*). Наявність багатого матеріалу дає науковцям широке поле для досліджень і в галузі словотвору ми зустрічаємо значну кількість цікавих праць, які, як вважаємо, можуть бути доповнені та поглиблені за допомогою лінгвостатистичних методів – саме у цьому вбачаємо актуальність нашого дослідження.

Аналіз складних одиниць, дібраних методом суцільної вибірки із текстів художньої, наукової та публіцистичної літератури (загальним обсягом близько 415 тис. слововживань), виявив, що значна частина таких слів містить компонент-дієслово. З-поміж них зафіксовано як двоскладові, так і багаточленні одиниці, як-от: детермінативні двокомпонентні іменники з моделлю $V+N$ (напр., *Kehrseite*), складно-похідні двокомпонентні іменники – $(V+N)+Suf$ (напр., *Zauberkünster*), складні іменники зі складно-скороченим елементом $KW+(V+N)$ (напр., *VDI-Richtlinie*), багаточленні (з 3–4 компонентами) іменники типу $N+(V+N)$, $(V+N)+N$, $(N+N)+(V+N)$, $(V+N)+(A+N)$ (напр., *Bushaltestelle, Waschmittelstrom, Luftwaffenstützpunkt, Sparkassenneubau*).

Найбільш продуктивними серед них є двокомпонентні композити з моделлю $V+N$, які і стали об'єктом нашого дослідження (795 одиниць). Розгляду таких конструкцій передувало визначення мети розвідки – встановлення семантичних, сполучувальних та парадигматичних особливостей дієслів-детермінантів, а також постановка завдань – питань, на які сподіваємося отримати відповіді: Як характеризуються дієслова-детермінанти з точки зору семантики? Які підкласи дієслів найчастіше виступають компонентом складного слова і що при цьому є визначальним? Як поєднуються компоненти таких конструкцій і чи є серед них моделі зі стабільним зв'язком? Чи існують між ЛСП дієслів також і парадигматичні відношення?

Методи дослідження. У роботі ми намагалися поєднати традиційні методи дослідження словотвору з відносно новими для цієї галузі мовознавства – квантитативними. Так, використаний

у роботі один із методів синхронного словотвірного аналізу – аналіз за безпосередніми складниками вперше був застосований Л. Блумфільдом для синтаксичних структур і з часом почав використовуватися для досліджень у межах слова. Окрім того, в роботі використано метод моделювання, що передбачає побудову моделей, схем, в основі яких лежать різного роду відношення між компонентами складних конструкцій; описовий метод, який застосовують для з'ясування структурних, семантичних і функціональних властивостей досліджуваних мовних одиниць; дедуктивний метод, який дозволяє на основі конкретних результатів зробити загальні висновки; індуктивний метод, який йде від накопичення мовного матеріалу до його аналізу та з'ясування окремих закономірностей функціонування лексичних одиниць.

Кількісний аналіз отриманих моделей ми доповнили статистичним, адже, як відомо, він допомагає нам визначити „наявність відповідностей або розходжень між розподілами частот спостережуваних величин” (Левіцький, 2004, с. 88). Квантитативні методи, застосовані в роботі, включають методіку розрахунку критерію хі-квадрат (χ^2), коефіцієнта спряженості (K) та коефіцієнта кореляції (r). За допомогою коефіцієнта хі-квадрат визначимо наявність зв'язку між компонентами, за допомогою коефіцієнта спряженості K – його міру. Кореляційний аналіз допоможе виявити парадигматичні зв'язки між ЛСП дієслів-детермінатів. Величина коефіцієнта кореляції коливається в межах від -1 до 1 . Чим більша залежність між досліджуваними ознаками, тим ближче до 1 наближається величина коефіцієнта (Левіцький, 2004, с. 80; Єсипенко, 2017, с. 34). Для отримання результатів потрібно знати величину df , яку ще називають „числом ступенів свободи”. При обчисленні коефіцієнта кореляції $df = n - 2$, де n – кількість пар, які піддаються кореляції.

Результати та обговорення.

1. Аналізуючи семантичні характеристики складних слів, ми виділили 33 ЛСП іменників-детермінатів і 19 ЛСП дієслів-детермінатів, які охоплюють усі семантичні особливості цих одиниць. Результати аналізу відобразимо у вигляді діаграм (див. рис. 1 і 2).

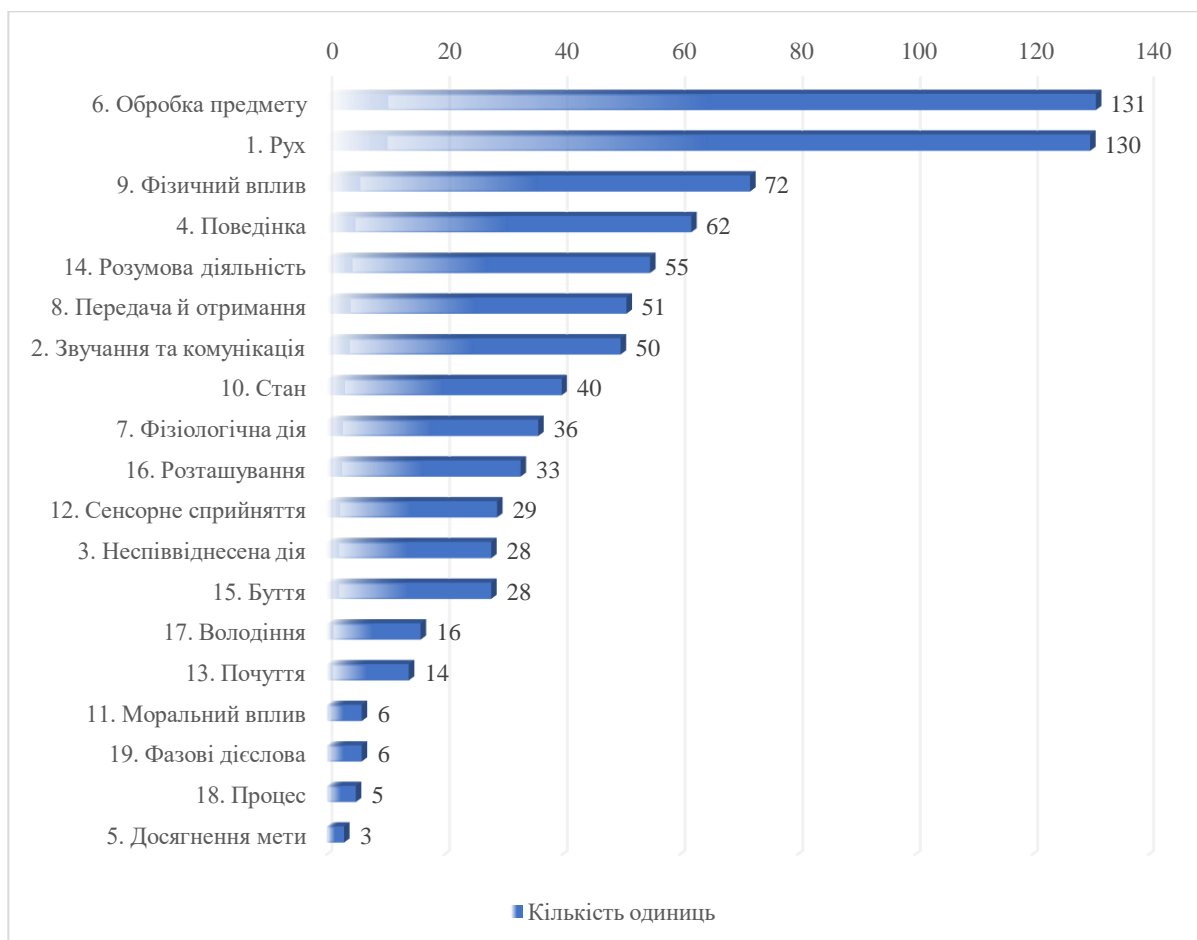

Рис. 1. Розподіл за ЛСП дієслів-детермінатів у моделі V + N

Найчастіше в ролі детермінатів уживаються дієслова ЛСП „Обробка предмету” (131 слововживання) та ЛСП „Рух” (130). У ході дослідження ми звернули увагу на те, що вживання компонентів складного слова характеризується таким параметром як словотвірна активність – здатність лексеми або цілої ЛСП виступати елементом складного слова. Аналіз словотвірної активності дієслів показав, що широкоживаними завдяки високій словотвірній активності одиниць є ЛСП „Обробка предмету”, ЛСП „Рух”, ЛСП „Розумова діяльність”, ЛСП „Передача та отримання”. У той же час деякі ЛСП є широкоживаними через великий обсяг підкласу. У нашому дослідженні це підкласи „Фізичний вплив на об’єкт”, „Поведінка”, „Фізіологічна дія”.

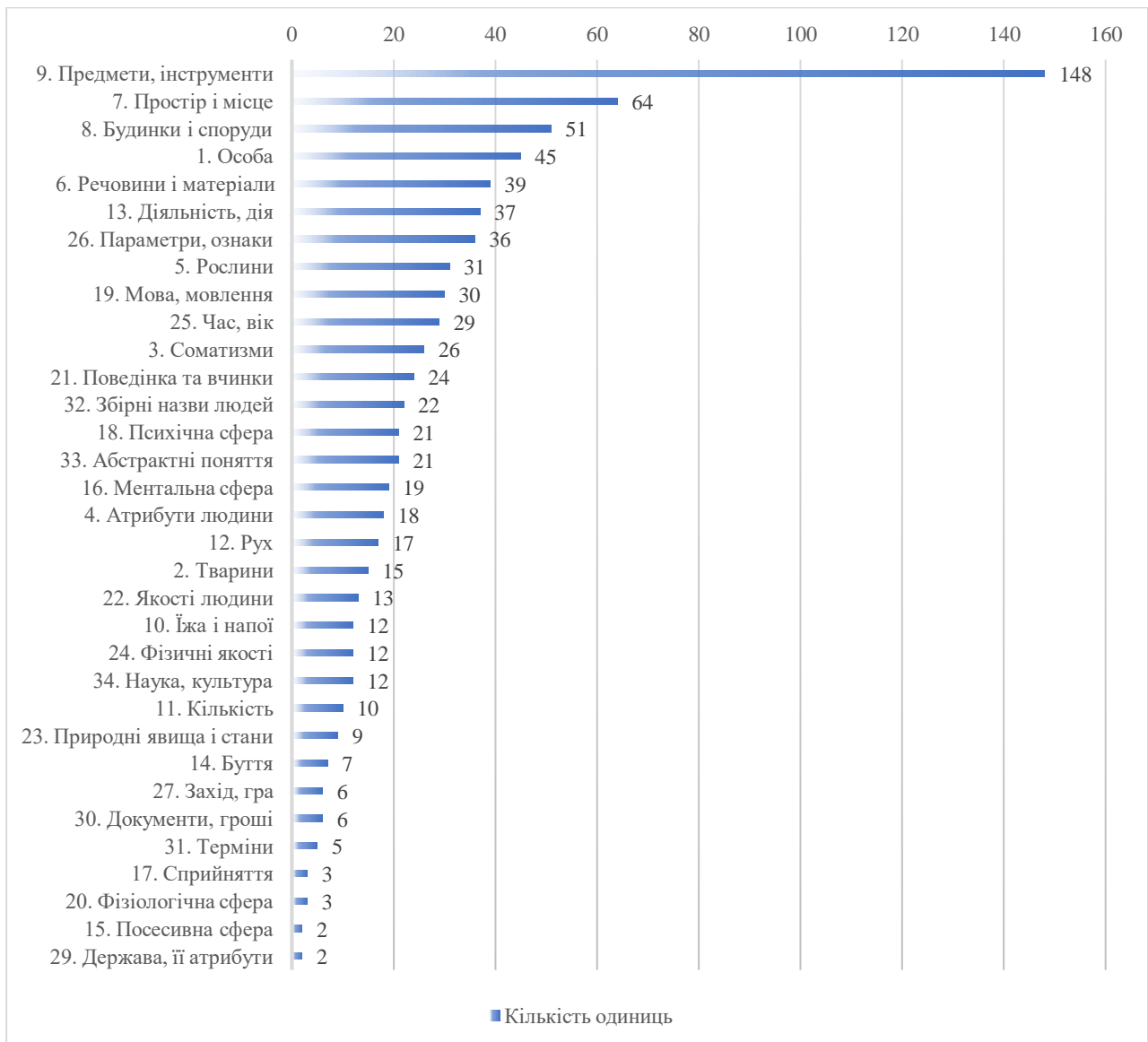

Рис. 2. Розподіл за ЛСП іменників-детермінатів у моделі V + N

У моделі V + N детермінатом найчастіше виступають іменники на позначення предметів та інструментів (148 слововживань). Із великим відривом відстають ЛСП „Простір і місце” (64), ЛСП „Будинки та споруди” (51).

Частовживані ЛСП із високою активністю одиниць – це ЛСП „Час, вік”, ЛСП „Речовини та матеріали”, ЛСП „Будинки та споруди”, а з широким обсягом лексичного наповнення – ЛСП „Особа”, ЛСП „Предмети та інструменти”.

2. Якщо припустити, що усі лексико-семантичні підкласи дієслів і відповідні підкласи іменників можуть поєднуватися у складних лексичних одиницях, ми отримаємо 627 моделей таких композитів. Однак на практиці ми зафіксували лише 275 конструкцій із різною мірою

наповнення, що дозволяє нам припустити наявність досить високого рівня селективності (вибірковості) сполучуваності – 60% (якщо наявність усіх моделей визначити як 100%, широта сполучуваності при цьому – 40%).

Фрагмент таблиці із зафіксованим розподілом моделей унаочнює найбільші ЛСП і моделі (див. табл. 1). Так, дієслова *обробки предмету* у поєднанні з іменниками, що позначають *предмети*, (напр., *Deckplatte, Waschbrett*) трапляються найчастіше – 32 одиниці. Дещо рідше зустрічаємо дієслова *руху* у поєднанні з тими ж іменниками на позначення *предметів* (напр., *Fallschirm, Springmesser*) – 27 лексем. Цікаво, що майже половина моделей (115 конструкцій) зафіксована у одиничних прикладах, що свідчить про їх оказіональність.

Таблиця 1

Розподіл за семантичними моделями у конструкції V + N

V \ N*	1	3	5	6	7	8	9	13	18	19	21	25	26	32	33	Σ
1	13	4	5	7	14	8	27	4	2	2	4	2	6	2	1	130
2	2	-	-	1	2	-	5	1	2	9	2	5	4	1	4	50
3	1	-	3	1	4	2	3	1	-	3	1	1	-	1	1	28
4	4	-	1	2	2	2	7	2	2	4	2	2	2	5	4	62
6	8	4	11	15	12	7	32	3	-	2	-	2	5	2	6	131
7	3	-	-	2	3	6	6	2	5	-	1	-	-	-	1	36
8	5	-	1	3	6	2	9	1	-	-	2	1	3	7	-	51
9	2	5	4	4	-	3	19	9	-	2	3	-	6	1	1	72
10	1	4	-	-	6	2	10	2	2	-	1	3	1	-	-	40
12	1	3	1	-	4	3	4	6	-	-	2	1	1	-	1	29
14	1	-	1	2	2	3	10	4	2	3	4	4	6	-	-	55
15	1	1	2	2	-	-	9	1	1	3	-	3	-	-	1	28
16	-	2	-	-	5	11	4	-	-	-	1	4	1	1	-	33
Σ	45	26	31	39	64	51	148	37	21	30	24	29	36	22	21	795

*N – ЛСП іменників-детермінатів, V – ЛСП дієслів-детермінатів

Отримані значення коефіцієнта K варіюють від 0,06 до 0,23. Для того, щоб визначити моделі з сильним та слабким зв'язком, ми визначили середнє арифметичне значення – 0,13. Усі величини більші за цей показник вважатимемо сильним зв'язком, менші – слабким. Моделі зі стабільними зв'язками подамо в таблиці 2.

Таблиця 2

Стабільні зв'язки між компонентами семантичних моделей у складних іменниках з конструкцією V + N (χ^2 ; K)

V \ N	1	5	6	8	13	18	19	25	26	32
1	5,58 0,08									
2							29,63 0,19	6,09 0,09		
4										6,98 0,09
6		8,41 0,10	14,32 0,13							
7				6,57 0,09		18,48 0,15				
8										24,23 0,17
9					8,15 0,10					
12					18,12 0,15					

14									5,53 0,08	
16				41,41 0,23						

*N – ЛСП іменників-детермінатів, V – ЛСП дієслів-детермінатів

Розглянемо більш детально семантичні моделі, беручи за основу головне слово, при поєднанні з яким дієслово-детермінант виявляє стабільний зв'язок.

Іменники на позначення *осіб* сполучаються у складному слові загалом із 14 ЛСП дієслів-детермінатів, найчастіше при цьому з дієсловами *руху* (13 іменників) та *обробки предмета* (8). 6 підкласів дієслів представлені тут одиничними прикладами, тому цілком очікуваними виявилися результати статистичного аналізу: слабкий стабільний зв'язок між компонентами демонструє одна модель – із ЛСП дієслів „Рух” ($\chi^2 = 5,58$, $K = 0,08$), напр.: *Hebamme, Richtschütze, Ziehvater, Gleitflieger, Laufjunge, Springteufel*.

Позначення *рослин* теж доволі широко сполучаються з дієсловами-детермінантами. У цьому підкласі зафіксовано 11 моделей, найчастотніші з яких – з ЛСП дієслів „Обробка предмету” (11 іменників) та ЛСП „Рух” (5). Статистичний аналіз показав наявність стабільного зв'язку слабого типу в одній моделі – з дієсловами *обробки предмету* ($\chi^2 = 8,41$, $K = 0,10$), напр.: *Hackfrucht, Ziergewächs, Pellkartoffel, Backobst, Würzwein*.

ЛСП детерміната „Речовини та матеріали” зафіксовано у 10 моделях з ЛСП дієслів. Як і в попередньому випадку, найчастотнішими тут є сполучення з дієсловами, що позначають *обробку предмету* (15 одиниць) та *рух* (7 одиниць). Статистичні підрахунки виявили один стабільний зв'язок – із ЛСП дієслів „Обробка предмету” ($\chi^2 = 14,32$, $K = 0,13$), напр.: *Stickstoff, Waschflüssigkeit, Baukalk, Spülwasser, Winkeleisen, Kerbholz*. Таким чином, компоненти найчастотнішої моделі підтвердили свою продуктивність, хоча їхній зв'язок є середньої міри.

Іменники ЛСП „Будинки та споруди” демонструють широку сполучуваність, поєднуючись у складних словах із більшістю ЛСП дієслів-детермінатів. Виняток становлять дієслова *звучання та комунікації, досягнення мети, почуттів, буття, процесу*, а також *фазові дієслова*. Найбільше наповнення семантичної моделі лексичними одиницями виявили сполучення з ЛСП „Розташування” (11 іменників), „Рух” (8), „Обробка предмету” (7) та „Фізіологічна дія” (6). На підтвердження кількісних даних статистичний аналіз продемонстрував наявність двох стабільних зв'язків: сильний у найчастотнішої моделі – з ЛСП дієслів „Розташування” ($\chi^2 = 41,41$, $K = 0,23$), напр.: *Wohnbarack, Wartehalle, Stehquartier, Ruheraum, Wartesaal, Liegestütze* та слабкий у моделі з ЛСП дієслів „Фізіологічна дія” ($\chi^2 = 6,57$, $K = 0,09$), напр.: *Kreißaal, Speisesaal, Schlafstube, Eßzimmer, Schlafzimmer*.

Іменники, що позначають *діяльність та дію*, сполучаються в складних словах із загалом 13 ЛСП дієслів-детермінатів. Найбільші за обсягом – моделі з дієсловами *фізичного впливу на об'єкт* (9 іменників) та *сенсорного сприйняття* (6). За результатами статистичних підрахунків саме в цих моделях зафіксовано стабільні зв'язки різного характеру: сильний стабільний зв'язок з ЛСП дієслів „Сенсорне сприйняття” ($\chi^2 = 18,12$, $K = 0,15$), напр.: *Stinkbau, Riecheinrichtung, Schmeckeinrichtung, Lauschoperation* та слабкий зв'язок – з ЛСП дієслів „Фізичний вплив на об'єкт” ($\chi^2 = 8,15$, $K = 0,10$), напр.: *Spleißarbeit, Trennaufwand, Spanndienst, Melkanlage, Kratzenspur, Wühltätigkeit*.

Загалом у 9 сполученнях із різними ЛСП дієслів-детермінатів засвідчено одиниці ЛСП іменників „Психічна сфера”. Найбільше одиниць зафіксовано в моделі з дієсловами *фізіологічної дії*. Наявність сильного стабільного зв'язку саме у цій моделі підтвердив статистичний аналіз ($\chi^2 = 18,48$, $K = 0,15$), напр.: *Eßfreude, Schlafgewohnheit, Freßlust, Trinksucht*.

Найчастотнішою семантичною моделлю ЛСП детерміната „Мова, мовлення” є сполучення з дієсловами ЛСП „Звучання та комунікація” (9 іменників). І згідно статистичних підрахунків лише названа модель демонструє сильний стабільний зв'язок між компонентами ($\chi^2 = 29,63$, $K = 0,19$), напр.: *Schmähgeschrei, Rufname, Lobrede, Streitschrift, Schimpfwort*.

У 12 моделях головним словом є іменники, що називають *час і вік*, при цьому найчастіше вони сполучаються з ЛСП дієслів *звучання та комунікації* (5 разів). Статистичні підрахунки підтверджують стабільний зв'язок між компонентами, а отже і продуктивність цієї моделі ($\chi^2 = 6,09$, $K = 0,09$), напр.: *Schweigeminute, Streit-Periode, Sprechstunde, Erzählzeit*.

Одиниці ЛСП детерміната „Параметри та ознаки предмету” утворюють семантичні моделі з 11 ЛСП дієслів-детермінатів. Найчастотніші з них – сполучення з дієсловами *руху* (6 іменників), *фізичного впливу на об'єкт* (6), на позначення *розумової діяльності* (6) та *обробки предмету* (5). Згідно статистичних підрахунків стабільний зв'язок слабкого характеру виявлено лише в одній моделі – з ЛСП „Розумова діяльність” ($\chi^2 = 5,53$, $K = 0,08$), напр.: *Denkfehler, Kenngröße, Denkmuster, Rektifizierverfahren, Denkweise*.

Утворюючи семантичні моделі з 10 підкласами дієслів-детермінатів, одиниці, що позначають *збірні назви людей та організації*, найчастіше сполучаються з дієсловами *передачі та отримання* (7 одиниць), а також *поведінки* (5). Статистичні підрахунки показали, що саме в цих моделях існує стабільний зв'язок між компонентами: сильний у моделі з ЛСП дієслів „Передача та отримання” ($\chi^2 = 24,23$, $K = 0,17$), напр.: *Leihbibliothek, Tauschgeschäft, Mietpartei, Sammelpartei, Sparverein* та слабкий з ЛСП дієслів „Поведінка” ($\chi^2 = 6,98$, $K = 0,09$), напр.: *Pflegeanstalt, Strafgericht, Prüfinstitut, Tarnorganisation, Eingreiftruppe*.

Підводячи висновки цього етапу, зазначимо, що загалом лише 10 ЛСП іменників-детермінатів виявили стабільні зв'язки з дієсловами-детермінантами. Водночас три підкласи іменників: „Будинки та споруди”, „Діяльність, дія” та „Збірні назви людей, організації” показали по 2 стабільних зв'язки у сполученні з дієсловами. Такий же результат спостерігаємо для підкласів дієслів-детермінатів – по 2 стабільні зв'язки зафіксовано у ЛСП „Обробка предмета”, „Звучання та комунікація” та „Фізіологічна дія”

На рівні семантичних моделей бачимо, що найбільша за обсягом – ЛСП дієслів „Обробка предмету” + ЛСП іменників „Предмети та інструменти” взагалі не продемонструвала стабільного зв'язку, як і друга за обсягом модель – ЛСП дієслів *руху* із ЛСП іменників на позначення *предметів*. Натомість найсильнішим зв'язком характеризується модель ЛСП дієслів „Розташування” + ЛСП іменників „Будинки та споруди”, а також ЛСП дієслів „Звучання та комунікація” + ЛСП іменників „Мова, мовлення”.

Одне із цікавих спостережень стосується конгруентності компонентів деяких моделей, зокрема, це дієслова *звучання та комунікації* у сполученні з іменниками із семою „мова, мовлення” (напр., *Lobrede, Schimpfwort*) та дієслова *фізичного впливу* з іменниками ЛСП „Діяльність, дія” (напр., *Spleißarbeit, Trennwirkung*).

3. Наступна частина дослідження присвячена виявленню парадигматичних зв'язків. Оскільки у нашому випадку йдеться про рівень мовлення, то цей аналіз відбувається на основі сполучувальних властивостей досліджуваних ЛСП дієслів всередині складної лексичної моделі. Процедура передбачає проведення кореляційного аналізу і, як зазначено вище, для цього потрібно перш за все обчислити величину *df*. Ми маємо 19 ЛСП дієслів, тому $df = 19 - 2 = 17$. Значущі зв'язки при $df = 17$ дорівнюють 0,46 ($P = 0,05$) та 0,58 ($P = 0,01$). Зв'язки з коефіцієнтом більше 0,58 потрапляють у зону значимості (у таблиці виділені жирним шрифтом). Фрагмент результатів обчислення коефіцієнта кореляції наведемо в таблиці 3.

Таблиця 3

Фрагмент кореляційної матриці для ЛСП дієслів

ЛСП дієслів	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1	0,268	0,561	0,556	0,164	0,895	0,692	0,786	0,736	0,792	0,521	0,579
2	0,268	1	0,308	0,473	0,0766	0,278	0,140	0,242	0,256	0,238	0,394	0,124
3	0,561	0,308	1	0,478	0,497	0,574	0,366	0,419	0,384	0,459	0,281	0,416
4	0,556	0,473	0,478	1	0,0863	0,535	0,416	0,662	0,503	0,362	0,427	0,229

5	0,164	0,0766	0,497	0,0863	1	0,291	0,0457	0,112	-0,045	0,121	-0,126	0,241
6	0,895	0,278	0,574	0,535	0,291	1	0,605	0,690	0,784	0,712	0,387	0,492
7	0,692	0,140	0,366	0,416	0,046	0,605	1	0,489	0,474	0,583	0,492	0,508
8	0,786	0,242	0,419	0,662	0,112	0,690	0,489	1	0,515	0,569	0,437	0,389
9	0,736	0,256	0,384	0,503	-0,045	0,784	0,474	0,515	1	0,686	0,274	0,638
10	0,792	0,238	0,459	0,362	0,121	0,712	0,583	0,569	0,686	1	0,217	0,659
11	0,521	0,394	0,281	0,427	-0,126	0,387	0,492	0,437	0,274	0,217	1	0,168
12	0,579	0,124	0,416	0,229	0,241	0,492	0,508	0,389	0,638	0,659	0,168	1
13	0,235	-0,081	0,105	0,133	0,098	0,160	0,318	0,163	0,145	0,360	0,039	0,177
14	0,644	0,500	0,342	0,408	-0,097	0,590	0,475	0,488	0,763	0,675	0,244	0,528
15	0,671	0,543	0,406	0,553	0,028	0,793	0,443	0,440	0,770	0,672	0,349	0,346
16	0,451	0,076	0,385	0,142	0,097	0,365	0,590	0,362	0,228	0,515	0,305	0,511
17	-0,016	-0,005	0,240	0,024	0,082	-0,150	0,220	0,063	-0,107	0,223	-0,086	0,145
18	0,335	0,119	-0,075	0,318	-0,110	0,204	0,147	0,321	0,272	0,167	0,014	0,029
19	-0,096	-0,069	-0,120	-0,051	-0,126	-0,201	-0,140	-0,127	-0,185	-0,105	-0,158	-0,192

Представлені дані аналізу засвідчують, що для дієслівних детермінантів багатьох ЛСП характерна наявність зв'язків на парадигматичному рівні, тобто вони можуть комбінуватися один з одним при творенні нових складних слів. На основі таблиці 3 створено модель (див. рис. 3), яка уявляє значимі зв'язки між підкласами дієслів.

- 1 Рух
- 2 Звучання та комунікація
- 3 Неспіввіднесена дія
- 4 Поведінка
- 5 Досягнення мети
- 6 Обробка предмету
- 7 Фізіологічна дія
- 8 Передача й отримання
- 9 Фізичний вплив
- 10 Стан
- 11 Моральний вплив
- 12 Сенсорне сприйняття
- 13 Почуття
- 14 Розумова діяльність
- 15 Буття
- 16 Розташування
- 17 Володіння
- 18 Процес
- 19 Фазові дієслова

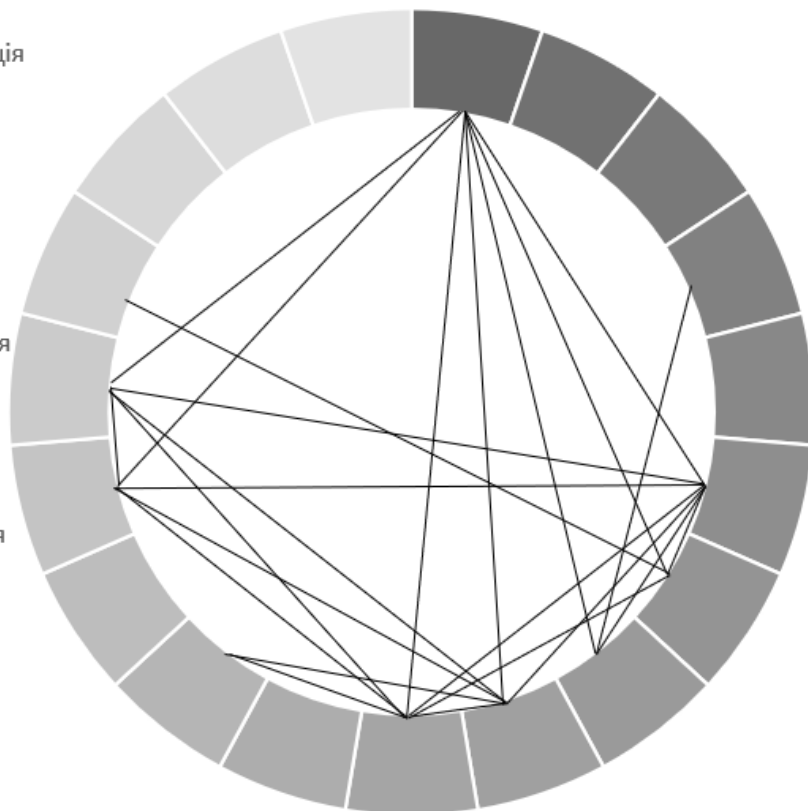

Рис. 3. Модель парадигматичних зв'язків ЛСП дієслів-детермінантів

Можемо констатувати схожість між собою ЛСП дієслів як попарно, так і в ланцюжку. Найбільшу подібність спостерігаємо у парі ЛСП „Рух” та ЛСП „Обробка предмету” та у ланцюжку дієслів *руху, обробки, фізіологічної дії, стану, розумової діяльності та буття*. У свою чергу ряд ЛСП, як-от: „Звучання та комунікація”, „Неспіввіднесена дія”, „Досягнення мети” тощо, не виявили значимої кореляції із жодним іншим ЛСП.

Висновки. Складні іменники з дієслівним компонентом є досить продуктивними моделями у німецькому лексиконі, зокрема, це стосується двоскладових детермінативних композитів (*V+N*). Така популярність пояснюється тим, що вони є виразниками уточненого значення, містять в одному слові максимум інформації.

Найчастіше трапляються у ролі детермінативів дієслова *обробки предмету* та *руху*, які характеризуються високою продуктивністю одиниць підкласу. Серед іменників-детермінативів при цьому навпаки – найбільший підклас „Предмети та інструменти” характеризується наявністю великої кількості лексичних одиниць і їх невисокою продуктивністю. Тим не менш жоден із зазначених ЛСП на виявляє згідно статистичних підрахунків стабільних зв'язків. Натомість він присутній у моделях ЛСП дієслів „Розташування” + ЛСП іменників „Будинки та споруди”, ЛСП дієслів „Звучання та комунікація” + ЛСП іменників „Мова, мовлення” тощо. Цікавим спостереженням є наявність при цьому конгруентності у деяких моделях, як-от для дієслів *звучання* і іменників на позначення *мови, мовлення*. Характерними для дієслів-детермінативів є також парадигматичні відношення, що статистично підтверджено кореляційним аналізом. Найтісніше між собою пов'язана пара дієслів: *руху* і *обробки предмету*, хоча зафіксовано і більші угруповання (до 6 компонентів).

Проведений комплексний аналіз дозволяє нам говорити про те, що дієслова ЛСП „Обробка предмету” і „Рух” виступають одними із найважливіших компонентів при утворенні композитів з моделлю *V+N*. Це підтверджують усі етапи дослідження: кількісний аналіз – на рівні слововживань та сполучень у словотвірній моделі, а також статистичний – наявність моделей зі стабільним зв'язком між компонентами та парадигматичні зв'язки між ЛСП. Відповідно, саме ці два підкласи вважаємо за необхідне дослідити надалі більш детально із залученням більшого текстового корпусу, а також провести зіставне дослідження на рівні мова – мовлення із залученням словників Duden, PONS, WAHRIG.

Список літератури

Єсипенко Н. Методи квантитативної лінгвістики у вивченні профілювання концептів. НЗ ТНПУ. Серія: Мовознавство. 2(28) 2017. С. 29–36.

Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике. Черновцы: Рута, 2004. 190 с.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Duden – die deutsche Rechtschreibung. Berlin : Dudenverlag, 2020, 28., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, 1294 S.

Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. 5., durchgelesene und ergänzte Aufl. Berlin: Erich Schmidt, 2006. 205 S.

Fleischer W. Das Zusammenwirken von Wortbildung und Phraseologisierung in der Entwicklung des Wortschatzes // Wortbildung und Phraseologie: Reiner Wimmer / Franz-Joseph Berens (Hrsg.). Tübingen: Narr, 1997. S. 9–24.

Klein W. "Von Reichtum und Armut des deutschen Wortschatzes". *Reichtum und Armut der deutschen Sprache: Erster Bericht zur Lage der deutschen Sprache*, edited by Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung and Union der deutschen Akademien der Wissenschaften, Berlin, Boston: De Gruyter, 2014, pp. 15–56. <https://doi.org/10.1515/9783110334739.15>.

Naumann B. Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen. 3., neubearb. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 2000. 90 S. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110930436>.

Schlücker B. Die deutsche Kompositionsfreudigkeit. Übersicht und Einführung In: Gaeta, L.; Schlücker, B. (Hrsg.) Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte. Berlin, New York: De Gruyter. 2012. S. 1–25 DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110278439.1>.

References

- Yesypenko N. *Metody kvantytatyvnoi linhvistyky u vyvchenni profiliuvannia kontseptiv*. NZ TNPU. Seria: Movoznavstvo. 2(28) 2017. S. 29–36.
- Levytskyi V.V. *Kvantitativnyie metody v lyngvistike*. Chernovtsy: Ruta, 2004. 190 s.
- Selivanova O. *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K, 2006. 716 s.
- Duden – die deutsche Rechtschreibung*. Berlin : Dudenverlag, 2020, 28., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, 1294 S.
- Erben J. *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre*. 5., durchgelesene und ergänzte Aufl. Berlin: Erich Schmidt, 2006. 205 S.
- Fleischer W. *Das Zusammenwirken von Wortbildung und Phraseologisierung in der Entwicklung des Wortschatzes // Wortbildung und Phraseologie: Reiner Wimmer. Franz-Joseph Berens (Hrsg.)*. Tübingen: Narr, 1997. S. 9–24.
- Klein W. "Von Reichtum und Armut des deutschen Wortschatzes". *Reichtum und Armut der deutschen Sprache: Erster Bericht zur Lage der deutschen Sprache*, edited by Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung and Union der deutschen Akademien der Wissenschaften, Berlin, Boston: De Gruyter, 2014, pp. 15–56. <https://doi.org/10.1515/9783110334739.15>.
- Naumann B. *Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen*. 3., neubearb. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 2000. 90 S. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110930436>.
- Schlücker, B. Die deutsche Kompositionsfreudigkeit. Übersicht und Einführung In: Gaeta, L.; Schlücker, B. (Hrsg.) *Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte*. Berlin, New York: De Gruyter. 2012. S. 1–25 DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110278439.1>.

УДК 378.016:811.111

INTERACTIVE TECHNOLOGIES OF SITUATION MODELING AND PROCESSING OF DISCUSSION QUESTIONS IN THE PROCESS OF STUDYING A FOREIGN LANGUAGE ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПРАЦЮВАННЯ ДИСКУСІЙНИХ ПИТАНЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Костянтин МІЗІН

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

kmizin@i.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5216-6032>

Марина ШЕМУДА

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

shemuda_marina@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3692-2982>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.84-92>

The theoretical foundations of interactive learning, in particular, the peculiarities of the definition of the concepts “interactive learning” and “interactive technology” are examined in the article, the classification of interactive learning technologies is carried out, the stages of development of interactive learning technologies and the criteria for the effectiveness of their application in the educational process are determined. It was found that interactive learning is an organized interaction of education seekers among themselves and the teacher with the learners, which ensures immersion in the work with a certain level of activity of all its participants and contributes to the intensification of communication in the educational process. The author emphasizes that the leading principles of this type of education are: the principle of dialogical interaction, the principle of cooperation and cooperation, the principle of game or training organization of the educational process. The article analyzes such interactive technologies of situational modeling as: role play, language games, dramatization, song-exercises or song-games, the use of which in the process of learning a foreign language improves attention, creativity, memorization processes of learners, increases interest in language learning,

stimulates exciting atmosphere of the educational process, activates speech activity, etc. The article also provides examples of the use of role-playing games, puzzle games, lexical, phonetic, spelling and grammar games, game situations for the development of skills and communication skills in a foreign language. Among the interactive technologies, the technology for working out debatable issues, such as the press method, was determined to be effective; change of position; taking a position *for* or *against*, the application of which contributes to the search and cognitive activity of the applicants, the development of their self-realization, the disclosure of their creative potential, etc. Examples of the use in foreign language lessons of such interactive technologies for processing debatable issues as verbal duels and discussions in mini-groups are given, the use of which can vary from a simple discussion of a problem to a press conference on specific problems, from role-playing and group games to defending projects.

Keywords: interactive learning, interactive technology, situational modeling technology, technology for working out discussion questions, foreign language lessons.

У статті розглянуто теоретичні основи інтерактивного навчання, зокрема особливості визначення понять «інтерактивне навчання» та «інтерактивна технологія», здійснено класифікацію інтерактивних технологій навчання, визначено етапи розробки інтерактивних технологій навчання та критерії ефективності їх застосування у навчальному процесі. Виявлено, що інтерактивне навчання є організованою взаємодією здобувачів освіти між собою та вчителя зі здобувачами, що забезпечує зануреність у роботу з певним рівнем активності всіх її учасників і сприяє інтенсифікації комунікації у навчальному процесі. Наголошується, що провідними принципами зазначеного виду навчання вважаються: принцип діалогічної взаємодії, принцип кооперації й співробітництва, принцип ігрової чи тренінгової організації навчального процесу. У статті проаналізовано такі інтерактивні технології ситуативного моделювання як: рольова гра, мовні ігри, драматизація, пісні-вправи або пісні-ігри використання яких у процесі вивчення іноземної мови удосконалює увагу, креативність, процеси запам'ятовування здобувачів, підвищує інтерес до вивчення мови, створює захоплюючу атмосферу навчального процесу, активізує мовленнєву діяльність тощо. Наводяться приклади застосування рольових ігор, ігор-загадок, лексичних, фонетичних, орфографічних та граматичних ігор, ігрових ситуацій для розвитку вмінь та навичок спілкування іноземною мовою. Серед інтерактивних технологій ефективним визначено технологію опрацювання дискусійних питань, як метод прес; зміна позиції; зайняття позиції «за» чи «проти», застосування яких сприяє пошуково-пізнавальній діяльності здобувачів, розвитку їх самореалізації, розкриття свого творчого потенціалу тощо. Наведено приклади застосування на уроках іноземної мови таких інтерактивних технологій опрацювання дискусійних питань як словесна дуель та дискусії в міні-групах, застосування яких може варіюватися від простого обговорення проблеми до прес-конференції із визначених проблем, від рольових та групових ігор до захисту проєктів.

Ключові слова: інтерактивне навчання, інтерактивна технологія, технологія ситуативного моделювання, технологія опрацювання дискусійних питань, уроки іноземної мови.

Вступ. Актуальність дослідження обумовлена тим, що застосування у навчальному процесі таких технологій як інтерактивні сприяє ефективному засвоєнню вивченого, а ще вони мають здатність впливати на свідомість особистість, на її емоції та почуття, сприяють утворенню творчої особистості, яка може доцільно й ефективно застосовувати набуті знання, уміння й навички у певній практичній діяльності будь-якої сфери суспільного життя.

Застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі веде до зміни звичайних форм на діалогові, які базуються на взаємодії та взаєморозумінні, що дозволяє кожному учаснику навчального процесу відчути себе в «контексті» спільної роботи, сприяє формуванню комунікативної готовності до спілкування в групах, розвитку особистісної рефлексії, позитивно впливає на становлення активної позиції у навчальній діяльності. У навчанні іноземних мов інтерактивні технології можна розглядати як творчі види діяльності, що дозволяють створювати ситуації мовленнєвої взаємодії, сприяють удосконаленню комунікативного досвіду здобувачів тощо.

У питанні розробки та впровадження інтерактивних методів вагомими є роботи німецьких учених на початку 90-х років – Р. Арнольд, Ф. Стус, А. Шелтен тощо. Основним проблемам освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці присвячені роботи Л. Буркової, Л. Ващенко, О. Козлової, Дж. Мейерса, А. Підласого, Г. Селевка, Н. Федорової, А. Хуторського та ін.

Проблемам застосування в навчальному процесі інтерактивних методик присвячені роботи Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко та інші. Наукові доробки зазначених науковців свідчать про розвиток сучасної освіти в світі та Україні зокрема. Проте, на даний час залишаються недостатньо вивченими технології управління процесом впровадження інновацій, які б могли відповідати сучасним запитам освіти.

Метою роботи є виявити та проаналізувати особливості використання інтерактивних технологій ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань у процесі вивчення іноземної мови.

Методами дослідження є аналіз, синтез, індукція, дедукція, які використовувалися для створення теоретичних узагальнень та формулювань закономірностей досліджуваних явищ, поясненні відкритих явищ, встановленні закономірних зв'язків між явищами. Серед теоретичних загальнонаукових методів: узагальнення, формалізація, абстрагування, які застосовувалися для обробки наукових матеріалів, порівняння, поєднання та систематизації отриманих знань. Серед наукових методів застосовувалися метод об'єктивного спостереження та порівняльний метод.

Результати та обговорення. За останнє десятиріччя відбулися серйозні зрушення в оцінці змісту навчальних цілей вивчення гуманітарних дисциплін, особливо іноземних мов. Стратегія розвитку освіти в Україні відповідно до національної програми «Освіта» передбачає використання світового досвіду для створення системи освіти, яка відповідала б стандартам ХХІ століття. До таких наукових розробок належить система розвивального навчання, яка відрізняється від «навчання», де відбувається механістичне засвоєння знань.

Новий національний стандарт вивчення іноземної мови ґрунтується на таких ключових поняттях: спілкування, мотивація та інтерактивність. Тому одним з підходів у вивченні іноземної мови є інтерактивне навчання, яке є організованою взаємодією здобувачів освіти між собою та вчителя з здобувачами, що забезпечує зануреність у роботу з певним рівнем активності всіх її учасників і сприяє інтенсифікації комунікації у навчальному процесі.

Зазначимо, що на думку Я. Голанта існує активна та пасивна моделі навчання у сучасній школі, які відрізняються участю здобувачів освіти у навчальному процесі. Ймовірно, що позначення «пасивна» є умовним, адже будь-яка навчальна діяльність означає пізнавальну активність суб'єкта – здобувача, у іншому випадку прогрес, навіть незначний, є неможливим. «Пасивність» у класифікації науковця означає низький рівень активності здобувача, перевагу репродуктивної діяльності у навчальному процесі та характеризується відсутністю самостійності чи креативності.

У пасивному режимі навчання здобувачі виступають як «об'єкти» навчання. Вони повинні засвоїти і переписати ті матеріали підручника, які задані вчителем. Відповідні методи навчання включають методи, що дозволяють здобувачам лише слухати та бачити (лекція-монолог, читання, пояснення, демонстрація й репродуктивне опитування здобувачів). Як правило, здобувачі не спілкуються між собою і не виконують завдань, пов'язаних із креативністю.

Моделі активного навчання передбачають використання таких методів, які стимулюють пізнавальну активність та самостійність здобувачів. Здобувачі освіти виступають як «агенти» навчання, які виконують творчі завдання, ведуть діалоги з учителями. Основними методами є: самостійна робота, запитання та творчі завдання (зазвичай домашні завдання), запитання здобувачами вчителю чи вчителя здобувачам – все це сприяє розвитку творчого мислення здобувачів.

Інтерактивне навчання є одним із сучасних напрямків активного соціально-психологічного навчання, яке у більшій мірі відповідає психологічним особливостям і режиму навчання здобувачів (Редько, 2021). Під час активного навчання здобувачі характерним є діалог з учителем, активна участь у пізнавальному процесі з виконанням при цьому творчих, пошукових, проблемних завдань у парі, групі. Джерела діяльності здобувачів різноманітні й приховані: у їхніх мотиваціях і потребах; у природному середовищі, що оточує людину; в особистості вчителя та його методах чи формах роботи, у формі взаємодії вчителя та здобувача.

Факторами, які стимулюють діяльність учасників навчально-виховного процесу, є зокрема: пізнавальні та професійні інтереси, творчі риси навчально-пізнавальної діяльності, змагання, ігровий характер проведення занять; емоційний вплив фактів, які подаються для сприймання (*Останчук, 2012, с. 14*).

Провідними принципами зазначеного виду навчання вважаються: принцип діалогічної взаємодії, принцип кооперації й співробітництва, принцип ігрової чи тренінгової організації навчального процесу.

Інтерактивне навчання сприяє процесу активізації розуміння, засвоєння та творчого застосування знань під час пошуку вирішення практичних завдань. Ефективність забезпечується шляхом активного залучення здобувачів до процесу не лише отримання, але й безпосереднього використання інтегрованого комплексу знань. Використання технологій інтерактивного навчання регулярно формує у здобувачів продуктивні підходи до освоєння інформації, зменшує страх висловлення неправильних припущень, а також сприяє створенню довірливих відносин з вчителем.

Інтерактивне навчання сприяє підвищенню мотивації здобувачів та їх залученню до вирішення навчальних проблем, надаючи при цьому емоційний поштовх до подальшої пошукової діяльності, заохочуючи до конкретних вчинків. Інтерактивне навчання розвиває здатність мислити нестандартно.

Особливістю інтерактивного навчання є контактування, взаємозалежні ціннісно-змістовні відносини зі всесвітом (культурою, наукою, природою тощо), людьми, або самим собою – досвід діалогічної пізнавальної діяльності, соціально-моральних комунікативних відносин й самопізнання.

Інтерактивне навчання сприяє оволодінню знаннями, уміннями, навичками чи способами діяльності й уміннями щодо комунікації, а також є необхідною умовою для формування й поліпшення професійної компетентності шляхом залучення учасників навчального процесу до осмисленого переживання індивідуальної й колективної діяльності з метою набуття досвіду, визнання та прийняття цінностей.

Оскільки в основі інтерактивного навчання лежить комунікація із вчителем й іншими учасниками освітнього процесу, співробітництво в процесі пізнавальної й творчої діяльності, то контроль засвоєння знань і способів пізнавальної діяльності, умінь застосування отриманих знань у різноманітних ситуаціях може бути побудований на основі оперативного зворотного зв'язку, що робить контроль знань, умінь, навичок постійним, гнучкішим і гуманнішим.

Зміна не лише досвіду і установки учасників освітнього процесу, але й навколишньої дійсності є однією із цілей інтерактивного навчання. Саме через те, у більшій мірі інтерактивні методи у навчальній діяльності є імітацією інтерактивних видів діяльності, що існують у суспільній і державній практиці демократичного суспільства.

Під інтерактивними розуміємо технології навчання, що забезпечують залучення здобувачів до навчального процесу шляхом обрання й застосування сукупності активних форм, методів, прийомів чи засобів навчання, що дають можливість гарантовано отримати запланований результат, сприяють забезпеченню зворотнього зв'язку, права вибору, двоспрямованості спілкування, а також оптимального врахування життєвого й професійного досвіду тих, хто навчається.

За класифікацією інтерактивних технологій О. І. Пометун та Л. В. Пироженко відповідно до форм навчання, у яких вони втілюються, а також цілей уроку та форм навчальної діяльності здобувачів освіти, існують інтерактивні технології кооперативного навчання; колективно-групового навчання; ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань (*Пометун і Пироженко, 2002*). До інтерактивних технологій кооперативного навчання відносимо: роботу в парах, ротаційні (змінювані) трійки, два-чотири – всі разом, карусель, роботу в малих групах, акваріум тощо. До інтерактивних технологій колективно-групового навчання відносимо технології, які побудовані на спільній (фронтальній) роботі всіх учасників групи чи класу, дискусії над проблемною ситуацією у спільному колі. Цілями можуть бути пояснення чи зосередження уваги здобувачів на складних, проблемних запитаннях, підвищення мотивації

пізнавальної діяльності, відтворення засвоєних раніше опорних знань тощо. Серед інтерактивних технологій колективно-групового навчання у вивченні іноземної мови ефективним є використання таких технологій, як мікрофон, аналізу ситуації, вирішення проблемних задач, незакінчених речень, навчаючи – учусь, мозкового штурму, ажурної пилки тощо. Технології ситуативного моделювання полягають у організації навчання шляхом залучення здобувачів у гру. До такого виду інтерактивних технологій відносимо імітацію, рольову гру, драматизацію тощо. Важливим засобом пізнавальної діяльності здобувачів у навчальному процесі є технології опрацювання дискусійних питань, до яких належать: метод прес, займи позицію, зміни позицію, неперервна школа думок (нескінчений ланцюжок), дискусії, дебати тощо.

До інтерактивних технологій ситуативного моделювання належать: рольова гра, мовні ігри, драматизація, пісні-вправи або пісні-ігри використання яких у процесі вивчення іноземної мови вдосконалює увагу, креативність, процеси запам'ятовування здобувачів, підвищує інтерес до вивчення мови, створює захоплюючу атмосферу навчального процесу, активізує мовленнєву діяльність тощо. Зазначені технології є ефективними у використанні в середині або кінці уроку та сприяють формуванню позитивних емоцій.

Наведемо приклад рольової гри як технології ситуативного моделювання, яка може бути використана на уроках іноземної мови.

Учитель демонструє здобувачам наступний сюжет.

Teacher: You are invited to the TV Chat Show in which the prime ministers of different countries take part and discuss the reasons and consequences of the war in Ukraine. Imagine that you are one of these prime ministers and suggest your ideas, suggestions, ways out etc to the given problem. Start your sentences with If... (practising the Conditional Mood). For instance: If I were Olaf Scholz, I would support Ukraine to receive EU candidate status.

У даній ситуативній моделі один здобувач може виконувати як одну роль (роль Прем'єр-міністра певної країни) і утворювати речення, так і можливим є побудова діалогів із тренуванням запитальних речень із нереальним способом дієслова. Приклад побудови діалога здобувачами:

Getter 1: What would you do to support Ukraine if you were Justin Trudeau – Prime Minister of Canada?

Getter 2: If I were Justin Trudeau, I would supply Ukraine with long-range missiles as soon as possible.

Getter1: If you supplied Ukraine with it, how useful would it be to your mind?

Getter 2: It we supplied, it would help to struggle against Russia more effectively and return some territories to the control of Ukraine.

Наведемо приклад рольової гри з іноземної мови (тема “Music”), яка може бути використана на узагальнюючому уроці “Musicians and Producers” та мати на меті перевірити рівень сформованості навичок монологічного та діалогічного мовлення за темою.

Заздалегідь до проведення зазначеної рольової гри проводиться урок “Music and Art” з метою тренування у вживанні нових лексичних одиниць у нестандартних ситуаціях та розвитку навичок спонтанного непідготовленого мовлення.

У підготовці до проведення рольової гри клас поділяється на продюсерів відомих музичних компаній та музикантів-аматорів, які пробують зацікавити своїм проектом нового стилю в музиці. Кожен із аматорів може подати свої заявки у три компанії. Продюсери наперед обдумують запитання, щоб поставити їх музикантам про їх створені проекти (*for instance, their age, scenic experience, musical education, ideas of project implementation, future intentions*).

Музиканти розмірковують над своїм проектом (вчитель може запропонувати нестандартний початок, наприклад: *Once it was a day; I was ... Ving and suddenly an idea about occurred; and a melody appeared in my head; it was like a kind of (shock, surprise і т. д.) for me*; назвою стилю та самого музичного твору; стиль музики, на основі якого він створений; які музичні інструменти є домінуючими в даному стилі музиці; чим ця музика нова і відрізняється від інших, вже створених раніше напрямів і стилів) і т.д.

Музикантам пропонується намалювати картину, яка ілюструє їх музику (опираючись на урок «*Music and Art*»). Продюсери, поспілкувавшись із кожним музикантом-аматором, дають свої рекомендації. Далі експерти разом дискутують щодо отриманої інформації про проекти, вибираючи найкращі з них. Музиканти, в свою чергу, обирають найкращого продюсера-експерта, спілкування з яким і чия рекомендація їм найбільше сподобалася.

Серед інтерактивних технологій ситуативного моделювання у процесі вивчення іноземної мови можуть використовуватися ігрові ситуації з метою вдосконалення навичок техніки читання англійською мовою або ігри-загадки. Наприклад «Вгадай, про яку країну йде мова». Вчитель зачитує описи здобувачам, вживаючи певну граматичну структуру чи лексичний матеріал. У наведеному прикладі гри-загадки метою є відпрацювання саме граматичної структури *But for....* 1. *But for the absence of active volcano, I would visit the outback (Australia)*. 2. *But for the lack of free time, I would visit Yonge street – the longest in the world (Canada)*. 3. *But for the aggression and terrorism of this country, I would visit it because of producing the most oxygen for the planet (Russia)*. 4. *But for being bordered by 14 countries, I would stay to live in this place. (China)*.

Метою застосування мовних ігор у процесі навчання іноземної мови є формування комунікативних навичок та вмій, тренування пам'яті, розширення ерудиції, занурення в іншомовне середовище спілкування, підвищення інтересу до мови, яка вивчається, та інше. Мовні ігри можуть бути фонетичні (вимова звуків у вигляді скоромовок, цитат чи висловлювань, віршів або певного звуку), орфографічні (наприклад, із довгого слова утворити якомога більше маленьких слів *personal: son, are, so, as, rose, person, etc*), граматичні (наприклад, один за одним здобувачі утворюють речення із *Past Simple*, щоб утворити розповідь *My last visit to the discoclub*). Усі зазначені види мовних ігор організуються у групах чи індивідуально, в письмовій чи усній формі, із застосуванням наочності чи без неї.

Пісні-вправи або пісні-ігри є граматично чи лексично направленими і сприяють активізації емоційного стану здобувачів. Музичний компонент, який лежить у їх основі, сприяє атмосфері невимушеного запам'ятовування і засвоєння навчального матеріалу. Ігрові фізкультхвилинки на уроках іноземної мови сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, попереджують стомлення та підвищують фізичну, розумову і емоційну активність на уроках. Наприклад:

Hands up! Hands down!
Hands on hips! Sit down!
Hands up! To the sides!
Bend left! Bend right!
One, two, three ...Hop!
One, two, threeStop!

Завданням учителя є організація навчального процесу, який сприяє пошуково-пізнавальної діяльності здобувачів. Тому важливим є використання дискутування, яке можна застосовувати у процесі вивчення іноземної мови, але за умови володіння здобувачами певним об'ємом лексичного та граматичного матеріалу. Достатній рівень лексичного запасу здобувачів дає можливість їх самореалізації, розкриття свого творчого потенціалу за допомогою іноземної мови.

У процесі вивчення іноземної мови можуть бути застосовані такі інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань, як метод прес (зайняття визначеної позиції, з чіткими аргументами щодо означеної проблеми, над якою ведеться обговорення); зміна позиції (прийняття думки іншого, розвиваючи навички наведення аргументів, активного вислуховування тощо); зайняття позиції «за» чи «проти» (для демонстрації різноманітності точок зору щодо обговорюваних проблем, усвідомлення та сприйняття протилежних точок зору щодо їх рішення).

Продемонструємо систему роботи вчителя іноземної мови із організації дискусії на тему «*Successful personalities in the world*». Насамперед, вчитель добирає лексичний матеріал за темою, з яким ознайомлюються здобувачі з метою використання даних словосполучень у

подальшій дискусії: *to be successful in one's field, to work hard, to do one's best, to be respected by everybody, to follow to smb's useful or wise advice, to be able to find compromises in any dilemmas, to dedicate much time on interesting and useless things, to keep inner peace despite of all, to develop yourself against will etc.*

Ефективним є представлення вчителем відібраного матеріалу в асоціативних групах, разом із мікротекстом, ситуаціями.

Потім варто застосувати фронтальну роботу для вдосконалення і відпрацювання представленої лексики здобувачами. На даному етапі роботи із дискусійними запитаннями на уроках іноземної мови можуть мати місце такі завдання як: 1. *Answer the following questions using the following words and word-combinations*; 2. *Paraphrase*; 3. *Translate*; 4. *Give the context...*; 5. *Explain the meaning ...*

Наступним етапом може бути відпрацювання, коли здобувачі працюють у парах, складаючи мікродіалоги із представленою лексикою, а також із використанням певних граматичних моделей тощо.

Перші спроби дискутування здобувачі роблять під час коментування прислів'їв, приказок, цитат знаменитостей тощо. Можуть бути застосовані і завдання, які спрямовані на вдосконалення умінь і навичок монологічного мовлення, що є необхідними для дискутування.

Наступним етапом у технології опрацювання дискусійних питань у процесі вивчення іноземної мови є визначення основних ідей та обговорення результатів (робота в парах чи групах). Завдання на формування дискусійних навичок: висловлення своєї думки (наприклад, *Answer the questions*), пояснення (*Think of the difference between ...*), спростування висловленої думки тощо.

Наведемо приклад такого завдання: *Look at the list of qualities a successful personality should possess and put them in order of importance. Discuss the results in pairs/groups.*

A SUCCESSFUL PERSONALITY: obtain plenty of awesome ideas; encourage other to actions or happy living; keep in touch with celebrities or the strongest of the world; do one's best to remain up-to-date in some field; possess much patience and self-esteem; openly admit one's mistakes; donate in charity etc.

На кінцевому етапі роботи з теми здобувачі можуть написати творчі роботи чи виконати інші завдання творчого характеру для закріплення вивченого матеріалу.

Серед технології опрацювання дискусійних питань у процесі вивчення іноземної мови можна виокремити словесну дуель. Зазначений різновид дискусії проаналізуємо на прикладі теми "Books", яку варто проводити наприкінці вивчення зазначеної теми. До проведення дискусії здобувачі ознайомлюються зі списком думок, висловлювань про книги, що містять як позитивний, так і негативний характер. Здобувачі поділяються на дві групи, завданням однієї є знайти у запропонованому списку ідеї із позитивним змістом щодо читання книг, другої – із негативним чи подвійним змістом, а також у створених групах відбувається обговорення (дискусія). Назва теми уроку (дискусії) «*Reading: pros and cons*». Епіграф уроку – висловлювання Френсіса Бекона: *Some books are to be swallowed, some – to be tasted, some few – to be chewed and digested*. План дискусії – обговорення треджень: «*good*» and «*bad*» books; *to read and to discover or to read or to browse over books; a home library or the Internet; books in future*.

Зазначимо, що результати дискусії будь-якого питання підводить здобувач, якого називають «*compromiser*» і який на основі того, що сказано, має або знайти компроміс серед груп, або зробити висновок, чий аргументи є переконливішими. Зазначену роль у дискусіях на уроках іноземної мови може зіграти також і вчитель.

Після цього групам пропонується провести змагання, у якому учасники мають аргументувати висловлювання співрозмовника своєю протилежною думкою – як результат відбувається «словесна дуель». У кінці уроку вчитель підводить результати дискусії із зазначеної теми, а також учасники діляться своїми враженнями, емоціями від застосування даної технології інтерактивного навчання.

Наведемо також приклад застосування на уроках іноземної мови такої інтерактивної технології опрацювання дискусійних питань як дискусія в міні-групах на прикладі теми “*Ecology: problems and their solutions*”. Клас ділиться на чотири міні-групи, у кожній із яких обирається лідер. Робота відбувається у чотири етапи.

На першому етапі кожна група отримує завдання, яке має обговорити близько 5-6 хвилин і представити результати проведеного обговорення: 1) *Ecology and civilization: is harmony between them possible? Are there any points of contact?* 2) *If you were a member of the government, what measures would you take to improve the current situation in the country?* 3) *Ecology of the future: your assumptions and reflections.*

На другому етапі лідери кожної міні-групи зі своїми завданнями працюють в інших міні-групах, обговорюючи запропоновану тему. Тобто кожна міні-група має подискутувати над всіма чотирма проблемами і запропонувати своє резюме, на озвучення якого в класі відводиться близько 5-6 хвилин.

На третьому етапі лідери груп повертаються до своїх груп і розповідають про результати обговорення своєї проблеми з іншими групами (близько 3-4 хвилин).

На останньому етапі здобувачі працюють над підсумковим резюме та підводяться підсумки роботи на уроці.

Висновки. До інтерактивних технологій ситуативного моделювання належать: рольова гра, мовні ігри, драматизація, пісні-вправи або пісні-ігри, використання яких у процесі вивчення іноземної мови удосконалює увагу, креативність, процеси запам'ятовування здобувачів, підвищує інтерес до вивчення мови, створює захоплюючу атмосферу навчального процесу, активізує мовленнєву діяльність тощо. Нами було наведено приклади застосування рольових ігор, ігор-загадок, лексичних, фонетичних, орфографічних та граматичних ігор, ігрових ситуацій для розвитку вмінь та навичок спілкування іноземною мовою. Але використання даного виду інтерактивних технологій ситуативного навчання у процесі вивчення іноземних мов рідко застосовується через вікові особливості та складність для вчителя підібрати відповідний до віку та розумових здібностей матеріал. У процесі вивчення іноземної мови можуть бути застосовані такі інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань, як метод прес (зайняття визначеної позиції, з чіткими аргументами щодо означеної проблеми, над якою ведеться обговорення); зміна позиції (прийняття думки іншого, розвиваючи навички наведення аргументів, активного вислуховування тощо); зайняття позиції «за» чи «проти» (для демонстрації різноманітності точок зору щодо обговорюваних проблем, усвідомлення та сприйняття протилежних точок зору щодо їх рішення). Застосування технологій дискутування у процесі вивчення іноземної мови сприяє пошуково-пізнавальній діяльності здобувачів, розвитку їх самореалізації, розкриттю власного творчого потенціалу тощо. Проведення дискусії чи опрацювання дискусійних питань у процесі вивчення іноземної мови може варіюватися від простого обговорення проблеми до прес-конференції із визначених проблем, від рольових і групових ігор до захисту проєктів.

Перспективами подальших досліджень є виявлення, аналіз застосування інших сучасних інтерактивних технологій у процесі вивчення іноземної мови, а також розробка методичних рекомендацій щодо роботи з їх використання у навчально-виховному процесі.

Список літератури

Навчання в дії: як організувати підготовку вчителів до застосування інтеракт. технологій навчання : метод. посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. Київ : А.П.Н., 2018. 72 с.

Остапчук О. Шляхи підвищення інноваційного потенціалу методичної роботи. *Шлях освіти*. 2012. № 2. С. 9–15.

Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ : А.Н.П., 2018. 136 с.

Психолого-педагогічні засади проєктування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / В. І. Луговий, М. М. Левшин, О. Ф. Бондаренко та ін.; Нац. акад. пед. наук України, ін-т вищ. освіти. Київ : Педагогічна думка, 2019. 260 с.

Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. *Рідна школа*. 2021. № 8. С. 28–36.

- Ponny W. A. Course in Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 375 p.
Sheils J. Communication in the modern language classroom. Strasbourg : Council of Europe Press, 2019. 250 p.
Shemuda M. Strategies for teaching gifted students English grammar. Новітня освіта: наук.журнал. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. Вип. 9. С. 107–114. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.109786>.

References

- Navchannia v dii: yak orhanizuvaty pidhotovku vchyteliv do zastosuvannia interakt. tekhnolohii navchannia : metod. posib. [Learning in action: how to organize the training of teachers to use interact. learning technologies: method. manua] / A. Panchenkov, O. Pometun, T. Remekh. Kyiv : A.P.N., 2018. 72 s. [in Ukrainian].
Ostapchuk O. Shliakhy pidvyshchennia innovatsiinoho potentsialu metodychnoi roboty [Ways to increase the innovative potential of methodical work]. Shliakh osvity. 2012. № 2. S. 9–15. [in Ukrainian].
Pometun O., Pyrozhenko L. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid [Interactive learning technologies: theory, practice, experience]. Kyiv : A.N.P., 2018. 136 s. [in Ukrainian].
Psykhologo-pedahohichni zasady proektuvannia innovatsiinykh tekhnolohii vykladannia u vyshchii shkoli : monohrafiia [Psychological and pedagogical principles of designing innovative teaching technologies in higher education] / V. I. Luhovyi, M. M. Levshyn, O. F. Bondarenko ta in.; Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, in-t vyshch. osvity. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2011. 260 s. [in Ukrainian].
Redko V. Interaktyvni tekhnolohii navchannia inozemnoi movy [Interactive foreign language learning technologies]. Ridna shkola. 2021. № 8. S. 28–36. [in Ukrainian].
Ponny W. A. Course in Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 375 p. [in English].
Sheils J. Communication in the modern language classroom. Strasbourg : Council of Europe Press, 2019. 250 p. [in English].
Shemuda, M. Strategies for teaching gifted students English grammar. Novitnia osvita: nauk.zhurnal. Kyiv : KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vyd-vo «Politekhnik», 2018. Vyp. 9. S. 107–114. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.109786> [in English].

УДК 811.112.2'342'37

**PHONOSEMANTIC FEATURES OF FEMINIST TEXTS
MODERN GERMAN PROSE
ФОНОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕМІНІСТИЧНИХ ТЕКСТІВ
СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ПРОЗИ**

Ольга НАЙДЕШ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

o.najdesh@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2293-6921>

Валерія РИХЛО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

rykhlo.valeriia@chnu.edu.ua

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.92-99>

The article investigates the phonosemantic features of D. Krien's feminist novel "Die Liebe im Ernstfall" in order to establish the symbolic meanings of the initial consonant phonemes encountered in this text. We analysed the theoretical and methodological basis of contemporary German prose and

highlighted the typical labelled features of the feminist literature genre (female authors, female protagonists, subtle authorial humour, hard women's fates, struggle for equal rights, fluidity, etc.) and compared them with the text under study. Based on the opinions of expert critics, the plot, idea, purpose of the novel, and our own reading experience, we argue that D. Krien's novel Die Liebe im Ernstfall meets all the features of a

women's novel and contains five separate chapters dedicated to each individual heroine and her difficult life path. D. Krien presents the readers with a veiled problem of women's relationships in society and their relations with men, and also points out the inequality of rights in the modern world. Therefore, the paper investigates the functioning of phonemes in the feminist text *Die Liebe im Ernstfall* by means of a continuous sample and uses the descriptive method and component-statistical methods, namely the chi-square method and the coefficient of mutual conjugation, to establish the symbolic meanings of the initial phoneme combinations. We processed 5056 units of phonemic vocabulary and published the results of the most frequently used words. We have practically established that the most frequently used vocabulary in the novel belongs to the phoneme systems [t-,]p-,kl-, kr-, gr-, pr-, tr-,]r-, and we have also highlighted adjectives of negative perception, colour adjectives, abstract nouns and nouns of negative meaning. In the course of the study of the novel, we found that the modern feminist text by D. Krien "*Die Liebe im Ernstfall*" is characterised by the minor tone of the phonemic vocabulary used, which contains the leading phoneme [j] and [r] in the second or third position and a "negative" emotional impact on the reader, the reliability of the results obtained was confirmed by the statistically significant chi-square criterion and the coefficient of mutual conjugation.

Key words: phonosemantics, feminist literature, women's novel, phonestem, phonestem vocabulary, "minor" tone of the text.

У статті досліджені фоносемантичні особливості феміністичного роману Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*" задля встановлення символічних значень початкових приголосних фонем, що зустрічалися в цьому тексті. Проаналізовано теоретико-методологічне підґрунтя сучасної німецької прози та висвітлені типові марковані ознаки жанру феміністичної літератури (автори жінки, головні героїні жінки, тонкий авторський гумор, тяжкі жіночі долі, боротьба за рівність прав, флюїдність та ін.), здійснено їх порівняння із опрацьованим текстом. Орієнтуючись на думку експертів-критиків, сюжет, ідею, мету роману та власний читацький досвід, стверджуємо, що роман Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*" відповідає всім ознакам жіночого роману та містить п'ять окремих розділів, які присвячені кожній окремій героїні та її нелегкому життєвому шляху. Д. Крієн представляє читачам завуальовану проблему взаємовідносин жінок у суспільстві та їх стосунків із чоловіками, вказує на нерівність прав у сучасному світі.

Функціонування фонестем у феміністичному тексті "*Die Liebe im Ernstfall*" досліджено шляхом суцільної вибірки із використанням описового та компонентно-статистичних методів, а саме хі-квадрату та коефіцієнту взаємної спряженості. Опрацьовано 5056 одиниць фонестемної лексики, встановлено, що до лексики частого вжитку у романі належать фонестеми [t-,]p-, kl-, kr-, gr-, pr-, tr-,]r-. Виявлені прикметники негативного сприйняття, прикметники кольоропозначення, абстрактні іменники та іменники негативного значення. У ході опрацювання роману встановлено, що сучасний феміністичний текст Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*" характеризується мінорною тональністю використаної у тексті фонестемної лексики, що містить ведучу фонему [j] та [r] у другій чи третій позиції та сприяє формуванню негативно-емоційного впливу на читача. Достовірність отриманих результатів підтверджується статистично значущим критерієм хі-квадрату та коефіцієнтом взаємної спряженості.

Ключові слова: фоносемантика, феміністична література, жіночий роман, фонестема, фонестемна лексика, «мінорна» тональність тексту.

Вступ. Інтерес до фоносемантики як самостійної міжгалузевої лінгвістичної дисципліни припадає на 80-ті роки ХХ століття, не зважаючи на це актуальність дослідження фоносемантичних явищ набуває не меншого резонансу і сьогодні. Вивчення прозових текстів у сучасній лінгвістиці засноване на значному розмаїтті запропонованих підходів та методів, одним з яких є ефективний аналіз звукозображальності мови в рамках фоносемантичного наукового напрямку. Для виявлення основного задуму твору необхідний комплексний розбір його репрезентативних елементів, що відображають емоційно-стилістичні параметри, у зв'язку з чим постає важливе питання про звукове значення мови та функціонування цих значень в рамках літературного тексту. Оцінка літературного твору з погляду фоносемантичного підходу сприяє розкриттю смислоутворюючих факторів, а також емоційних показників тексту.

Традиційні вивчення звукової частини тексту сягають коренями глибокої гумбольдтіанської філософії мови, яку продовжив Ф. де Соссюр. Актуальні питання фоносемантики цікавили низку вітчизняних (С.В. Вороніна, В.В. Левицького, О.П. Журавльова, М.В. Панова, С.С. Шляхову, П.А. Гапоненка, О.Б. Михальова, А.М. Жерновой, Л.П. Прокоф'єву, Н.Л. Львову, О.В. Найдеш та ін.) та зарубіжних (Л. Блумфілда,

Ф. Хаусхолдера, В. фон Гумбольда, Г. Пауля, Дж. Фьорса, Е. Фенца, Х. Марчанда, Г. Мюллера, В. Мюса, З. Ертеля, Б. де Кортуне та ін.) вчених, які досліджували діаду «звук – зміст».

Актуальність проведеного дослідження обумовлена поглибленим інтересом до розгляду та вивчення 29 початкових фонестем на основі сучасного прозового тексту як невід'ємної частини німецькомовної культури. Крім того, звуко-символічні вивчення лексичної складової тексту актуальні і з лінгводидактичної точки зору, оскільки вони пов'язані з практикою навчання іноземної мови. Таким чином, дане дослідження торкається відразу декількох сфер: фоносемантичної системи мови, вивчення початкових фонемних сполучень у німецькій мові та аналізу прозового тексту.

Вивчення звукообразжальних особливостей прозового тексту сприяє розкриттю не тільки специфіки деяких феноменів лінгвістичного характеру, а й художнього стилю того чи іншого автора прозового твору.

Мета роботи полягає в описі специфіки функціонування початкових фонестем у феміністичному тексті сучасної німецької прози. Відповідно до мети дослідження передбачається вирішити наступні конкретні завдання: проаналізувати теоретико-методологічне підґрунтя сучасної німецької прози, висвітлити проблему співвідношення звука і значення у прозовому тексті, проаналізувати функціонування початкових приголосних фонестем у прозових жіночих творах німецькомовної літератури та встановити певні закономірності вживання фонестемної лексики, виявити особливості емоційного впливу даних мовних одиниць на читача (слухача).

Методи дослідження. У ході роботи ми послуговувалися описовим методом, що використовується для систематизації фонемних сполучень і повного опису фонестем, методом компонентного аналізу, що дає змогу виявити зв'язки між символікою початкових сполучень приголосних і сигніфікативним значенням слова та методикою вивчення звуко-символічних властивостей тексту за З. Ертелем. Умовно існують «два основні підходи» до аналізу фоносемантичних особливостей тексту: методика О.П. Журавльова (*Журавльов, 1974*) та методика З. Ертеля (*Ertel, 1969*), якими ми послуговувалися у роботі (*Найдеу, 2017, с. 171*). Нами були використані психолінгвістичний метод при дослідженні мовних асоціацій та символічного значення початкових сполучень та статистичні методи (хі-квадрат та коефіцієнт взаємної спряженості) (*Левицький, 2007, с. 353*).

Результати та обговорення. Зарубіжна література сьогодення представлена творами письменників та письменниць, що є нашими сучасниками, і тому літературний потік не виокремив справді талановиті твори. А з іншого боку, нове тисячоліття демонструє широку палітру естетичних пошуків у літературі з сучасним розумінням світу, світогляду поколінь, яке потребує критичного осмислення, переоцінки естетичних, філософських, політичних, соціальних цінностей та пошуків нових шляхів.

На початку ХХІ століття заявили про себе нові різновиди жанру роману. Серед них і бізнес-роман, роман-бестселер або роман-трансформер, універсальний роман та роман багаторазового використання. Продовжується розвиток філологічного роману, створюються цікаві зразки університетського роману. У літературі США виділяють розгалуження роману на три різновиди: загальний (чоловічий), жіночий і для гомосексуалістів (*Бовсунівська, 2015, с. 368*).

Німецька література також не стоїть на місці, оскільки автори продукують тексти, що засвідчують потужний міжкультурний потенціал та реалії повсякденного життя сучасних німців у всій різноманітності життєвих ситуацій, відтворюючи соціальні відносини, стосунки між людьми, демонструючи їхній спосіб мислення. Найбільш сприятливими для розвитку міжкультурного порозуміння є так звані "*Sachbücher*" / «Фахові твори», "*Migrantenliteratur*" / «Література мігрантів» та "*Frauenliteratur*" / «Жіноча література» (*Kuegler, 2006, S. 14*).

«Жіноча література» ("*Frauenliteratur*") в німецькому літературознавстві не є тотожним поняттям до «любовних/жіночих романів» у вітчизняному літературознавстві, не є забарвлена негативними конотаціями. Ці романи часто видаються у серії "*Frau in der Gesellschaft*" / «Жінка у суспільстві», де у центрі уваги знаходиться доля пересічної німецької жінки: з її мріями,

сподіваннями, стражданнями, яка помиляється, але перебуває у пошуку своєї долі. Героїням мало бути просто матір'ю, господинею чи коханою дружиною; вони прагнуть бути корисними, робити щось потрібне, соціально вагоме. Тож, насправді, ці романи є відтворенням життєвих ситуацій сучасних жінок у період їх переходу від відомого гендерного маркування "*Kinder, Küche, Kirche*" («Діти, кухня, церква») до осучаснених понять "*Karriere, Klamotten, Kosmetik*" або "*Klamotten, Kohle, Karriere*" («Кар'єра, одяг, косметика») (Kuegler, 2006, S. 15).

Феміністична література представляє та підтримує феміністичні цілі, визначення, встановлює та захищає рівні права людини для жінок (Бовсунівська, 2015, с. 368), демонструє емоційний стан жінки, яка «відчуває несправедливість та неважливість власної думки» (Riesel, 2006, S. 316).

Інтерес, що проявляється до жанру жіночого письма, обумовлений його популярністю в контексті масової літератури, цільовою аудиторією якої є жінки. Серед нагромадження робіт сучасної літератури, зокрема німецькомовної, твори написані у жанрі «жіночого роману», досить таки численні. До таких романів належать твори Г. Лінд, Д. Крієн, К. Гір, С. Фрільх, І. фон Кюрті, Д. Гельдт, К. Кюлер та ін. Легка повсякденна історія, тонкий жіночий гумор та обов'язковий хепі-енд відволікають читачок від актуальних проблем їхнього життя й налаштовують на позитивні емоції. Розкриття таємниць жіночої душі в «феміністичних» романах приваблює зокрема і чоловіків, що хочуть краще пізнати жінку та зрозуміти її прагнення і сподівання.

Література стає полем жіночої самореалізації, що проходить повноцінний розвиток, звільняючись від мовчання і приниження. Дуже важливо, що з плином часу з'являється й суто жіноча аудиторія, до якої апелюють жінки-авторки. Це робить жіноче письмо більш зрілим та відповідальним. Народжується певна структура, суть котрої виявляється як взаємини між жінкою-авторкою, її текстом та іншою жінкою, авторкою або читачкою.

Жіночому письму з соціально маркованими ознаками жіночого мовлення часто характерні флюїдність, багатозначність, невпевненість, розпорошеність. Однак, жіночі тексти, попри значні індивідуальні відмінності, виявляють чимало спільного: вони автобіографічні, наділені чуттєвістю, схильністю до опису конкретних подій та вражень, зосереджені на деталях, емоційних нюансах тощо. Саме ці характеристики тексту є цікавими для здійснення фоносемантичного аналізу «мінорно/мажорної» тональності досліджуваного матеріалу.

Наше дослідження стосується жіночого письма, як напряму літературознавства, заснованому на думці, що історично жіночий досвід формується жінкою – письменницею, тобто тексти, написані жінками, які варто досліджувати окремо. Підтримуємо думку, що «мінорність чи мажорність творів обумовлюється задумом автора, сюжетною канвою твору, його тематикою, ідеєю та впливом на читача; змалюванням у творі «сумного, трагічного» чи «веселого, радісного» (Найдеш, 2015, с. 251).

На визначення нами роману Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*" (Krien, 2019, S. 288) як феміністичного вплинули сюжет, ідея та мотиви роману, крім того рецензії експертів-критиків та читачів, які свідчать про те, що роман написаний жінкою про жінок. Захоплюючи історія роману "*Die Liebe im Ernstfall*" описує п'ять жіночих історій в п'ятьох окремих розділах, де головні героїні Паула, Джудіт, Бріда, Маліка і Жорінда пов'язані одна з одною різними аспектами, наприклад, Паула і Джудіт подруги з коледжу; Маліка – старша сестра Жорінди; Джудіт допомагає Бліді у вирішенні її особистих проблем; Бріда краде коханого Маліки. Авторка зводить до мінімуму плутанину, присвячуючи всім головним героїням окрему главу. Кожна з жінок є особистістю та представляє абсолютно різну версію жінки. З одного боку є продавчиня книг, лікарка, письменниця, вчителька, актриса; з іншого – матір, дочка, сестра, кохана, дружина. Вони знають одна одну, однак різні за характером, але пошук щастя їх об'єднує. Жінки забувають: щастя швидкоплинне та згодом воно стане їхнім болем та прагненням протистояти.

Данієла Крієн не вказує на «червоні прапорці» в поведінці чоловіків, але вони викладені перед читачем: роман пронизаний болем та зацикленістю жінки на здебільшого жалюгідних стосунках, при цьому «боляче спостерігати, як деякі з них прагнуть повернути свою другу

половинку, хоча є багато доказів того, що це вже практично неможливо» – так говорять читачки на просторах Інтернету про роман Д. Крієн (*Критична література*).

Наше дослідження роману проводилось шляхом суцільної вибірки фонестемної лексики (*Найдеу, 2019, с. 141–145*) з 29 початковими фонестемами. Ми підраховали кількість досліджуваних сторінок, загальну кількість слововживань в романі та кількість фонестемної лексики у творі. Одержані дані подаються в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна кількість слововживань в досліджуваному творі

Автор досліджуваного твору	Кількість досліджуваних сторінок	Загальна кількість слововживань	Загальна кількість фонестемної лексики
Д. Крієн	288	49536	5056

За проведеними підрахунками маємо такі результати: ми дослідили роман Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*" з загальною кількістю слововживань 49350 од., для точного прорахунку яких виконувалися такі дії: кількість сторінок ми помножили на кількість слововживань на 1 сторінку (172 од.) та отримали загальну кількість слововживань (49536), тож із загальної кількості слововживань нами виявлено та досліджено 5056 одиниць фонестемної лексики.

Користуючись в ході дослідження описовим методом та методом хі-квадрат (*Левицький, 2005, с. 353*), ми встановили загальну кількість слів, вжитих з даними фонестемами у романі Д. Крієн та виписали всі слова, що були найбільш вживані (в нашому розумінні це ті слова, які були вжиті більше 5 разів). Одержані дані щодо вживання фонестемної лексики частого вжитку подаємо в наступній таблиці.

Таблиця 2

Частота вживання фонестемної лексики

Фонестема	Кількість слів	Найуживаніша лексика в романі Д. Крієн " <i>Die Liebe im Ernstfall</i> "
t-	31	<i>stehen, Stunde, stellen, Stimme, still, steigen, Stadt, statt, stark, stecken, stimmen, Stelle, starren, Stil, stummen, stabil, stattfinden, Stute, Stufe, Studium, Student, stillen</i>
p-	4	<i>spät, spielen, spüren, Spur, Spiel, Spiegel, sportlich, Sport, Spaziergang</i>
l-	6	<i>klein, klingeln, Kleid, klingen, Klinik, klar, klappen, Klingel, klug, kleben, klicken, klassisch, Klavier</i>
r-	6	<i>Kraft, krank, Krankheit, Krohn, Kreis</i>
r-	9	<i>groß, greifen, Gregor, Grund, Gruppe, Grüße, grün, Grenze, Griff, Gras, Großeltern, Grad</i>
r-	9	<i>Praxis, prophezeit, Preis, prüfen, Profil, prallen, pro</i>
r-	8	<i>tragen, treffen, treten, trinken, Treppe, Treffen, Träne, trennen, Trennung, Treppenhaus, trotz, treiben, Traum, Tresen, trocken, Transport</i>
r-	6	<i>Frau, fragen, Freund, Frage, Freundin, fremd, Freude, frisch, freuen, freundlich, Freundschaft, Frühstück, frei, frühstücken, friedlich, fragend, Freiheit</i>
v-	8	<i>Schwester, schwer, schwarz, schwach, Schweigen, schwanger, schweigen, Schwangerschaft, schwimmen, schweigend, schwanken</i>
l-	7	<i>schlafen, schließlich, schlagen, schließen, schlecht, Schlaf, Schlafzimmer, Schloss, schlicht, Schlüssel, schlimm</i>
r-	4	<i>Brida, bringen, brauchen, Brust, breiten, Brinkmann, Brauchmann, brennen</i>

r-	3	<i>drei, drehen, draußen, dritt, drücken, drängen, Dr., drinnen, dreimal</i>
l-	1	<i>Fleisch, fliegen, Flur, flüstern</i>
l-	0	<i>Blick, bleiben, bleichen, Blatt, Blumen, Blut, blau</i>
l-	8	<i>Glas, glauben, glücklich, Glück, glänzen, Glocke</i>
tr-	6	<i>Straße, streichen, streifen, strömen, strecken, strahlen</i>
l-	7	<i>Platz, plötzlich, Plan, plaudern</i>
m-	7	<i>Schmerz</i>
n-	4	<i>schnell, schneiden, Schnee</i>
sv-	2	<i>zwei, Zweifel, zwölf, zwingen, zweimal, zwar</i>
r-	2	<i>schreiben, Schritt, Schreibtisch, Schrank, schreien, Schreiben, Schriftstellerin</i>
n-	1	<i>knapp, kneipen</i>
pr-	8	<i>sprechen, springen, Sprache</i>

Розглянувши таблицю частоти вживання фонестемної лексики в романі Д Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*", можемо говорити про такі результати: найбільш популярною виявилася фонестема [t- (107 одиниць), що вживалась у таких словах як *stehen* (використане у романі 192 рази), *Stunde* (56), *stellen* (53), *Stimme* (36), *still* (24), *steigen* (24), *Stadt* (23) та ін. Другу сходинку посідає початкове консонантне сполучення [p-, що міститься у 74 словах, що майже вдвічі менше, ніж фонестема [t-, яка, згідно з даними, значно домінує в романі. До найчастіше вживаних слів з звуколітерою [p- у першій позиції належать: *spät* (76), *spielen* (38), *spüren* (24), *Spur* (10). Однакову кількість слів демонструють фонестеми kl- (66 одиниць): *klein* (66), *klingseln* (16), *Kleid* (16), *klingen* (15), *Klinik* (13) та kr- (66 слів): *Kraft* (21), *krank* (13), *Krankheit* (12) та інші.

Цікавим також, на нашу думку, є список слів, що були вжиті Д. Крієн найчастіше (беремо до уваги слова, що зустрічались більше 30 разів): *Brida* (205), *zwei* (106), *Frau* (98), *Blick* (80), *fragen* (77), *spät* (76), *groß* (70), *bleiben* (70), *sprechen* (51), *Schwester* (43), *drei* (42), *bringen* (41), *schließlich* (41), *tragen* (39), *spielen* (38), *schreiben* (37), *drehen* (37), *treffen* (35), *Schmerz* (32), *Freund* (30). Серед них виділяємо фонестемну лексику, яка має «позитивне» або «негативне» емоційно-конотативне сприйняття за шкалою «оцінки» (за семантичним диференціалом Ч. Осгуда), тобто не є нейтральною: *stark*, *spät*, *Klinik*, *Kraft*, *Krankheit*, *krank*, *Grenze*, *Praxis*, *Träne*, *Trennung*, *trennen*, *Traum*, *Freund*, *fremd*, *freuen*, *friedlich*, *schwer*, *schwarz*, *Schweigen*, *schlagen*, *schlecht*, *schlimm*, *brennen*, *Blut*, *Blumen*, *glücklich*, *Glück*, *glänzen*, *Schmerz*, *Zweifel*, *schreien* та інші.

До лексичних одиниць частого вжитку належать прикметники кольоропозначення: *schwarz*, *klar*, *blau*, *grün*; прикметники негативного сприйняття: *schwarz*, *schwer*, *schwach*, *schlecht*, *schlimm*, *fremd*, абстрактні іменники: *Traum*, *Glück*, *Freiheit* та іменники з негативною конотацією: *Schmerz*, *Problem*, *Klinik*, *Krankheit*, *Träne*, *Trennung* та інші.

Отже, провівши аналіз фонестемного складу сучасного феміністичного роману Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*", робимо висновок щодо його мінорного мотиву та негативної конотації часто вжитих фонестемних слів, що містять ведучу фонему [l] та [r] у другій чи третій позиціях з негативним символічним значенням, а саме: *Klinik*, *Krankheit*, *krank*, *Griff*, *greifen*, *stecken*,

stommen, Stute, Schmerz, schwarz, schwer, schwach, schlecht, schlimm, fremd, Problem, prallen, trennen, Krankheit, Träne, Trennung та ін., що підтверджується статистично-значущим критерієм χ^2 , де слова із фонемою [ʃ] суттєво переважають фонестемну лексику з фонемою [l] ($\chi^2=19,20$; $K=0,445$). Крім того [r] домінує над [l], чому ми маємо статистичне підтвердження, оскільки $\chi^2=24,89$; $K=0,05$. Дані результати зумовлюють, на наш погляд, «настрій» сприйняття тексту та вплив на читача.

Висновки. Дослідивши специфіку функціонування початкових фонестем у феміністичному тексті Д. Крієн "*Die Liebe im Ernstfall*", констатуємо, що фонестемна лексика роману характеризується мінорним конотативним забарвленням, оскільки негативно забарвлені фонемні [ʃ] та [r] у фонестемній лексиці домінують над позитивно забарвленою [l], що підтверджується хі-квадратом та коефіцієнтом спряженості χ^2 ($\chi^2 = 6498,136$; $K=0,5845$). Проаналізувавши лексико-семантичний зв'язок слів, частота вживання яких більша 20, нами встановлено, що лексеми з фонестемами, які містять фонемні [r], [ʃ], мають негативний семантичний потенціал, а фонестеми з фонемою [l] мають позитивне або нейтральне значення.

Домінування „[r], [ʃ] – у мінорі, [l] – у мажорі” підтверджується не обов'язково для кожного бінома зокрема, а встановлюється на загальному рівні з урахуванням усього фонестемного складу досліджуваної лексики з різномотивних текстів.

Перспективним вважаємо подальше дослідження фоносемантичних особливостей сучасних жіночих романів, а також феміністичного тексту одного автора з урахуванням його авторського стилю.

Список літератури

- Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків.: Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
- Воронин С. В. Основы фоносемантики : монография. Ленинград : Изд-во Ленанд, 2006. 246 с.
- Журавлев А.П. Фонетическое значение. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1974, 160 с.
- Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике: учебное издание. Черновцы: Нова книга, 2005. 353 с.
- Найдеш О. В. Німецька фонестемна лексика та символічні значення її початкових фонестем (фонемних сполучень приголосних). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки».* Мовознавство. 2019. Вип.12. С.141–145. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189279>
- Найдеш О. В. Символізм та звуко-символізм у поетичних текстах Пауля Целана. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Серія: «Германська філологія».* 2015. Вип. 740–741. С. 250–254.
- Найдеш О. В. Фоносемантичний аналіз прозових текстів. *Одеський лінгвістичний вісник: наук.-практ. журнал. Серія «Германські мови».* 2017. Вип. 9. Том 1. С. 171–175.
- Рудківський О.П. Особливості реалізації деяких диференційних ознак німецьких приголосних у мовленні. *Вісник КНЛУ : зб. наук. праць. Серія «Філологія».* Київ, Т. 8, № 1, 2005. С. 33–37.
- Ertel S. Psychophonetik: Untersuchungen über Lautsymbolik und Motivation. Göttingen: Verlag für Psychologie C. J. Hogrefe, 1969. 230 S.
- Kuegler S. Dschungelkind. Knauer TB Verlag, 2006. 352 S.
- Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. M.: Hochschule, 2006. 316 S.
- Джерела ілюстративного матеріалу**
- Daniela Krien : *Die Liebe im Ernstfall*. Roman. Diogenes, Zürich 2019. 288 S.
- Критична література до роману "*Die Liebe im Ernstfall*" :
DOI:<https://www.amazon.de/Die-Liebe-Ernstfall-Daniela-Krien-ebook/product-reviews/B07KFZY2G1>
DOI:<https://www.perlentaucher.de/buch/daniela-krien/die-liebe-im-ernstfall.html>

References

- Bovsunivska T. V. (2015) Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu. Kharkiv.: Vyd-vo «Disa plus», 2015. 368 s.
- Voronyn S. V. (2006) Osnovi fonosemantyky : monohrafiya. Lenynhrad : Yzd-vo Lenand, 246 s.
- Zhuravlev A.P. Fonetycheskoe znachenye. L. : Yzd-vo Lenynhradskoho un-ta, 1974, 160 s.
- Levytskyi V. V. (2005) Kvantytatyvnyye metody v lynchvystyke: uchebnoe yzdanye. Chernovtsy: Nova knyha, 353 s.

Naidesh O. V. (2019) Nimetska fonestemna leksyka ta symvolichni znachennia yii pochatkovykh fonestem (fonemnykh spoluchen pryholosnykh). Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohichni nauky». Movoznavstvo. Vyp.12. S.141–145. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189279>

Naidesh O. V. (2015) Symvolizm ta zvukosymvolizm u poetychnykh tekstakh Paulia Tselana. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zb. nauk. Prats. Seriiia: «Hermanska filolohiia». Vyp. 740–741. S. 250–254.

Naidesh O. V. (2017) Fonosemantychnyi analiz prozovykh tekstiv. Odeskyi linhvistychnyi visnyk: nauk.-prakt. zhurnal. Seriiia «Hermanski movy». Vyp. 9. Tom 1. S. 171–175.

Rudkivskyy O. P. (2005) Osoblyvosti realizatsii deiakykh dyferentsiinykh oznak nimetskykh pryholosnykh u movlenni. Visnyk KNLU : zb. nauk. prats. Seriiia «Filolohiia». Kyiv, T. 8, № 1, S. 33–37.

Ertel S. (1969) Psychophonetik: Untersuchungen über Lautsymbolik und Motivation. Göttingen: Verlag für Psychologie C. J. Hogrefe, 230 S.

Kuegler S. (2006) Dschungelkind. Knauer TB Verlag, 352 S.

Riesel E., (2006) Schendels E. Deutsche Stilistik. M.: Hochschule, 316 S.

Dzherela iliustratyvnoho materialu

Daniela Krien (2019) Die Liebe im Ernstfall. Roman. Diogenes, Zürich. 288 S.

Krytychna literatura do romanu "Die Liebe im Ernstfall":

DOI:<https://www.amazon.de/Die-Liebe-Ernstfall-Daniela-Krien-ebook/product-reviews/B07KFZY2G1>

DOI:<https://www.perlentaucher.de/buch/daniela-krien/die-liebe-im-ernstfall.html>

УДК 811.112.2'42:34

PECULIARITIES OF TRANSLATING GERMAN EMPLOYMENT CONTRACTS INTO UKRAINIAN ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Людмила ТОМНЮК, Лілія ГАВРОНСЬКА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

l.tomniuk@chnu.edu.ua, havrionska.liliia@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7971-780X>

<https://orcid.org/0009-0007-1014-4680>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.99-109>

The article considers the theoretical concepts of an employment contract and specialized legal translation; analyzes and comments on the structural, grammatical, and lexical construction of employment contracts concluded in German and their translation into Ukrainian. The author also researched the main and optional articles that make up the labor contracts of the legal systems of both countries. Each implication lists the main formulations and constructions and provides an equivalent Ukrainian-language expression in terms of translation. The focus of the analysis was on legal terminology typical of employment contracts and grammatical verb constructions inherent in this type of text. The analysis of the factual material shows that labor contracts are dominated by long complex sentences, a significant proportion (27%) of which are accompanied by participial phrases. The most frequently used forms in the analyzed contracts are passive and infinitive, compound words and noun forms of verbs. At the end of the article, we present a visual representation of the frequency of use of grammatical structures and lexical elements of analyzed material. The study found that the most used methods in the translation of labor contracts are the descriptive method, the method of approximate translation, and adaptation. Grammatical constructions are mostly subject to direct or approximate translation, while when translating lexical items, we should consider the term's compliance with the legal realities of the country into which this contract is translated.

The analyzed practical material has specific features of the type of text "labor contract", which is dominated by binding sentences, declaratives, and passive constructions. When translating labor contracts from German into Ukrainian, the following features should be taken into account: dates, names and figures should be carefully and accurately reproduced in the translation; all elements and details of the contract should be translated; it is important to adhere to the unified terminology; grammatical errors in documents of this type are

unacceptable. Translation of documents is one of the most difficult types of translation, as in legal translation, the translator does not translate the lexical units of the source language into the target language, but works exclusively with legal concepts of two legal systems.

Key words: legal translation, written translation, labor law, labor contract, translation analysis.

У статті розглянуто теоретичні поняття: трудовий договір, фаховий юридичний переклад; проаналізовано та прокоментовано структурну, граматичну та лексичну побудову трудових договорів, укладених німецькою мовою, та їх переклад українською мовою. Досліджено основні та факультативні статті, з яких складаються трудові договори правових систем обох країн. У кожній статті німецькомовних договорів перераховано основні формулювання та конструкції і подано їх переклад українською мовою. Фокусом аналізу слугували юридична термінологія, характерна для текстів трудових договорів, та граматичні дієслівні конструкції, притаманні текстам такого типу. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що у трудових договорах переважають довгі складні речення, значна частка яких (27%) супроводжується дієприкметниковими зворотами. Найчастіше в досліджуваних договорах зустрічаються пасивні та інфінітивні форми, складені слова та іменникові форми дієслів. У кінці статті подано наочний матеріал з частотою вживання граматичних та лексичних одиниць досліджуваного матеріалу. Під час проведення дослідження з'ясовано, що при перекладі трудових договорів найчастіше застосовуються описовий метод, метод наближеного перекладу та адаптація. Граматичні конструкції, переважно, піддаються прямому або наближеному перекладу, в той час як при перекладі лексичних одиниць варто зважати на відповідність терміну правовим реаліям країни, на мову якої перекладається договір.

Досліджуваний фактичний матеріал має специфічні характерні риси тексту типу «трудоий договір», в якому домінують речення зобов'язального характеру, декларативи, пасивні конструкції. При перекладі трудових договорів з німецької мови на українську слід враховувати такі особливості: уважно і точно відтворювати в перекладі дати, назви і цифри, всі елементи і реквізити договору, дотримуватися уніфікованості термінології. Неприпустими є граматичні помилки у документах такого типу. Переклад документів є одним з найважчих видів перекладу, оскільки при юридичному перекладі перекладач не перекладає лексичні одиниці мови оригіналу мовою перекладу, а працює виключно з юридичними поняттями двох правових систем.

Ключові слова: юридичний переклад, письмовий переклад, трудове право, трудовий договір, спосіб перекладу.

Вступ. Людська праця була предметом правового регулювання з давніх часів. Однак у римському праві договір про надання послуг (*locatio conductio operarum*) займав виключно неформальну роль через більш поширену рабську працю. Сучасне трудове право, що характеризується автономією волі, з одного боку, та ідеєю захисту працівників, з іншого, з'явилося лише в 19 столітті, коли суспільний та соціальний лад докорінно змінилися в ході індустріалізації. Необхідність та значення трудового права стали очевидними під час промислової революції, коли в результаті переселення сільського населення до міст утворювалися великі трудові колективи. Офіційно початок трудового права припадає на 1833 рік після прийняття Англією «фабричного законодавства», що зменшувало робочі години для дітей віком 9–13 років до 8 годин та підлітків віком 14–18 років до 12 годин. Також законодавство передбачало заборону праці для дітей, що не досягли 9-річного віку, через зобов'язання відвідувати школу (*Hepple, 2014, c. 58*).

Сьогодні складно уявити трудові відносини, що не регулюються трудовим договором. У будь-якій країні, що поважає права свого громадянина, трудовий договір – основна складова довіри та поваги між працівником та роботодавцем. Саме тому цей тип документів користується великим попитом серед перекладачів. Як і кожен вид юридичного перекладу, переклад трудових договорів вимагає не лише відмінних мовних навичок, але і вичерпних знань трудового кодексу своєї країни та країни, на мову якої необхідно здійснити переклад. Це є основним викликом і, водночас, основною проблемою, з якою зіштовхуються перекладачі при роботі з трудовими договорами.

Метою статті є розглянути особливості перекладу німецьких трудових договорів українською мовою та представити рекомендації для оптимізації й полегшення процесу їх

перекладу; опрацювати граматичні структури та лексичні одиниці вказаного типу тексту та виокремити особливості їх перекладу.

Методи дослідження. Під час проведення аналізу особливостей перекладу німецькомовних трудових договорів українською мовою було використано такі методи дослідження: для дослідження структури трудового договору фактичних мов було використано загальнонаукові методи аналізу, індукції та конкретизації а також зіставний метод лінгвістичного дослідження для виокремлення їх спільних та відмінних рис та виділення їх якісних характеристик (*Забродіна, 2015, с. 3*). Для аналізу граматичних структур прикладів фактичного матеріалу було використано загальнонаукові методи аналізу та індукції, а також зіставний і структурний методи, за допомогою яких було визначено основні прийоми перекладу проаналізованих граматичних структур, а саме прийоми дослівного перекладу та адаптації. Для аналізу лексичних одиниць фактичного матеріалу ми користувалися загальнонауковим методом аналізу та зіставним методом лінгвістичного дослідження, завдяки чому було визначено, що для перекладу лексичних одиниць трудових договорів найкраще підходить прийом описового перекладу.

Результати та обговорення. Трудове право включає в себе всі закони, постанови та інші обов'язкові положення щодо оплачуваної зайнятості. Опираючись на визначення О. Забродіної, трудове право – це система правових норм, що регулюють сукупність суспільних відносин з приводу використання найманої праці (*Бирта, Бургу і Флока, 2020, с. 29–35*).

Одним з найважливіших термінів трудового права є **працівник**. Згідно тверджень М. Волленшлегера це особа, яка «на основі договору цивільно-правового характеру виконує попередньо узгоджену роботу та є інтегрованою в зовнішню організацію праці. Ця особа укладає з роботодавцем цивільно-правовий договір, трудовий договір» (*Wollenschläger, 2010*). **Роботодавцем**, який перебуває у трудових відносинах з працівником, вважається той, хто використовує працю іншої особи на підставі цивільно-правового трудового договору. Відповідно, трудовий договір є одним із правових джерел трудового права, що регулює правові відносини між роботодавцем і працівником.

Трудові відносини встановлюються шляхом укладення трудового договору. Це досить стандартизований тип тексту, що складається з обов'язкових та додаткових статей. Трудовий договір – це угода між працівником та роботодавцем, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату (*Наньєва, 2017, с. 15*). За досліджуваний матеріал було обрано 3 трудові договори, укладені німецькою мовою, та їх переклади українською мовою. Зазвичай договір поділяється на певні статті з конкретними заголовками. Розділ позначають цифрою та назвою, що відповідає темі розділу, та розташовують у центрі рядка. Найчастіше це заголовки у формі іменникових словосполучень, які дають фактичне уявлення про статтю за допомогою складених слів або номіналізованих термінів. Кількість статей у проаналізованих трудових договорах варіюється через наявність факультативних частин. Окремі статті розбиваються на розділи, які або нумеруються, або починаються з нового абзацу без номера. Як правило, у трудових договорах відсутній зміст (*Klinka, 2016, с. 25*).

Хоча як німецькі, так і українські трудові договори послуговуються принципом «автономії волі», для розгляду було виокремлено обов'язкові статті, які повинні бути вказані в трудових договорах, щоб вважати їх чинними. Розглянемо детальніше такі статті договору німецької та української правових систем та порівняємо відмінності між ними (див. Таблиця 1).

Результати аналізу структури трудового договору німецькою та українською мовами показують, що у структурі договорів немає значних відмінностей, що пояснюється тим, що правові системи Німеччини та України належать до романо-германського типу правової сім'ї. Лише у німецькомовному трудовому договорі є пункт «*Посилання на колективні договори, корпоративні або службові угоди*», який відсутній в україномовному, в той час як останній містить пункт про «*Вид трудового договору (за основним місцем роботи, за сумісництвом)*». Крім того, у трудовому договорі можуть бути узгоджені додаткові обов'язки та права, такі як

тривалість випробувального терміну, урегулювання в разі хвороби, обов'язок дотримання конфіденційності тощо.

Таблиця 1

Побудова німецького та українського трудових договорів	
<i>Німецький трудовий договір</i>	<i>Український трудовий договір</i>
• Найменування та адреса договірних сторін; • Тривалість трудових відносин та місце роботи, визначення робочого часу; • Опис діяльності; • Розмір заробітної плати, включаючи доплати, премії, надбавки, тощо; • Тривалість відпустки; • Термін повідомлення про розірвання трудових відносин; • Посилання на колективні договори, корпоративні або службові угоди.	• Найменування та адреса договірних сторін; • Вид трудового договору (за основним місцем роботи, за сумісництвом); • Тривалість трудових відносин та місце роботи, визначення робочого часу; • Опис діяльності; • Умови оплати праці (розмір посадового окладу працівника або тарифної ставки, доплати, надбавки, заохочувальні виплати); • Тривалість відпустки; • Термін дії договору; • Термін повідомлення про розірвання трудових відносин.

Розглянувши структуру укладення трудових договорів, перейдемо до їх граматичного та лексичного наповнення. Перед проведенням аналізу було б доречним виокремити методи перекладу трудових договорів, якими зазвичай послуговуються перекладачі. Для перекладу юридичних типів тексту, а саме трудових договорів, перекладачі користуються такими методами перекладу: транслітерацією, транскрипцією, описовим методом перекладу, калькуванням, шляхом наближеного перекладу та адаптацією.

Пропонуємо далі зосередитись на поширених граматичних структурах, які вдалось зустріти під час роботи з фактичним матеріалом. Однією з важливих характеристик німецької мови юриспруденції є використання пасивних форм, які часто можна зустріти саме у трудових договорах. До прикладу: «*Der Arbeitnehmer wird als ... eingestellt*», «*Das Arbeitsverhältnis wird auf unbestimmte Zeit geschlossen*», «*Zwischen ... und ... wird folgender Arbeitsvertrag geschlossen*» та «*Arbeitsverhältnis wird mit einer Frist ... gekündigt*». Канцелярський стиль української мови юриспруденції дозволяє нам дослівно перекладати такі конструкції, адже вживання пасиву в українській мові права є також поширеним. Тому вище наведені приклади перекладаємо як «*Найманий працівник працевлаштовується на місце ...*», «*Трудові відносини укладаються на невизначений час*», «*Між ... та ... укладається наступний трудовий договір*» та «*Трудові відносини припиняються з дотриманням терміну в ...*». Загалом у дослідженому матеріалі було знайдено 44 приклади вживання пасивних конструкцій в німецькомовних договорах.

Ключову роль займає й вживання інфінітивних конструкцій *sein + zu + Infinitiv*, що виражають можливість або необхідність, які впливають з контексту. У такому формулюванні суб'єкт не є особою (Radevova, 2008, с. 111). Використання цих конструкцій ставить перед перекладачем певні проблеми, адже в українській мові юриспруденції відсутній прямий відповідник. Однак, ми можемо замінити ці конструкції використанням звичайного дієслівного інфінітиву або ж пасиву. Фактичний матеріал містить 18 прикладів вживання конструкції *sein + zu + Infinitiv* в німецькомовних договорах. Розглянемо деякі з них та можливості їх перекладу:

Ab einer täglichen Arbeitszeit von sechs Stunden ist eine Pausenzeit von mindestens einer halben Stunde einzuhalten – При тривалості робочого часу більше ніж 6 годин необхідно запроваджувати щонайменше 30 хвилин перерви.

Die Arbeitsverhinderung ist dem Arbeitgeber unverzüglich mitzuteilen – Роботодавець повинен бути негайно поінформований про втрату працівником працездатності.

Nach Beendigung der täglichen Arbeitszeit ist eine ununterbrochene Ruhezeit von mindestens elf Stunden einzuhalten – Після закінчення робочого дня необхідно дотримуватися безперервного періоду відпочинку тривалістю не менше одинадцяти годин.

Наступною конструкцією є конструкція *haben + zu + Infinitiv*. На відміну від інфінітива з дієсловом *sein*, інфінітивна конструкція з дієсловом *haben* відрізняється тим, що вона виражає активний стан, а підметом зазвичай є особа (Radevova, 2008, с. 112). У трудових договорах такою особою є працівник або роботодавець, які зобов'язані до якихось дій. В наявному фактичному матеріалі було знайдено 9 прикладів вживання інфінітивної конструкції з дієсловом *haben*. При перекладі українською мовою такі конструкції супроводжуються зобов'язальними формулюваннями, як от «повинен», «зобов'язаний» тощо.

Der Arbeitnehmer hat die Anweisungen und Maßnahmen des Arbeitgebers zur Geheimhaltung zu beachten – Працівник повинен дотримуватися інструкцій та заходів роботодавця щодо конфіденційності.

Der Arbeitnehmer hat alle im Rahmen seiner Tätigkeit zur Kenntnis gelangenden geschäftlichen Angelegenheiten und Vorgänge geheim zu halten – Найманний працівник зобов'язаний зберігати в таємниці всі ділові питання та процеси, які стали йому відомі в процесі роботи.

Der Arbeitnehmer hat eine ärztliche Bescheinigung spätestens an dem auf den dritten Kalendertag folgenden Arbeitstag vorzulegen – Працівник повинен надати медичну довідку, але не пізніше робочого дня, наступного за третім календарним днем.

Останньою граматичною конструкцією, розглянутою в межах фактичного матеріалу, є дієприкметникові звороти, які в німецькій мові поділяються на конструкції Partizip Präsens (I) та Partizip Perfekt (II). Partizip Präsens будується з допомогою інфінітиву та закінчення -d, наприклад: *weitergehende Schadensersatzansprüche geltend zu machen* (перед'явлення подальших вимог про відшкодування збитків). Partizip Perfekt, з іншого боку, утворюється за допомогою дієприкметника з відповідним закінченням, наприклад: *eine ununterbrochene Ruhezeit von mindestens elf Stunden* (безперервний відпочинок тривалістю не менше одинадцяти годин). Дієприкметник походить від дієслова, але виконує функцію прикметника. Він знаходиться між артиклем та іменником або безпосередньо перед іменником, якщо артикль не вживається. (Dreyer, Schmitt, 2009, с. 261). Всього у вказаних трудових договорах було опрацьовано 5 прикладів конструкції Partizip Präsens та 21 приклад конструкції Partizip Perfekt, під час аналізу яких можна дійти висновку про переважне вживання описового методу їх перекладу.

На графіку нижче пропонуємо ознайомитись з частотою вживання проаналізованих граматичних конструкцій в німецькомовних договорах, опрацьованих під час виконання дослідження.

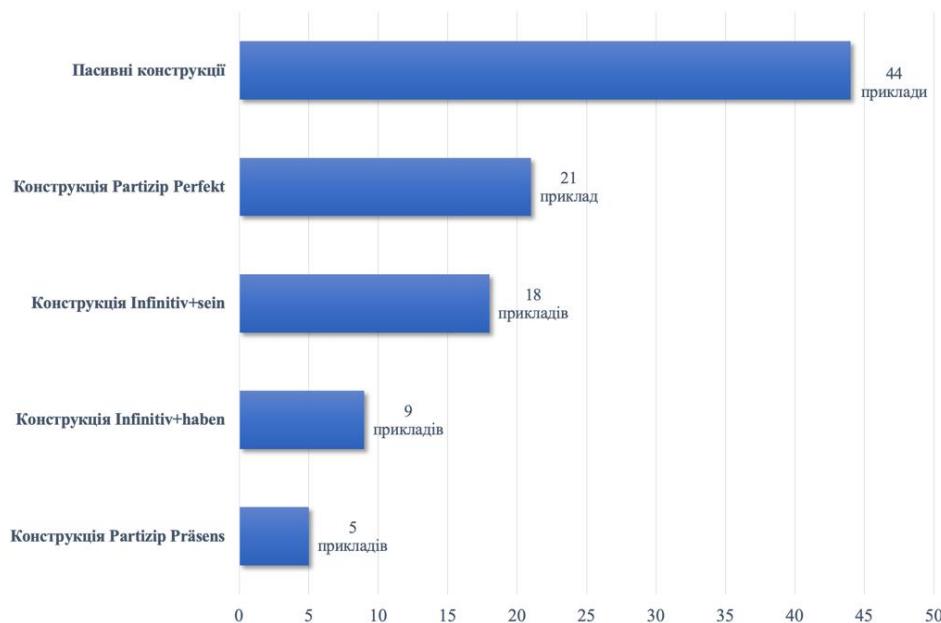

Рис. 1 Частота вживання граматичних конструкцій в німецькомовних трудових договорах

Розглянувши основні граматичні конструкції, притаманні трудовим договорам, перейдемо до їх лексичних особливостей. Дуже важливо в цьому контексті зазначити, що лексичне оформлення трудового договору дуже тісно пов'язане з номіналізованим стилем цього типу юридичних текстів. Номіналізований стиль характеризується наявністю іменників у реченні, що значно переважають кількість дієслів. Яскравим прикладом є наступне речення: *Beginn und Ende der täglichen Arbeitszeit richten sich nach der betrieblichen Einteilung, die im Ermessen des Arbeitsgebers liegt* – Початок і закінчення щоденного робочого часу визначаються робочим графіком, що встановлюється на розсуд роботодавця.

Проблему при перекладі трудових договорів також становлять окремі їх статті, адже при наявності складених слів для назв тієї чи іншої статті (які перекладаються описовим методом перекладу) перекладач повинен дотриматись лаконічності та стислості перекладу. Сконцентруймось детальніше на найбільш поширених статтях німецькомовних трудових договорів та особливостях їх перекладу українською мовою.

1. *Arbeitsvergütung*

Почнемо з назви самої статті, яка в україномовних варіантах найчастіше передається варіантами «Порядок оплати праці» або ж просто «Оплата праці», переклад яких можна пояснити застосуванням перекладацького методу адаптації терміну німецької правової системи до української.

Один з пунктів трудового договору прописує розмір заробітної плати найманого працівника: «*Der Arbeitnehmer erhält eine Vergütung von 1200 € brutto je Kalendermonat*», що українською вдало вдається перекласти дослівно наступним чином: «Найманий працівник отримує заробітну плату в розмірі 1200 євро брутто за календарний місяць».

Також в трудовому договорі пропонуємо розглянути наступний приклад: «*Überzahlungen sind vom Arbeitnehmer zurückzuzahlen*» – інфінітивна конструкція, що при перекладі українською мовою перетворюється на більш номіналізовану: «Переплати підлягають поверненню працівником», що в свою чергу вказує на особливості фахової німецької мови права та її тяжіння до використання дієслівних конструкцій.

2. *Arbeitszeit*

Для перекладу цієї частини трудового договору в українській мові найчастіше зустрічається відповідник: «Робочий час» (рідше: «Графік роботи»), що дослівно відповідає німецькомовному варіанту та перекладається методом дослівного перекладу.

Ідентичне зазначення робочого часу відображено в трудовому договорі так: «*Die wöchentliche Arbeitszeit beträgt ... Stunden*». Цю конструкцію перекладено українською мовою як: «*Тижнева тривалість робочого часу становить ... годин*», що також посилається на метод дослівного перекладу. Це формулювання в межах трудового договору належить до сталих та зустрічається в незміненому форматі практично в кожному договорі як німецькою, так і українською мовами.

3. Kündigung

Ця частина підтексту договору українською мовою дослівно не перекладається, а навпаки – має більш розширене формулювання: «*Припинення трудових відносин*», «*Розірвання договору*», «*Підстави для розірвання договору*», або ж «*Строк і порядок розірвання договору*», на основі яких ми також спостерігаємо використання методу адаптації при перекладі німецькомовного терміну.

Трудові відносини також можуть бути припинені шляхом подання заяви про звільнення, яка повинна бути оформлена в письмовій формі (Simmonnæs, 2012). Ця вимога щодо письмової форми дотримана у трудовому договорі: «*Die Kündigung hat schriftlich unter Angabe der Gründe zu erfolgen*». Це речення перекладаємо українською мовою так: «*Заява про припинення трудових відносин надається в письмовій формі із зазначенням причин*». На основі цього прикладу ми знову спостерігаємо тяжіння німецької юридичної мови до інфінітивного стилю та трансформування його в пасивну форму при перекладі українською мовою.

Цікавим для аналізу є субстантивація дієслів. Ця категорія особливостей проаналізованих трудових договорів пов'язана з утворенням іменників з похідних дієслів. Суфікс *-ung* у німецькій мові є найпоширенішим засобом трансформації дієслів у іменники. У проаналізованому фактичному матеріалі було знайдено 64 випадки вживання субстантивованих дієслів. До прикладу:

- *Geltendmachung, f* – пред'явлення вимог
- *Arbeitsverhinderung, f* – втрата працездатності
- *Beendigung, f* – припинення
- *Anweisung, f* – розпорядження / вказівка
- *Auszahlung, f* – виплата

З наведених вище прикладів можемо дійти висновку про переважно дослівний переклад німецькомовних субстантивованих термінів українською мовою, тобто використання лексичного еквівалента вказаного фахоніму (Захарченко, 2021, с.31–32).

Зважаючи на канцеляризми цього типу юридичного тексту, слід зазначити, що у трудових договорах наявна велика кількість стійких дієслівно-іменних словосполучень (Таблиця 2), які полегшують роботу перекладача, адже переважно мають своє, незалежне від контексту, значення. Декілька з них розглянемо нижче:

Таблиця 2

Дієслівно-іменні німецькомовні словосполучення та їх переклад

Німецькомовне словосполучення	Україномовний переклад
im Stande sein	бути в стані
Antrag stellen	подавати клопотання
in Kenntnis setzen	доводити до відома
Anspruch auf etw. haben	мати право на (щось)
die Zustimmung erteilen	надавати згоду
in Kraft treten	набувати чинності

Переваги цих словосполучень полягають в універсальності їх вживання незалежно від галузевої тематики юридичного тексту, а тому є незамінним помічником перекладача в його роботі з перекладом різноманітних документів. При перекладі таких словосполучень використовується метод калькування, тобто переклад фраз відповідними елементами мови.

Наступною лексичною особливістю трудових договорів є наявність в них складених слів. Складені слова є дуже поширеними у німецькій фаховій мові та складаються щонайменше з двох слів, що об'єднуються, утворюючи нове слово. Німецька мова юриспруденції характеризується високим рівнем наявності цих лексичних одиниць, адже за допомогою них в тексті вдається коротко та чітко описати явища правових відносин. Переклад складених слів становить проблему для перекладача, адже, переважно, їх переклад українською мовою супроводжується використанням описового методу перекладу, а отже – наявністю підрядних речень, що суперечить тяжінню юридичної мови до лаконічності. Всього у зазначеному фактичному матеріалі було опрацьовано 142 приклади вживання складених слів. Також при аналізі фактичного матеріалу було досягнуто висновку про наявність трьох типів складених слів: з двома, трьома та чотирма складовими. Розглянемо деякі з них (Таблиця 3):

Таблиця 3

Типи складених слів фактичних трудових договорів та їх відповідники українською мовою

Двоскладові складені слова	Трискладові складені слова	Чотирискладові складені слова
<i>Arbeitsverhältnis, n</i> – Трудові правовідносини	<i>Probearbeitsverhältnis, n</i> – Правовідносини, що виникають при прийомі на роботу з наявністю випробувального терміну	<i>Arbeitnehmerinnen-schutzbedingung, f</i> – Умови захисту прав працівників
<i>Probezeit, f</i> – Випробувальний термін	<i>Arbeitsunfähigkeitsbescheinigung, f</i> – Довідка про втрату працездатності	
<i>Arbeitszeitverkürzung, f</i> – Скорочення робочого часу	<i>Bruttomonatsvergütung, f</i> – Місячна заробітна плата до вирахування податків	
<i>Urlaubsanspruch, m</i> – Право на відпустку	<i>Schadensersatzanspruch, m</i> – Право на відшкодування збитків	
<i>Kündigungsfrist, f</i> – Термін подачі заяви про звільнення	<i>Übertragungszeitraum, m</i> – Період перерахування коштів	

Із зазначених вище прикладів можемо зробити висновок про оптимізаційну роль вживання складених слів в німецькомовних трудових договорах та використання описового методу перекладу для таких термінів українською мовою. Також з аналізу чітко видно розподіл вживання дво-, три- та чотирискладових складених слів, найчастіше з яких вживаються двоскладові.

Останньою важливою складовою трудових договорів німецької та української юридичних мов пропонуємо розглянути аспект скорочень в текстах зазначених договорів. Скорочення також відіграють вагомую роль в юридичному тексті. Переважно скорочення використовуються при потребі посилання на той чи той правовий документ. Всього в німецькомовних договорах було знайдено 2 приклади вживання скорочень (Таблиця 4). Розглянемо їх нижче:

Таблиця 4

Скорочення фактичних трудових договорів та їх відповідники українською мовою

Скорочення	Розшифрування	Переклад українською мовою
SGB	Sozialgesetzbuch	Кодекс соціального права
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch	Цивільний кодекс

Як можемо спостерігати, скорочення в трудових договорах є не надто поширеним явищем. Це можна пояснити тим, що у трудових договорах, переважно, договірні Сторони посилаються на найвагоміші правові документи, а саме – Цивільний кодекс та Кодекс соціального права. Переклад цих правових документів є усталеним та зафіксованим.

На графіку нижче пропонуємо ознайомитись з частотою вживання проаналізованих лексичних конструкцій у німецькомовних трудових договорах.

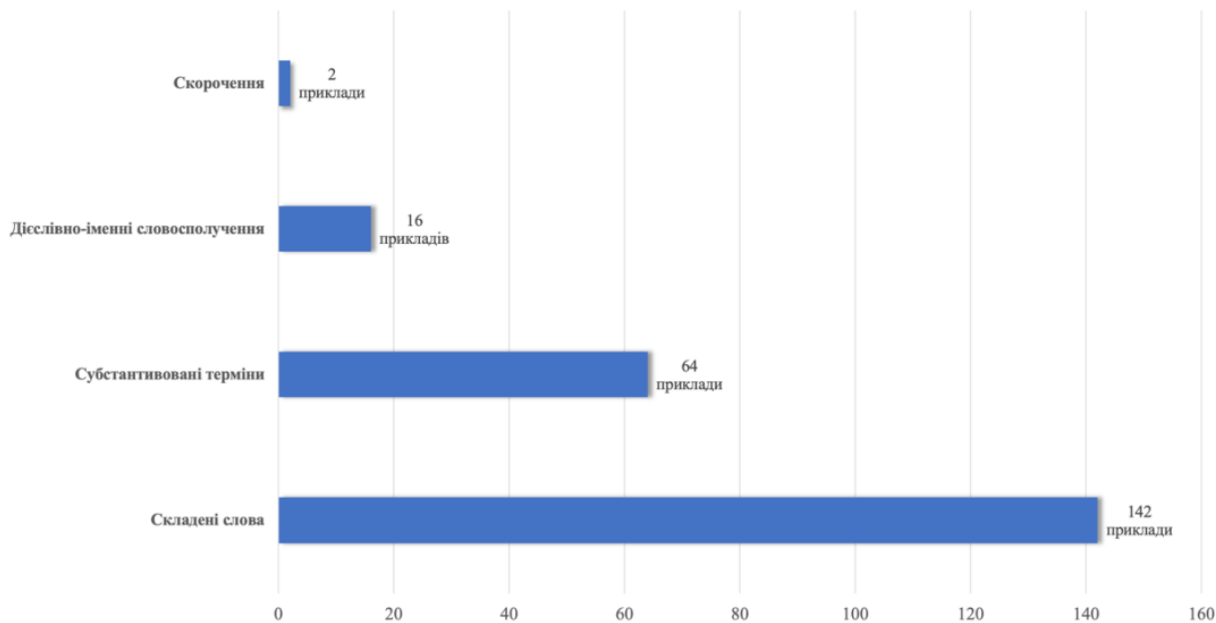

Рис. 2 Частота вживання лексичних конструкцій в німецькомовних трудових договорах

Під час проведеного дослідження було встановлено, що переклад граматичних та лексичних конструкцій німецької фахової юридичної мови вимагає від перекладача достатніх знань у юридичній галузі для забезпечення повноцінного розуміння значення термінів німецькою мовою та знання термінології для їх перекладу українською мовою. Проблемою при перекладі проаналізованих конструкцій є також їх неоднозначність в межах юридичного тексту, що підтверджує необхідність наявності фахових знань для уникнення фатальних помилок при перекладі, за які перекладач навіть може нести адміністративну відповідальність.

Висновки. У результаті проведення дослідження було проаналізовано співвідношення граматичних та лексичних особливостей трудових договорів, укладених німецькою мовою, та їх перекладу українською мовою. Встановлено, що найчастіше при перекладі трудових договорів застосовуються методи наближеного, описового перекладу та адаптації. Визначено, що серед граматичних структур у трудовому договорі найчастіше зустрічається вживання пасивних конструкцій, при перекладі яких найчастіше використовується метод прямого перекладу, а серед лексичних одиниць найпоширенішими є складені слова, при перекладі яких використовується описовий метод. Запропоновано під час перекладу трудових договорів з німецької мови на українську керуватися такими рекомендаціями:

1. Дотримуватися правила паралелізму – дотримання однакової граматичної форми частин окремих речень (*Der Arbeitnehmer wird als ... eingestellt – Найманий працівник працевлаштовується на місце...*).

2. Звертати увагу на структуру німецькомовних речень та адаптовувати їх до граматичної системи української мови (*Überzahlungen sind vom Arbeitnehmer zurückzuzahlen – Переплати підлягають поверненню працівником*).

3. Передавати зобов'язальний характер речень за допомогою формулювань «зобов'язаний», «повинен», тощо (*Der Arbeitnehmer hat die Anweisungen und Maßnahmen des Arbeitgebers zur Geheimhaltung zu beachten – Працівник повинен дотримуватися інструкцій та заходів роботодавця щодо конфіденційності*).

4. Для перекладу скорочень, усталених кліше використовувати вже наявні, загальноприйняті і стандартизовані відповідники (*Antrag stellen – Подавати клопотання*).

5. При перекладі дієслівних конструкцій використовувати інфінітивні та пасивні конструкції (*Ab einer täglichen Arbeitszeit von sechs Stunden ist eine Pausenzeit von mindestens einer halben Stunde einzuhalten – При тривалості робочого часу більше ніж 6 годин необхідно запроваджувати щонайменше 30 хвилин перерви*).

6. Використовувати описовий метод перекладу при перекладі складених слів (*Probearbeitsverhältnis, n – Правовідносини, що виникають при прийомі на роботу з наявністю випробувального терміну*).

7. Дотримуватись методу лексичного еквівалента при перекладі субстантивованих фахонімів (*Arbeitsverhinderung – втрата працездатності*).

Перспективи дослідження вбачаємо у створенні інформаційно-довідкової системи для оптимізації перекладу трудових договорів.

Список літератури

Бірта, Г.О.; Бургу, Ю.Г.; Флока, Л.В. *Методологія і організація наукових досліджень* : навч. посіб. Полтава, 2020. С. 29–35.

Забродіна, О.В. *Трудове право України. Навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання з спеціальності «Правознавство» (частина 1)*. Дніпро, 2015. С. 3.

Гудкова, Н.М. *Особливості перекладу договорів і контрактів: Лексико-граматичний аспект*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія Філологія. Вид-во НаУОА, вип. 15 (83). Острог, 2022. С. 74–78.

Захарченко, Т.В. *Особливості перекладу англomовної юридичної документації на українську мову*. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2021. С. 31–32.

Наньєва, М.І. *Укладення трудового договору за законодавством України та окремих зарубіжних країн*. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. С. 15.

Dreyer, Hilke; Schmitt, Richard. *Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik*. Ismanig: Hueber Verlag, 2009, S. 261.

Hepple, Bob A. *International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. XV – Labour Law*, ISBN 978-3-16-152650-3, 2014, S. 58.

Radevova, Zuzana. *Gramatika německého jazyka*. Brno: DIDAKTIS spol. s.r.o., 2008, S. 111.

Radevova, Zuzana. *Gramatika německého jazyka*. Brno: DIDAKTIS spol. s.r.o., 2008, S. 112.

Klinka, Matěj. *Spezifika deutscher Verträge: Analyse des inhaltlichen Aufbaus und der sprachlichen Besonderheiten deutschgeschriebener Verträge aus einem ausgewählten Rechtsbereich*. Plzeň, 2016, S. 25.

Simmonæs, Ingrid. *Rechtskommunikation national und international im Spannungsfeld: von Hermeneutik, Kognition und Pragmatik*. Berlin: Frank & Timme, 2012. 304 S.

Wollenschläger, Michael (2010) *Arbeitsrecht*. 3. Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, Köln 507 S.

References

Birta, H.O.; Burhu, Yu.H.; Floka, L.V. *Methodolohiia i orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]* : navch. posib. Poltava, 2020. S. 29–35.

Zabrodina, O.V. *Trudove pravo Ukrainy [Labor law of Ukraine]. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv dennoi ta zaочноi formy navchannia z spetsialnosti «Pravoznavstvo» (chastyna 1)*. Dnipro, 2015. S. 3.

Hudkova, N.M. *Osoblyvosti perekladu dohovoriv i kontraktiv: Leksyko-hramatychnyi aspekt [Peculiarities of translating agreements and contracts: Lexical and grammatical aspect]*. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia Filolohiia. Vyd-vo NaUOA, vyp. 15 (83). Ostroh, 2022. S. 74–78.

Zakharchenko, T.V. *Osoblyvosti perekladu anhlomovnoi yurydychnoi dokumentatsii na ukrainsku movu [Peculiarities of translation of English legal documents into Ukrainian]*. Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho». Kyiv, 2021. S. 31–32.

Nanieva, M.I. *Ukladennia trudovoho dohovoru za zakonodavstvom Ukrainy ta okremykh zarubizhnykh krain [Drafting an employment agreement under the laws of Ukraine and certain foreign countries]*. Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 2017. S. 15.

- Dreyer, Hilke; Schmitt, Richard (2009) Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik. Ismanig: Hueber Verlag, S. 261.
- Hepple, Bob A. (2014) International Encyclopedia of Comparative Law. Vol. XV – Labour Law, ISBN 978-3-16-152650-3, S. 58.
- Radevova, Zuzana (2018) Gramatika německého jazyka. Brno: DIDAKTIS spol. s.r.o., S. 111.
- Radevova, Zuzana (2008) Gramatika německého jazyka. Brno: DIDAKTIS spol. s.r.o., S. 112.
- Klinka, Matěj (2016) Spezifika deutscher Verträge: Analyse des inhaltlichen Aufbaus und der sprachlichen Besonderheiten deutschgeschriebener Verträge aus einem ausgewählten Rechtsbereich. Plzeň, S. 25.
- Simmonnæs, Ingrid (2012) Rechtskommunikation national und international im Spannungsfeld: von Hermeneutik, Kognition und Pragmatik. Berlin: Frank & Timme. 304 S.
- Wollenschläger, Michael (2010) Arbeitsrecht. 3. Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, Köln 507 S.

УДК 811.112.2'42:34

**PECULIARITIES OF TRANSLATING DOUBLETS INTO UKRAINIAN
(BASED ON GERMAN AND ENGLISH LEGAL TEXTS)
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДУБЛЕТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ТА АНГЛОМОВНИХ
ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ)**

Людмила ТОМНЮК, Анастасія ШУЛЯР

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

l.tomniuk@chnu.edu.ua, shuliar.anastasiia@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7971-780X>,

<https://orcid.org/0009-0005-4619-4116>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.109-117>

The article discusses the challenges and strategies of translating doublets into Ukrainian based on German and English legal texts. A corpus-based approach is used to analyze legal texts in two languages to identify the most common types of doublets and determine the most effective ways to translate them into Ukrainian. The study shows that translating doublets in legal texts is a complex process that requires a deep understanding of the source and target languages, as well as the context in which the doublets are used. The results of the study demonstrate that there are several strategies that translators can use to translate doublets effectively. For example, using synonyms, paraphrasing, and omitting one of the components of a doublet pair. These strategies proved to be especially useful when translating doublets from the legal field, as translation in this field requires accuracy and clarity. The practical results of this study are important for translators working with legal texts in German, English and Ukrainian. The study provides valuable insights into the most effective strategies for translating doublets and emphasizes the importance of a thorough understanding of the context in which doublets are used. Moreover, the article has important theoretical importance for researchers in the fields of translation studies, terminology, general and comparative linguistics. The study of doublets on the example of legal texts helps to better understand the mechanisms of translation and the peculiarities of language. The results of the research can be used in further studies of the translation process, including the analysis of other language phenomena and contexts. In particular, it has been found that translating doublets is a complex process that requires a translator to have a deep knowledge of both languages and clear understanding of the context in which doublets are used. In general, the study shows that translation of doublets is an important part of the translation process and requires the translator to be able to follow effective strategies and identify ways to translate doublets.

Key words: duality, legal translation, translation strategies, one-word translation, word-for-word translation, descriptive translation.

У статті на матеріалі німецьких та англійських юридичних текстів розглянуто виклики і стратегії перекладу українською мовою дублетів. Застосовується корпусний підхід та здійснюється аналіз юридичних текстів двома мовами, щоб визначити найпоширеніші типи дублетів та найефективніші способи їх перекладу

на українську мову. Дослідження показує, що переклад дублетів у юридичних текстах – це складний процес, який вимагає глибокого розуміння мови джерела та мови перекладу, а також контексту, в якому використовуються дублети. Результати дослідження демонструють, що існує кілька стратегій, які перекладачі можуть використовувати для ефективного перекладу дублетів: використання синонімів, перефразування та опущення одного із компонентів дублетної пари. Ці стратегії виявилися особливо продуктивними при перекладі дублетів у юриспруденції, що вимагає точності та ясності. Практичні результати дослідження важливі для перекладачів, що працюють з юридичними текстами німецькою, англійською та українською мовами. У теоретичній проекції перекладознавства, термінознавства, загального та порівняльного мовознавства дослідження дублетів на прикладі юридичних текстів увиразнює усвідомлення механізмів перекладу та особливостей мови.

Ключові слова: дублетність, юридичний переклад, стратегії перекладу, переклад одним словом, дослівний переклад, описовий переклад.

Вступ. Проблема дублетності термінів у німецькій та англійській юридичній терміносистемі полягає в тому, що в обох мовах існують терміни, які мають однакове значення, але різні смислові відтінки залежно від контексту використання. Це може призвести до неправильного розуміння та перекладу юридичної документації, що може мати серйозні наслідки, особливо в судових процесах. Для вирішення цієї проблеми необхідно провести детальний аналіз термінів-дублетів, щоб зрозуміти їх відмінності та правильно використовувати відповідні терміни у контексті. Необхідно розглянути різні підходи до перекладу дублетних термінів та знайти оптимальні шляхи їх перекладу, які допоможуть забезпечити точність та правильність перекладу юридичної документації.

Дослідження та публікації останніх років, які використані для написання цієї статті, фокусують свою увагу на різних аспектах дублетів у різних мовах та дисциплінах. Вони досліджують морфологічні, лексичні та семантичні аспекти дублетів, а також їхню роль у відповідних мовних контекстах.

Дослідження Л. Лакса та Ю. Фейтена (*Laks i Faten, 2020, с. 100–127*) вивчає дублети у палестинсько-арабській мові та їх взаємозв'язок з парадигмами. Результати дослідження Д. Лечіча (*Lečić, 2015, с. 375–393*) стосуються хорватської мови та морфологічних особливостей інструментального однини. А. Дерябіна (*Дерябіна, 2017, с. 35–38*) досліджує синонімічні й дублетні терміносполуки в німецькій фаховій мові права, а О. Юсупов (*Yusupov, 2019, с. 98–104*) вивчає лексичні та семантичні особливості дублетів у англійській мові. Т. Руденко (*Rudenko, 2020, с. 200–205*) досліджує термінологічну поліномію в німецькій мові дошкільної освіти, а А. Бушіла (*Buşilă, 2018, с. 151–161; 4, с. 123–136*) вивчає проблему перекладу юридичних дублетів з англійської на румунську мову.

Усі ці дослідження пропонують нові підходи до вивчення дублетів у відповідних мовних та дисциплінарних контекстах, відображаючи різні аспекти та проблеми, пов'язані з дублетами.

Метою даної статті є дослідження особливостей перекладу дублетів з німецької та англійської мов на українську мову на прикладі юридичних текстів. Для досягнення цієї мети в статті вирішуються такі завдання: визначити сутність та особливості дублетів а також їх різних типів в українській мові; проаналізувати мовний контекст, у якому вживаються дублети у німецькій та англійській мовах; встановити стратегії перекладу дублетів, що використовуються при перекладі юридичних текстів з німецької та англійської мов на українську; визначити найбільш оптимальні та ефективні стратегії перекладу дублетів з урахуванням мовного контексту та специфіки юридичних текстів; встановити взаємозв'язок між стратегіями перекладу та результатом перекладу, а також виявити помилки та неточності, які можуть виникнути при перекладі дублетів.

Методи дослідження. Під час дослідження явища дублетності була використана низка методів, зокрема: *дедукція*, *аналіз* судових документів, нотаріальних документів та нормативно-правових актів німецькою та англійською мовами; *зіставний аналіз* – для порівняння дублетів в оригінальних текстах німецькою та англійською мовами з їх перекладом на українську мову; *описовий аналіз* – для опису структури та особливостей дублетів українською мовою; *порівняльно-історичний аналіз* – для вивчення історичного та культурного контексту, в якому виникли дублети;

експериментальний аналіз – для випробування різних способів перекладу дублетів та порівняння їх ефективності.

Результати та обговорення. Дублетність властива різним мовам. Один і той самий мовець може використовувати різні мовні форми для вираження одного і того ж значення слова, так само різні мовці можуть виражати те саме значення, використовуючи різні мовні варіації. Мовна варіація – це ситуація, коли кілька форм використовують або можуть використовуватися для вираження одного і того ж лексичного значення. Дублети часто є результатом мовних змін і стають частиною граматичного механізму (Laks i Faten, 2020, с. 100–127).

У англомовних дослідників дублетності зустрічаємо різні назви для позначення досліджуваного мовного явища, зокрема, "overabundance" (надлишковість), "morphological competition" (морфологічна конкуренція), "free variation" (вільні варіації), "morpheme synonymy" (синонімія морфем). Загальна ідея цих понять полягає в тому, що кожні дві форми повинні відрізнятися одна від одної, позначаючи при цьому одне й те ж поняття (Lečić, 2015, с. 375–393). Серед німецьких науковців, які досліджують дублетність, поширеними є такі поняття як "vollständige Synonyme" – укр. повні синоніми, "terminologischen Dubletten" – укр. термінологічні дублети, "Lexikalische Dubletten" – укр. лексичні дублети, "Doppelterminologie" – укр. подвійна термінологія. В українському науковому колі фігурують такі поняття, як термінологічні дублети, синонімічні дублети, дублетні найменування, паралельні терміни, тотожні синоніми, повні синоніми, терміни-дублети (Дерябіна, 2017, с. 35–38). Дублети як слова з однаковими значеннями, але певними фонологічними відмінностями, збагачують сучасну німецьку та англійську мови.

Функціонально-семантичне дослідження лексичних дублетів в англійській та німецькій мовах показує, що вони з'явилися в процесі розвитку слів після норманського завоювання (Yusupov, 2019, с. 98–104). Дублети у англійській мові можна класифікувати на формульні (фіксовані) і неформульні (оборотні). Спираючись на лексично-семантичний критерій, можна виділити й декілька типів дублетів (Altohami, 2020, с. 42–58).

Таблиця 1

Типи дублетів

Типи дублетів	Дублети німецькою мовою	Переклад українською мовою
Близькі синоніми	<i>null and void</i>	<i>Недійсний</i>
Додаткові	<i>assault and battery</i>	<i>напад та побиття</i>
Протилежні	<i>assets and liabilities</i>	<i>активи та пасиви</i>
Підроздільні	<i>months and years</i>	<i>місяці та роки</i>
Наслідкові	<i>shoot and kill</i>	<i>стріляй та вбивай</i>

У німецькій мові можна виділити дві основні групи дублетів: дублети, що різняться за походженням і за структурою. Наявність дублетів у німецькій терміносистемі можна пояснити двома ключовими причинами: активним використанням міжнародних термінів, зокрема, англійського, французького та латинського походження, та прагненням уникати повторення одного й того ж варіанта терміну. Також у німецькій мові поширеною категорією є територіальні дублети, які пов'язані з діалектними формами одного поняття (Rudenko, 2020, с. 200–205).

Проблема перекладу дублетів виникає через те, що англійські та німецькі мовні одиниці не завжди передаються як дублети українською мовою. Це явище характерне переважно для юридичної терміносистеми германських мов. Така ексклюзивність є основною причиною ускладнення перекладу лексичних конструкцій. Це відбувається головним чином тому, що дублети не завжди мають еквіваленти і їм бракує стандартизації, як лексикографічної, так і термінологічної (Buşila, 2017, с. 123–136).

У статті проаналізовано приклади дублетності у юридичних терміносистемах німецької та англійської мов, відібраних з судових та нотаріальних документів та нормативно-правових актів німецькою і англійською мовами.

Під час аналізу дублетності у німецькій юридичній терміносистемі особлива увага, з точки зору теоретичних і практичних особливостей, приділяється питанню її класифікації. Можна виокремити три основні підходи до класифікації дублетних одиниць у юридичній терміносистемі

німецької мови. Критеріями для класифікації дублетів при цьому виступають: частини мови, походження компонентів дублетної одиниці, будова дублетних термінів та стилістичний ефект.

За частинами мови, до яких належать терміни-дублети у німецькій юридичній терміносистемі, мовні одиниці розділяємо на 4 основні категорії.

Таблиця 2

Категорії дублетів за частинами мови

Категорії дублетів	Приклади
Дієслівні дублети	<i>beschlagnahmen – konfiszieren, kidnappen – entführen, mitteilen – melden, vorschreiben – präskribieren, zustimmen – beipflichten</i>
Іменні дублети	<i>die Abtretung – die Zession, der Ankläger – der Staatsanwalt, der Attacke – der Angriff, Art und Weise, das Communiqué – die Pressemitteilung, das Delikt – die Straftat, der Ersatz – die Ersetzung, das Hearing – die Anhörung, die Jurisdiktion – die Gerichtsbarkeit, Lug und Trug, Mittel und Wege, Sicherheit und Ordnung, Treu und Glauben, das Urteil – das Verdikt, der Zivilprozess – das Zivilverfahren, Recht und Billigkeit</i>
Прикметникові дублети	<i>allgemeine und vollständige, berechtigt – begründet, ad interim – vorläufig, argumentative – widersprüchlichen, ebenbürtige – angemessene, individuell – persönlich, illegal – ungesetzlich, null und nichtig, reputabel – reputierlich</i>
Прислівникові дублети	<i>ganz und gar</i>

За походженням юридичні терміни дублети німецької мови поділяємо на три основні групи.

Таблиця 3

Категорії дублетів за походженням

Групи дублетів	Приклади
Дублети власне німецького походження	<i>das Abkommen – der Vertrag, an Ort und Stelle, allgemeine und vollständige, Mittel und Wege, die Strafdrohung – die Strafandrohung, Art und Weise, die Unterschlagung – die Veruntreuung, zustimmen – beipflichten, Forderungen und Klagen, lügnerisch – lügenhaft, mitteilen – melden, Recht und Billigkeit, die Tötung – der Totschlag</i>
Дублети змішаного походження	<i>die Abtretung – die Zession, null und nichtig, prinzipiell – im Prinzip, Rede und Antwort, das Resultat – das Ergebnis, der Attacke – der Angriff, das Communiqué – die Pressemitteilung, ad interim – vorläufig, beschlagnahmen – konfiszieren, das Delikt – die Straftat, mit Fug und Recht, der Status – der Zustand, Treu und Glauben, der Zivilprozess – das Zivilverfahren</i>
Дублети іншомовного походження	<i>rational – rationell, reputabel – reputierlich, Lug und Trug</i>

За стилістичним ефектом юридичні дублети у німецькій терміносистемі поділяємо на: 1) стилістично нейтральні, 2) повтори, 3) асонанси та 4) алітерації.

До стилістично нейтральних дублетів відносимо: *Abtretung – Zession, der Eid – der Schwur, das Abkommen – der Vertrag, Art und Weise, beschlagnahmen – konfiszieren, das Communiqué – die Pressemitteilung, das Hearing – die Anhörung, kidnappen – entführen, an Ort und Stelle, Sicherheit und Ordnung, das Tribunal – der Gerichtshof.*

Прикладами повторів є: *der Zivilprozess – das Zivilverfahren, die Strafdrohung – die Strafandrohung, der Kautionsverlust – die Kautioneinbusse, der Ersatz – die Ersetzung, die Kläger – die*

Klagepartei, lügnerisch – lügenhaft, prinzipiell – im Prinzip, rational – rationell, der Rechtsbruch – die Rechtsverletzung, reputabel – reputierlich.

Серед асонансів зафікований такий приклад: *der Attacke – der Angriff.*

Щодо алітерацій, ними є такі дублети: *mitteilen – melden, ganz und gar, berechtigt – begründet, null und nichtig, die Tötung – der Totschlag.*

Існує три основні підходи до перекладу дублетності у юридичній терміносистемі німецької мови: переклад одним словом, послівний переклад обох компонентів та описовий переклад.

Переклад німецьких юридичних дублетів одним словом українською мовою є найкращою тактикою у тому випадку, якщо два дублетні терміни максимально ідентичні за семантичним значенням. У такому випадку відтворення обох частин дублету за використання послівного перекладу означає появу у мові тавтологічного виразу або прояву плеоназму, що додає непотрібні для адекватного розуміння значення поняття слова. При відсутності конкретно специфічних значень дублетних одиниць, які варто передати під час перекладу, переклад одним словом також дозволяє позбутися проблеми багатозначності юридичних термінів. Також переклад німецької юридичної дублетної одиниці одним словом дозволяє максимально наблизити переклад до українських мовних правил та стандартів: *"Die Aufgaben und Befugnisse der Personalvertretung erstrecken sich hiernach zunächst im Einklang mit der räumlichen Beschränkung des Betriebsverfassungsrechts auf das Gebiet der Bundesrepublik Deutschland". – "Відповідно до цього повноваження кадрового комітету спочатку поширюються на територію Федеративної Республіки Німеччини відповідно до географічних обмежень закону про працю"* (тут і далі переклад авторів).

Дублет *die Aufgaben und Befugnisse* перекладено як *повноваження*. У даному прикладі послівний переклад усіх складових мовної одиниці німецької мови занадто перевантажує речення українською мовою та не виглядає традиційним для аудиторії цільовою мовою. З огляду на це, переклад дублету з опущенням одного з компонентів дозволяє уникнути цієї проблеми та максимально точно передати значення без порушення лексично-граматичних норм української мови.

Переклад німецьких дублетів юридичного дискурсу українською мовою за використання послівного перекладу обох компонентів мовної одиниці дозволяє зберегти та відтворити особливості відтінків значень цільовою мовою. Оскільки німецька юридична терміносистема характеризується наявністю досить близьких за значенням понять, котрі проте мають певну семантичну особливість та унікальність, під час перекладу варто зважати на цю специфіку. У такому випадку найбільш доцільним методом є використання послівного перекладу, що дозволить зберегти термінологічну чіткість та структурованість, розкрити якнайбільш детально певну термінологічну одиницю, відтворити лексико-граматичні та семантичні особливості вихідної мови. Водночас, у деяких випадках використання даної перекладацької стратегії є неможливою з огляду на повну ідентичність значення елементів дублету, яку немає сенсу повторювати у перекладі, чи незрозумілий характер певного термінологічного поняття для україномовного середовища: *"Nach den Grundsätzen von Recht und Billigkeit, zu denen die zwingenden Grundwertungen des Betriebsrentenrechts gehören, ist es an sich nicht zu beanstanden, wenn die Versorgungsordnung die Entwicklung der Betriebsrenten an die Einkommensentwicklung der aktiv Beschäftigten knüpft". – "Відповідно до принципів права і справедливості, які включають обов'язкові базові цінності пенсійного права компанії, не викликає жодних заперечень, якщо пенсійна схема пов'язує розвиток професійних пенсій із зростанням доходів активних працівників"*.

У даному прикладі дублет *Recht und Billigkeit* передається українською мовою як *право і справедливість*. Використання способу опущення одного з компонентів та переклад дублетної одиниці одним словом є недоречним, оскільки спотворює загальне значення та звужує юридичний термін. Натомість передача обох частин дублетної одиниці сприяє більш точній передачі оригінального смислового наповнення та не суперечить загально юридичній українській терміносистемі.

Передача дублетів німецького юридичного дискурсу українською мовою за допомогою описового перекладу можлива у кількох випадках. По-перше, даний спосіб перекладу забезпечує передачу понять, які мають спеціалізовано-культурний характер для німецького середовища, через що можуть виникнути проблеми з їх точним відтворенням для україномовної аудиторії. По-друге, за допомогою описового перекладу вдається досягнути більшої відповідності мовно-культурним особливостям цільової мови, оскільки цей метод дозволяє описово відтворити певне поняття більш характерними для української мови конструкціями. Водночас, цю перекладацьку стратегію можна вважати порівняно менш поширеною, ніж послівний переклад та переклад одним словом, які застосовуються частіше у випадку відсутності видимих труднощів під час перекладу дублетних термінів у конкретному контексті: *"Die konkrete Ausgestaltung der in Rede stehenden öffentlichrechtlichen Zuwendungen in der Sphäre der Klägerin liegt und die grundsätzliche Frage, ob überhaupt ein adäquatkausaler Zurechnungszusammenhang zwischen Preishöhenschaden und zugeflossener Zuwendung besteht, entscheidend von der Art und Weise der Zuwendung abhängt"*. – *"Конкретна форма розглянутої публічно-правової вигоди лежить у сфері позивача, і фундаментальне питання про те, чи існує взагалі наявний причинно-наслідковий зв'язок між збитком рівня цін та отриманою вигодою, вирішальною мірою залежить від основних характеристик дотацій"*.

Дублет *Art und Weise* перекладений українською мовою як основні характеристики з використанням описового методу. Дослівний переклад одиниці як *вид і спосіб* не є притаманним для цільової мови, а відтак потребує більш вдалого відтворення значення відповідно до контексту юридичного дискурсу.

Аналіз англійської юридичної терміносистеми свідчить про те, що дублетність не є поодиноким чи випадковим явищем. Навпаки, дублети охоче використовуються у різних типах юридичних текстів. Однією з визначальних характеристик юридичної терміносистеми англійської мови є вживання дублетів разом у якості цілісного виразу. Ці комбінації з кількох слів прийшли переважно з англосаксонської мови, яка породила фрази зі схожими значеннями та алітерацією.

Цілісну дублетну одиницю можна визначити як пару або групу слів, що вживаються разом як ідіоматичний вираз або словосполучення, зазвичай поєднане словами *"and/or"*, порядок елементів якого не може бути змінений. Такі дублетні вирази відомі своїм використанням у англійській юридичній мові завдяки використанню прецедентів у загальному праві та звичці багатьох юристів використовувати однакові слова, знайдені в документах давнини (*Buşilă, 2018, с. 151–161*).

Залежно від частини мови, до якої належать компоненти дублету у англійській юридичній терміносистемі, вони можуть бути синтаксично структуровані за шістьма основними граматичними моделями.

Таблиця 4

Граматичні моделі дублетів в англійській мові

Граматичні моделі	Приклади
Іменникові дублети	<i>acts and things, power and authority, transfer and transmission, null and void, part and parcel, aid and abet, approval or consent, fraud and deceit, kind and nature, heirs and successors, law and order, rules and regulations, terms and conditions, change or modification, breaking and entering</i>
Дієслівні дублети	<i>do and perform, agree and undertake, deem and consider, cease and desist, bind and obligate, cancel and void, release and discharge, uphold and support, make and enter into, attach and annex, covenant and agree, have and hold, keep and maintain, demise and lease, do and perform, surmise and conjecture</i>
Прикметникові дублети	<i>true and lawful, sole and exclusive, able and willing, appropriate and proper, legal and valid, any and all, each and every, integral and</i>

	<i>indivisible, free and clear, final and conclusive, just and equitable, fit and proper</i>
Прислівникові дублети	<i>in the name of and on behalf, from now and henceforth</i>
Прийменникові дублети	<i>by and between, over and above</i>
Сполучникові дублети	<i>unless and until</i>

Наступним критерієм для класифікації дублетів у юридичній терміносистемі англійської мови є характер значення складових дублетів. Згідно з даною ознакою дублетні одиниці можна класифікувати на дві основні категорії: 1) дублети з тотожним значенням компонентів та 2) дублети з додатковим значенням компонентів.

Дублети англійської юридичної терміносистеми з додатковим значенням компонентів характеризуються наявністю відмінностей у відтінках значення поняття, яке вони репрезентують. Відтак вони зображають більш широкий спектр характеристик семантичного значення. До них відносимо такі дублети: *shoot and kill, breaking and entering, annul and invalidate, form and function, fraud and deceit, goods and chattels, approval or consent, due and payable, aid and abet, agree and undertake, command and control, kind and nature, law and order.*

Англійські юридичні дублети з тотожним значенням компонентів не містять найменших семантичних відмінностей: *cease and desist, demise and lease, covenant and agree, final and conclusive, deem and consider, change or modification, bind and obligate, power and authority, release and discharge, part and parcel.*

Також дублети в англійській юридичній терміносистемі класифікуємо за походженням компонентів лексеми, виокремлюючи три типи: 1) дублети, які складаються зі слів англійського походження (*let and hindrance, have and hold, do and perform, by and between, over and above, shoot and kill, true and lawful, each and every, from now and henceforth, in the name of and on behalf*); 2) дублети, які складаються зі слів іншомовного походження (*terms and conditions, null and void, final and conclusive, aid and abet, approval or consent, annul and invalidate, cease and desist, covenant and agree, fraud and deceit, part and parcel*) та 3) дублети, які складаються зі слів іншомовного та англійського (змішаного) походження (*last will and testament, breaking and entering, fit and proper, able and willing, acts and things, agree and undertake, bind and obligate, free and clear, law and order, kind and nature, means and includes*). Серед дублетів іншомовного походження основну частку складають слова французького та латинського походження.

Можна виокремити три основні шляхи передачі англійських юридичних термінів-дублетів українською мовою, а саме: опущення компонента, послівний переклад та описовий переклад.

Опущення одного з компонентів дублетної пари варто застосовувати у тому випадку, коли складові частини дублетів не передають жодних специфічних відтінків значень, відтворення яких важливе для передачі загального контексту речення: "*When the courts do take cognisance, they shall not adjudge less, nor differently, either as to the amount, or other **terms and conditions** of the contract*". – "Коли суди приймають до відома інформацію, вони не повинні виносити іншого рішення ні щодо суми, ні щодо інших **положень** контракту".

Переклад обох компонентів дублету, який мав би вигляд *положень та умов*, не притаманний для української юридичної мови. Тому більш доцільним у даному прикладі є переклад з опущенням однієї частини дублетної одиниці: *terms and conditions – положення*.

Використання послівного перекладу компонентів дублету українською мовою є доцільним у тому випадку, коли два елементи передають особливі відтінки значень одного поняття: "*In general, it seems rather anomalous that the Federal Government should **aid and abet** discrimination on the basis of race, color or national origin by granting money and other kinds of financial aid*". – "Те, що федеральний уряд має **підтримувати та заохочувати** дискримінацію за ознакою раси, кольору шкіри чи національного походження, надаючи гроші та інші види фінансової допомоги, загалом видається досить аномальним".

Переклад дублету *aid and abet* українською мовою як *підтримувати та заохочувати* передає тонкі відтінки значень оригінальних англійських компонентів та не перевантажує загальний вигляд речення цільовою мовою, тому його можна вважати найбільш прийнятним відповідником у даному контексті. Опущення однієї з частин чи описовий переклад у даному випадку не є доцільним.

Описовий переклад варто застосовувати при потребі більш широко або детально охарактеризувати оригінальне значення дублетної одиниці. Також у певних випадках варто звертатись до використання описового перекладу при неможливості дослівного відтворення англійського термінологічного дублету українською мовою для того, аби забезпечити адекватність перекладу та уникнути незрозумілих для українськомовного середовища понять. Водночас при можливості послівного перекладу або застосування способу опущення одного з компонентів, варто віддавати перевагу саме цим двом підходам: *"That it shall be the duty of the president and cashier of each and every banking institution incorporated by the laws of this State, and having the right to issue bills or notes for circulation"*. – *"Це повинно бути обов'язком очільників та касирів всіх без виключення банківських установ, зареєстрованих відповідно до законів цього штату, та які мають право на випуск векселів або банкнот для обігу"*.

Дублет *each and every* переданий українською мовою за допомогою експлікації як *всіх без виключення*. Дослівний переклад обох компонентів у даному випадку є неможливим з огляду на появу тавтологічних одиниць *кожен і кожен* у цільовій мові.

Висновки. У статті розглянуто проблему перекладу юридичних дублетів, яка виникає через те, що англійські та німецькі мовні одиниці не завжди передаються українською мовою як дублети. Це явище характерне переважно для юридичної терміносистеми германських мов і воно ускладнює переклад цих лексичних конструкцій через відсутність еквівалентності та стандартизації, як лексикографічної, так і термінологічної.

З метою розгляду особливостей, основних типів дублетності термінів у юридичній терміносистемі німецької та англійської мов та дублетних зв'язків у аспекті німецько-українського та англо-українського перекладу було проведено аналіз термінологічних дублетів. Джерелом мовного матеріалу для проведеного дослідження виступили юридичні матеріали англійської та німецької мов, зокрема, судові та нотаріальні документи та нормативно-правові акти.

Автори виокремлюють три основні підходи до класифікації термінів-дублетів у німецькій юридичній терміносистемі: за частиною мови, до яких належать компоненти дублетної пари, за походженням та стилістичним забарвленням. Існує три основні підходи до перекладу дублетності у юридичній терміносистемі німецької мови: переклад одним словом, послівний переклад обох компонентів та описовий переклад. У даному дослідженні класифіковано терміни-дублети у англійській юридичній терміносистемі за частинами мови, до яких належать компоненти дублетної пари, а також за характером значення складових дублетів та за їх походженням. Виокремлено три основні шляхи передачі англійських юридичних термінів-дублетів українською мовою, а саме: опущення компонента, послівний переклад та описовий переклад.

Встановлено, що не існує єдино визначеного способу перекладу юридичних дублетів німецької та англійської терміносистем українською мовою з кількох причин. По-перше, дублети не є дуже поширеним явищем української юридичної терміносистеми, тому не у всіх випадках існує можливість передачі такої мовної одиниці відповідником з дублетною формою. По-друге, вибір стратегії перекладу дублетних юридичних термінів залежить від контексту та може змінюватись, зважаючи на потребу уточнити певне поняття, розкрити його у зрозумілому для українського мовного середовища вигляді. Усі ці фактори зумовлюють необхідність вибору шляху перекладу дублетності у німецькомовній та англійськомовній юридичній терміносистемі українською мовою у кожному конкретному випадку, зважаючи на важливість дотримання принципів адекватності та еквівалентності перекладу цільовою мовою. Під час вибору шляху передачі дублетних одиниць українською мовою варто намагатися не втратити відтінки оригінального значення та не створювати занадто семантично важкі або перевантажені мовні одиниці цільовою мовою.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні явища дублетності в медичній галузі та способів її відтворення в перекладі.

Список літератури

Дерябіна А. А. Синонімічні й дублетні терміносполуки в німецькій фаховій мові права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2017. № 2. С. 35–38. Режим доступу: https://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v27/part_2/12.pdf (дата звернення: 01.03.2023 р.).

Altohami W. Doublets in Legal Discourse: Data-Driven Insights for Enhancing the Phraseological Competence of EFL Law Students. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. 2020. № 10. P. 42-58. Available at: https://www.researchgate.net/publication/346280376_Doublets_in_Legal_Discourse_Data-Driven_Insights_for_Enhancing_the_Phraseological_Competence_of_EFL_Law_Students (accessed 1 March 2023).

Bușilă A. Semantic aspects of English legal doublets used in notary documents. *ANADISS*. 2018. № 13. P. 151–161. Available at: <http://www.litere.usv.ro/anadiss/arhiva/anadiss25/17.%20Busila%20Alina.pdf> (accessed 1 March 2023).

Bușila A. The issue of translating legal doublets in notarial acts from English into Romanian. *Lingua legis*. 2017. № 5. P. 123–136. Available at: <http://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/download/26/24/56> (accessed 1 March 2023).

Laks L., Faten Y. Doublet Formation in Palestinian Arabic – Where Do Paradigms Interfere? *Paradigmatic Relations in Word Formation*. Brill, 2020. P. 100–127.

Lečić D. Morphological doublets in Croatian: The case of the instrumental singular. *Linguistics*. 2015. № 3. P. 375–393. Available at: https://www.academia.edu/31261856/Morphological_doublets_in_Croatian_the_case_of_theinstrumental_singular (accessed 1 March 2023).

Rudenko T. Terminological Polyonymy as Manifestation of Linguo-Cultural Specificity of the German Preschool Education Terminology. *Gramota*. 2020. № 10. P. 200–205.

Yusupov O. Functional-Semantic Features Of Lexical Doublets In English. *Philology Matters*. 2019. № 4. P. 98–104. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/336866852.pdf> (accessed 1 March 2023).

References

Deryabina A. A. (2017). *Synonimichni i dubletni terminopoluky v nimets'kii fakhovii movi i prava* [Synonymous and duplicate term combinations in the German professional language of law]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia. № 2. 35-38 S. Available at: https://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v27/part_2/12.pdf (accessed 1 March 2023).

Altohami W. (2020). Doublets in Legal Discourse: Data-Driven Insights for Enhancing the Phraseological Competence of EFL Law Students. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. № 10. P. 42-58. Available at: https://www.researchgate.net/publication/346280376_Doublets_in_Legal_Discourse_Data-Driven_Insights_for_Enhancing_the_Phraseological_Competence_of_EFL_Law_Students (accessed 1 March 2023).

Bușilă A. (2018). Semantic aspects of English legal doublets used in notary documents. *ANADISS*. № 13. P. 151–161. Available at: <http://www.litere.usv.ro/anadiss/arhiva/anadiss25/17.%20Busila%20Alina.pdf> (accessed 1 March 2023).

Bușila A. (2017). The issue of translating legal doublets in notarial acts from English into Romanian. *Lingua legis*. № 5. P. 123–136. Available at: <http://lingualegis.ils.uw.edu.pl/index.php/lingualegis/article/download/26/24/56> (accessed 1 March 2023).

Laks L., Faten Y. (2020). Doublet Formation in Palestinian Arabic–Where Do Paradigms Interfere?. *Paradigmatic Relations in Word Formation*. Brill. P. 100-127.

Lečić D. (2015). Morphological doublets in Croatian: The case of the instrumental singular. *Linguistics*. № 3. P. 375-393. Available at: https://www.academia.edu/31261856/Morphological_doublets_in_Croatian_the_case_of_the_instrumental_singular (accessed 1 March 2023).

Rudenko T. (2020). Terminological Polyonymy as Manifestation of Linguo-Cultural Specificity of the German Preschool Education Terminology. *Gramota*. № 10. P. 200–205.

Yusupov O. (2019). Functional-Semantic Features Of Lexical Doublets In English. *Philology Matters*. № 4. P. 98–104. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/336866852.pdf> (accessed 1 March 2023).

**METAPHORICAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT CONFLICT
IN AMERICAN AND BRITISH POLITICAL DISCOURSE
(BASED ON IMAGE METAPHORS)
МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ CONFLICT
В АМЕРИКАНСЬКОМУ ТА БРИТАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУРСАХ
(НА ОСНОВІ ОБРАЗНИХ МЕТАФОР)**

Ганна ФЕДИЧ, Мирослава КОВАЛЮК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

h.fedych@chnu.edu.ua, m.kovaliuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5750-4785>, <https://orcid.org/0000-0001-5972-2145>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.118-125>

The article is devoted to the metaphorical representation of the concept CONFLICT in the English-language political discourse, namely American and British. The figurative content of the concept CONFLICT is realized through a metaphorical image, which clarifies the essence of the CONFLICT more profoundly by means of its figurative assimilation to other entities in the context of modern English-language political discourse. Metaphorical images are revealed on the basis of the cognitive-discursive interpretation of the discursive contexts of the metaphorical nomination with the involvement of the tools of the cognitive metaphor theory. The article defines the notion of conceptual metaphor in cognitive linguistics, explains the definition of image metaphor and establishes the specifics of the metaphorical actualization of the concept CONFLICT in modern political discourse by representatives of American and British culture. The analysis of the speeches of English-speaking political leaders between 2000-2020 showed that CONFLICT is represented by the following image metaphors: CONFLICT is ideological STRUGGLE, CONFLICT is LAST RESORT, CONFLICT is TEST, CONFLICT is CONTEST, CONFLICT is METAPHOR, CONFLICT is CLASH, CONFLICT is MISTAKE, CONFLICT is SPORT, CONFLICT is EXPERIENCE, CONFLICT is CALLING, CONFLICT is BIG MATTER, CONFLICT is DIFFICULT PROPOSITION, CONFLICT is BIG CONTROVERSIAL ISSUE, CONFLICT is AN INTERESTING WAY TO DESCRIBE THE WORLD WE LIVE IN, CONFLICT is COMPLEX MISSION, CONFLICT is IMAGE, CONFLICT is ENFORCING DOCTRINE, CONFLICT is TRAGEDY, CONFLICT is RESPONSIBILITY, CONFLICT is NOT OPTIMISTIC THOUGHT, CONFLICT is SUBJECT, CONFLICT is DAMAGE, CONFLICT is DISASTER, CONFLICT is BLOODY AND BRUTAL BUSINESS, CONFLICT is MEASUREMENT, CONFLICT is BOND, CONFLICT is PARALLEL, CONFLICT is VICTORY, CONFLICT is primarily intelligence and law enforcement operation, CONFLICT is SCAR, CONFLICT is DISEASE, CONFLICT is LOSER, CONFLICT is REALM OF UNCERTAINTY, CONFLICT is CREATION, CONFLICT is PLEDGE, CONFLICT is RELICS, CONFLICT is EXPRESSION OF HUMAN FOLLY, CONFLICT is CHAPTER OF HISTORY, CONFLICT is DISTANT MEMORY, CONFLICT is REMORSELESS SCAVENGER, CONFLICT is SURPASSING IRONY, CONFLICT is (not) WORD, CONFLICT is (not) CRUSADE, CONFLICT is UNJUSTIFIED PROVOCATION, CONFLICT is WORST POSSIBLE SOLUTION, CONFLICT is TASK, CONFLICT is MORAL, CONFLICT is OPTION, CONFLICT is ANSWER, CONFLICT is FESTING WOUND. Image metaphors depict the CONFLICT in the most unusual comparisons and similes, which are actualized both by political representatives of American and British society.

Keywords: conceptual metaphor, political discourse, image metaphor, American linguaculture, British linguaculture.

Стаття присвячена метафоричному представленню концепту CONFLICT в англomовному політичному дискурсі, а саме американському та британському. Образний зміст концепту CONFLICT реалізується через метафоричний образ, який глибше прояснює сутність CONFLICTУ шляхом його образного уподібнення іншим сутностям у контексті сучасного англomовного політичного дискурса. Метафоричні образи виявляються на основі когнітивно-дискурсивної інтерпретації дискурсивних контекстів метафоричної номінації із залученням інструментарію теорії когнітивної метафори. У статті визначено поняття концептуальної метафори в когнітивній лінгвістиці, розтлумачено поняття образної метафори та встановлена специфіка метафоричної актуалізації концепту CONFLICT у сучасному політичному дискурсі представниками американської і британської культури. Аналіз промов

англомовних політичних лідерів в період з 2000 по 2020 рік показав, що CONFLICT представлений такими образними метафорами: CONFLICT – ідеологічна БОРОТЬБА, CONFLICT – ОСТАННІЙ ПРИТУЛОК, CONFLICT – ВИПРОБУВАННЯ, CONFLICT – ЗМАГАННЯ, CONFLICT – МЕТАФОРА, CONFLICT – ЗІТКНЕННЯ, CONFLICT – ПОМИЛКА, CONFLICT – СПОРТ, CONFLICT – ДОСВІД, CONFLICT – ПОКЛИКАННЯ, CONFLICT – ВЕЛИКА СПРАВА, CONFLICT – СКЛАДНА СПРАВА, CONFLICT – ВЕЛИКЕ СПІРНЕ ПИТАННЯ, CONFLICT – ЦІКАВИЙ СПОСІБ ОПИСАТИ СВІТ, В ЯКОМУ МИ ЖИВЕМО, CONFLICT – СКЛАДНА МІСІЯ, CONFLICT – ЗОБРАЖЕННЯ, CONFLICT – НАВ'ЯЗАНА ДОКТРИНА, CONFLICT – ТРАГЕДІЯ, CONFLICT – ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, CONFLICT – НЕ ОПТИМІСТИЧНА ДУМКА, CONFLICT – ПРЕДМЕТ, CONFLICT – УШКОДЖЕННЯ, CONFLICT – КАТАСТРОФА, CONFLICT – КРИВАВА І ЖОРСТОКА СПРАВА, CONFLICT – ВИМІРЮВАННЯ, CONFLICT – ЗАБОВ'ЯЗАННЯ, CONFLICT – ПАРАЛЕЛЬ, CONFLICT – ПЕРЕМОГА, CONFLICT – ШРАМ, CONFLICT – ХВОРОБА, CONFLICT – НЕВДАХА, CONFLICT – КОРОЛІВСТВО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ, CONFLICT – ТВОРІННЯ, CONFLICT – КЛЯТВА, CONFLICT – ЗАЛИШКИ, CONFLICT – ВИРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ДУРОСТІ, CONFLICT – ГЛАВА ІСТОРІЇ, CONFLICT – ДАЛЕКИЙ СПОГАД, CONFLICT – БЕЗЖАЛІСНИЙ СМІТТЯР, CONFLICT – НЕПЕРЕВЕРШЕНА ІРОНІЯ, CONFLICT – не СЛОВО, CONFLICT – не ХРИСТОВИЙ ПОХІД, CONFLICT – НЕВИПРАВДАНА ПРОВОКАЦІЯ, CONFLICT – НАЙГІРШ МОЖЛИВЕ ВИРІШЕННЯ, CONFLICT – ЗАВДАННЯ, CONFLICT – МОРАЛЬ, CONFLICT – ВИБІР, CONFLICT – ВІДПОВІДЬ, CONFLICT – ГНІЙНА РАНА. Образні метафори зображають CONFLICT в найнезвичніших порівняннях та уподібненнях, які актуалізовані як політичними представниками американського так і британського суспільства.

Ключові слова: концептуальна метафора, політичний дискурс, образна метафора, американська лінгвокультура, британська лінгвокультура.

Вступ. Засобом мовної репрезентації концепту CONFLICT у сучасному політичному дискурсі є його *ім'я*, тобто лексема *conflict*. Також номінація концепту CONFLICT у сучасному політичному дискурсі здійснюється за допомогою її похідних, функціональних синонімів, вільних словосполучень та ідіом, що, відповідно, називають даний концепт. Вказана номінація є буквальною і при цьому вона розкриває поняттєвий зміст аналізованого концепту. Конвенціональні та образні метафори відносяться до метафоричної номінації і відповідно актуалізують у мові образний складник.

До метафоричної номінації відносимо конвенціональні та образні метафори, що вказують, яким чином концепт CONFLICT, і, відповідно, саме явище конфлікту уподібнюється іншим сутностям.

Конвенціональні метафори є імпліцитними, оскільки для їх розуміння (виокремлення корелята відповідного референта) слід вивести нове значення, інтерпретуючи значення лексичних одиниць, в той час як образні метафори є експліцитними.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена, по-перше, антропоцентричною природою конфлікту, центром уваги якого є як окрема людина, так і суспільство загалом; по-друге, значущістю об'єкта аналізу для американської і британської етноспільнот; по-третє відсутністю дослідження метафоричної реалізації концепту CONFLICT саме у сучасному політичному дискурсі, а також нез'ясованістю образно-ціннісного змісту концепту CONFLICT у ракурсі американської та британської лінгвокультур.

Мета статті полягає у встановленні специфіки метафоричної актуалізації концепту CONFLICT у сучасному політичному дискурсі представниками американської і британської культури. Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань: а) визначити поняття концептуальної метафори в когнітивній лінгвістиці; б) виокремити поняття образної метафори; в) представити якісні і кількісні дані про образний складник в компаративній площині політичних дискурсів двох лінгвокультурних спільнот: американської та британської. Матеріалом дослідження послуговували промови американських та британських політичних лідерів.

Методи дослідження. У нашій статті ми оперуємо такими методами: *методика когнітивно-дискурсивної інтерпретації* (за Мартинюк, 2012, с. 73) для виявлення

метафоричних образів; *інструментарій теорії когнітивної метафори* (Lakoff & Johnson, 1980), (Kövecses, 2020; 2002), (Turner, 2003; 2008) – для встановлення корелятив образних метафор.

Інструментарій теорії концептуальної метафори допомагає встановити кореляти конвенціональних та образних метафор, виявити та описати дані метафори, оскільки вони репрезентують образно-ціннісний зміст концепту. Концепт, що репрезентується за допомогою метафор, визначається як *концептуальний референт*, або *область цілі* (target domain), а концепт, що застосовується для порівняння, є *концептуальним корелятом*, або *областю-джерелом* (source domain) (за Лаккоффом).

Творчі, або образні, метафори надають “нового розуміння нашого досвіду, тим самим вони можуть надати нового смислу нашому минулому, нашій повсякденній діяльності і тому, що ми знаємо і в чому переконані” (Лакофф і Джонсон, 1990).

Одним з основних методів, які сприяють виявленню перцептивно-образного адстрата концепту, є так званий *контекстуальний метод*. Він сприяє синтагматичній параметризації концепту в тексті / дискурсі – середовищі і формі існування лінгвокультури, а також виявленню шляхів і способів його суб'єктивній мовній реалізації, що виражається в модифікації семантики і придбанні їми додаткових коннотацій, не зафіксованих в лексикографічних джерелах (Приходько 2013, с. 26).

Результати та обговорення. У сучасній лінгвістиці спостерігаємо зростання інтересу дослідників як вітчизняних, так і зарубіжних, до “концепту” як центрального об'єкта когнітивних досліджень, тобто основної одиниці свідомості, зберігання і передачі інформації (А. П. Бабушкін, О. С. Кубрякова, А. Вежицька, С. О. Аскольдов, Д. С. Ліхачов, Н. Д. Аругюнова, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, М. М. Болдирєв, В. З. Дем'янков, В. В. Колесов, С. А. Жаботинська, О. Л. Бессонова, В. Г. Ніконова, М. В. Нікітін, О. П. Воробйова, О. О. Селіванова, та ін.), як ментальної одиниці, спрямованої на комплексне вивчення мови, свідомості і культур (В. І. Карасик, С. Х. Ляпін, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов, С. Г. Воркачов, М. В. Піменова, В. В. Красних, В. А. Маслова, М. Ф. Алефиренко, А. М. Приходько, М. М. Полужин та ін.), до “дискурсу” як вербалізованої мовленнєво-розумової діяльності людини, що розуміється як сукупність процесу і результату (Н. Д. Аругюнова, Д. З. Дем'янков, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, В. В. Красних, І. С. Шевченко, О. І. Морозова, М. Л. Макаров, І. Є. Фролова, Т.А. van Dijk, D. Schiffrin), в тому числі і до політичного дискурсу (В. З. Дем'янков, А. П. Чудінов, О. Й. Шейгал, А. М. Баранов, Г. Г. Почепцов та ін.). Питаннями дослідження метафори в когнітивній лінгвістиці займалися Дж. Лакофф і М. Джонсон, В. Еванс, З. Ковечес, А. Баранов, А. Мартинюк.

Метафора за своєю природою є не лише мовним, а й концептуальним явищем, тому у сфері дослідницького інтересу опинилася метафора як найважливіший інструмент самопізнання та пізнання світу. Американські вчені Дж. Лакофф і М. Джонсон припустили, що метафора від природи властива людському мисленню і пізнанню, і саме людське мислення є вже за своєю суттю метафоричним (Lakoff & Johnson, 1980, с. 6).

Когнітивна метафора. “Метафора, – пишуть Лакофф і Джонсон, – пронизує усе наше повсякденне життя і проявляється не лише в мові, але і в мисленні, і у дії. Наша буденна понятійна система, в рамках якої ми мислимо і діємо, метафорична по самій своїй суті ...метафора не обмежується однією лише сферою мови, тобто сферою слів: самі процеси мислення людини значною мірою метафоричні” (Лакофф і Джонсон, 1990, с. 387–389). Це пояснюється тим, що метафора зручна для осмислення “далеких” одне від одного явищ, вона дозволяє сфокусувати в єдиній картині те, що не під силу звичайному предметному мисленню. Метафори здатні здолати логічно несумісні речі, для них це завдання не лише доступне, але і природне, адже метафори “існують як цілком звичайний творчий процес людського пізнання, який об'єднує поняття, в нормі не пов'язані, для глибшого проникнення в суть справи” (Маккормак, 1990, с. 373).

Детальному розгляду метафори як способу мислення в межах когнітивної лінгвістики присвячена робота Е. Маккормака «Когнітивна теорія метафори», в якій він дає визначення метафорі як певному пізнавальному процесу. За Е. Маккормаком, причиною виникнення

метафори є зіставлення семантичних концептів, в значній мірі непорівнянних, людським розумом шляхом певних організованих операцій. З одного боку, метафора припускає наявність подібності між властивостями її семантичних референтів, оскільки вона повинна бути зрозуміла, а з іншого боку – відмінність між ними, так як метафора покликана створити новий зміст (МакКормак, 1990).

У результаті суцільної вибірки з сучасного політичного дискурсу, нами зареєстровано 3189 випадків метафоричної номінації, з яких 3074 належать конвенціональним метафорам і 115 – образним.

Образні метафори концепту CONFLICT. Політичний дискурс багатий на образні (експліцитні) метафори, що містять різні комбінації предметного образу, подієвого образу ситуації або абстрактного уявлення.

Згідно з результатами дослідження, американський політичний дискурс багатший на образні метафори, якщо порівнювати з британським. Із 115 контекстів, що представляють образні метафори, 101 презентує американську лінгвокультуру, а 14 – британську.

Розглянемо спочатку **американський політичний дискурс**, представлений промовама політиків за період з 2000 по 2020 роки, і реалізацію концепту CONFLICT через образні метафори.

Образні метафори концепту CONFLICT у американському політичному дискурсі є наступними: враховуючи частоту вживання, **ВІЙНА – ІДЕОЛОГІЧНА БОРОТЬБА (WAR – ideological STRUGGLE)** є найрозповсюдженішою.

Образна метафора **ВІЙНА – БОРОТЬБА** (15 одиниць), де CONFLICT, експлікований лексемою *war*, уподібнюється ідеологічній, довготривалій, глобальній, постійній, стародавній **БОРОТЬБІ** або тій, що відноситься до певного покоління. Отже, атрибути *ideological, long-term, generational, global, ongoing, ancient* розширюють дану метафору, наприклад: *This war against these extremists and radicals who would do us harm is the great ideological struggle of our time* (George Bush March 6, 2008).

Другою за частотністю виступає експліцитна метафора **ВІЙНА – останній ПРИТУЛОК (WAR – last RESORT)** (11 одиниць), де CONFLICT у вигляді війни уподібнюється останньому притулку.

Дана метафора об'єктивується у мові лексемою *resort – a place to which many people go for recreation, rest, etc* (Collins English Dictionary), *the last possible course of action open to one* (Collins English Dictionary), наприклад: *War is always the last resort for a President* (George Bush March 18, 2005).

Для позначення феномену CONFLICT слугують образні метафори, які реалізуються у мові взаємозамінними синоніми, такими як *conflict, war, fight, battle*, які просто доповнюють, або навіть уточнюють досліджуване нами поняття CONFLICTу: CONFLICT є FIGHT, WAR є CONFLICT (5 одиниць), WAR – FIGHT / FIGHT – WAR (3 одиниці), FIGHT є BATTLE (11 одиниць), WAR – CONTROVERSY (1 одиниця).

Далі в рівних пропорціях в американському політичному дискурсі вживаються такі експліцитні метафори: **ВІЙНА – ВИПРОБУВАННЯ / WAR – TEST** (5 одиниць), **ВІЙНА – ЗМАГАННЯ / WAR – CONTEST** (5 одиниць), **ВІЙНА – МЕТАФОРА / WAR – METAPHOR** (4 одиниці), **ВІЙНА – ЗІТКНЕННЯ / WAR – CLASH** (3 одиниці), **ВІЙНА – ПОМИЛКА / WAR – MISTAKE** (3 одиниці), **БИТВА – СПОРТ / FIGHT – SPORT** (2 одиниці), де CONFLICT виступає випробуванням, змаганням між добром і злом (1), метафорою (2), помилкою (3), а також порівнюється зі спортом (4).

(1) *Conservatives were right that the Cold War was a contest of good and evil* (George Bush May 13, 2004);

(2) *His top foreign policy advisor says the war is just a metaphor, like the war on poverty* (George Bush Oct. 25, 2004);

(3) *Then he said the war was a "mistake," an "error," or "diversion"* (George Bush Oct. 18, 2004);

(4) *Theodore Roosevelt had a great comment. He said, "Aggressive fighting for the right is the noblest sport the world affords."* (George Bush Febr. 6, 2008).

Одиничні випадки вживання метафор в політичному контексті теж притаманні для характеристики CONFLICTУ, оскільки розкривають нюанси сприйняття та уявлення про феномен різних осіб, в тому числі і політичних лідерів.

ВІЙНА – ДОСВІД / WAR – EXPERIENCE, ВІЙНА – ПОКЛИКАННЯ / WAR – CALLING, ВІЙНА – ВЕЛИКА СПРАВА / WAR – (big) MATTER, ВІЙНА – СКЛАДНА СПРАВА / WAR – (difficult) PROPOSITION, ВІЙНА – ВЕЛИКЕ СПІРНЕ ПИТАННЯ / WAR – (big) ISSUE, ВІЙНА – ЦІКАВИЙ СПОСІБ ОПИСАТИ СВІТ В ЯКОМУ МИ ЖИВЕМО / WAR – (interesting) WAY to describe the world in which we live, ВІЙНА – СКЛАДНА МІСІЯ / WAR – (complex) MISSION, ВІЙНА – ЗОБРАЖЕННЯ / WAR – PICTURE, ВІЙНА – НАВ'ЯЗАНА ДОКТРИНА / WAR – (enforcing) DOCTRINE, ВІЙНА – ТРАГЕДІЯ (1) / WAR – TRAGEDY, БИТВА – ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ / FIGHT – RESPONSIBILITY, ВІЙНА – НЕ ОПТИМІСТИЧНА ДУМКА / WAR – (not an optimistic) THOUGHT, ВІЙНА – ПРЕДМЕТ / WAR – SUBJECT, ВІЙНА – УШКОДЖЕННЯ / WAR – DAMAGE, ВІЙНА – КАТАСТРОФА / WAR – DISASTER, ВІЙНА – КРИВАВА І ЖОРСТОКА СПРАВА (2) / WAR – (bloody and brutal) BUSINESS, ВІЙНА – ВИМІРЮВАННЯ / WAR – MEASUREMENT, БИТВА – ЗАБОВ'ЯЗАННЯ / FIGHT – BOND, БОРОТЬБА – ПАРАЛЕЛЬ / STRUGGLE – PARALLEL, БИТВА – ПЕРЕМОГА / BATTLE – VICTORY, ВІЙНА – перш за все розвідні дані та судова виконавча операція / WAR – primarily intelligence and law enforcement operation.

(1) *This civil war is one of the worst humanitarian tragedies of our time, responsible for the deaths of two million people over two decades* (George Bush April 7, 2004);

(2) *War is a brutal and a bloody business* (George Bush March 27, 2003).

Незвичайне представлення CONFLICTУ у свідомості представників американської культури, а, отже, і їх незвичне пізнання дійсності відображене у застосуванні деяких поодиноких образних метафор у дискурсі: ВІЙНА – ШРАМ / WAR – SCAR, CONFLICT – ХВОРОБА / CONFLICT – DISEASE, CONFLICT – НЕВДАХА (1) / CONFLICT – LOSER, ВІЙНА – КОРОЛІВСТВО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ / WAR – REALM of uncertainty, ВІЙНА – ТВОРІННЯ (2) / WAR – CREATION, ВІЙНА – КЛЯТВА / WAR – PLEDGE, ВІЙНА – ЗАЛИШКИ (3) / WAR – RELICS, ВІЙНА – ВИРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ДУРОСТІ / WAR – expression of human folly, ВІЙНА – ГЛАВА / WAR – CHAPTER, ВІЙНА – ДАЛЕКИЙ СПОГАД / WAR – (distant) MEMORY, ВІЙНА – БЕЗЖАЛІСНИЙ МУСОРЩИК / WAR – (remorseless) SCAVENGER, ВІЙНА – НЕПЕРЕВЕРШЕНА ІРОНІЯ / WAR – (surpassing) IRONY.

(1) *Constant conflict is a dead-bang loser* (Barack Obama June 4, 2012);

(2) *They stared into the darkest of human creations – war – and helped the Iraqi people seek the light of peace* (Barack Obama Aug. 31, 2010);

(3) *Over the past decade, some have argued that wars of consequence were relics of a bygone era* (George Bush April 8, 2002).

CONFLICT може зображатися як людина, що копається у смітті, на помийці.

Цю експліцитну метафору виводимо із тлумачення лексеми *scavenger* – a person who searches for and collects discarded items (Oxford Dictionaries), наприклад: *War is a remorseless scavenger, hacking through the jungle of deceit, pretense, and self-delusion to find truth, some of it ugly, some of it starkly beautiful; to find virtue and expose iniquity where we never expected them to reside* (Election Aug. 20, 2007).

Вартими аналізу є випадки уподібнення CONFLICTА ШРАМУ: *Some have called this war era a scar on our country* (Barack Obama May 28, 2012), де лексема *scar* – a mark left on the skin or within body tissue where a wound, burn, or sore has not healed completely and fibrous connective tissue has developed (Oxford Dictionaries) вербалізує дану метафору.

Уподібнення CONFLICTА хворобі РАК: *Mr. President, the Israel-Palestinian conflict is the cancer of all evils in the Middle East* (George Bush June 6, 2008), де лексична одиниця *cancer* – а

serious illness caused by a group of cells in the body increasing in an uncontrolled way (MacMillan) актуалізує метафору CONFLICT – ХВОРОБА.

Лексема *realm* – a royal domain; kingdom (Collins English Dictionary) реалізує у дискурсі образну метафору ВІЙНА – КОРОЛІВСТВО, де CONFLICT асоціюється з королівством невизначеності: ***“War is the realm of uncertainty”*** (Barack Obama Sept. 1, 2010).

Отже, кількісні підрахунки показують, що найпоширенішими корелятами образних метафор у американському політичному дискурсі є: ІДЕОЛОГІЧНА БОРОТЬБА (15 одиниць) та ОСТАННІЙ ПРИТУЛОК (11 одиниць), де CONFLICT, згідно з певним досвідом окремих суб’єктів лінгвокультури, у першому прикладі постає у вигляді ідеологічної БОРОТЬБИ, а у другому уподібнюється останньому притулку, прихистку.

Образні метафори концепту CONFLICT у британському політичному дискурсі. Щодо британського політичного дискурсу, представленого промовами за період з 2000 по 2020 роки, тут зустрічають ті ж випадки, що і в американському, тільки в меншому кількісному співвідношенні:

ВІЙНА – ОСТАННІЙ ПРИТУЛОК / WAR – (last) RESORT (2 одиниці), ВІЙНА – КРИВАВА І ЖОРСТОКА СПРАВА / WAR – (brutal and bloody) BUSINESS (1 одиниця), BATTLE – FIGHT (1 одиниця), БИТВА – ГЛАВА ІСТОРІЇ / FIGHT – CHAPTER OF HISTORY (1 одиниця):

The fight of Polish soldiers for our common freedom is one of the most beautiful chapters of our history (Tony Blair Nov. 11, 2001).

Але є й випадки застосування метафор, що зустрічаються тільки в дискурсі британських політичних лідерів, хоча й в поодиноких прикладах:

ВІЙНА – не СЛОВО / WAR is (not) WORD, ВІЙНА – не ХРИСТОВИЙ ПОХІД / WAR is (not) CRUSADE, ВІЙНА – НЕВИПРАВДАНА ПРОВОКАЦІЯ / WAR – (unjustified) PROVOCATION, ВІЙНА – НАЙГІРШ МОЖЛИВЕ ВИРІШЕННЯ / WAR – (worst possible) SOLUTION, БИТВА – ЗАВДАННЯ / FIGHT – TASK, БИТВА – МОРАЛЬ / FIGHT – MORAL, ВІЙНА – ВИБІР / WAR – OPTION, ВІЙНА – ВІДПОВІДЬ / WAR – ANSWER.

Цікавим та вартим уваги вважаємо випадок, коли CONFLICT уподібнюється РАНИ, що гноїться: CONFLICT – (festering) WOUND.

Дану інференцію робимо на базі інтерпретації значення лексеми *wound*, що розширена атрибутом *festering*, що має дефініцію *(of a wound or cut) to become badly injected* (Oxford Advanced Learner’s): ***Conflict in the Middle East and the failure to restore a Palestinian state is a festering wound that has for generations poisoned relations between the west and the arab and Islamic world*** (Gordon Brown Nov. 10, 2008).

Таким чином, у британському політичному дискурсі немає акценту на найуживаніших випадках образних метафор, вони реалізуються у рівних співвідношеннях. Треба зазначити, що образні метафори обох лінгвокультур дозволяють побачити явище конфлікту в дуже незвичних образах.

Висновки. Образні метафори надають нового розуміння тому, що ми знаємо, і в чому переконані, і тому вони відбивають більш індивідуальний, навіть суб’єктивний погляд на певне знання, тож є залежними від контексту. Проаналізувавши сучасний англomовний політичний дискурс за період з 2000 по 2020 роки, можемо зробити висновки, що образні метафори представляють CONFLICT в найнезвичніших порівняннях та уподібненнях: ШРАМ, НЕВДАХА, КОРОЛІВСТВО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ, ВИРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ДУРОСТІ, ДАЛЕКИЙ СПОГАД, БЕЗЖАЛІСНИЙ МУСОРЩИК, НЕПЕРЕВЕРШЕНА ІРОНІЯ – політичними представниками американського; ГЛАВА ІСТОРІЇ, НЕВИПРАВДАНА ПРОВОКАЦІЯ, НАЙГІРШ МОЖЛИВЕ ВИРІШЕННЯ, МОРАЛЬ, ГНІЙНА РАНА – британського суспільства.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у виявленні особливостей і специфіки актуалізації концепту CONFLICT в українській та інших лінгвокультурах, зокрема і в зіставному аспекті.

Список літератури

- Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. *Теория метафоры* : сб. статей / [под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 387–415.
- Маккормак Э. Когнитивная теория метафоры. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990. С. 358–387.
- Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2012. 196 с.
- Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. 307 с.
- Dijk T. A. van. The Study of Discourse. *Discourse as Structure and process*. London : Sage Publications, 1997. P. 1–35.
- Evans V. *Cognitive Linguistics : An Introduction* / V. Evans, M. Green. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
- Kövecses Z. *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020, 196 p.
- Kövecses Z. *Metaphor : A Practical Introduction*. New York : Oxford University Press, 2002. 285 p.
- Lakoff G., Johnson M. *Metaphors : We Live*. Chicago : University Chicago Press, 1980. 242 p.
- Schiffirin D. *Handbook of discourse analysis*. Oxford : Blackwell, 2001. 874 p.
- Turner M. Metaphor. Metonymy. Dinding. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads* / Edited by Antonio Barcelona. Berlin, NJ : Moulon de Gruyler, 2003. P. 133–145.
- Turner M. Rethinking Metaphor. *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* / Edited by Ray Gibbs. New York : Cambridge University Press, 2008. P. 91–107.
- Collins English Dictionary. Complete and Unabridged © HarperCollins Publishers 1991, 1994, 1998, 2000, 2003 URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/conflicts> (Last accessed 27.03.2023)
- MacMillan URL: <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/conflict> (Last accessed 27.03.2023)
- Oxford Advanced Learner's URL: <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/conflict> (Last accessed 27.03.2023)
- Oxford Dictionaries URL: <http://oxforddictionaries.com/definition/conflict?q=conflict> (Last accessed 27.03.2023)
- The White House. President Barack Obama : Speeches and Remarks. URL: <http://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-and-remarks>.
- 2008 Election. Pros and Cons : Candidate Speeches. URL: <http://2008election.procon.org/view.resource.php?resourceID=001568>.
- The White House. President George W. Bush : Presidential News and Speeches. URL: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/>.
- GOV.UK. Announcements : Speeches. URL: <http://www.number10.gov.uk/news-type/speeches-and-transcripts/>

References

- Lakoff, Dzh., Dzhonson, M. (1990) Метафоры, которыми мы живем. Теория метафоры : сб. статей / [под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. [Metaphors : We Live]. Moscow : Prohress, 1990. S. 387–415.
- Makkormak, E. (1990) Когнитивная теория метафоры. Теория метафоры. [Cognitive theory of metaphors. The theory of metaphors]. Moscow : Prohress. S. 358–387.
- Martyniuk A. P. (2012) Slovnyk osnovnykh terminiv kognityvno-dyskursyvnoi linhvistyky. [Dictionary of the main terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina. 196 s.
- Prykhodko A. N. (2013) Kontsepty y kontseptosystemy. [Concepts and concept systems]. Dnepropetrovsk : Belaia E. A. 307 s.
- Dijk T. A. van. (1997) The Study of Discourse. *Discourse as Structure and process*. London : Sage Publications. P. 1–35.
- Evans V. (2006) *Cognitive Linguistics : An Introduction* / V. Evans, M. Green. Edinburgh : Edinburgh University Press. 830 p.
- Kövecses Z. (2020) *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge : Cambridge University Press. 196 p.
- Kövecses Z. (2002) *Metaphor : A Practical Introduction*. New York : Oxford University Press. 285 p.
- Lakoff G., Johnson M. (1980) *Metaphors : We Live*. Chicago : University Chicago Press. 242 p.
- Schiffirin D. (2001) *Handbook of discourse analysis*. Oxford : Blackwell. 874 p.

Turner M. (2003) Metaphor. Metonymy. Dinding. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads* / Edited by Antonio Barcelona. Berlin, NJ : Moulon de Gruyler. P. 133–145.

Turner M. (2008) Rethinking Metaphor. *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* / Edited by Ray Gibbs. New York : Cambridge University Press. P. 91–107.

Collins English Dictionary. Complete and Unabridged © HarperCollins Publishers 1991, 1994, 1998, 2000, 2003 URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/conflicts> (Last accessed 27.03.2023)

MacMillan URL: <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/conflict> (Last accessed 27.03.2023)

Oxford Advanced Learner's URL: <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/conflict> (Last accessed 27.03.2023)

Oxford Dictionaries URL: <http://oxforddictionaries.com/definition/conflict?q=conflict> (Last accessed 27.03.2023)

The White House. President Barack Obama : Speeches and Remarks. URL: <http://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-and-remarks>.

2008 Election. Pros and Cons : Candidate Speeches. URL: <http://2008election.procon.org/view.resource.php?resourceID=001568>.

The White House. President George W. Bush : Presidential News and Speeches. URL: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/>.

GOV.UK. Announcements : Speeches. URL: <http://www.number10.gov.uk/news-type/speeches-and-transcripts/>

УДК 811.112.2'37

**PECULIARITIES OF USING THE VERBALISATION COMPONENTS
OF THE CONCEPT ALTRUISM IN THE INTEGRATION PROCESSES
(ON THE MATERIAL OF THE GERMAN PUBLICISTIC TEXTS)
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ
КОНЦЕПТУ ALTRUISMUS В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ)**

Жанна ЧЕРСЬКА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

j.cherska@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3210-4042>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.125-131>

Nowadays' realities dictate new manifestations of the use of components of the concept verbalization. The publicistic texts serve effectively for the objective reflection, as newspaper articles optimally record all shades of changes in social and, as a result, language processes.

Taking into account the characteristics, we understand the concept as a unit of a generalized linguistic and mental resource with ethno-national or culturally determined human ideas about reality. The article analyzes the peculiarities of the verbalization means use of the concept ALTRUISM based on frequency and semantic characteristics in the modern German publicistic texts. The research material was texts of the newspaper "Die Welt" with a total sample of 30,000 word usages, within 518 examples of components, which belong to different parts of speech of the concept verbalization ALTRUISM were identified. The method of contextual analysis of newspaper texts was used with regard to the integration social mechanisms of modern Germany. The frequency indicators of the verbalization components are interpreted within the studied sample on the basis of comparative analysis.

The verbalization means analysis of the concept ALTRUISM on the material of the studied continuous sample proves the dominance of adjectives with the meaning "altruistic". It confirms the characteristics of altruistic motives, actions and goals as a manifestation of collective consciousness in German society. Mechanisms of understanding and designation of ALTRUISM in the conditions of integration processes are related to the corresponding emotional and psychological states of new society members with a migratory

experience, which in linguistic expression are revealed by the use of antonyms with the meaning "selfish" to evaluate "altruistic behavior". Veiled manifestations of egoism, contextually marked by means of verbalization of the concept ALTRUISM have become a feature of the linguistic expression of social processes in modern Germany.

In the future, we plan to make a comparative analysis of verbalization means of the concepts EGOISM and ALTRUISM on the material of the same sample of publicistic texts using statistical methods to establish the optimal objective characteristics of the interaction of the verbalization components, which belong to the different parts of speech.

Key words: concept, integration processes, means of verbalization, publicistic texts, altruism

Реалії сьогодення зумовлюють нові прояви використання компонентів вербалізації концептів, для об'єктивного відображення яких ефективно слугують публіцистичні тексти, оскільки саме газетні статті оптимально фіксують усі відтінки змін суспільних та, як наслідок, мовних процесів.

З огляду на дані характеристики та враховуючи розуміння концепту як одиниці узагальненого мовно-ментального ресурсу з етно-національними чи культурно-зумовленими уявленнями людини про дійсність, визначені особливості використання засобів вербалізації концепту ALTRUISMUS на основі їх частотних та семантичних характеристик у сучасній німецькій публіцистиці. Матеріалом дослідження стали публіцистичні тексти газети "Die Welt" загальним обсягом вибірки 30 тис. слововживань, у межах якої визначені 518 прикладів різночастиномовних компонентів вербалізації концепту ALTRUISMUS. Застосований метод контекстуального аналізу газетних текстів з огляду на інтеграційні суспільні механізми сучасної Німеччини. Частотні показники різночастиномовних компонентів вербалізації інтерпретовані у межах досліджуваної вибірки на основі порівняльного аналізу.

Проведений аналіз засобів вербалізації концепту ALTRUISMUS на матеріалі досліджуваної суцільної вибірки засвідчує домінування прикметників зі значенням "альтруїстичний", що вкотре підтверджує характеристики альтруїстичних мотивів, дій та цілей як вияв колективної свідомості у німецькому суспільстві. Механізми розуміння та позначення ALTRUISMUS в умовах інтеграційних процесів пов'язані із відповідними емоційними та психологічними станами нових членів суспільства із міграційним минулим, що у мовному вираженні виявляються із використанням антонімів зі значенням "егоїстичний" для оцінки "альтруїстичної поведінки". Завуальовані прояви егоїзму, контекстуально позначені засобами вербалізації концепту ALTRUISMUS стали особливістю мовного вираження суспільних процесів у сучасній Німеччині.

У перспективі планується здійснити порівняльний аналіз використання засобів вербалізації концептів EGOISMUS та ALTRUISMUS на матеріалі однакової вибірки публіцистичних текстів із використанням статистичних методів для встановлення оптимальних об'єктивних характеристик взаємодії різночастиномовних компонентів аналізованих концептів.

Ключові слова: концепт, інтеграційні процеси, засоби вербалізації, публіцистичні тексти, альтруїзм.

Вступ. Реалії сьогодення зумовлюють нові прояви використання компонентів вербалізації концептів, для об'єктивного відображення яких ефективно слугують публіцистичні тексти, оскільки саме газетні статті оптимально фіксують усі відтінки змін суспільних та, як наслідок, мовних процесів.

Як відомо, у сучасній лінгвістиці існує чимало підходів до розуміння концептів. Термін "концепт" (від лат. *conceptus* – поняття) бере свій початок у філософії Середньовіччя із концептуалізму, який репрезентували Т. Гобс, П. Абеляр, У. Оккам. Концепт розглядався як універсалія, яка узагальнює ознаки речей, містить важливу й актуальну інформацію та створена розумом для його внутрішнього використання. Концептуалізм став основою для філософського тлумачення терміна (*Селіванова, 2006, с. 257*). Зв'язаність концептів між собою, невичерпність їхнього змісту, їхня цілісність, динамізм, здатність змінюватися та поповнюватися засвідчують філософські погляди Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі. Учені асоціювали концепт із вузлами сітки, протягнутої філософом крізь вічний хаос (*Deleuze i Guattari, 1994*).

Одним із класичних визначень концепту стало тлумачення: "Концепт – термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини

світу, відображеної у психіці людини” (Селіванова, 2006, с. 256). Згідно із цією дефініцією концепт, як бачимо, становить ментальну одиницю концептуальної картини світу, що відзначається помітним суб’єктивізмом її виділення.

У дотичній площині виявляється культурологічне розуміння А. Вежбицької, яка розглядає концепт як певний об’єкт зі сфери “ідеальне”. Цей об’єкт має ім’я і відображає культурно обумовлене уявлення про світ, тобто належить до розряду “дійсне” (Wierzbicka, 1992).

Вивчення концепту як культурно зумовленого уявлення про світ знайшло втілення у працях багатьох учених. Спільною характеристикою став національно-культурний компонент. Лінгвокультурологічний напрям дослідження концепту пропонує В. Іващенко (Іващенко, 2006, с. 6), за яким дослідниця визначає у рамках наукової лінгвоконцептології механізми концептуалізації та параметри ментально-мовного опису моделювання науково-мистецьких / мистецтвознавчих концептів.

Однак, дуже часто лінгвісти полемізують щодо вербалізованої і частково вербалізованої природи концептів, з приводу розмежування концепту й поняття. У розумінні А. Приходька, поняття стає лише тоді концептом, коли воно “валоризується”, тобто обростає національно-ціннісними конотаціями, переростаючи у мірну одиницю менталітету (Приходько, 2008).

Вербалізовані національно-ціннісні характеристики концептів оптимально вивчаються на основі певних суспільних моделей, серед яких провідне місце посідає сім’я, а саме – спілкування між її членами. Сімейний дискурс як вияв різних видів інтеракції: між батьками та дітьми, чоловіком та дружиною, між дітьми (Осовська, 2013, с. 68) безумовно представляє специфіку менталітету з точки зору культурно-зумовленого уявлення людини про дійсність. Для об’єктивного визначення національно-ціннісних характеристик концептів та їхньої ієрархічної організації ефективно застосовуються статистичні методи (Гуцол, 2022, с. 4; Осовська, 2013, с. 132), які доводять етноспецифічні особливості досліджуваних концептів.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики часто поєднуються різні аспекти інтерпретації концепту. Так, зокрема, М. Скаб акцентує на синкретичному підході до вивчення концепту і поєднує когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти, вважаючи концепт абстрактною одиницею ментального рівня, який відображає зміст результатів пізнання людиною навколишнього світу і в якому зосереджено відомості про об’єкт та його властивості, про те, що людина знає чи думає про навколишній світ (Скаб, 2008, с.27).

З огляду на згадані характеристики та враховуючи розуміння концепту як одиниць узагальненого мовно-ментального ресурсу з етно-національними чи культурно-зумовленими уявленнями людини про дійсність (Cherska, 2014, с. 142), зосередимось на особливостях використання засобів вербалізації концепту ALTRUISMUS.

Отже, актуальність роботи визначається новими недослідженими інтеграційними механізмами формування колективної свідомості у сучасному німецькому суспільстві, які знайшли втілення у публіцистичних текстах. Тому мета статті – проаналізувати особливості вербалізації різночастининомовних компонентів концепту ALTRUISMUS на основі частотних та семантичних характеристик у сучасній німецькій публіцистиці. Матеріалом дослідження стали публіцистичні тексти газети “Die Welt” загальним обсягом вибірки 30 тис. слововживань, у межах якої визначено 518 прикладів різночастининомовних компонентів вербалізації концепту ALTRUISMUS.

Методи дослідження. У рамках дослідження використаний метод контекстуального аналізу публіцистичних текстів з огляду на інтеграційні суспільні механізми сучасної Німеччини. Частотні показники різночастининомовних компонентів вербалізації інтерпретовані у межах досліджуваної вибірки на основі порівняльного аналізу.

Результати та обговорення. Розглянемо основні особливості прояву та мовного вираження альтруїстичної та, як протиставлення, егоїстичної поведінки в непростих умовах сучасних реалій, відображених у публіцистичних текстах. Аналіз газетних статей засвідчує наявність певних психологічних передумов, які стали причиною позитивних (альтруїстичних) у загально ціннісному розумінні чи негативних (егоїстичних) дій. Як правило, альтруїстична поведінка характеризує особу, готову безкорисливо допомагати ближнім. Таких прикладів,

позначених прикметником *altruistisch*, виявилось найбільше у межах досліджуваної вибірки (164 випадків слововживань – далі ВСВ):

*“Das sind diejenigen, denen gemeinhin ein hoher Grad an sozialer Verträglichkeit als Persönlichkeitsmerkmal zugeschrieben wird. Also Personen, die von ihrem Umfeld als besonders **hilfsbereit** und **altruistisch** wahrgenommen werden. Das liege daran, dass sie sowohl in ihren zwischenmenschlichen Beziehungen als auch in ihrem sozialen Umfeld ein kooperatives, höfliches und freundliches Verhalten an den Tag legen würden, so Sun”* (Welt: 19.08.2021)

Безкорислива самовіддана допомога у критичних ситуаціях, спрямована на порятунок людських життів, виявляється у альтруїстичних вчинках, позначених прикметником *selbstlos* (135 ВСВ). Словосполученням *selbstlos retten* (самовіддано рятувати) у моделі прислівник + дієслово (112 ВСВ), виражена позитивна мотивація рятівників, готовність та щире прагнення досягти благородної мети, навіть за браком рятівних засобів, та не зважаючи на релігійну чи расову приналежність постраждалих:

*“Andere retteten **selbstlos** Menschen mit ihrem Kanu oder Schlauchboot”* [Welt: 13.07.2022]

Дослідники соціальних процесів у Німеччині публікують результати аналізу соціальної поведінки різних верств населення на основі соціологічних опитувань реципієнтів задля пояснення механізмів вербальної та невербальної взаємодії у суспільстві. Втома та психічне виснаження стали основними причинами відсутності потягу до безкорисливої допомоги та альтруїстичних дій:

*“Nach einer unruhigen Nacht verspürten Menschen nach eigener Aussage weniger Drang, **selbstlos** zu handeln”* (Welt: 2.09.2022)

Контекстуально альтруїстичні дії як вияв безкорисливої допомоги описуються за допомогою прислівників-антонімів, які в цілому характеризують соціальну поведінку членів суспільства і пояснюють, чому певні фізіологічні, і як результат, психологічні стани заважають діяти самовіддано і жертвовно:

*“Laut den Ergebnissen einer neuen Studie könnte zu wenig Schlaf aber auch das Sozialverhalten von Menschen beeinflussen: nämlich, wie **hilfsbereit** und **egoistisch** sie sich benehmen”* (Welt: 2.09.2022)

Іменники на позначення ALTRUISMUS нечисельні у межах проаналізованої суцільної вибірки. Так, іменник *Selbstlosigkeit* налічує 53 ВСВ. Щодо тематики статей, то переважна їх більшість стосується проблем навколишнього середовища. У своєму прагненні захистити довкілля активісти вдаються часом навіть до екстремальних дій, перекриваючи рух вулицями, організовуючи мітинги у громадських місцях. В оцінці суспільства їхні дії переважно альтруїстичні, самовіддані. Навіть противники громадської ініціативи із захисту навколишнього середовища визнають мужність та безкорисливість представників природоохоронного руху:

*“Ich bewundere diese Leute unendlich für ihren Mut und ihre **Selbstlosigkeit**. Sie haben ‘s richtig gemacht, weil diese Straßenblockaden sich dem Auto in den Weg zu stellen, dem Symbol für unser fossiles Weiterso”* (Welt: 13.11.2022)

Прислівники, які характеризують самовіддані дії, використовуються здебільшого для опису соціальних проблем догляду за літніми людьми, які стали ключовими в умовах так званих “старіючих” націй. Догляд за самотніми людьми старшого віку, на жаль, є непопулярним видом діяльності серед місцевого населення. Більшість представників соціальних служб та сфери піклування — працівники з міграційним минулим, які в процесі інтеграції в нове суспільство змогли знайти та реалізувати альтруїстичні цілі, виражені прислівником *aufopfernd* (13 ВСВ) у сполученні із дієсловами. Тому дії осіб, які займаються піклуванням про пенсіонерів та доглядом за ними, оцінюються у колективній свідомості здебільшого позитивно як жертвовні та самовіддані:

*“Wir sind euch so dankbar dafür, wie **aufopfernd** ihr euch um unsere Eltern kümmert, und bewundern euch für eure Hingabe!”* (Welt: 4.10.2019)

Як відомо, інтеграційні процеси у Європі відзначаються низкою об'єктивних труднощів, пов'язаних із особливостями менталітету представників різних культур. Так, зокрема, німецьке

суспільство постало перед проблемою адаптації громадян із міграційним минулим, біженців та переміщених осіб. Тому газетні статті рясніють різноманітною лексикою на позначення одвічних ціннісних орієнтацій – толерантності-зневаги, любові до ближнього-ненависті, егоїзму-альтруїзму. Варто зазначити, що політика уряду, позиція партій та їх лідерів ґрунтується на необхідності та обов'язковості інтеграції в німецьке суспільство. Ключовим є твердження: *“Хто живе в Німеччині, мусить інтегруватися” [Welt: 19.04.2018]*. Занадто толерантне ставлення на угоду новим членам німецького суспільства, які з релігійних переконань гальмують інтеграційний процес, часто критикуються, особливо представниками владних структур, як вияв недоцільного на їх погляд альтруїзму, який контекстуально позначений іменником *Selbstverleugnung* (10 ВСВ):

*“Die grassierende **Selbstverleugnung** unserer christlich-abendländischen Wurzeln halte ich für gefährlich“, sagte Blume der „Rheinischen Post“. Diese sende „falsche Signale auch an diejenigen, die sich bei uns gerne integrieren wollen“ (Welt: 19.04.2018)*

В умовах інтеграційних процесів у європейському просторі, зокрема, німецькому, у колах іммігрантів та переселенців часто фіксується страх перед невідомим та змінами звичного для них життя на перебування у новому суспільстві, значна психологічна напруга, стрес від великої кількості інформації та необхідності приймати непрості рішення. Такі психологічні засади не могли не позначитися на змінах у поведінці. Стресові ситуації мимовільно спонукають людину до самозбереження і прагнення раціонально діяти. Тому і загальноприйняті постулати добра, виражені іменником *Altruismus* (26 ВСВ) і зла, позитивної та негативної оцінки за таких умов нерідко нівелюються у людській свідомості, спричиняючи прагнення до раціонального як такого, що може врятувати життя, здоров'я, покращити становище. Саме це пояснює підвищену сконцентрованість на власних потребах, егоцентризм, егоїзм та зниження альтруїстичних мотивів у людській поведінці:

*“Vielleicht hast auch du schon bemerkt, dass du dich in solchen stressigen Phasen anders verhältst als sonst. Nicht nur ungeduldiger und gereizter, sondern auch etwas **egoistischer** als sonst. Kurz gefasst: Wenn der Stresspiegel hoch ist, kann es schonmal vorkommen, dass **der Altruismus**, also **die selbstlose Denk- und Handlungsweise**, zu kurz kommt“ (Welt: 28.04.2022)*

Приховані егоїстичні мотиви фіксуємо у газетних статтях юридичної тематики, в яких підозрювані та підсудні нерідко виправдовують себе, вдаючись до характеристик альтруїстичної поведінки та намагаючись видати свої негідні вчинки під виглядом альтруїстичних мотивів, спрямованих на створення начебто позитивних, потрібних суспільству проєктів із метою безкорисливої допомоги людям:

*“Sein Motiv sei aber durchaus **altruistisch** gewesen, behauptete er. Er habe «etwas Gutes» tun und mithelfen wollen, dass die Impfkampagne in Gang kommt. In seinem letzten Wort hatte er gesagt: «Meine charakterlichen Werte sind die Grundlage meines Handels und Tuns» [Welt: 18.05.2022]*

Жертовність, позначена у газетних статтях іменником *Aufopferung* (5 ВСВ), протиставляється в сучасному, на перший погляд, емансипованому німецькому суспільстві егоїстичним прагненням професійного самоствердження. Не дивлячись на прогресивні ідеї становлення жінки у професії, класичний образ матері, яка турбується передусім про домашні справи та свідомо відмовляється від кар'єрного росту, залишається домінантним у колективній свідомості. На протигагу класичним, усталеним упродовж багатьох століть, увявленням про роль жінки у суспільстві і другорядну роль професії, намагання бути фінансово незалежною, самоствердитися у професійній сфері досі оцінюються суспільством як егоїстичні цілі, в основі яких на першому місці власні егоїстичні інтереси жінки перед турботою про сім'ю та дітей:

*“In kaum einem Land geht das Mutterbild so stark mit der Idee von häuslicher Fürsorge, **Aufopferung** und beruflichem Verzicht einher wie in Deutschland. Die Selbstverwirklichung von Müttern im Beruf und der Wunsch nach finanzieller Unabhängigkeit werden von unserer Gesellschaft häufig als **egoistisch** abgewertet“ (Welt: 25.06.2020).*

Завуальований вияв егоїзму через представлення власних, начебто “жертовних” дій, виражених прикметником *aufopfernd*, презентують газетні статті про зловживання службовим становищем, шахрайство та прагнення використати соціальну допомогу держави у вигляді

виплат медичного страхування задля корисливих цілей. Однак, при цьому часто фіксуються психологічні причини та психічні розлади як прояви нетипової суспільної поведінки:

“Eine psychiatrische Sachverständige hatte der Mutter an einem früheren Verhandlungstag das sogenannte Münchhausen-Stellvertreter-Syndrom bescheinigt. Bei dieser Störung machen Eltern ihre Kinder krank, um als aufopfernde Eltern Anerkennung zu erfahren” (Welt: 30.10.2019)

Як бачимо, особливості мовного вираження концепту ALTRUISMUS представленні у межах досліджуваної вибірки неоднаковими кількісними показниками різночастиномовних компонентів вербалізації, з-поміж яких переважають прикметники зі значенням “альтруїстичний” як характеристики людських дій та мотиваційних передумов, виражених прикметником *altruistisch*. Значну частку складають прислівники на позначення ALTRUISMUS, використані у сполученні з дієсловами *retten, sich benehmen, sich verhalten* як вияв соціальної поведінки. Малочисельними є іменники та відсутні дієслова зі значенням “жертвувати собою”.

Висновки. Проведений аналіз засобів вербалізації концепту ALTRUISMUS на матеріалі досліджуваної суцільної вибірки із газети “Die Welt” засвідчує домінування прикметників зі значенням “альтруїстичний”, що вкотре підтверджує характеристики альтруїстичних мотивів, дій та цілей як вияв колективної свідомості у німецькому суспільстві. Механізми розуміння та позначення ALTRUISMUS в умовах інтеграційних процесів пов'язані із відповідними емоційними та психологічними станами нових членів суспільства із міграційним минулим, що у мовному вираженні виявляються із використанням антонімів зі значенням “еґоїстичний” для оцінки “альтруїстичної поведінки”. Завуальовані прояви еґоїзму, контекстуально позначені засобами вербалізації концепту ALTRUISMUS, стали особливістю мовного вираження суспільних процесів у сучасній Німеччині.

У перспективі плануємо здійснити порівняльний аналіз використання засобів вербалізації концептів EGOISMUS та ALTRUISMUS на матеріалі однакової вибірки публіцистичних текстів із використанням статистичних методів для встановлення оптимальних об'єктивних характеристик взаємодії різночастиномовних компонентів аналізованих концептів.

Список літератури

Гуцол А. Вербалізація міжконцептуальних зв'язків (на тлі когнітивної карти німецькомовного художнього матримоніального CONFLICTного дискурсу). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія.* № 841. 2022. С. 3–8
DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2022.841.3-8>

Іващенко В.Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.

Осовська І. М. Сучасний німецькомовний сімейний дискурс : ментальний і вербальний ресурс : монографія. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2013. 402 с.

Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсійній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

Скаб М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

Cherska Zh. Die Verbalisierungsmittel der Konzepte „EGOISMUS“ – „ALTRUISMUS“. *Die Ukraine und der deutschsprachige Raum. Ostijeker Studien zu slawisch-deutschen Kontakten in Geschichte, Sprache, Literatur und Kultur* / hrsg. von Željko Uvanovič. Aachen, 2014. S. 141–151.

Deleuze G. Guattari F. What is Philosophy? [translated by Tomlinson H., Burchill G]. Verso London New York, 1994. 253 p.

Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. Oxford University Press. 1992. 496 p.

References

Hutsol A. (2022) Verbalizatsiya mizhkontseptual'nykh zv'yazkiv (na tli kohnityvnoyi karty nimets'komovnoho khudozhn'oho matrymonial'noho konfliktnoho dyskursu) [Verbalization of interconceptual connections (based on the cognitive map of the German artistic matrimonial conflict discourse)] *Naukovyi*

visnyk [Scientific Journal] Chernivtsi: Ruta. Vol. 841: Germans'ka filologia, P. 3–8
DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2022.841.3-8>

Ivashchenko V.L. (2006) Kontseptual'na reprezentatsiya frahmentiv znannya v naukovo-mystets'kiy kartyni svitu (na materiali ukrayins'koyi mystetstvoznachchoyi terminolohiyi) [Conceptual representation of fragments of knowledge in the scientific and artistic picture of the world (on the basis of Ukrainian art terminology)] Kyiv : Vydavnychyy dim Dmytra Buraho [Dmytro Burago Publishing House], 328 p.

Cherska Zh. (2014) Die Verbalisierungsmittel der Konzepte „EGOISMUS“ – „ALTRUISMUS“. [Means of verbalization of the concepts “EGOISM”–„ALTRUISM“] Die Ukraine und der deutschsprachige Raum. Ostijeker Studien zu slawisch-deutschen Kontakten in Geschichte, Sprache, Literatur und Kultur [Ukraine and the German-speaking area. Ostijek studies on Slavic-German contacts in history, language, literature and culture] / hrsg, von Željko Uvanovič/ ed. By Željko Uvanovič. Aachen, 2014. S. 141–151.

Osovska, I. M. (2013). Suchasnyj nimetskomovnyj simeinyj diskurs: mentalnyj i verbalnyj resurs [Modern German Family Discourse: mental and verbal resources]. Chernivtsi: Rodovid. 402 p.

Pryhodjko, A. M. (2008) Konzepty i konzeptosistemy v kohnityvno-dyskursyvnij paradyhmi linhvistyky [Concepts and concept systems in the cognitive-diskursive paradigm of linguistics]. Zaporishja. Premier. 332 p.

Selivanova O. (2006) Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillya-K. 716 p.

Skab M.V. (2008) Zakonomirnosti kontseptualizatsiyi ta movnoyi katehoryzatsiyi sakral'noyi sfery [Patterns of conceptualization and linguistic categorization of the sacred sphere]. Chernivtsi : Ruta, 2008. 560 p.

Wierzbicka A. (1992) Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. Oxford University Press. 1992. 496 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

Welt: Die Welt. 2018 – 2022. URL: <http://www.welt.de> (дата звернення 10.04.2023)

УДК 808.51:159.95

**PERSUASIVENESS IN TED TALKS SPEECHES
ON THE ISSUES OF MENTAL HEALTH
ПЕРСУАЗИВНІСТЬ В ПРОМОВАХ СПІКЕРІВ TED TALKS
З ПИТАНЬ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я**

Віра ЯКИМЧУК

Буковинський державний медичний університет

vira.yakymchuk@bsmu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3768-1623>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.131-138>

The article is devoted to analyzing persuasive propositions used by TED Talks speakers in speeches related to mental health in order to effectively influence and draw the audience's attention to essential aspects of this topic. The analysis of the phenomenon of persuasiveness is based on three propositions of persuasive speech: the proposition of facts, values, and policy. Since the founding of TED Talks, the number of speeches on various topics has increased, as has the popularity of this online platform. Every day, millions of people from all over the world turn to the TED platform to learn about innovation, social problems, and their potential solutions. Mental health is an integral part of modern society, which is why this research is relevant. The topicality is also justified by the growing scientific interest in the concept of persuasion and the means of implementing verbal influence on the audience. The aim of the article is to analyze verbal means of implementing persuasive propositions in TED Talks speeches to influence the audience on the importance of mental health. The object of the research is persuasive propositions in TED Talks speeches on mental health. The subject of the research is verbal means of implementing persuasive propositions in the discursive space of TED Talks speeches. The research methods used include content analysis, descriptive method sociolinguistic analysis, and cognitive analysis. The research material was selected by the method of a complete sample from the transcripts of speeches by TED Talks speakers on mental health, namely from the playlist titled "The struggle of mental health".

On the basis of analysis of the speeches, it was proven that most frequently speakers resort to the proposition of value. This is evident in their appeal to the audience's personal values, such as the desire to be happy, healthy

and successful, in order to convince them of the importance of paying attention to the issue of mental health. TED Talks can be a useful tool for destigmatizing mental illness and spreading the word about the availability of treatment and support.

Key words: persuasiveness, proportion of fact, proportion of value, proportion of policy, TED Talks, mental health.

Стаття присвячена аналізу персуазивних принципів, які використовують спікери TED Talks в промовах з теми ментального здоров'я для ефективного впливу на аудиторію та привертання її уваги до важливих аспектів цієї теми. Аналіз явища персуазивності ґрунтується на трьох принципах персуазивного мовлення, а саме принципу фактів, цінностей та лій поведінки. Від заснування TED Talks кількість промов на різноманітні теми зростає, як і популярність цієї онлайн платформи. Щодня мільйони людей з усього світу звертаються до платформи TED та дізнаються про інновації, суспільні проблеми та їх можливі рішення. Ментальне здоров'я є невід'ємною частиною сучасного суспільства, саме тому наше дослідження є актуальним. Також актуальність обґрунтовується зростанням наукового інтересу до поняття персуазивності та засобів втілення вербального впливу на аудиторію. Метою статті є аналіз вербальних засобів реалізації персуазивних принципів в промовах спікерів TED Talks для здійснення впливу на аудиторію з питань важливості ментального здоров'я. Об'єктом дослідження є персуазивні принципи в промовах Ted Talks з теми ментального здоров'я. Предметом дослідження є вербальні засоби реалізації персуазивних принципів в дискурсивному просторі промов Ted Talks. У дослідженні були використані такі методи: метод контент-аналізу, описовий метод, метод соціолінгвістичного аналізу, когнітивний метод. Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки з транскриптів промов спікерів Ted Talks, що стосуються ментального здоров'я, а саме з плейлисту від платформи під назвою "The struggle of mental health".

На основі аналізу промов було виявлено, що найчастіше спікери вдаються до принципу цінностей. Це проявляється в їх зверненні до особистих цінностей аудиторії, таких як бажання бути щасливими, здоровими чи успішними, щоб переконати їх у важливості звернення уваги на питання ментального здоров'я. TED Talks можуть бути корисним інструментом для дестигматизації ментальних захворювань та поширення інформації про доступність лікування та підтримки.

Ключові слова: персуазивність, принцип факту, принцип цінностей, принцип лій поведінки, TED Talks, ментальне здоров'я.

Вступ. У сучасній лінгвістиці домінує комунікативно-функціональний підхід, який розглядає мову як засіб досягнення певних цілей та завдань у процесі мовленнєвого спілкування. У цьому контексті комунікативний процес розуміється як інструмент моделювання реакцій та поведінки співрозмовника, а також формування уявлень та переконань адресата. Однією з ключових функцій цього процесу є персуазивність, тобто здатність мовленнєвого повідомлення впливати на сприйняття та дії адресата.

Термін "персуазивність" походить від латинського слова "persuadeo", що має декілька значень, включаючи "запевняти", "переконувати", "умовляти", "схиляти" та "спонукати". Залежно від наукового дискурсу, трактування поняття "персуазивність" може відрізнятися. В нашому дослідженні ми використовуємо визначення М. Дейнтон (2022, с. 104), яка стверджує, що "персуазивність – це людське спілкування, спрямоване на здійснення впливу на інших шляхом зміни їхніх переконань, цінностей або ставлень".

Сьогодні все більше людей стикаються з проблемами з ментальним здоров'ям, але часто з ними зв'язана стигма та боязнь говорити про це відкрито. Промови TED Talks з питань ментального здоров'я можуть бути важливим засобом, який допомагає зняти бар'єри та залучити увагу до проблем ментального здоров'я.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням наукового інтересу до поняття персуазивного мовлення в усіх сферах комунікацій, засобів вербального впливу мовця на аудиторію, а також важливістю питання ментального здоров'я в сучасному столітті. Метою статті є аналіз вербальних засобів реалізації персуазивних принципів в промовах спікерів TED Talks для здійснення впливу на аудиторію з питань ментального здоров'я.

Поняття персуазивного впливу досліджували представники різних наукових галузей, таких як психологія, соціологія, комунікації, маркетинг та інші. Серед українських вчених, що досліджують персуазію в галузях комунікації та мовленнєвої прагматики є О. Білошицька,

Н. Тарнопольська, О. Дубровський. Інші відомі дослідники в галузі персуазії – Дж. Батлер, Н. Шварц, С. Роджерс, Ч. О'Гара, К. Хоган та багато інших. Дослідження ментального здоров'я в лінгвістичній галузі проводять науковці, які спеціалізуються на психолінгвістиці, соціолінгвістиці та інших дисциплінах. Вчені-лінгвісти, такі як О. Данько, Н. Клименко, В. Шевченко, С. Е. Зехаві та ін., досліджують мовні аспекти психічного здоров'я, в тому числі вербальні засоби вираження емоцій та ставлення до свого здоров'я.

В умовах медичного дискурсу персуазивність найповніше реалізується через тактику активізації емоцій і тактику раціонального впливу (*Бережанська, 2014, с. 40*). У діалогічному дискурсі зазвичай досліджується лише односторонній вплив під час мовленнєвої взаємодії, що відбувається на інтенційному й операційному рівнях, та аналізуються наслідки цього впливу, що проявляються у певних змінах психічних станів або характеристик адресата впливу (*Гнезділова, 2018, с. 64*). В дипломатичній комунікації здійснення впливу передбачає використання мови як “основного інструменту переконання” із застосуванням різних технік, таких як привертання уваги, створення сприятливого емоційного настрою та вживанням різноманітних лексичних, граматичних, синтаксичних і стилістичних прийомів (*Скрябіна, 2018, с. 269*).

Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки з транскриптів десяти промов спікерів Ted Talks, що стосуються ментального здоров'я, а саме з плейлисту від платформи під назвою “The struggle of mental health” (https://www.ted.com/playlists/175/the_struggle_of_mental_health).

Методи дослідження. У статті ми використовуємо метод контент-аналізу для вивчення змісту промови, а зокрема: тему, мету, стиль викладу, аргументацію та інші аспекти, що впливають на переконливість висловлювань. Метод соціолінгвістичний аналізу застосовуємо для вивчення взаємозв'язків між мовою та соціальними явищами в різних соціальних контекстах. Описовий метод ми застосовуємо для опису проілюстрованих уривків з промов. Когнітивний метод – для тлумачення взаємодії між мовленнєвим висловлюванням та когнітивними процесами, які відбуваються в мовця та аудиторії.

Результати та обговорення. TED Talks – це онлайн платформа, яка представляє відео промови від різних людей з різних галузей знань та досвіду, які діляться своїми ідеями та переконаннями. TED (Technology, Entertainment, Design) було створено у 1984 році як конференцію зі спільними презентаціями в цих трьох галузях, але з тих пір спектр тем розширився і сьогодні він охоплює питання науки, технологій, мистецтва, соціальних проблем, бізнесу та інші. TED Talks стали відомі своєю короткою, але потужною формою комунікації, де спікери змушують глядачів замислитися про те, що вони можуть змінити у своєму житті та світі.

Публічні промови TED Talks варто тлумачити як прояв взаємодії між мовцем та аудиторією в процесі передачі та сприйняття ідеї, який відбувається через особливий тип когнітивно-комунікативної діяльності, що не передбачає безпосередньої взаємодії обох суб'єктів комунікації та може відбуватися із застосуванням різних комунікаційних засобів (*Плетенецька і Дегтярь, 2021, с. 183*).

Ментальне здоров'я – це стан емоційного та психічного благополуччя людини, коли вона може ефективно функціонувати в своєму повсякденному житті, взаємодіяти з іншими людьми, розвиватись та досягати своїх цілей. Ментальне здоров'я охоплює багато аспектів життя, такі як емоційна стійкість, психологічна рівновага, здатність до адаптації до змін та розвиток самоповаги та самооцінки. Психіка сучасної людини відчуває потужні негативні впливи соціального, природного, побутового та багатьох інших характерів, що вимагає спеціальних заходів для охорони і зміцнення психічного здоров'я (*Підлубний, 2017, с. 9*).

У нашому дослідженні ми дотримуємося класифікації персуазивних принципів запропонованих Джозефом ДеВіто в його праці “Essential elements of public speaking”. Він сміливо виокремлює три персуазивні принципи – принцип фактів, цінностей та лій поведінки (*DeVito, 2016, с. 214*).

Отримані результати нашого дослідження стосовно зафіксованих контекстів застосування персуазивних принципів в промовах спікерів TED Talks з питань ментального здоров'я проілюстровано у відсотковому співвідношенні в Рис. 1.

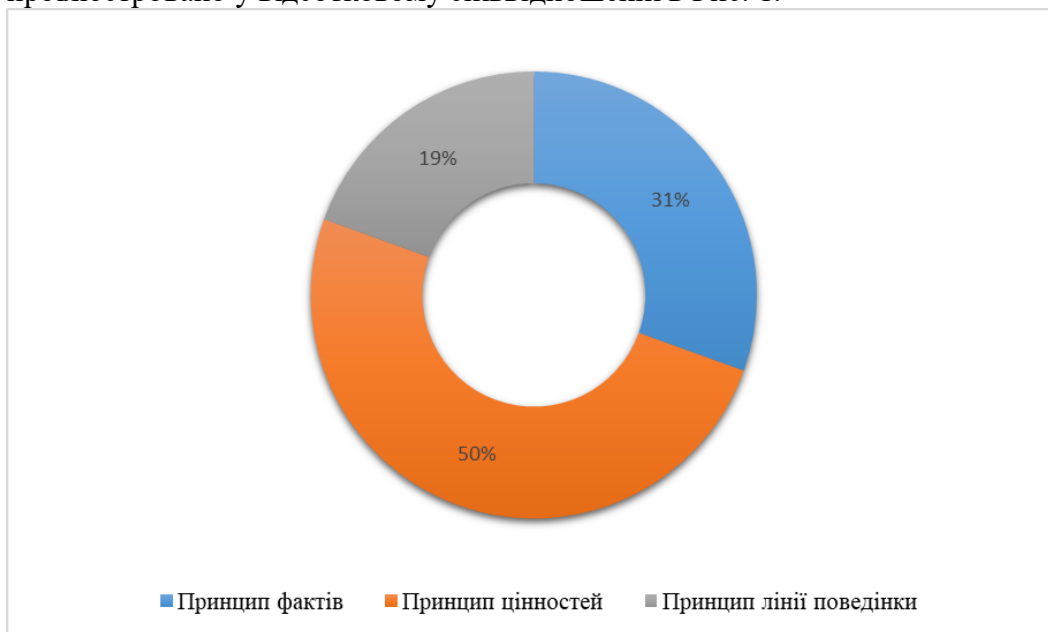

Рис. 1 Відсоткове співвідношення контекстів застосування персуазивних принципів в промовах спікерів TED Talks з питань ментального здоров'я

Проаналізувавши 10 промов спікерів TED Talks з теми “Ментальне здоров'я” (20988 слів), ми виокремлюємо 118 контекстів застосувань персуазивних принципів фактів, цінностей та ліній поведінки. Найчастіше (59 контекстів) фіксується принцип цінностей, адже мовці намагалися акцентувати на важливості емоцій людини, що є під впливом суттєвих змін в природі свого ментального здоров'я.

Принцип фактів (36 контекстів) первинно ґрунтується на запитаннях, що стосуються людських істин з варіативним рівнем складності, на які не завжди можна знайти відповіді. Вважається, що чим більше є наявних фактів в промові, тим переконливіше стають ідеї, запропоновані спікером. Розглянемо наступний уривок: *“And I set out to find out what it is that causes some people to be more resilient than other people. What are the mechanisms that allow people to survive? And I went out and I interviewed person after person who was suffering with depression”* (Solomon, 2023). В проілюстрованому фрагменті автор заохочує слухача до звернення уваги на питання механізмів, що дозволяють людям з депресією вижити. Він закликає аудиторію спробувати індивідуально відповісти на питання, що робить інших людей більш життєрадісними та стійкими перед тим, як він доведе важливість своєї думки про депресію як секрет, який об'єднує людство.

У своїй промові “How to start a conversation about suicide” Джеремі Форбс застосовує стилістичний художній засіб рефрену, для підкреслення своєї думки: *“Part of the ability to have that conversation is to understand what to say. We've all heard about, “Are you OK?” And I've seen it. I've done this. “Are you OK?” “Yes.” “Are you OK?” “Yes.” “Are you OK?” “Yes.” “Are you OK?” “No.” What do I say now? What do I say? We need to equip every single person with the ability to come forth and be able to have that conversation.”* (Forbes, 2023). За допомогою частого повторення питання “Are you OK?” – “Чи ти в порядку?”, спікер емоційно підкреслює, що часто відповідь на це питання люди дають неправдиву, відповідаючи “так” замість “ні” тільки для того, щоб уникнути наступної частини розмови. Анафора *“What do I say now? What do I say?”* застосовується для висвітлення емоції спантеличення більшості людей, коли вони не знають, що порадити людям, які не відчувають себе в порядку. Пізніше автор дає відповідь на це питання: *“We need to be able to listen. I don't know who out there is a good listener. I'm working on my listening abilities, but it's an art form to listen and not judge.”* (Forbes, 2023). Називаючи

“мистецтвом” вміння слухати та не судити, спікер здійснює ментальний вплив на слухачів, переконуючи їх в правильному підході до людей, як страждають від тривоги чи депресії.

Для здійснення персуазивного впливу застосовуючи принцип фактів, спікери надавали чіткі докази та статистичні дані. Наприклад: *“In the last three years alone, more than 12,000 refugees lost their lives. And hundreds of thousands lost their souls and their mental health due to this cruel and traumatic experience”* (Daod, 2018). У проілюстрованому уривку мовець прагне порушити питання ментального здоров'я біженців. Він надає статистичні дані кількості біженців, що втратили свої життя в період останніх трьох років, наголошуючи при цьому, що сотні тисяч їх “втратили свої душі”. Цей метафоричний зворот дозволяє переконати аудиторію, що число людей, які постраждали від травматичних подій у зв'язку з біженством доволі значне і ця шкода не лише в зміні їх матеріального становища, а ще й в погіршенні їх психічного здоров'я.

Спікер також надає факти та статистичні дані наприкінці своєї промови: *“Since our first mission in 2015, “Humanity Crew” had 194 delegations of qualified, trained volunteers and therapists. We have provided 26,000 hours of mental health support to over 10,000 refugees. We can all do something to prevent this mental health catastrophe. We need to acknowledge that first aid is not just needed for the body, but it has also to include the mind, the soul””* (Daod, 2018). У наведеному контексті автор підкреслює чітку кількість проведених делегацій, годин ментальної підтримки для більше ніж десяти тисяч біженців з погіршеним ментальним здоров'ям. Однак наголошує, що всі люди мають визнати, що біженці потребують не лише матеріальну допомогу, а ще й допомогу для їх психіки та душі.

Принцип цінностей застосовується як елемент персуазивності в промовах спікерів TED Talks з теми ментального здоров'я в 59 контекстах з метою висвітлити важливість людських емоцій, а також базується на тому, що люди вважають важливим і цінним в своєму житті. Для принципу цінностей характерні цитування експертів та непрофесійних знавців. Спікери TED Talks, що виступають на тему ментального здоров'я часто розповідали власну історію депресивних думок, наприклад: *“I know John's story very well because I'm John. And this is, today, the first time in any sort of public setting I've ever acknowledged the journey that I have been on...I knew that I needed to step out of my silence and past my taboos to talk about an idea worth spreading – and that is that people who have made the difficult choice to come back to life need more resources and need our help”* (Schramm, 2011). В наведеному уривку спікер зізнається, що історія про невдалу спробу піти з життя через депресію насправді трапилася з ним. Він зазначає, що його промова про важливість допомоги людям, що страждають від погіршення стану ментального здоров'я, є ідеєю вартою поширення, що насправді є слоганом компанії TED.

З метою підтвердження авторитету спікера та його промови, ми фіксуємо власні назви організацій, що залучені до питань ментального здоров'я, а також лікарів, що переймаються ментальними проблемами. Наприклад: *“I'm now very proud to be a part of Intervoice, the organizational body of the International Hearing Voices Movement, an initiative inspired by the work of Professor Marius Romme and Dr. Sandra Escher, which locates voice hearing as a survival strategy, a sane reaction to insane circumstances, not as an aberrant symptom of schizophrenia to be endured.”* (Longden, 2013). У проілюстрованому уривку персуазивність проявляється в наголошенні про визнання стану, коли людина чує голоси в голові, нормальною реакцією на ненормальні обставини. Застосовуючи антитезу, мовець стилістично підкреслює важливість своєї думки про психічний стан людини-шизофреніка.

Спікери можуть поєднувати принцип фактів та принцип цінностей для підсилення персуазивного ефекту своїх промов. Наприклад: *“Recently, a friend posed a question: If there were a pill I could take that would instantly cure me, would I take it? The poet Rainer Maria Rilke was offered psychoanalysis. He declined, saying, “Don't take my devils away, because my angels may flee too””* (Сакс, 2012). У наведеному контексті мовець і задає хвилююче питання про можливість негайного вилікування від психічного розладу і згадує відомого письменника Райнера М. Рільке та його відповідь на пропозицію психоаналізу. Ми помічаємо тут також антитезу в цитаті письменника, коли він порівнює свої психічні проблеми з демонами, які можуть втекти разом з

ангелами. Таким чином аудиторія може здійснити аналіз свого ментального здоров'я та прийняти рішення, чи бажають вони щось змінити.

Принцип лінії поведінки (23 контексти) як персуазивний засіб застосовується, коли спікери вказують на те, що аудиторії варто робити в певних ситуаціях, інакше кажучи, якої лінії поведінки слід дотримуватись. У деяких промовах спікер може просувати певну лінію поведінки; в інших може прагнути, щоб існуюче ставлення людей до ментальних проблем змінилось або припинилось. Наприклад: *“And no one's talking about depression, but we need to be, because right now it's a massive problem. It's a massive problem. But we don't see it on social media, right? We don't see it on Facebook. We don't see it on Twitter. We don't see it on the news, because it's not happy, it's not fun, it's not light. And so because we don't see it, we don't see the severity of it”* (Бріл, 2013). У наведеному уривку спікер намагається переконати слухачів, що варто змінити підхід до висвітлення питання депресії. Поєднання стилістичних засобів анафори та анадиплосису лише підкреслюють те, якою вагомою має стати проблема поширення обізнаності про проблеми ментального здоров'я.

З метою вказівки на правильні дії для людей, які страждають від порушень ментального здоров'я, спікери застосовують наказовий спосіб в зверненні до слухачів. Наприклад: *“Talk to your friends. Talk to your loved ones. Talk to health professionals. Be vulnerable. Do so with the confidence that you are not alone. Speak up if you're struggling. Being honest about how we feel does not make us weak; it makes us human. It is time to end the stigma associated with mental illness.”* (Delle, 2023). У проілюстрованому уривку фіксуємо також стилістичні засоби анафори та оксиморону, адже згідно з рекомендацією спікера, людина має бути вразливою з відчуттям впевненості, що не є завжди можливим, але мовець намагається переконати, що це реально, для того, щоб припинити стигму пов'язану з ментальним здоров'ям.

Протиставлення також дозволяло спікерам здійснити вплив на свідомість слухачів та вказати на необхідний спосіб дії та мислення. Наприклад: *“Philosophers have told us for thousands of years that the power to create is very closely linked to the power to destroy. Now science is showing us that the part of the brain that registers a traumatic wound can be the part of the brain where healing happens too. And art therapy is showing us how to make that connection”* (Walker, 2015). У наведеному контексті мовець радить арттерапію як спосіб боротьби з неможливістю вербального вираження думок, пов'язаного з посттравматичним стресовим розладом. Антоніми “create” та “destroy” яскраво контрастують в психоаналізі людей з ураженими частинами мозку. Таким чином, мовець змушує слухачів довіряти їй словам про арттерапію, що здатна покращити ментальне здоров'я людей, що страждають від стресу, депресії або посттравматичного стресового розладу.

У промовах на тему ментального здоров'я спікери також поєднували принцип цінностей та принцип лінії поведінки. Наприклад: *“Because ... this life is short, and if you are fortunate enough to have survived war or any kind of traumatic experience, you owe it to yourself to live your life well. And you shouldn't wait to get the training you need to make that happen.”* (Garcia, 2016). Проілюстрований фрагмент є уривком з промови про посттравматичний стресовий розлад у воїнів, що повернулися з війни. Спікер намагається вплинути на слухачів, наголошуючи, що життя коротке і кожна людина заслуговує прожити його вдало. Модальне дієслово “should” допомагає мовцю персуазивно поради аудиторії як поводити себе після пережитого стресу та продовжити жити далі.

Висновки. Отже, аналіз персуазивності в промовах спікерів TED Talks на тему ментального здоров'я демонструє, що персуазивний принцип цінностей є найбільш поширеним в цих промовах (59 контекстів). Це може бути пов'язано з тим, що ментальне здоров'я є важливою темою для багатьох людей, і, відповідно, цінності стають ключовим фактором в розумінні та реалізації проблеми. Результати дослідження також демонструють, що персуазивні принципи фактів (36 контекстів) та лінії поведінки (23 контексти) є менш поширеними в проаналізованому матеріалі, очевидно через те, що ментальне здоров'я – це тема, яка нерідко є емоційно важкою для багатьох людей, і, відповідно, фактичні дані можуть не бути досить переконливими у контексті психічного здоров'я. Промови TED Talks можуть грати важливу

роль у підвищенні усвідомлення значущості теми ментального здоров'я, допомагаючи знизити стрес і тривогу, надаючи корисні поради та стратегії, а також сприяючи дестигматизації та покращенню доступності та якості підтримки. Перспективами подальших досліджень може бути поглиблене вивчення принципу цінностей та аналіз персуазивності у промовах про ментальне здоров'я в інших дискурсах.

Список літератури

Бережанська Ю.В. Лінгвостилістичні особливості персуазивного медичного дискурсу, присвяченого проблемі евтаназії. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія Філологічна: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія". 2014. Вип. 44. С. 39–41.

Гнезділова Я. В. Персуазивна vs маніпулятивна функції мета комунікації. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2018. Вип. 1. С. 63–68. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUF_2018_1_12.

Скрябіна В. Лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти, (2). 2018. С. 265–274. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.2.2018.133362>

Підлубний В. Л. Медико-психосоціальна допомога при психічних розладах : навчальний посібник. Запоріжжя. 2017. 80 с.

Плетенецька Ю. М., Дегтяр Є. Р. Дискурсивні стратегії у промовах TED Talks. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць. за заг. ред. С.І. Сидоренка. К.: Аграр Медіа Груп. 2021. С. 183–189.

Dainton M. Zelle D. E. Applying Communication Theory for Professional Life. A Practical Introduction. Fifth edition. SAGE Publications, Inc. ISBN: 9781544385945. 2022. 328 p.

DeVito A. Joseph Essential elements of public speaking. Description: 6th edition. Hoboken, NJ. Pearson Higher Education, 2016. 337 p.

References

Berezhanska Yu.V. (2014). Lihvostylistychni osoblyvosti persuazyvnoho medychnoho dyskursu, prysviachenoho problemi evtanazii. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia Filolohichna: zbirnyk naukovykh prats. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Vyp. 44. S. 39–41.

Hnezdilova Ya. V. (2018). Persuazyvna vs manipulyatyvna funktsii meta komunikatsii. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky. Vyp. 1. S. 63-68. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUF_2018_1_12.

Skriabina V. (2018). Lihvistychni aspekty persuazyvnosti v dyplomatychnomu dyskursi. Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty, (2). S. 265–274. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.2.2018.133362>

Pidlubnyi V. L. (2017). Medyko-psykhosotsialna dopomoha pry psykhychnykh rozladakh : navchalnyi posibnyk. Zaporizhzhia. 80 s.

Pletenetska Yu. M., Dehtiar Ye. R. (2021). Dyskursyvni stratehii u promovakh TED Talks. Fakhovyi ta khudozhnii perekhad: teoriia, metodolohiia, praktyka: zbirnyk naukovykh prats. za zah. red. S.I. Sydorenka. K.: Ahrar Media Hrup. S. 183–189.

Dainton M. Zelle D. E. (2022). Applying Communication Theory for Professional Life. A Practical Introduction. Fifth edition. SAGE Publications, Inc. ISBN: 9781544385945. 328 p.

DeVito A. Joseph. (2016). Essential elements of public speaking. Description: 6th edition. Hoboken, NJ. Pearson Higher Education. 337 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

Breel K. Confessions of a depressed comic. URL: https://www.ted.com/talks/kevin_breel_confessions_of_a_depressed_comic/transcript

DaoD A. How we can bring mental health support to refugees. URL: https://www.ted.com/talks/essam_daod_how_we_can_bring_mental_health_support_to_refugees/transcript

Delle S. There's no shame in taking care of your mental health. URL: https://www.ted.com/talks/sangu_delle_there_s_no_shame_in_taking_care_of_your_mental_health/transcript

Forbes J. How to start a conversation about suicide. URL: https://www.ted.com/talks/jeremy_forbes_how_to_start_a_conversation_about_suicide/transcript

Garcia H. We train soldiers for war. Let's train them to come home, too. URL: https://www.ted.com/talks/hector_garcia_we_train_soldiers_for_war_let_s_train_them_to_come_home_too/transcript

Longden E. The voices in my head. URL: https://www.ted.com/talks/eleanor_longden_the_voices_in_my_head/transcript

Saks E. A tale of mental illness – from the inside. URL: https://www.ted.com/talks/elyn_saks_a_tale_of_mental_illness_from_the_inside/transcript

Schramm J. Break the silence for suicide attempt survivors. URL: https://www.ted.com/talks/jd_schramm_break_the_silence_for_suicide_attempt_survivors/transcript

Solomon A. Depression, the secret we share. URL: https://www.ted.com/talks/andrew_solomon_depression_the_secret_we_share/transcript

Walker M. Art can heal PTSD's invisible wounds. URL: https://www.ted.com/talks/melissa_walker_art_can_heal_ptsd_s_invisible_wounds/transcript

UDC 811.111.659 (3)

**INTERACTIONAL METADISCOURSE MARKERS
IN DENTISTRY CASE REPORTS
МЕТАДИСКУРСИВНІ МАРКЕРИ ВЗАЄМОДІЇ
У СТАТТЯХ – ОПИСАХ КЛІНІЧНИХ ВИПАДКІВ У СТОМАТОЛОГІЇ**

**Viktoriia KOSTENKO, Iryna SOLOHOR, Olena BIELIAIEVA
Poltava State Medical University**

vik.kostenko@pdmu.edu.ua, i.solohor@pdmu.edu.ua, o.bieliaieva@pdmu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9077-2191>, <https://orcid.org/0000-0001-9899-6552>,
<https://orcid.org/0000-0001-9060-4753>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.138-147>

Metadiscourse is essential in creating and organizing persuasive discourse, taking into account the norms and expectations of parties involved. The purpose of this study is to explore the use of interactional (interpersonal) metadiscourse markers in dentistry case reports, analyze their functions within the text, and evaluate their effectiveness in establishing the writer's credibility and authority in managing textual interactions. The research material included a collection of 60 clinical case reports sourced from special dentistry journals for 2017 – 2022. The largest share of all lexical interactional metadiscourse markers is represented by hedges, attitude markers are nearly one-third as much, while self-mentioned markers, and, especially, boosters and engagement markers are underrepresented. Deliberate, cautious expressions of scientific claims mainly achieved in the dentistry case reports by using hedges can bring in establishing credibility more than authoritative stances. The prevalence of hedges can be a way for dental professionals to indicate that their statements are not absolute or definitive. This is particularly important in a field like dentistry, where there may be multiple treatment options or varying levels of certainty about diagnoses. Attitude markers are used to evoke agreement among readers and create a sense of shared understanding, drawing the readers into a collaborative framework of agreement. Boosters as signals of confidence and certainty in the claims being made and engagement markers that propagate the author's view are barely present in the dentistry case reports. Most of the interactional markers are located in the Discussion and Conclusion sections.

Key words: dentistry case reports, interactional metadiscourse, hedges, attitude markers, self-mention, boosters, engagement markers.

Метадискурс відіграє важливу роль у створенні та організації переконливого дискурсу, максимально враховуючи норми певного жанру, фактор адресата та адресанта. Мета запропонованої розвідки – дослідити використання інтерактивних (міжособистісних) маркерів метадискурсу в статтях – описах клінічних випадків у стоматології, визначити їхню роль у вибудовуванні зв'язку з аудиторією та встановленні належного професійно орієнтованого балансу в позиції автора між його компетентністю та загальним дисциплінарним фондом наукової спільноти. Матеріалом дослідження слугували 60 статей, відібраних зі спеціалізованих стоматологічних журналів за 2017 – 2022 роки. Дослідження показало, що

найбільшу частку серед усіх лексичних маркерів інтерактивного метадискурсу становлять маркери хеджування, майже третину від них складають маркери ставлення, тоді як маркери самозгадування, бустери (маркери посилення) та маркери залучення майже не представлені. Маркери хеджування у досліджуваному жанрі використовуються для зменшення категоричності висловлювань адресанта, зменшення ризику бути необ'єктивним та для демонстрації традиційної для наукової спільноти ввічливості. Маркери ставлення використовуються для м'якого навіювання читачам певної точки зору і створення відчуття спільного бачення проблеми, що поступово веде до процесу досягнення згоди. Маркери посилення як сигнали впевненості та визначеності у висловлених твердженнях, а також маркери залучення, які пропагують авторську точку зору, майже не присутні в досліджуваних текстах. Більшість інтерактивних маркерів виявлені в розділах "Обговорення" та "Висновки".

Ключові слова: стаття – опис клінічного випадку, дискурс стоматології, хеджування, маркери ставлення, маркери самозгадування, маркери посилення та залучення.

Introduction. Medical case reports serve as essential documents in the medical field, bringing to light very rare clinical phenomena, providing the description of a new treatment, adverse effect of medication, evidence that might suggest a new mechanism for a disease process, or a new intervention. The literature on case reports emphasizes the significance of these reports as a stepping stone for further trials and research. Though the medical case report as a genre has been in disfavour with the medical discourse community, at present, it is considered as an important tool in scientific communication, providing a unique narrative of the medical problem, clinical presentation, diagnosis, treatment of a patient and treatment outcomes. F. Salager-Meyer (1994, p. 152) classifies clinical case reports as one of the four major types of written medical texts, together with editorials, review articles, and research papers. The growing importance of clinical case reports contributing to the evidence-base medicine had led to so-called a “renaissance of the case report literature” (Smalheiser et al, 2015; van der Wall, 2016). K. Akers (2016, p. 147) states that “the revaluation of case reports has taken place both in general medical journals and in journals founded solely to publish cases”. B. Hurwitz (2017, p. 65) underlines that “Modern clinical case reports are problem-solution accounts of how an individual’s felt experiences of illness have come to be understood in terms of disease categories. Authored almost invariably by those who have played some part in the medical assessment of the patient, published case reports are crafted statements of witness marked by scene-setting strategies and graphic descriptions of clinical findings”.

Dentistry case reports are a form of medical case report that focuses specifically on dental cases. At present, there is a growing global attention towards the importance of maintaining good oral health. Oral diseases are still a major public health problem in high income countries and the burden of oral disease is growing in many low- and middle income countries. Poor oral health is known to be associated with various systemic diseases, such as diabetes, cardiovascular disease, and even certain types of cancer, not to mention that poor oral health can have a significant impact on an individual's quality of life and self-esteem. Thus, increased attention towards oral health, as well as bioengineering advances in dentistry promote the growth in the publication of clinical case reports, which describe individual cases of oral health conditions, ranging from routine dental treatments to more complex cases involving dento-facial surgical interventions. Database (MEDLINE, PubMed, Scopus) searching for 2018 – 2021 has revealed about 150 Scopus-indexed journals in the category of dentistry, oral surgery and medicine that typically include clinical case reports, represented under the special headings, e.g. “Practice” in *BDJ*, “Clinical Dentistry” in *JADA*, “Case Reports” in *Journal of Dentistry*. There is the number of dentistry journals exclusively publishing clinical case reports, e. g. *Case Reports in Dentistry* (India), *Oral and Maxillofacial Surgery Cases* (Japan), *Journals of Case Reports in Dental Medicine* (Indonesia), *Case Reports in Dental & Oral Biology* (India). Nevertheless, the genre of dentistry case report seems as underrated by linguists and discourse analysts. The literature contains a wealth of scientific reports addressing the language, style, and genre features of medical case reports (Nissen and Wynn, 2014; Hung et al, 2010; Spafford et al, 2006; Lysanets et al, 2017), but only a few efforts have been made to specify the generic characteristics of dentistry case reports (Mijomanovic, 2021).

Dentistry case reports as any other genres of professional dentistry discourse are characterized by an abundance of specialized terminology, coupled with convoluted syntactic arrangements, and adhere to genre-specific and academic conventions. Metadiscourse markers are considered a crucial element of effective academic writing, and their absence can undermine the credibility and professionalism of the text. Based on the literature of metadiscourse resources, they have been extensively investigated in the context of scientific texts such as biology, architecture, and engineering, and in social texts of psychology, mass communication, linguistics and literature, business, while the literature on the metadiscourse in dentistry professional discourse is relatively limited (*Kostenko, 2022; Kostenko and Solohor, 2022; Khalili and Sattarpour, 2020*). Therefore, there is a need for investigating the role of metadiscourse markers in this specific context. Understanding how and why dentistry clinicians use these markers can provide valuable insights into the conventions and expectations of writing in dentistry. This study seeks to explore the use of interactional (interpersonal) metadiscourse markers in dentistry case reports, analyze their functions within the text, and evaluate their effectiveness in establishing the writer's credibility and authority in managing textual interactions.

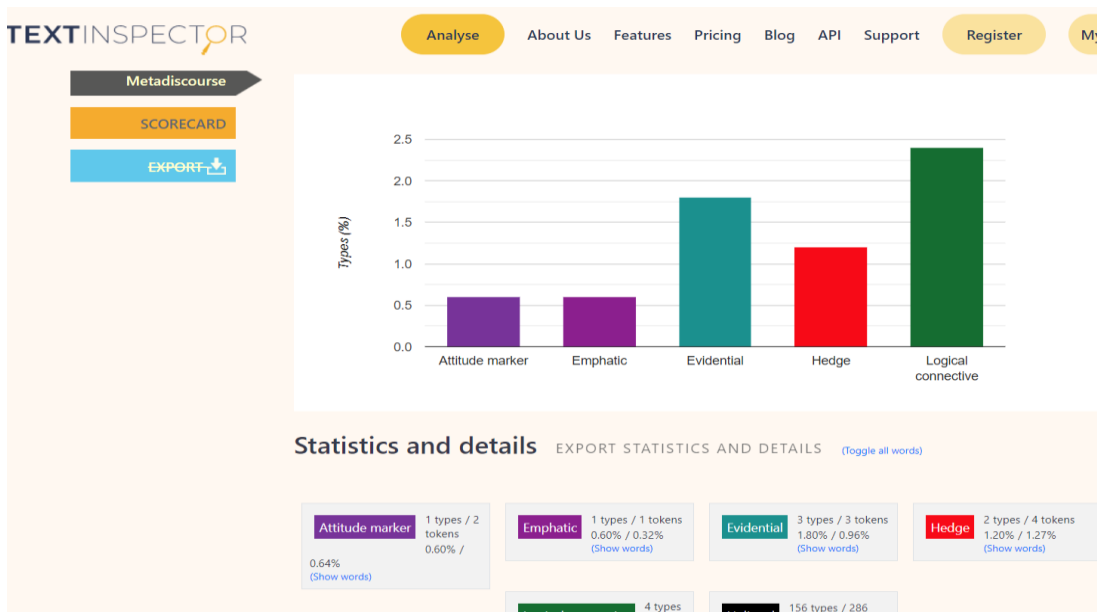
Materials and Methods. The focus of this study, which is both descriptive and exploratory in nature, is to elucidate natural phenomena observed in texts. The research material included a collection of 60 clinical case reports sourced from ranked dentistry journals, such as *Case Reports in Dentistry, Oral and Maxillofacial Surgery Cases, Contemporary Clinical Dentistry, Journal of Research in Dentistry, Journal of Dentistry, and Dentistry Journal* for 2017 – 2023.

To investigate interactional metadiscourse markers, the following methods, which can help capture the nuances and complexities of how writers use language to engage with readers and present their ideas, were used: content analysis for identifying and categorising the interactional markers in the texts; discourse analysis, focusing on the ways in which language is used in context to create meaning and interact with readers.

The Hyland metadiscourse model (*2005, p. 49*) was used to identify and classify metadiscourse markers exploited in the dentistry case reports (CR) texts. The CR texts were closely examined to identify interactional markers and their frequency, and then analyzed in terms of their meaning and function.

All texts were scrutinised word by word and, in addition, processed using Text Inspector, a powerful web-based text analysis tool that provides reliable research-based information on a text's complexity, lexical composition, word frequency, character count, and more. This tool can recognize fourteen categories of metadiscourse markers based on S. Bax et al.'s classification (*2019, p. 81*), which was built upon Hyland's taxonomy (*2005, p. 48–50*). Findings on the metadiscourse markers per text are presented as both a table and a graph (splitted into tokens and types) as given in the Photo 1.

Photo 1

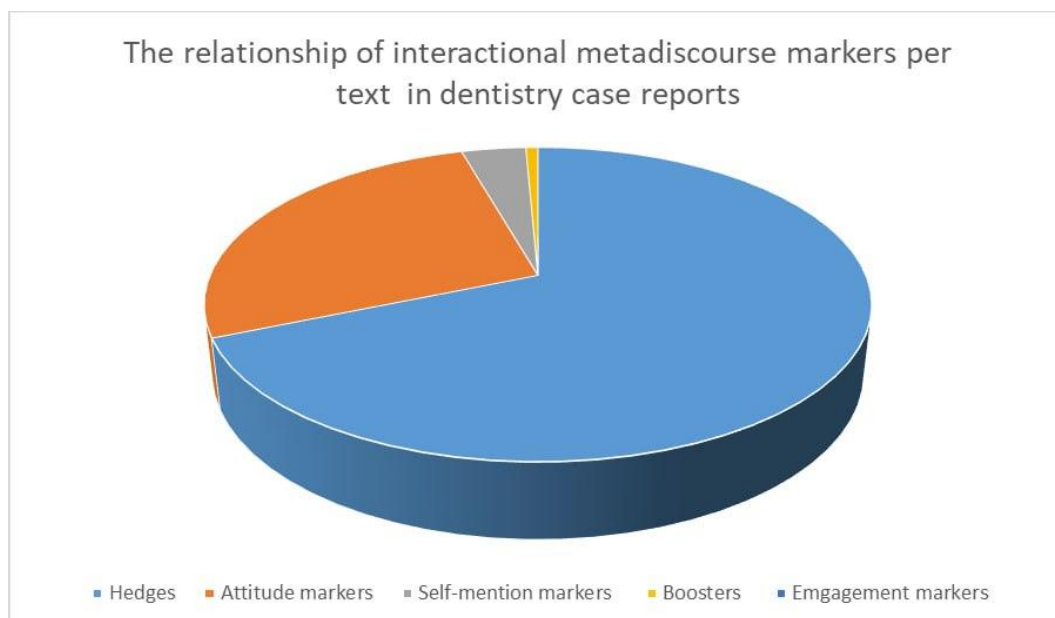

Metadiscourse analysis data obtained by applying *Text inspector* web tool

Results and Discussion. The choice of metadiscourse markers is influenced by a variety of factors, including, first of all, discourse type and genre conventions. In the broadest sense, medical intraprofessional discourse is “in and about healing, curing, or therapy; expressions of suffering; and relevant language ideologies” (Wilce, 2009. p 203); communicative purposes of clinical CR include coordination of care, diagnosis and treatment, patient safety, professional development, and conflict resolution. In terms of common structural properties of dentistry CR, it is important to indicate the following: the average word count of the texts is 1500 words, but can range from 900 to 2000 words that can be explained by the communicative purposes, for example, a case report can aim solely at providing diagnostic information, or serve more communicative goals, such as depicting the first reported case, elaborating on the treatment outcome, or bringing attention to a rare side effect. The textual macro-structure of DCR consists of four to five blocks: introduction, providing background information on the medical condition being discussed and explain why the case is significant; case presentation, giving a detailed description of the patient's medical history, examination findings, diagnostic tests, and treatment; discussion, interpret the case in light of relevant research and literature, highlighting any unique or unusual features of the case and their clinical significance; conclusion part, summarize the key findings of the case and their implications for clinical practice.

The findings obtained by the applying *Text instructor* demonstrate that the average percentage of overall metadiscourse per text makes up 9.22%. The interactional markers (5.13%), dealing with the expression of the opinion of the writer, and his / her relationship and interaction with the readers and performing the interpersonal metafunction by M. Halliday (Halliday, 1985 cited by and Van de Velde, 2010, p.130) are somewhat inferior to the interactive markers (4.09%) that assist the readers to navigate through the text and related to what M. Halliday called the textual metafunction. The interactional markers referring to the writer’s “explicit interventions to comment on and evaluate material” (Hyland and Tse, 2004, p. 168) split into five subcategories: hedges, boosters, self-mentions, engagement, and attitude markers. Figure 1 below shows the total frequency of their occurrence: most of all interactional metadiscourse markers are represented by hedges (68.3%), attitude markers constitute (26.7%), self-mention markers (3.7%), the parts of boosters and engagement markers are negligible.

Figure 1

The findings regarding the frequency of hedges in CR align with common patterns indicating that hedges are the most widely employed interactional markers in scholarly publications (Mojica, 2005; Gries and David, 2009; Elheki, 2018; Hyland, 2006; Hyland, 2007). Hedging is an important metadiscursive strategy for writers to mark their epistemic stance and position writer–reader relations in general and to reduce the force of propositional statements in particular. Hedges are used to negotiate

interactional meanings in a text, assisting the writer (or speaker) to express a viewpoint and engage with readers as members of a particular community. K. Hyland elaborated on the functional definition when he writes that hedges are “used to qualify a speaker’s confidence in the truth of a proposition [...] which we routinely add to our statements to avoid commitment to categorical assertions” (1998, p. 196). By J. Swales, hedges are also used to distinguish facts from opinion, or “honesty, modesty and proper caution” (1990, p. 89), or to facilitate other possible perceptions from readers. In general, in the CR texts hedges let alternative voices come into play by putting the propositions under discussion.

Hedges in the CRs fall into two major categories: lexical and syntactic markers. The most common lexical hedging devices are represented by modal auxiliaries *might*, *can*, *will*, and *may* as the most often used:

*Intraorally, myofibroma presents as slow-growing painless mass with an intact overlying mucosa, but some **may** demonstrate rapid growth, which **may lead** to misdiagnosis as a sarcoma. Myofibroma of the gingiva **may** involve the underlying bone as the present case (Atarbashi-Moghadam et al., 2018).*

*GFAP **might** contribute to produce macro-complexes to start effective nerve renewal (Atarbashi-Moghadam et al., 2017).*

*Loss of dental tissue **can** also result in sensitivity, pulp necrosis, and pain (Prescinotti et al., 2022).*

*The effective alteration of the Gn-point to Co-point < ... > changing an angle NBa - PtGn at the time genioplasty **will generally** have a positive effect on the chin appearance (Logvynenko, Dakhno, 2018).*

Adverbs (*relatively, seemingly, generally*), including epistemic adjectives (*possible, certain, potential, probable*) and adverbs (*probably, likely, seemingly*), which are markers of epistemic modality and concerned with the writer’s assessment of the truth value of the proposition, rank the second position in the frequency per a CR article:

*On the other hand, to avoid **potentially** harmful consequences to the teeth, non- or minimally invasive treatment options have emerged. Although the exact etiology of bruxism is still uncertain and **probably** multifactorial, the consequences are varied and include temporomandibular disorders, headaches, <...> (Moreira et al., 2019).*

***Generally**, PEN/SCN is considered as a reactive hyperplastic course but the pathogenesis of this lesion remains unclear (Atarbashi-Moghadam et al., 2017).*

Epistemic verbs, adjectives and nouns are far less frequent per a CR text compared with the hedging adverbs:

*A 35-year-old man with non-contributory medical history presented to the endodontic clinic <...> for evaluation and **possible** treatment of tooth #43. (Alquthami et al., 2018).*

*Some authors **suggested** that placement of ceramics over the occlusal surfaces **can** lead to wear of the opposing dentition (Moreira et al., 2019).*

*Composite flaps also provide the **possibility** for stable dental rehabilitation with the use of dental implants in the neo mandible (Desai et al. 2020).*

In this study we have not investigated syntactic hedging in detail, although even a cursory glance at the articles suggests that it is quite widely used in modulating specialized discourse, especially by using passive voice constructions, if-clauses for hypothetical constructions, and that-clauses, impersonal subject + non-factive verb. We can presume that syntactic forms of hedging are generally used in dentistry case reports, as they are often used in academic writing to express caution or uncertainty about the findings or conclusions presented. However, it would require a comprehensive analysis of dentistry case reports to determine the types, frequency and extent of syntactic hedging used in this genre.

By their functions, lexical hedges in the CR text are typically exploited as shields and approximators (Salager-Meyer, 1994). Shields, devices used to avoid personal self-ascription and disclaim responsibility, are mainly represented by modal verbs and epistemic lexemes. Within the group of shields, we can distinguish a subcategory of hedges expressing personal doubt and direct involvement, also known as plausibility shields:

Seemingly, our case was an example of extraosseous myofibroma with some evidence of underlying bone involvement (Atarbashi-Moghadam et al, 2018).

From our point of view segmental chin osteotomy is more accurate technique (Logvynenko, Dakhno, 2018).

The next subcategory, known as “attribution shields”, which expresses the author’s attitude by citing others’ opinions indirectly, is less prevalent compared to the plausibility shields: *According to the literature, complicated crown-root fracture is common reason for tooth extraction because of consequent periodontal tissue involvement (Vignesh et al, 2018).*

As shields are hedges that change the relationship between propositional content and the speaker by implicating a level of uncertainty with respect to speaker’s commitment, approximators are hedges that affect the content of a proposition (Chen and Zhang, 2017). Approximators found in the CR texts are used to express degree, quantity, frequency and time:

This lesion is usually detected in the posterior mandible of women, predominantly in the fifth decade of life (Mashhadiabbas et al, 2023).

Nowadays, this problem can be slightly overruled by means of specific preprosthetic and -implant guiding software (Moreira et al. 2019).

That surgical procedure has some disadvantages: aesthetic deformation in the form of an hourglass and step like shape of the mandible contour (Logvynenko, Dakhno, 2018).

Our findings demonstrate the shields in the CR text are more preferable than approximators that, in our opinion, can be attributed to the following reasons. First, shields help to maintain objectivity: dentistry case reports as a genre of academic writing aim to provide a factual and objective account of a patient's condition and treatment. Using shields allows the writer to maintain objectivity and avoid making unfounded or exaggerated claims. Secondly, case reports often deal with uncertain or complex situations where the authors may not have complete confidence in the accuracy of their statements therefore the shields may be used to indicate that the authors are not fully committed to the truth of their propositions, allowing them to express their ideas with greater caution and avoid making definitive claims that could later be proven incorrect. Furthermore, approximators may be perceived as imprecise or vague in clinical case reports where accuracy and specificity are important. According to a study by B. Fraser and K. Hyland, approximators are less common in medical research articles than other types of hedges, such as shields and boosters (Fraser, 2010; Hyland, 2005). Our findings align with Hyland's research (Hyland, 2005), which suggests that shields are frequently employed in medical research articles to convey a sense of uncertainty and mitigate the force of assertions. As for their distribution throughout the CR texts, they are densely located in the discussion section: this is because the discussion sections often present contentious claims that require more negotiation between writer and reader and consider alternative perspectives.

Attitude markers have been found as the second frequently used interactional markers (26.7%) in the dentistry CRs. In the study, we consider these markers in the most general sense as words that convey the writer's opinion, evaluation, or attitude towards the information presented in the text. According to R. Hyland (2008, p. 5), attitude metadiscourse can be defined as the writer's textual voice or recognized personality within a community, and it can aid in shaping the assessment within clinical case reports. Evaluation in the dentistry CRs is emphasized and enhanced by employing attitude markers appearing in the form of adjectives (e.g. *important, excellent, successful, difficult*), attitudinal verbs (e.g. *expect, prefer, agree*), adverbs (e.g. *only, dramatically, essentially, unfortunately, importantly*), and attitudinal nouns (e.g. *importance, significance, lack, disadvantages*):

Intra-socket transplantation of a natural tooth has significant advantages over bridge replacement or dental implant treatment (Khaiat, 2019).

Another important part of HRQoL is dental rehabilitation to achieve optimal occlusion (Smeets et al., 2018).

GFAP might contribute to produce macro-complexes to start effective nerve renewal (Parize et al, 2022).

A medium grit diamond bur with rounded edge was used to ensure a minimum axial wall thickness for zirconia (Moreira et al., 2019).

*Best results in dental rehabilitation are achieved using bone grafts with soft tissue reconstruction, although the number of successful dentate reconstructions can be **disappointing** (Salviano et al., 2023).*

*Unfortunately, not everyone has the financial means to afford multiple dental implants, so if implants are too expensive then, subsequently, this **favours** hard tissue reconstruction with patient-specific plates only (Smeets et al., 2019).*

Attitudinal lexicon in the CRs is employed to convey the author's perspective on the significance or relevance of the case, to focus on the critical evaluation of diagnosis and treatment approaches, treatment outcomes (*important, significant, disappointing, contribute, ensure, favour*) and to guide the reader's interpretation of the presented case or findings using adverbs like (*importantly, notably, interestingly, etc.*), to draw attention to specific aspects of the case. The use of attitude markers in CRs appears to evoke agreement among readers and creates a sense of shared understanding, drawing the readers into a collaborative framework of agreement. Attitude metadiscourse markers are mostly found in the Discussion and Conclusion sections, though can be present in the Introduction as well.

Other interactional markers in the dentistry CRs are far less significant in organizing the text: self-mentions make up 3.7%, while boosters and engagement markers make up negligible shares of 0.7% and 0.6% per text respectively, therefore they are left out of the study. Boosters, words used to strengthen or emphasize a point or argument, and engagement markers may be seen as unnecessary or even inappropriate dentistry case reports, which are often written in a formal and technical style that emphasizes precision and accuracy over persuasive language.

Academic writings are often regarded as objective and impersonal kind of writing, but recent literature states that given the competitive nature of research articles, authors must effectively showcase their authorial identity using various linguistic means, including self-mentioned markers, which are represented by the personal pronouns. In the dentistry CRs, we have found out the first person pronoun *we* and personal pronoun *our* as the most frequently used, while the pronoun *I* is sporadic, and *my* or *me* have not been detected at all:

*Herein, **we** report the new rare case of CGCOT in the anterior area of maxilla in a 39-year-old female. Subsequently, **we** provide a literature review of all published cases (51 cases) of CGCOT (Mashhadiabbas et al., 2023).*

*As a result of that variant of osteotomy **we** will receive few advantages:<...>. Regarding the clinical, radiological, and aspiration examinations, odontogenic tumors including ameloblastoma and odontogenic myxoma were considered in **our** differential diagnosis list (Desai et al., 2020).*

These self-mention markers are used in stating purpose, results of the study, or elaborating arguments. They allow the authors to establish their credibility and expertise in the field by highlighting their own involvement in the case. They can also provide important contextual information about the case, such as the author's relationship with the patient:

*Asymmetric and painful expansion in **our** patient and the absence of a similar disease in his familial history due to the autosomal dominant inheritance pattern, as well as the lack of nodular lymph nodes, can be used to rule out cherubism (Mohammadi et al., 2023).*

The scholarly literature on metadiscourse emphasizes that utilizing self-mention markers contributes to creating more engaging and personalized narrative. Although not significant in the texts of dentistry case reports as well as in some genres of natural and hard sciences, which tend to be more fact-oriented and objective, self-mentioned markers can facilitate networking and self-promotion, as well as foster relationships with other professionals within the industry (Livingstone, 2019; Firdaus et al, 2021). It is noteworthy that interactional resources can also be used to modify each other. In the dentistry CRs, we revealed some hedged attitude markers:

*In complicated crown-root fractures, the tooth **might be seriously** compromised structurally and therefore, **restoration can be quite challenging** (Prescinotti et al 2022).*

*But it **can be a concern** as they grow to reach unusual dimensions and displace teeth (Mohammadi et al, 2023).*

This combination may be exploited to mitigate writer's stance, thus establishing more respectful tone with readers, but this aspect requires more refined investigation.

Conclusions. The analysis of interactional metadiscourse recourses, which are more overtly related to interpersonal, in the dentistry case reports enables to gain valuable insights into the social interactions that take place between professionals within a particular field and the broader socio-cultural context in which the interaction takes place. By using interactional metadiscourse, the writers present their authorial voice to the content and readers. The frequency of the five types of interactional markers (hedges, attitude markers, boosters, self-mention and engagement markers) and their functions in the dentistry case reports do not differ considerably from those in the conventional genres of natural and hard sciences.

Deliberate, cautious expressions of scientific claims mainly achieved in the dentistry case reports by using hedges can bring in establishing credibility more than authoritative stances. The prevalence of hedges can be a way for dental professionals to indicate that their statements are not absolute or definitive. This is particularly important in a field like dentistry, where there may be multiple treatment options or varying levels of certainty about diagnoses. Attitude markers are used to evoke agreement among readers and create a sense of shared understanding, drawing the readers into a collaborative framework of agreement. Boosters as signals confidence and certainty in the claims being made and engagement markers that propagate the author's view are barely present in the dentistry case reports.

The study of the lexical hedges, attitude markers and self-mention markers does not cover the full range of interpersonal in the dentistry case reports, which can also be established through syntactical means and even paralinguistic means, for examples, visuals (figures, tables, or photos). This study is an attempt to exploring the multifaceted nature of metadiscourse in the texts, which have not been previously investigated.

Further research of metadiscourse interactional markers in dentistry discourse can provide valuable insights into the communication practices of dental professionals, and can inform efforts to improve communication and patient care in the field of dentistry.

References

- Akers, K.G. (2016). New journals for publishing medical case reports. *Journal of Medical Library Association*. Vol. 104 (2), 146–149. DOI: 10.3163/1536-5050.104.2.010.
- Bax, S., Nakatsuhara, F., Waller, D. (2019). Researching L2 writers' use of metadiscourse markers at intermediate and advanced levels. *System*. V. 83, 79–95. URL: <http://hdl.handle.net/10547/623184>
- Chen, C., Zhang, L. J. (2017). An intercultural analysis of the use of hedging by Chinese and Anglophone academic English writers. *Applied Linguistics Review*. 8(1), 1–34. <https://doi.org/10.1515/APPLIREV-2016-2009>
- Elheky, M.A. (2018). Hedging in Scientific and Social Texts: A Comparative Analysis of Business and Social Texts. *Scholar Journal of Applied Sciences and Research*. Vol: 1, Issu: 7. 94–103.
- Firdaus, S. F., Soemantri, Y. S., Yuliawati, S. (2021). A corpus-based study of self-mention markers in English research articles. *International Journal of Language Teaching and Education*. Vol. 5(2). 37–46. <https://doi.org/10.22437/ijolte.v5i2.15695>
- Fraser, B. (2010). Pragmatic competence: The case of hedging. In G. Kaltenbock, W. Mihatsch & S. Schneider (Eds.), *New approaches to hedging*, Bingley, UK: Emerald Group Publishing, 15–34.
- Gillaerts, P., Van de Velde, T. (2010). Interactional metadiscourse in research article abstracts. *Journal of English for Academic Purposes*. V. 9. 128 – 139.
- Gries, S.T., David C.V. (2009). This is kind of / sort of interesting: variation in hedging in English. University of California, Santa Barbara. Retrieved from: https://varieng.helsinki.fi/series/volumes/02/gries_david/
- Hung, H., Chen P., Tsai, J. J. (2010). Genre analysis of medical case presentations: a comparison between case presentations written by native and Taiwanese physicians. *The International Journal of the Humanities*. Vol. 8(2). 167–178.
- Hurwitz, B. (2017). Narrative constructs in modern clinical case reporting. *Studies in History and Philosophy of Science*. Vol. 62. 65–73. DOI: 10.1016/j.shpsa.2017.03.004
- Hyland, K. (1998). Hedging in Scientific Research Articles. Amsterdam: John Benjamins. 308 p. <http://dx.doi.org/10.1075/pbns.54>
- Hyland, K., Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied Linguistics*. V. 25. 156–177.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum. 296 p.

- Hyland, K. (2006). Medical Discourse: Hedges. *Encyclopedia of Language Linguistics*, 694–697. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/02354-3>
- Hyland, K. (2008). Genre and Academic Writing in the Disciplines. *Language Teaching*. Vol. 41. 543 – 562. Retrieved from: <https://doi.org/10.1017/S0261444808005235>
- Khalili, A. Sattarpour, S. (2020). The Impact of Editing on Metadiscourse in Dentistry Research Articles Written by Non-Native English Speakers. *ESP today*. Vol. 8(1). 25–46. DOI: 10.18485/esptoday.2020.8.1.2
- Kostenko, V., Solohor, I. (2022). Interactive metadiscourse markers in informed consent templates for dental treatment. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii [Current Issues of Foreign Philology]*. Vol. 16. 99–107.
- Kostenko, V. (2022). Metadiscourse resources used to manage doctor-patient interaction in informed consent templates for dental treatment. *Zakarpanski filolohichni studii [Transcarpathian Philological Studies]*. Vol. 25 (10). 118–123.
- Livingstone, K. A. (2019). Examining the Use of Metadiscourse Markers in Academic Writing. *International Journal of Literature, Language and Linguistics*. Vol. 5(3). 244–254. Retrieved from: <http://surl.li/fqemy>
- Lysanets, Yu., Morokhovets, H., Bieliaieva, O. (2017). Stylistic features of case reports as a genre of medical discourse. *Journal of Medical Case Reports*. Vol. 11 (83). <https://doi.org/10.1186/s13256-017-1247-x>
- Mijomanovic, S., Aleksic-Hajdukovic, I., Sinadinović, D. (2021). Case Reports in Dental Medicine: A Genre Analysis. The Other in English for Medical Purposes [Special Issue]. *ESP Today: Journal of English for Specific Purposes at Tertiary Level*. Retrieved from: <https://doi.org/10.18485/esptoday.2021.9.1.7>
- Mojica, L. (2005). Filipino authors' ways of showing detachment/ commitment in their English academic papers. *Linguistics and language education in the Philippines and beyond: a festschrift in honor of Ma. Lourdes S. Bautista*. 511–525. Retrieved from: <http://surl.li/fpury>
- Nissen, T., Wynn, R. (2014). The clinical case report: a review of its merits and limitations. *BMC Res Notes* 7, 264. <https://doi.org/10.1186/1756-0500-7-264>
- Salager-Meyer, F. (1994). Hedges and Textual Communicative Function in Medical English Written Discourse. *English for Specific Purposes*. Vol. 13(2). 149–171.
- Salager-Meyer, F. (2011) Scientific discourse and contrastive linguistics: hedging. *European Science Editing Journal*. Vol. 37. 35–37.
- Smalheiser, N.R., Shao. W., Yu. P.S. (2015). Nuggets: findings shared in multiple clinical case reports. *Journal of Medical Library Association*. Vol. 103(4). 171–176. DOI: 10.3163/1536-5050.103.4.002
- Spafford, M. M., Catherine, F., Schryer, M. and L. Lingard (2006). Look who's talking: teaching and learning using the genre of medical case presentations. *Journal of Business and Technical Communication*. Vol. 20. 121–158.
- Swales, J.M. (1990). *Genre Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 274 p.
- Wall, van der, E.E. (2008). Case history: more than a beauty case! *Netherlands Heart Journal* . Vol. 16(7 – 8). 235–6. DOI: 10.1007/BF03086151
- Wilce, J. M. (2009). Medical Discourse. *Annual Review of Anthropology*. Vol. 38 (1), 199–215. Retrieved from: <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-091908-164450>

Illustration sources

- Alquthami, H., Almalik, A., Alzahrani F. F., Badawi, L. (2018). Successful Management of Teeth with Different Types of Endodontic-Periodontal Lesions. *Case Reports in Dentistry*. Article ID 7084245. Retrieved from: <https://doi.org/10.1155/2018/7084245>
- Atarbashi-Moghadam, S., Lotfi, A., Salehi Zalani, S., Mokhtari, S. (2017). Palisaded Encapsulated (Solitary Circumscribed) Neuroma of the Buccal Mucosa: a Rare Case. *Journal of Dentistry*. 18(4). 314–317. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5702437/>
- Atarbashi-Moghadam, S., Lotfi, A., Shahrabi-Farahani, S., Atarbashi-Moghadam, F. (2018). Myofibroma as a Rapidly Growing Gingival Mass in a 4-year-old Boy: a Case Report. *Journal of Dentistry*. 19 (2). 164–167. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5960738/>
- Desai, P. M., Khorate, M., Nigel, F. (2020). Desmoplastic ameloblastoma of the mandible: A rare case report. *Journal of Indian Academy of Oral Medicine and Radiology*. 32(1). 81–85. DOI: 10.4103/jiaomr.jiaomr_165_19
- Khaiat, A. (2019). Intra- Socket Transplantation of Bicuspid to Re-establish Biologic Width. *Journal of Dentistry*. 20(2). 141–144. DOI: 10.30476/DENTJODS.2019.44926.

Logvynenko, I., Dakhno, L. (2018). Segmental chin osteotomy (SCO): from virtual planning to realization with surgical positioning guide. *Oral and Maxillofacial Surgery Cases*. Vol. 4 (3). 97–107. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.omsc.2018.04.006>

Mashhadiabbas, F., Gholami Toghchi S., Safarpour R. (2023). Central Granular Cell Odontogenic Tumor: Case Report with Literature Review of Cases Reported in the Last 71 years. *Journal of Dentistry*. 24 (1 Suppl). 160–167. DOI: 10.30476/dentjods.2022.94300.1774.

Mohammadi, F., Bashizadehfakhar, F., Aliasghari, S., Gholamhoseini, Z. (2023). Aggressive Multiple Central Giant Cell Granulomas of the Jaws. *Case Reports in Dentistry*. Article ID 5410229. Retrieved from: <https://doi.org/10.1155/2023/5410229>

Moreira, A., Freitas, F., Marques, D., Caramês, J. (2019). Aesthetic Rehabilitation of a Patient with Bruxism Using Ceramic Veneers and Overlays Combined with Four-Point Monolithic Zirconia Crowns for Occlusal Stabilization: A 4-Year Follow-Up. *Case Reports in Dentistry*. Article ID 1640563. DOI: 10.1155/2019/1640563

Parize, G., Tunchel S, Blay, A, Duailibi-Neto, E.F. et al. (2022). Maxillary Reconstruction with Xenogeneic Bone Graft, Platelet-Rich Fibrin, and Titanium Mesh for Rehabilitation with Implants: A 5-year Follow-Up Study. *Case Reports in Dentistry*. Vol. 8. DOI: 10.1155/2022/3412190.

Prescinotti, R., Bramante, C. M., Bramante, A. S., Garrido A., Pedrinha, V. P., de Andrade E. F. (2022). An unusual repair of perforating internal inflammatory root resorption; a case report of endodontic treatment. *Journal of Research in Dentistry*. 10(2). P. 16–20. Retrieved from: <https://docs.bvsalud.org/biblioref/2022/10/1395878/p3v10n2.pdf>

Salviano, S.H., Lopes, J.C., da Silva Brum, I., Machado K., et al. (2023). Digital Planning for Immediate Implants in Anterior Esthetic Area: Immediate Result and Follow-Up after 3 Years of Clinical Outcome—Case Report. *Dentistry Journal*. 11(1): 15. Retrieved from: <https://doi.org/10.3390/dj11010015>

Smeets, M., Matthys, E., Verhelst P.-J. (2018) Bridging mandibular bony defect with patient-specific reconstruction plates without hard tissue component of the vascularised grafts. *Oral and Maxillofacial Surgery Cases*. Vol. 4 (3). 84–90. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.omsc.2018.04.005>.

Vignesh, R., Sharmin, D., Rekha, C.V., Annamalai S., Baghkomeh P.N. (2019). Management of Complicated Crown-Root Fracture by Extra-Oral Fragment Reattachment and Intentional Reimplantation with 2 Years Review. *Contemporary Clinical Dentistry*. Vol. 10(2). 397–401. DOI: 10.4103/ccd.ccd_671_18.

UDC 811.111'42

**PECULIARITIES OF THE REPRODUCTION OF IDIOMS
IN MULTIPLE UKRAINIAN TRANSLATIONS
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІДИОМ
У МНОЖИННИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ**

Mariana KOTENKO

Lviv Polytechnic National University

mariannakotenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0728-7369>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.147-153>

The purpose of scientific research is to investigate the appropriateness of using translation transformations for the adequate reproduction of idioms in multiple Ukrainian translations of the same literary work in order to compare and identify isomorphic and allomorphic features in the compared Ukrainian translations by M. Rudnytsky, D. Radienko and O. Andriyash. Since idioms present certain difficulties in reproducing their structure, semantics and functioning in a literary discourse, a number of Ukrainian translators used adequate translation techniques differently in order to preserve the original style of the novel under analysis. Despite numerous differences in Ukrainian translations, each of the translators tried to convey the peculiarities of the use of idioms for giving a Ukrainian reader a vivid description of literary characters, their actions, feelings, depicting events and phenomena by means of selecting accurate idiomatic expressions.

The methodological basis of the study were methods of analysis and comparison which allowed us to select and find similarities and differences in depicting the author's individual style, to compare systems of social stereotypes of that era and its reproduction in multiple Ukrainian translations. The novel 'Wuthering Heights' by the British writer Emily Brontë was chosen for analysis not by chance, because its translation was done by translators at different times from the moment of writing the original, so one of the research methods was to compare the selected translation strategies, techniques and methods used for revealing the meanings of idioms to a Ukrainian reader.

The analysis show that Ukrainian translators in the process of translating idioms often resorted to the following basic translation strategies: paraphrasing, choosing the adequate Ukrainian analogues with similar meanings and forms, literal translation, the complete omission of idioms in the translation or revealing the idiomatic meanings in other ways.

The analysis of the idioms selected from Emily Bronte's novel 'Wuthering Heights' showed that choosing an adequate translation strategy required the considerable knowledge of idioms, their structural and semantic peculiarities, linguistic erudition and translation skills. The study of idioms with a color component can serve as a prospect for further research.

Key words: multiple translations, allomorphism, isomorphism, idiom, literary discourse, structure, semantics, function.

Наукова розвідка здійснювалася з метою дослідити доцільність використання перекладацьких трансформацій для адекватного відтворення ідіом у низці українських варіантів перекладу одного і того ж літературного твору з метою зіставлення та виявлення ізоморфних та аломорфних рис у зіставлюваних українських перекладах М. Рудницького, Д. Радієнко та О. Андріяша. Оскільки ідіоми представляють певні труднощі відтворення їхньої структури, семантики та функціонування у літературному дискурсі, низка українських перекладачів по-різному підходять до їхнього відтворення, використовуючи адекватні перекладацькі прийоми для збереження оригінальності авторського стилю першотвору. Незважаючи на численні розбіжності у перекладах, кожен з перекладачів намагався донести українському читачеві особливості вживання ідіом для надання яскравої характеристики літературних героїв, їхніх вчинків, переживань, для змалювання подій та явищ за допомогою добору влучних ідіоматичних виразів.

Методологічною базою дослідження слугували методи аналізу та зіставлення, що дозволило відібрати та знайти подібності і відмінності у розкритті індивідуального стилю автора першотвору, зіставити системи соціальних стереотипів тієї епохи та її відтворення у множинних українських перекладах. Роман британської письменниці Емілі Бронте «Грозовий перевал» для аналізу було обрано не випадково, оскільки переклад на рідну мову було здійснено перекладачами у різний проміжок часу з моменту написання оригіналу, тому одним із методів наукового дослідження слугував метод порівняння обраних перекладацьких стратегій, прийомів та способів для розкриття українському читачеві значення ідіом.

Аналіз вибірки показав, що українські перекладачі в процесі перекладу ідіом найчастіше вдавалися до таких основних перекладацьких стратегій: перефразування, переклад ідіом з використанням українського аналога з подібним значенням та формою, дослівний переклад, повне опущення ідіоми в перекладі або передача ідіоматичного значення іншими способами.

Аналіз ідіом, відібраних з роману Емілі Бронте «Грозовий перевал», показав, що вибір адекватної перекладацької стратегії вимагав від перекладача значних знань про ідіоми, їхні структурні та семантичні особливості, мовної ерудиції та майстерності. Дослідження ідіом з колірним компонентом може слугувати перспективою подальшого наукового дослідження.

Ключові слова: множинність, аломорфізм, ізоморфізм, ідіома, літературний дискурс, структура, семантика, функція.

Introduction. The role that idioms play in the literary discourse is of great importance as they are able to convey information in a condensed, colourful manner, making it possible for relatively long utterances to be shortened to just a phrase and cover the vivid meaning at the same time. They can be an economical and more straightforward way of expressing much more expressive meaning in a literary discourse. Idioms provide diversity and nuances to the language of fiction that is why due to their richness they can be beneficial for the understanding of a specific idea or situation (*Korunets, 2017, p. 65*). Some idioms are based on the figurative meaning they express which can make the reading more enjoyable.

The novel 'Wuthering Heights' by Emily Bronte was chosen for analysis since it gained widespread appeal and became an international bestseller. It has been translated into the Ukrainian language by three translators belonging to different epochs. Several translations of the same original provide extremely interesting material to shed light on revealing the author's originality by means of the target language (*Zorivchak, 1983, p. 24*). As the language in the above mentioned novel is very rich in terms of figurative language, particularly idioms, it seemed suitable for the material of the research study.

This article is an attempt to get an insight as to how idioms can be used for different purposes in a literary text and what impact they can have on readers' understanding.

The main purpose of the study is to disclose semantic, structural and stylistic discourse-level features of English idioms in the target language as they can acquire additional stylistic features in a definite context because they are used by the author for some specific purpose in the textual manifestation.

The topicality of the study is determined by the wide use of idioms in a literary discourse and ways of rendering their meanings as they may cause difficulties for readers' understanding.

The object of the study is peculiarities of structure, semantics and function of idioms in the English and Ukrainian languages.

The subject is examples of English idioms chosen from E.Bronte's novel 'Wuthering Heights' and their Ukrainian equivalents from the novel 'Буревіхи' translated by M. Rudnytskyi (1933), 'Грозовий перевал' translated by D. Radiyenko (2006) and 'Буремний перевал' by O. Andriyash (2009).

The main tasks of the study are:

- to choose and analyze English idioms from the novel under analysis;
- to compare semantics, grammatical structures and functions of the chosen idioms in the compared languages;
- to investigate the semantic, structural and functional similarities and differences of English idioms in both languages;
- to reveal peculiarities of translation techniques used by different Ukrainian translators;

The theoretical significance of the study lies in revealing the semantic, structural and functional peculiarities of English idioms in the literary discourse by using multiple Ukrainian translations of the novel under analysis.

The practical significance of the study is that the chosen examples of idioms can be used at the lessons of lexicology, stylistics, grammar in order to illustrate their semantics, typical structures and functions in the definite contexts.

Results and Discussion. The native linguist I.V. Goshovska explored ways of translating archaisms from the aforementioned novel, the scientist A.Vasylyk dealt with the issue of chronotope reproduction, the synthesis of realism and romanticism in the novel was investigated by I. Zinchuk, Ch. Pastukh, ways of idiomatic translation by I. Korunets, R. Zorivchak and many others, however, some aspects of this problem are remained out of the researchers' attention.

The choice of the novel 'Wuthering Heights' written by the British novelist Emily Bronte as the subject of this study was based on the fact that it is important to find the similarities as well as differences between the original text and the translated versions of this novel, the translation techniques used by different translators in revealing the meanings of idioms from English into Ukrainian and the appropriateness of usage of the chosen techniques in order to reveal the meanings of the idioms as close to the original as possible.

The translation done by M.Rudnytskyi is the first Ukrainian attempt to reveal the history of English literature to Ukrainian readers. It can be explained by making the contemporary Ukrainian readers interested in filling the appropriate gaps in their knowledge of English literature. The eloquent title, dynamic and fascinating storyline, emotional descriptions serve the main reasons for choosing the novel mentioned above.

The analysis of the novel translated by Ukrainian translators.

The thorough analysis of E.Bronte's novel 'Wuthering Heights' and its translation by M.Rudnytskyi in comparison with the translations done by D. Radiyenko and O.Andriyash confirms

the translator's skills in maintaining lexical and stylistic features, imagery, personal speeches, intonation, appropriate coloring, etc. While comparing three translations we can say that M. Rudnytskyi not always successfully picked up the tone of emotional mood, expressive speeches of the main characters which is quite notable when compared to the translations done by D. Radiyenko or O. Andriyash which are very much alike, that is why the analysis was carried out mostly on two Ukrainian translations done by M. Rudnytskyi and D. Radiyenko.

M. Rudnytskyi used expressions that reflected the local character and original reality with the help of the adequate lexical units typical of that period. Despite a number of inaccuracies on the lexical and syntactic levels, M. Rudnytskyi's translation displays the appropriate emotional and aesthetic impression of the original text.

E. Bronte's novel 'Wuthering Heights' is popular with readers all over the world but it became available for the first time for the Ukrainian readers only a century after its publication. Critics of that time met this novel in quite controversial way. An interesting dynamic storyline, intense conflicts, sharply expressed emotions, expressively depicted the main characters of the novel, rich and vivid language - these are the main characteristic features of the novel under analysis.

The first Ukrainian translation done by M. Rudnytskyi creates the appropriate impression on the Ukrainian readers: the emotional storyline is well-preserved, clear descriptions of characters are given, figurative lexical units are translated rather successfully. His translation contains some reduction of the original text in some paragraphs, particularly in description of certain moments. The reason for this at the present stage of translation theory unacceptable phenomenon – the limit of printed pages.

One of the main characteristic features of this novel is rich imagery inherent in the works of this period. The writer often uses vivid imagination for depicting moments of emotional stress and for the descriptions of the main characters in the novel which is fully revealed in the Ukrainian translation done by M. Rudnytskyi.

The main storyline is based on the oppositions which symbolically mark the two opposite worlds and their characters that embody the statics and dynamics, energy and peace, therefore, symbolizes incompatibility. E. Bronte makes these characteristics more vivid by accentuating the appropriate moments and exacerbating psychological inner feelings of the main characters. The task of the translator is to convey the symbolic imagery of the original text adequately.

In M. Rudnytsky's translation some cases of simplification of elements in the description, namely the local nature or vegetation, can be observed. The translator did his best to preserve the appropriate tone in describing the area, landscapes that make the reading of the text more authentic and the depiction of the inner world of the characters of the novel more dramatic and true to life.

The analysis of the chosen English idioms from the literary novel under analysis showed that some of them were difficult to translate with preserving their semantic, structural and functional peculiarities in the target language.

In our opinion M. Rudnytskyi was more successful in revealing the tone of the emotional mood of the main characters, their expressive speeches which is quite notable when compared to the translations done by D. Radiyenko or O. Andriyash which are almost identical. It can be illustrated by the following example: *'If he loved with all the powers of his puny being, he couldn't love as much in eighty years as I could in a day. And Catherine has a heart as deep as I have: the sea could be as readily contained in that horse-trough, as her whole affection be monopolized by him (Bronte, 1985, p. 161). Навіть, якби він кохав її всією міццю своєї нікчемної душі, то його кохання за повних вісімдесят літ не могло би рівнятися з моїм за одну днину! Катруся має таке глибоке серце, як я: і як моря не можна помістити у відрі, так само її серця у серці Лінтона'* (Бронте, 1933, с. 98).

The first Ukrainian translation done by M. Rudnytskyi despite some reductions of the original text in a number of paragraphs, fully preserves the storyline of the original, the descriptions of the main characters, their feelings and emotions, for example: *'though I hated him with a hatred' (Bronte, 1985, p. 34) – хоч би ненавидів його лютішою ненавистю (Бронте, 1933, р. 26) /хоч би ненавидів його найпекельнішою ненавистю'* (Бронте, 2009, с. 30).

The translation techniques used by Ukrainian translators.

The analysis of the novel has shown that the chosen idioms were more situation-oriented than character-oriented. The number of idioms that occurred in the dialogue is significantly smaller than in the narration of the novel. The most often translation technique used by Ukrainian translators was based on choosing near equivalents: *'Oh! I wonder his mother does not rise from her grave to see how you use him. You're worse than a heathen - treating your own flesh and blood in that manner!* (Bronte, 1985, p. 68) *Ох, як лишень його матінка не встане з могили – поглянути, як ви ставитеся до її дитяти!* (Бронте, 1933, с. 54). *Та ви гірші від поганина, якщо так знущуєтеся з власної плоти та крові!* (Бронте, 2006, с. 65).

The analysis has shown that the translators mentioned above in the process of translating idioms involved four basic translation strategies: paraphrasing which involved explanatory as well as stylistic paraphrase, idiom to idiom translation by using an idiom of the similar meaning and form or the similar meaning but dissimilar form, literal translation and omission. The analysis of idiomatic examples was intended to illustrate the adequacy of choices of particular translation techniques in multiple Ukrainian translations. In the translation done by J.Andriyash the translator tried to stick to the original text and was trying to use word-for-word translation by existing Ukrainian equivalents. Firstly, idioms were translated by preserving the meanings of the original. Secondly, his ways of paraphrasing often contained the structure of the original idioms which is not typical of the Ukrainian language, thus causing an effect of interference of another language. Thirdly, in some places he used literal translation and in this way some effect of foreign interpretation was observed.

The semantics of English idioms under analysis.

While analysing the semantics of English idioms we can conclude that they are mostly used in order to give either positive or negative characteristic of a character: *'He must have had some ups and downs in life to make him such a churl* (Bronte, 1985, p. 10). *Мабуть, життя його неабияк пошарпало, поки він став таким страхолюдом* (Бронте, 2006, с. 8). *Мабуть, чимало довелось йому пережити, перш ніж він став таким грубим посідачем* (Бронте, 2009, с. 12). *Він мусів бути на возі і під возом, коли став таким дикуном* (Бронте, 1933, с. 5).

Idioms are mostly used to describe the appearance of a character: *'He's not a rough diamond – a pearl-containing oyster of a rustic: he's a fierce, pitiless, wolfish man'* (Bronte, 1985, p. 76). *'Такий собі невідшлифований діамант, мушля, що ховає у собі перлину, сільський самородок; ні, він жорстока, безжальна людина, з вовчою вдачею'* (Бронте, 2006, с. 82) while the translator O.Andriyash uses a chain of epithets to describe a personality – *'Він такий собі невідшлифований діамант чи мушля, що ховає у собі перлину! Він жорстока, безжальна, вовкувата людина!'* (Бронте, 2009, с. 83). In these two exclamatory sentences Ukrainian readers can vividly see what kind of person Heathcliff was in reality. In the translation by M.Rudnytskyi the main character is given a direct description without any other additional epithets – *'Це не діамант, ще не відшлифований, не устриця з перлюю, а вовк'* (Бронте, 1933, с. 65).

Idiomatic expressions are often used to show the human character and behaviour: *'And then Mr. Linton, to mend matters, paid us a visit himself on the morrow, and read the young master such a lecture on the road he guided his family* (Bronte, 1985, p. 95). *'А потім містер Лінтон, аби залагодити справу, завітав до нас наступного дня та прочитав молодому хазяїнові цілу проповідь про те, що його родина ступила на слизьку доріжку'* (Бронте, 2006, с. 87). *'І прочитав таку лекцію на тему слизької доріжки, на яку ступила родина молодого хазяїна'* (Бронте, 2009, с. 83). In the language of the original idioms are used to reflect vices and negative sides of human actions, for example: *'The moment her regard ceased, I would have torn his heart out, and drunk his blood!'* (Bronte, 1985, p. 115). *Тієї миті, коли вона збайдужіє до нього, я б вирвав у нього серце і пив його кров* (Бронте, 2006, с. 98). *'Я ладен вирвати з його грудей серце і пити його кров!'* (Бронте, 2009, с. 102).

Idioms are widely-used in the novel under analysis to depict the moral-ethic relations which can be illustrated by the following example: *'The rest of them do earn their bread - you live on my charity!'* (Bronte, 1985, p. 23). *'Всі в домі працюють, лише ти задурно хліб їси, ледацюго!'* (Бронте, 1933, с. 20). *'Всі інші працюють, заробляючи собі на прожиття, лише ти сидиш у мене на шії.*

(Бронте, 2006, с. 18). 'Ти знову дармуєш? Інші працюють на хліб, а ти живеш на моїй ласці (Бронте, 2009, с. 24). In the majority of cases idioms are used to describe main characters' feelings and emotions: 'and when I went in a while after to inform them that Earnshaw had come home rabid drunk, ready to pull the whole place about our ears (his ordinary frame of mind in that condition)' (Bronte, 1985, p. 130). 'І, трохи згодом прийшовши їх попередити, що Ерншоу повернувся п'яний як чип і готовий рознести дах над нашою головою (звичайне його бажання у п'яному стані) (Бронте, 1933, с. 123). 'І коли я трохи згодом прийшла їх попередити, що Ерншо повернувся, п'яний, скажений і ладний рознести будинок на друзки (його звичайне бажання в такому стані) (Бронте, 2006, с. 135). In these examples the literary discourse definitely helped the translators to reveal the meanings of idioms as well as their additional shades of stylistic colourings.

The structure of English idioms under analysis.

From the structural point of view the majority of English idioms chosen from the novel are:

a) verbal: *Next time, Master Edgar, take the law into your own fists - it will give you an appetite!* (Bronte, 1985, p. 94). 'Наступного разу, Едгаре, вершіть правосуддя самі – це додасть вам апетиту!' (Бронте, 2006, с. 87). 'На другий раз, пане Едгаре, ви возьміть закон у свої руки і побачите, що це загострить ваш апетит!' (Бронте, 1933, с. 67).

b) nominal: *On only one condition can I hope to forgive him. It is, if I may take an eye for an eye, a tooth for a tooth; for every wrench of agony return a wrench* (Bronte, 1985, p. 123). 'Тільки за однієї умови я зможу його простити: якщо візьму око за око, зуб за зуб, крик болю – за кожний крик болю' (Бронте, 1933, с. 117);

c) adjectival: *His forehead, that I once thought so manly, and that I now think so diabolical, was shaded with a heavy cloud* (Bronte, 1985, p. 86). 'Його чоло було захмарене похмурою тінню' (Бронте, 1933, с. 76). 'Його чоло, що колись здавалося мені таким мужнім було насуплене' (Бронте, 2006, с. 72).

In M.Rudnytskyi's translation we can come across such archaic words which modern readers are not familiar with and may cause some difficulties in their understanding such as 'розіб'є собі череп об мої п'ястуки', 'її лицівки запашили вогнем', 'дорівнятися у їх студіях', 'почав сипати прокльонами' (Бронте, 1933, с. 15–16).

Conclusions. The analysis of the translation of idioms chosen from Emily Bronte's novel 'Wuthering Heights' has shown that translating idioms required a lot of knowledge about idioms, the peculiarities of their meanings on the part of the translator. On the whole, the usage of different translation techniques by different translators illustrates the diverse ways of interpreting idioms from the literary discourse. However, idioms express the uniqueness of the language and culture in which they are originated and, therefore, the strategies for their translation need careful consideration and the translators need deep knowledge of the source and target languages as well as cultures.

The study of idioms chosen from the famous novel written by the English novelist Emily Bronte is an extremely important aspect of literary understanding of the process of the mid-nineteenth century England. No doubt all the new generations of Ukrainian readers has a nice chance to discover the unique character of the author's ability to use idioms that is gracefully manifested in the novel 'Wuthering Heights' with unique skill and specificity, the above mentioned translators tried to preserve them as close to the original as possible. Together with them, the readers can feel piercing noise, cold wind of fir-trees which branches scratch on a windowpane. The Ukrainian readers can also feel the warmth from the fireplace heat, blinding shine of dishes, laid out on the wide oak shelves. But the uniqueness of the novel is that the original idea of the novel with some romantic symbolic meaning embodied in it, is fully revealed by the Ukrainian translators who did their best in order to convey the meanings of original idioms as accurately as possible. The study of idioms with a color component can serve as a prospect for further scientific research.

Список літератури

Bronte E. Wuthering Heights. New York: Penguin Books, 1985. 373 p.

Бронте Е. Буревірки: повість / Переклад з англ. М. Рудницького. Львів: Видавнича спілка «Діло», 1933. 277 с.

Бронте Е. Грозвий перевал: Роман / Переклад з англ. Д.О. Радієнко / Передмова і примітки О.Т.Бандровської. Харків: Фоліо, 2006. 319с.

Бронте Е. Буремний перевал: Роман / Переклад з англ. О. Андріяша. К., 2009. 352 с.

Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів: Вища школа, 1983. 175 с.

Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2017. 448 с.

References

Bronte E. (1985). *Wuthering Heights*. New York. 373 s. [in English].

Bronte E. (1933). *Bureverkhy* / Pereklad M. Rudnyts'koho. L'viv. 277 s. [in Ukrainian].

Bronte E. (2006). *Hrozovy pereval* / Pereklad D.O. Radiyenko. Kharkiv: Folio. 319 s. [in Ukrainian].

Bronte E. (2009). *Buremnyi pereval* / Pereklad O.Andriyash. Kyiv. 352 s. [In Ukrainian].

Zorivchak R.P. (1983) *Frazeolohichna odynytsya yak perekladoznavcha katehoriya (na materialy perekladiv tvoriv ukrayins'koyi literatury anhliys'koyu movoyu)*. [Phraseological unit as a category of translation studies (based on translations of works of Ukrainian literature in English)]. Lviv. [in Ukrainian].

Korunets' I.V. (2017) *Teoriya i praktyka perekladu (aspektnyy pereklad)*. [Theory and practice of translation (aspect translation)] Vinnytsya. [in English].

УДК 81.42:378.147.4 (043.3)

METHODOLOGICAL ASPECTS OF USING MODERN TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF ACTIVE AND PASSIVE VOCABULARY OF LANGUAGE STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ АКТИВНОГО ТА ПАСИВНОГО СЛОВНИКА СТУДЕНТІВ МОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЗВО

Serhiy ORYSHCHUK

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

s.oryshchuk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8747-8397>

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.153-160>

In today's world, where technologies are constantly evolving, the use of electronic resources is becoming increasingly popular in various fields, including education. This article explores the possibilities of using modern technologies in teaching language students in higher education institutions and their impact on the development of active and passive vocabulary. The study shows that the use of electronic dictionaries, online resources, websites, and mobile applications for developing students' vocabulary positively affects the quality of education and increases vocabulary. In particular, mobile applications and online resources with dictionaries are very useful for developing both active and passive vocabulary. Such learning tools allow students to study at any convenient time and place, ensuring flexibility and efficiency in learning. However, the use of electronic resources for vocabulary development requires an individual approach to each student. Taking into account the individual characteristics of students when choosing methods and means of vocabulary development is essential since each student has their own needs and peculiarities in learning. The study's findings confirm that using modern technologies effectively improves the vocabulary of language students in higher education institutions and ensures their high-quality preparation for language practice. Moreover, the article points out that the effectiveness of using electronic resources depends on their quality and accessibility to students. It is important to consider not only the individual characteristics of students but also the possibilities and limitations of using electronic tools in a specific educational institution. One of the main advantages of using electronic resources for vocabulary development is their accessibility and convenience of use. For example, mobile applications can be used by students at any time and in any place, ensuring maximum learning efficiency. In addition, online resources and websites with dictionaries provide students with the ability to quickly and easily find the necessary words and phrases and check their meanings and usage. However, the use of electronic resources cannot entirely

replace traditional ways of vocabulary development, such as reading books, articles, and other texts, as well as classes with a teacher.

Keywords: vocabulary, language faculties students in higher education institutions, electronic resources, mobile applications, online resources, methods of vocabulary development.

В сучасному світі, де технології постійно розвиваються, використання електронних ресурсів стає все більш популярним в різних галузях, включаючи освіту. У статті досліджуються можливості використання сучасних технологій у навчанні студентів мовних факультетів ЗВО та їх вплив на розвиток активного та пасивного словникового запасу. Дослідження вказує на те, що використання електронних словників, онлайн-ресурсів, веб-сайтів та мобільних додатків для розвитку словникового запасу студентів позитивно впливає на якість навчання та збільшує словниковий запас. Зокрема, мобільні додатки та онлайн-ресурси зі словниками є дуже корисними для розвитку активного та пасивного словникового запасу. Такі засоби навчання дають можливість студентам вчитися в будь-який зручний для них час та місці, що забезпечує гнучкість та ефективність навчання. Проте, використання електронних ресурсів для розвитку словникового запасу потребує індивідуального підходу до кожного студента. Врахування індивідуальних особливостей студентів під час вибору методів та засобів розвитку словникового запасу є дуже важливим, оскільки кожен студент має свої власні потреби та особливості в навчанні. Висновки дослідження підтверджують, що використання сучасних технологій дозволяє ефективно покращувати словниковий запас студентів мовних факультетів ЗВО та забезпечувати їх якісну підготовку до мовленнєвої практики. Крім того, стаття вказує на те, що ефективність використання електронних ресурсів залежить від їх якості та доступності для студентів. Тому важливо враховувати не тільки індивідуальні особливості студентів, але й можливості та обмеження використання електронних засобів у конкретному закладі освіти. Однією з головних переваг використання електронних ресурсів для розвитку словникового запасу є їх доступність та зручність використання. Наприклад, мобільні додатки можуть бути використані студентами у будь-який час та в будь-якому місці, що забезпечує максимальну ефективність навчання. Крім того, онлайн-ресурси та веб-сайти з словниками надають студентам можливість швидко та легко знайти необхідні слова та фрази та перевірити їх значення та вживання. Однак, використання електронних ресурсів не може повністю замінити традиційні способи розвитку словникового запасу, такі як читання книг, статей та інших текстів, а також заняття з викладачем.

Ключові слова: словниковий запас, студенти мовних факультетів ЗВО, електронні ресурси, мобільні додатки, онлайн-ресурси, методи розвитку словникового запасу.

Introduction. In modern world, where technologies are increasingly used in various areas of life, educational processes cannot stand aside. This is especially true for language education, where the latest technologies can have a positive impact on the development of students' language competence. At the same time, due to changes in the scientific approach to language learning, there is a need for new methods for the effective development of language students' vocabulary in higher education institutions.

The purpose of this article is to study the possibilities of using modern technologies in teaching language students in higher education institutions and their influence on the development of acquiring active and passive vocabulary. To achieve this goal, the following tasks were formulated: to analyze previous studies and publications on the use of modern technologies in language teaching; to explore the role of electronic dictionaries, mobile applications and online resources in the development of the vocabulary of language students in higher education institutions; to analyze the individual characteristics of students and limit the use of modern technologies in education; to develop recommendations for the effective use of modern technologies in teaching for the development of active and passive vocabulary of students of the language faculties in higher education institutions.

The relevance of this article lies in the rationale of the need to use modern technologies in the process of language learning for the purpose of effective assimilation of active and passive vocabulary of language students in higher education institutions. The results of this study can be useful both for language teachers looking to find effective ways of learning and for students looking for innovative methods to improve their language skills. In addition, consideration of the problem of vocabulary development is relevant in connection with a change in the perception of language education as a

system for the development of communicative competence, in which vocabulary is one of the key components.

Based on the analysis of previous studies and publications, it was found that the use of modern technologies can have a positive impact on the development of the vocabulary of language students in higher education institutions, but it is necessary to take into account the individual characteristics of students and the limitations of using technologies. Therefore, this article aims to explore the possibilities of using modern technologies for the development of the vocabulary of language students in higher education institutions and formulate recommendations for their effective use in the educational process.

Research methods. While writing the article, the following methods were used: analysis of scientific research and publications on the use of modern technologies in language teaching. This method allowed us to identify the existing trends and problems in the use of technology in speech and identify potential opportunities for improving the educational process; a training study was conducted to assess the effectiveness of the use of specific modern technologies in the educational process; content analysis was used to analyze the content of websites, electronic dictionaries, mobile applications and other resources used to develop the vocabulary of language students in higher education institutions.

Results and discussion

1. Information technology in Language Teaching process

Today, the use of information technology is one of the conditions for the successful learning of a foreign language. Therefore, a foreign language teacher in a higher education institution should, in addition to thorough professional training and mastery of modern communicative methods, use information technology at all stages of education – this is a requirement of the time. Modern information technologies should be an effective tool that will facilitate the assimilation of knowledge, make learning interactive, communicatively oriented, interesting, visual, individual. In this environment, the future generation should not only communicate, but also build professional relationships, position their interests and represent themselves. That is why in recent years great importance is attached to the informatization of the education system.

The process of informatization of education actualizes the development of approaches to using the potential of new technologies for the development of the student's personality, increasing his creativity, solving educational and practical problems.

Over the last period, a number of scientific studies devoted to this problem have appeared in Ukraine. Pedagogical and theoretical aspects of expanding the use of IT in the educational process are studied in the works of B. Besedin, Yu. Goroshko, Yu. Zhuk, V. Zagvyazinsky, N. Raisky and others. The issue of introducing IT into the educational process of foreign languages educational institutions is reflected in the works M. Kademina, V. Naumenko, T. Koval', N. Kochubei. Despite the fact that the issue of using innovative technologies in the educational process is studied in different aspects, the problem of using innovative technologies in teaching foreign languages requires more detailed study in the context of modern educational trends. The term “innovative pedagogical technology” has recently acquired particular relevance in modern scientific literature, which means the purposeful, systematic and consistent implementation of original, innovative methods, techniques, pedagogical actions and means into practice, covering a holistic educational process from determining its goal to expected results (*Дичківська, 2015, с. 297*).

One of the innovative technologies used in teaching foreign languages is interactive learning, a type of educational and cognitive activity implemented in the form of a dialogue, with continuous adjustment of the content of training based on the results of the analysis of the activity of the subject of education. The purpose of using interactive methods in teaching foreign languages is to create conditions in which the subjects of learning interact with each other. Forms of work on this technology include individual, pair, group work. Among the pair and group forms of work, the most famous are: inside/outside circles; brainstorm, jigsaw reading, think-pair share, pair-interviews, case study method. Interactive learning technologies include a clearly planned expected learning outcome, separate interactive methods, tools and forms of learning that stimulate the learning process, mental and learning conditions and procedures that can help achieve the planned results (*Khatser, 2021, с. 68*). That is,

separate interactive teaching methods are an integral part of a particular interactive learning technology that a teacher uses in educational work. Therefore, these two concepts are closely related to each other. Interactive technologies for teaching foreign languages are based on a personal-activity approach and include: the use of interactive teaching methods, including non-situational (dialogue) and situational (game - imitation and non-imitation, non-game interactive methods - situation analysis, auction of ideas, etc.); an organic combination in the educational process of various teaching aids (on electronic and paper media) and innovative (distance) and traditional forms of education according to the principles of expediency of implementation and mutual complementation (Коваль, 2011, с. 32). Using a computer or gadget in the process of learning a foreign language contributes to the following tasks:

1. Interest in a foreign language. When working with the curriculum, there is a methodical method of "transferring" students to a foreign language situation that is close to real life. Also, students have an interest in working with a computer, in particular, in various computer programs.

2. Visualization of educational material. With the help of training programs, it is possible to combine the sensory, auditory and visual components of the influence on the perception of the text by students.

3. Expansion of students' knowledge on a specific educational topic. Thus, the corresponding programs provide a lot of interesting and useful illustrated information on topics that, as a rule, are not interesting enough in ordinary textbooks. Students can also expand their knowledge through the use of computer technology, not only in the subject of "foreign language", but also gain certain knowledge and experience of situations close to real ones.

4. Testing and self-testing of acquired knowledge and skills. Working with curriculums, students have the opportunity to test themselves by looking at the results of the lesson. Also, in the classroom using a computer, tests and control exercises are very quickly passed. For learning foreign languages, both free communication on the Internet and specially organized communication in the form of e-mail, electronic conferences and bulletin boards can be used. This creates a unique authentic situation of dialogical speech.

Scientific approaches to the development of students' active and passive vocabulary

The issues of informatization of higher education listed in the previous section play an important role in the study of the question on which we decided to focus in our article – the development of an active and passive vocabulary of the English language by language students in higher education institution. What do we mean by active and passive vocabulary? The vocabulary that a person constantly uses in oral speech communication, i.e. those words that are on the tip of the tongue, as the English say, are considered to be an active vocabulary. If a word is not used for a long time, then it goes into a passive dictionary, i.e. can be recognized by reading and listening, but is not used in speech. The boundaries between them are very mobile, they can change depending on a number of conditions. There are 2 types of active vocabulary: a) words common to the people (common, colloquial, bookish, high, official, business), b) words limited in their use by a certain dialect or social environment (dialect, professional, terminological, jargon). Passive vocabulary refers primarily to the bookish language. Passive vocabulary consists of words that are understandable, but not used in everyday speech communication. Passive vocabulary includes historicisms, archaisms, neologisms, occasionalisms.

Ukrainian scientists have been studying the development of an active and passive English vocabulary for a long time.

A. Rybalchenko notes that the active vocabulary of language students in higher education institution can be considered as a system of words that students can use in speech in English, and this system is formed during the educational process. For the effective formation of an active vocabulary of philology students, it is important to use various methods and techniques, such as learning new words on topics, using dictionaries and online resources, active practice of speech exercises and role-playing games (Рибальченко, 2017).

I. Derkach argues that the passive vocabulary is an important component of speech competence and the study of the passive dictionary is a necessary step in learning a foreign language. The main methods of forming a passive vocabulary are reading and translating texts, using dictionaries and online resources, performing exercises to search for synonyms and antonyms (Деркач, 2018).

M. Kolyada notes that an active vocabulary is an important element of the communicative competence of philology students, which should be formed during the teaching of a foreign language. Effective formation of an active vocabulary is possible through the use of various methods and exercises, in particular, the study of words by topic, the use of maps, the development of new words in different contexts, etc. It is also important to provide students with an appropriate level of motivation and interest in learning a foreign language, which will help them to learn new words more effectively and use them in speech.

According to M. Kolyada, the role of the teacher is to develop and apply various methods of forming an active vocabulary, as well as to create a favorable speech environment for the practice of speech exercises and role-playing games (Колыда, 2017).

A. Rybalchenko provides examples of specific methods and techniques that can help students effectively form their active vocabulary of the English language:

1. Learning new words by topic: Students can learn new words by topic related to their learning profile. For example, for students of philology, these may be topics related to literature, language, culture, etc. This approach increases the likelihood that students will use new words in their speech.

2. Using dictionaries and online resources: students can use various dictionaries and online resources to look up the meaning of new words, as well as check their spelling and pronunciation. For example, students can use resources such as Merriam-Webster, Oxford English Dictionary, Cambridge Dictionary, etc.

3. Active practice of speech exercises: students can perform various speech exercises that allow them to use new words in context. For example, students can do exercises to find synonyms and antonyms, exercises to use new words in sentences, etc.

4. Role play: students can participate in role play where they are forced to use new words in different situations. For example, students can play as translator and client, where the translator must use new words to explain the meaning of the terms to the client (Рибальченко, 2017).

The formation of both active and passive vocabulary is an important aspect of learning English for students of philology. Active vocabulary implies the student's ability to use words in speech, passive vocabulary - the ability to understand words in texts (Москаленко, 2015).

For the formation of active and passive vocabulary, it is important for philology students to systematically learn new words and expand their vocabulary. Students can use a variety of ways to learn new words, such as reading and translating texts, using dictionaries, dialogues, and other exercises to practice using words in speech. Students should understand the context in which the new words are used, as well as distinguish between their meanings and usage in different situations.

Teaching vocabulary while working with High Note 5 textbook

As a practical example, here are some samples of active and passive vocabulary from the textbook High Note 5 (level C2, Pearson, by Lynda Edwards and Rachael Roberts), with which we work with first and second year students in the specialty "Secondary Education" and "Philology". It contains a lot of difficult to process vocabulary that can be classified as passive, as well as a lot of easier and more commonly used vocabulary that can be classified as active, examples from several topics are collected in the following table:

Table 1

Samples of active and passive vocabulary in High Note 5 textbook

Topic	Active Vocabulary	Passive Vocabulary
U1 Identity	Defensive, discreet, frankness, merciful, tribe, overcooked, tough, sincere, tactful, strong-willed,	Conceited, conceive, assertiveness, anglicisation, shortcoming, mould, nurture, predispose, clime, vulnerability
U2 On the Move	Barefoot, board, pad, fan, fidget, groan, adjust, cease, dandruff, squeeze, rally, outbreak	Haul, midair, astound, necessitate, vehemently, lurch, surge, wobbled, frayed, twitch
U3 Hard Sell	Combine, customer, footwear, fundraiser, physical, tag, tradename, venture, gimmick, encourage, distant, errand	Bespoke, devious, gullible, entice, incite, persevere, rationale, mooch, palatable, propensity, procrastinate, sunk-cost fallacy

When introducing C2 vocabulary, it is important to develop an appropriate teaching methodology that would help students effectively learn and remember both types of words. One way to achieve this is to use contextual vocabulary learning. This means that students must encounter words in different texts and situations in order to understand their meaning and context of use (*Nation, 2001, c. 23*). It is also important to provide the possibility of practical application of words, for example, by making sentences or dialogues, performing a number of exercises proposed by the authors of the textbook in order to fix them in memory. It is helpful for the teacher to provide additional information about the cultural and social aspects of vocabulary usage to help students better understand and remember the words. For example, for many passive words, you can give examples of their use in films, music, literature, and other aspects of culture. This not only makes the learning process more fun, but also improves the memorization of words, since they are stored in memory as part of the context, and not just as individual words. Here are some examples of High Note 5 exercises that can be used to develop students' passive vocabulary: 1. Matching exercise: students need to match the words with their definition. This exercise helps students learn new vocabulary and understand the meaning of words. 2. Right word choice exercise: Students need to choose the right word that fits the context. This exercise helps students understand how to use words in different situations and contexts. 3. Sentence building exercise: students need to make sentences with the new words they have learned. This exercise helps students understand how to use the new vocabulary in real life and develops their writing skills. 4. Synonyms and antonyms exercise: Students need to find synonyms and antonyms for the words they have learned. This exercise helps students expand their vocabulary and understand the subtle meanings of words. 5. Sentence completion exercise: students need to complete the sentence with the missing words. This exercise helps students develop skills in contextual understanding and the use of words in a sentence. 6. Word-pairing exercise: students need to pair words that have opposite meanings (antonyms) or have something in common (synonyms). This exercise helps to understand the shades of meanings of words and enriches vocabulary.

Recommendations for the effective use of modern technologies in the replenishment of active and passive vocabulary

In order to use authentic material effectively, the teacher must learn to select and adapt it to the learning objectives. The use of authentic materials at the primary and secondary levels is relatively limited due to the presence of a large number of lexical, grammatical, phonetic difficulties, while at the higher levels students already have a sufficient stock of knowledge in basic language aspects.

It is important that the text contains words and phrases that are typical for oral informal communication. These lexical equivalents should be introduced into the listening of the text in combination with their literary equivalents. Students should also be introduced to samples of common genres/types of texts, showing the logical compositional and linguistic features of their implementation in the target language. These genres include: story, description, message, explanation, proof, review, conversation, interview, questioning, dispute, discussion (*Мунтян, 2015, с. 90*).

First, the teacher should encourage students to communicate online in social networks in English. For example, as a first level, communication in a foreign language among themselves in a social group. The second level is for students to find English-speaking friends through online communication in social networks. Thus, the first online contact and communication of the two cultures will take place. A good plus is to make students switch the language of their gadgets into the language being studied. This will develop an automatic habit of perceiving everything in a foreign language.

To achieve the effective use of authentic video material in a foreign language class, a number of certain conditions must be observed (*Конопляник, Коваленко, 2016, с. 93*):

- the content of the video material should correspond to the subject of the curriculum in the discipline, the subject of the lesson, the interests of the target audience and the level of knowledge of students;
- the video material should be used and shown at a pre-planned and appropriate moment in the lesson;
- the video fragment should provide students with the opportunity to develop linguistic, communicative, sociocultural competence;

- the video text should be accompanied by a clear instruction from the teacher, aimed at solving a specific educational problem, understandable to students and justified by the logic of the lesson;
- The video clip should not be too long.

One of the effective ways of teaching intercultural communication is the use of authentic videos or their fragments in the classroom. The film is selected in such a way that its content arouses interest and can stimulate language activity. In addition, the film script can serve as a basis for creating situations in the classroom that mimic real communication. The plot should be preferably complete, the length of the film (fragment) – no more than 15 minutes. Such plots are selected that can be retold by students at the end. The following types of exercises are performed: “Who said this?”, “Broken phone”, role-playing game, character description, true-false, etc. You can invite students to answer questions or write a translation of the series.

On the basis of the study, we can offer some *recommendations* for the effective use of modern technologies for the development of active and passive vocabulary of students of the language faculties in higher education institutions:

1. Use electronic dictionaries and online resources to expand students' vocabulary and provide them with convenient and quick access to the necessary information.
2. Use mobile applications that allow students to learn new words and check their level of knowledge anytime, anywhere.
3. Encourage students to read and view foreign language materials using subtitles or translation to develop their understanding of words and phrases in real time.
4. Emphasize the importance of using new words and phrases in context so that students can understand their different meanings and applications.
5. Encourage students to actively communicate and communicate in a foreign language so that they can improve their language skills and expand their vocabulary.
6. Advise students to listen to modern and time-tested English songs by various artists, English-language talk radio, broadcasts of a different spectrum from political news to cultural news.
7. Take into account the individual characteristics of students and compliance with their needs when using modern technologies in teaching.
8. Make sure that the use of modern technologies does not replace traditional teaching methods, but complements them and provides a more effective and convenient learning process.

Conclusions. Thus, the use of modern technologies, such as electronic dictionaries, mobile applications and online resources, can have a positive impact on the development of the vocabulary of language students in higher education institutions. It is important to approach the choice of methods and means of developing students' vocabulary, taking into account their needs and capabilities. For example, for students, online resources and mobile apps are usually the most convenient and affordable way to develop vocabulary.

The study also confirms that when using modern technologies to develop vocabulary, both active and passive, it is important to create a favorable learning environment so that students are interested and motivated to learn. To achieve this, you can use a variety of educational games, tests, visualizations and other means that promote active learning and memorization of new words. Therefore, the use of modern technologies can be a useful and effective way to develop the vocabulary of language students in higher education institutions. However, to achieve maximum efficiency, it is necessary to take into account the individual characteristics of students. It is also important to create a favorable learning environment so that students are interested and motivated to learn.

Список літератури

Біленька Ю. О. Homewatching як засіб підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до вивчення англійської мови. *Інноваційні технології мовної підготовки студентів ЗВО: збірник матеріалів VII Всеукраїнського науковопрактичного вебінару з міжнародною участю (24 березня 2021 р.)*. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2021. С. 8–10.

Деркач І. Формування пасивного словника англійської мови студентів-філологів у процесі вивчення дисципліни «Практика перекладу». URL: <http://surl.li/fuvly> (дата звернення: 28.03.2023).

Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології . Київ: Академвидав, 2015. 305 с.

Коваль Т.І., Кочубей Н.П. Інтерактивні технології навчання іноземних мов // Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Психолого- педагогічні науки, 2011, № 7, С.25–37.

Коляда М. Формування активного словника англійської мови студентів-філологів у процесі вивчення іноземної мови. URL: <http://surl.li/fuvnc> (дата звернення: 29.03.2023).

Конопляник Л. М., Коваленко О. О. Використання автентичних відеоматеріалів для формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх інженерів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка. Психологія»*, 2016, № 2 (9). С. 90–96.

Москаленко Т. Активний і пасивний словник англійської мови студентів-філологів у процесі вивчення дисципліни «Практика перекладу». URL: <http://surl.li/fuvoi> (дата звернення: 29.03.2023).

Мунтян А. О. Використання автентичних письмових та аудіо / відео матеріалів при навчанні іноземної мови: [препринт]. *Англїстика та американїстика: зб. наук. пр.* 2015, № 12. С. 88–94.

Рибальченко О. Формування активного словника англійської мови студентів-філологів у процесі вивчення дисципліни «Практика перекладу». URL: <http://surl.li/fuvht> (дата звернення: 29.03.2023).

Khatser G. Educational technology for improving english-speaking skills. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми викладання іноземних мов у закладах вищої освіти» (20 травня 2021)*. С. 66–69.

Lynda Edwards, Rachael Roberts, Rod Fricker High Note 5 . Pearson 2020. 189 p.

Nation P. Learning vocabulary in another language. Cambridge: Cambridge University Press., 2001.

References

Bilenka Yu. O. (2021) Homewatching yak zasib pidvyshchennia motyvatsii zdobuvachiv vyshchoi osvity do vyvchennia anhliiskoi movy [Homewatching as a means of increasing the motivation of higher education students to learn English]. *Innovatsiini tekhnolohii movnoi pidhotovky studentiv ZVO: zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoho naukovopraktychnoho vebinaru z mizhnarodnoiu uchastiu (24 bereznia 2021 r.)*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka. P. 8–10.

Derkach I. Formuvannia pasyvnoho slovnyka anhliiskoi movy studentiv-filolohiv u protsesi vyvchennia dystsypliny «Praktyka perekladu» [Formation of Passive English Vocabulary of Philology Students in the Process of Studying the Discipline "Translation Practice"]. URL: <http://surl.li/fuvly> (data zvernennia: 25.03.2023).

Dychkivs'ka I.M. Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi . Kyiv: Akademvydav, 2015. 305 s.

Koval' T.I., Kochubey N.P. Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya inozemnykh mov // Naukovi zapysky NDU im. M.Hoholya. Psykholoho- pedahohichni nauky, 2011, № 7.

Koliada M. Formuvannia aktyvnoho slovnyka anhliiskoi movy studentiv-filolohiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Formation of active English vocabulary of philology students in the process of learning a foreign language]. URL: <http://surl.li/fuvnc> (data zvernennia: 29.03.2023).

Konoplianyk L. M., Kovalenko O. O. (2016) Vykorystannia avtentychnykh videomaterialiv dlia formuvannia inshomovnoi profesiinoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh inzheneriv [The use of authentic video materials for the formation of foreign language professional communicative competence of future engineers]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia»*, Vol. 2 (9). P. 90–96.

Moskalenko T. Aktyvnyi i pasyvnyi slovnyk anhliiskoi movy studentiv-filolohiv u protsesi vyvchennia dystsypliny «Praktyka perekladu» [Active and passive English vocabulary of philology students in the process of studying the discipline "Translation Practice"]. URL: <http://surl.li/fuvoi> (data zvernennia: 29.03.2023)

Muntian A. O. (2015) Vykorystannia avtentychnykh pysmovykh ta audio / video materialiv pry navchanni inozemnoi movy: [preprynt]. [The use of authentic written and audio / video materials in teaching a foreign language: [preprint]] *Anhlistyka ta amerykanistyka: zb. nauk. pr.*, Vol. 12. P. 88–94.

Rybalchenko O. Formuvannia aktyvnoho slovnyka anhliiskoi movy studentiv-filolohiv u protsesi vyvchennia dystsypliny «Praktyka perekladu» [Formation of an Active English Vocabulary of Philology Students in the Process of Studying the Discipline "Translation Practice"]. URL: <http://surl.li/fuvht> (data zvernennia: 29.03.2023).

Khatser G. (2021) Educational technology for improving english-speaking skills. *Materialy I Vseukrainskoi nauково-praktychnoi Internet-konferentsii «Problemy vykladannia inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity»*. P. 66–69.

Lynda Edwards, Rachael Roberts, Rod Fricker High Note 5 . Pearson, 2020. 189 p.

Nation, P. Learning vocabulary in another language. Cambridge: Cambridge University Press., 2001.

**COGNITIVE NARRATOLOGY AS AN INSTRUMENT
OF A TEXT OF FICTION COGNITION
КОГНІТИВНА НАРАТОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІЗНАННЯ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

Василь БЯЛИК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

v.bialyk@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7428-7145>

The present article is based on the author's review of the monograph by Oksana Melnychuk "The Constants of Experience of Non-Verbal in English Fiction Discourse" which was published in the "Volynski Oberehy" Publishing House in Rivne in 2023. The major emphasis is made on the elucidation of the crucial issues and the role of cognitive and narratological approach in revealing the experience constants of non-verbal in a fiction discourse. The structure, cognition and interpretation are considered to be the most important factors that underlie the foundation of the research. Any linguistic process may be interpreted in terms of structuralism, having structure as its basic notion, the latter meets the requirements of integrity, transformation, and self-regulation. Structuralism as a productive method in humanities studies has proved to be a general linguistic methodology and fosters the development of this philosophical concept as related to the models of consciousness, psyche, language structures, thinking, the components of human actions. On the other hand, cognition, and cognitive and narratological approach in particular, focuses on sense study of a text of fiction aimed at explication of the constants of experience of non-verbal. The text is an organization of human knowledge and experience, with the consciousness of the narrator (implicit author) being a mediator. Finally, interpretation includes theoretical background of understanding and reception of a prose fiction text while the analysis of the factual material is the realization of the constants of experience of non-verbal in a discourse. Employing hermeneutic problems of interpretation involves cognitive perspective of literary text theories as for the analysis of its perception.

Key words: cognitive and narratological approach, cognition, structure, interpretation, constant, discourse, non-verbal.

Допис презентує рецензію автора на монографію Оксани Мельничук "Константи досвіду невербального в англomовному художньому дискурсі": [монографія]. Рівне: Волин. береги, 2023. 312 с. Основна увага приділяється висвітленню ключових питань та ролі когнітивно-нарatологічного підходу у виявленні констант досвіду невербального в художньому дискурсі. Структура, когніція та інтерпретація тлумачаться як основоположні чинники, що закладають основу проведеного дослідження. Будь-який лінгвістичний процес чи явище можливо пояснити насамперед з погляду структуралістської методології. Одним з основних понять структуралізму є поняття структури, яка задовольняє умови цілісності, трансформації та саморегулювання. Структуралізм як продуктивний метод у гуманітарних науках є загальною мовознавчою методологією та сприяє розвитку цієї філософської концепції у зв'язку з вивченням моделей свідомості, психіки, структур мови, мислення, компонентів людських дій. З іншого боку, когніція, когнітивно-нарatологічний підхід зокрема, зосереджується на вивченні смислу тексту та спрямований на експлікацію констант досвіду невербального. Текст є організацією людського знання та досвіду за посередництвом свідомості наратора (імпліцитного автора). Нарешті, інтерпретація є теоретичним підґрунтям розуміння та сприйняття прозового художнього тексту, а аналіз фактичного матеріалу є реалізацією констант досвіду невербального у дискурсі. Звернення до герменевтичних проблем інтерпретації залучає когнітивну перспективу теорій літературного тексту щодо аналізу його сприйняття. Розгортання фреймової моделі забезпечує пізнання художнього прозового тексту як надскладного, варіативного смислу, увиразненого на наративних рівнях у взаємодії наратора ↔ персонажів. У смисловому просторі художнього тексту розуміння та інтерпретація пов'язані з реалізацією констант досвіду невербального на семантичному, граматичному, тематичному та наративному рівнях. Приклади реалізації констант досвіду невербального у дискурсі аналізованих текстів демонструють, що читач актуалізує константи досвіду невербального як семантичні, граматичні та змістові позначення невербальної комунікації/поведінки у структурі оповідного сюжету.

Ключові слова: когнітивно-нараторологічний підхід, структура, когніція, інтерпретація, невербальне, константа, дискурс.

Вступ. Розвиток лінгвістичної галузі з урахуванням досягнень когнітивної науки, зокрема, когнітивної нараторології, дозволяє по-новому розглядати лінгвістичні явища з урахуванням їх смислотворчого потенціалу у системі англomовного художнього дискурсу. Так, Оксана Мельничук у монографічній розвідці «Константи досвіду невербального» долучає когнітивно-нараторологічну методологію, яка об'єднує когнітивне та нараторивне як єдину схему пізнання смислу художнього тексту, скеровану на аналіз його оповідного світу й пов'язану з виявленням констант досвіду невербального в англomовному художньому дискурсі як свідчення багатомірності нараториву.

Авторка зауважує, що нараторологічний підхід розпрацьовує описи нараториву як особливого типу тексту, як вербального, слухового чи зорового уявлення, художньої форми комунікації, залучаючи герменевтичні основи теоретизації когнітивних параметрів з метою подальшої сприйнятності нараторивів. Перспектива когнітивної лінгвістики охоплює низку теорій та підходів, які мають спільну тезу про те, що мова є інтегральною частиною пізнання, яка відтворює взаємодію культурних, психологічних і комунікативних чинників, які можуть бути зрозумілими у контексті об'єктивації, вербалізації, актуалізації та профілізації констант досвіду невербального та їх ментального/психічного моделювання у системі тексту. Когнітивно-нараторивна методологія об'єднує «когнітивне» та «нараторивне» як єдину схему пізнання художнього прозового тексту.

Актуальність представленої праці, на наш погляд, зумовлена тим, що попри виразно інтегрально-міждисциплінарний характер теорій невербальної комунікації/поведінки, досі немає синтетичних досліджень, які б зосереджували увагу на текстовому системному аналізі констант досвіду невербального як ментальній/психічній сутності, втіленій категорії об'єктивного світу, яка актуалізована у дискурсі художнього прозового тексту мовними знаками – словами-лексемами як мовленнєво-мислиннєва діяльність персонажа, що охоплює кінетичні та паралінгвістичні явища.

Методи дослідження. Оскільки об'єктом дослідження є монографія вченої, то основним методом дослідження базових положень та постулатів, викладених в ній, є метод критичного аналізу. Предметом аналізу є структура наукового видання, логічність його побудови та викладу основних ідей. Рецензія на монографію має лише окреслити місце рецензованої наукової праці в науці про мову та вказати на її теоретичну і практичну цінність як для науковців, так і усіх, хто цікавиться філологічними проблемами. З огляду на це, автор не вбачав необхідності використовувати бібліографічний апарат таким чином, як це робиться при написанні конвенціональної наукової статті, а дотримується канонів, притаманних для наукової рецензії.

Результати та обговорення. Поняття *невербального* у термінах невербальної поведінки/комунікації є детально розпрацьованим у таких суміжних галузях як психологія (характеристики використання жестів, постав, виразу обличчя, відстані, голосу), семіотика (вивчення невербальної поведінки як різних знаків), теорія комунікації (прагматичний ефект елементів невербальної комунікації), теорія штучного інтелекту (моделювання інтелектуальних систем розпізнавання обличчя, рухів, голосу людини). Уведення поняття *невербального* у простір художнього тексту як досвіду, вираженого мовними знаками, потребує, на думку автора, залучення терміну «константи досвіду *невербального*» як втіленої ментальної/психічної сутності у дискурсі наратора ↔ персонажів.

У праці наголошено, що константи досвіду *невербального*, функціонуючи у дискурсі сучасних британських художніх текстів, є перехрестям теоретичних ідей, пов'язаних зі структуралізмом, когнітивізмом, герменевтикою та філософією (емпіризмом). Саме така поліфонійність теоретико-методологічної бази зумовлює необхідність звернення до теоретичної моделі структурування знання – когнітивної схеми, що стає засобом пізнання нараториву, об'єднуючи системи пов'язаних знань, необхідних читачеві для з'ясування складних

сплетінь неоднозначних смислів, які уможливають розуміння та інтерпретацію констант досвіду невербального як частини смислу тексту. Представлена у другому розділі рівнева схема чітко окреслює чотири сфери знання: *структурну, когнітивну, інтерпретаційну та емпіричну*. Структура розкриває значення наративних рівнів у художньому тексті, когніція пов'язана із залученням фреймової моделі. Інтерпретація обґрунтовує сутність дискурсу наратора ↔ персонажів. Сутність та значення представлених сфер знання є розпрацьованими в однойменних розділах.

У *першому розділі «Структура»* авторка зауважує, що структуралізм як продуктивний метод у гуманітарних науках є загальною мовознавчою методологією та сприяє розвиткові цієї філософської концепції у зв'язку з вивченням моделей свідомості, психіки, структур мови, мислення, компонентів людських дій. Будь-який лінгвістичний процес чи явище можливо пояснити насамперед з погляду структуралістської методології. Одним з основних понять структуралізму є поняття структури, яка задовольняє умови цілісності, трансформації та саморегулювання. Розуміння структури французькими літературознавцями полягало у розгляді складових елементів як функцій, акцентуванні на проблемі синхронії. Так, Р. Барт, К. Бремон, А.-Ж. Греймас, Ж. Женетт, Ц. Тодоров намагалися з'ясувати внутрішню структуру смислотворення і сюжетної побудови оповіді та створити систематизовану, формалізовану, загальну типологію наративних категорій. У цьому розділі виправданим є звернення до філологічної основи розвідки – саме «Поетика» Аристотеля є теоретичним підґрунтям аналізу властивостей типів літературних текстів. Античні терміни поетики, переосмислені та розпрацьовані у наратології, охоплюють: мімезис (показ), дієгезис (розповідь), мітос (сюжет), дію (праксіс), персонажа (етос). Вивчаючи структуру художнього твору, Аристотель зауважує не тільки кількісні (величина, симетрія), але і якісні параметри: будову або композицію художнього твору. Відтак естетичний твір повинен володіти органічною структурою – мати початок, середину і кінець. Аристотель наголошує на зв'язку художнього процесу з активною пізнавальною діяльністю людини (читача).

Другий розділ «Когніція» Оксана Мельничук присвячує когнітивно-нاراتологічній методології вивчення смислу художнього прозового тексту з метою експлікації констант досвіду *невербального*; вона визнає передусім те, що текст є організацією людського знання та досвіду за посередництвом свідомості наратора (імпліцитного автора) та скерований на читача. Константи досвіду невербального реалізуються (об'єктивуються, вербалізуються, актуалізуються, профілізуються) у дискурсі художнього прозового тексту як ментальна/психічна схема, що містить сукупність структурних, когнітивних та інтерпретаційних компонентів, об'єднаних філософським розумінням емпіризму. Авторка тлумачить художній прозовий текст як об'єкт сприйняття і розуміння, що передбачає інтерпретацію, а отже вилучення та тлумачення визначеної інформації. Архітектоніка та мовні засоби тексту забезпечують формування когнітивної схеми, яка скеровує розуміння художнього прозового тексту читачем. Текст як форма комунікації містить семантичні одиниці та сигнали, які є необхідними та достатніми для побудови на його основі «правильної» і осмисленої ментальної/психічної моделі реалізації смислу. Важливим є, як вважає Оксана Мельничук, процес вилучення (отримання) знань з художнього прозового тексту, що вимагає особливих засобів опрацювання мовного матеріалу. До цього процесу, когнітивного/пізнавального за своєю суттю, який розпочинається зі сприйняття друкованих слів, є долученими знання мови, розуміння світу у зв'язку з когнітивними структурами. Усвідомлення смислу не відбувається суто на раціональному рівні, бо пізнання пов'язане з емоціями, оцінками та семантичною актуалізацією значень констант досвіду невербального у дискурсі художнього прозового тексту.

Наведений у розділі аналіз наукових теорій спонукає до висновку, що текст є взірцем складної когнітивної та мовної форми – його створення та розуміння охоплює залучення ментальних моделей: пізнавального засобу конструювання реальності світу та смислу художнього тексту. Такими ментальними моделями є схеми, які у різних дослідницьких парадигмах, зокрема у психології та теорії штучного інтелекту, набувають різних

термінологічних означень: фрейми, сценарії, скрипти, пропозиційні моделі, однак виконують спільне завдання, що полягає у організації, впорядкуванні, конструюванні знання про світ та його схемному представленні. При цьому схеми, або ментальні моделі, є внутрішніми моделями світу індивіда, когнітивними репрезентаціями зовнішньої реальності; це когнітивні конструкти організації та інтерпретації інформації, які є об'єктами вивчення у філософії, педагогіці, когнітивній науці, когнітивній психології, моделюванні штучного інтелекту. У когнітивній наратології схеми як інструменти організації знання використовуються як ефективні інструменти для моделювання розуміння смислу художнього прозового тексту та реалізації знання про невербальну комунікацію/поведінку.

«Інтерпретація» є третім розділом монографії, який містить і теоретичні основи сприйняття й розуміння художнього прозового тексту, і аналіз фактичного матеріалу – реалізацію констант досвіду *невербального* у дискурсі. Оксана Мельничук, аналізуючи відповідні наукові розвідки, вважає, що інтерпретація художнього прозового тексту побудована на відкритості текстів, залучає поняття герменевтичного кола, має опертя на філософію задля розкриття смислу тексту як змісту людського буття (Г. Гадамер, М. Хайдеггер, Ю. Хабермас, П. Рікер). Інтерпретація виникає як розуміння письмового тексту загалом і стає, за В. Дільтеєм, досвідом, вираженням, осягненням смислу, що втілений у дискурсі тексту. Авторка стверджує, що герменевтика є інтерпретацією знаків, символів і текстів, які пов'язують людину з її оточенням. Текст, за П. Рікером, є лінгвістично опосередкованим досвідом – будь-який зміст індивідуального та соціального досвіду є завжди семіотично-опосередкованим для свідомості. Звернення до герменевтичних проблем інтерпретації спонукає Оксану Мельничук залучати когнітивну перспективу теорій літературного тексту щодо аналізу його сприйняття. Когнітивна герменевтична розвідка охоплює вивчення символічних систем – текстів, які містять вербалізацію досвіду – уявлення про невербальну комунікацію/поведінку, актуалізоване як константи досвіду *невербального* у системі наративних рівнів та дискурсі персонажа.

У розділі пояснено, що відкритість тексту для інтерпретації, з покликанням на рецептивну естетику, передбачає визнання ролі читача, який є одночасно носієм і творцем соціокультурного виміру уявлення про художній прозовий текст та його сприйняття. Художній прозовий текст є відкритою багаторівневою структурою, орієнтованою на реципієнта-читача (В. Ізер, Г. Яусс). Композиційне завершення тексту є формальним завершенням внутрішньої дії тексту, яку виконує читач. Спроможність читача бути учасником текстового світу і мислити його значеннями є переконливим аргументом існування вічного полілогу як процесу онтологічної гри. Відтак перетин світу тексту та світу читача уможливує «нарративну тотожність» (за П. Рікером). Отже, є виправданим твердження авторки про те, що константи досвіду *невербального* втілюють досвід, знання автора-наратора та читача про невербальну комунікацію, жестову, голосову, рухову семіотичну взаємодію, на тлі якої невербальні знаки комунікації (загальнотекстової та персонажної) є вербалізованими у письмовому дискурсі, англійській прозі з метою відтворення реальних об'єктів та процесів у проєкції художнього світу. Ментальні/психічні стани персонажів, які є «потокотом емотивних сигналів» за Д. Германом, еквівалентні семантичній, граматичній організації тексту та його нарративній структурі.

Оксана Мельничук доводить, що розгортання фреймової моделі забезпечує пізнання художнього прозового тексту як надскладного, варіативного смислу, увиразненого на нарративних рівнях у взаємодії наратора ↔ персонажів; вона пропонує ефективну схему розуміння та інтерпретації констант досвіду *невербального* у смисловій тканині художнього прозового тексту – фреймову систему, запропоновану М. Мінським, яка охоплює поверхневі та глибинні рівні тексту. Відтак у смисловому просторі художнього тексту розуміння та інтерпретація пов'язані з реалізацією констант досвіду *невербального* на семантичному, граматичному, тематичному та нарративному рівнях. Приклади реалізації констант досвіду *невербального* у дискурсі аналізованих текстів демонструють, що читач актуалізує константи досвіду *невербального* як семантичні, граматичні та змістові позначення невербальної комунікації/поведінки у структурі оповідного сюжету. З одного боку, художній прозовий текст

є автономним об'єктом естетичної дійсності, що не залежить ні від свого автора, ні від читача; з іншого боку, художній текст – це те, що зафіксоване у свідомості читача, який сприймає визначений текст. Отже різні рівні сприйняття взаємодіють у схемі (ментальній/психічній моделі), яка скерована на структурування, розуміння, пізнання та інтерпретацію смислу художнього прозового тексту.

Висновки. Вивчення констант досвіду невербального як мовної та мовленнєвої реалізації системи фреймів у художньому дискурсі є намаганням об'єднати, опрацювати та систематизувати досвід невербальної комунікації/поведінки, отриманий у фактичному людському спілкуванні. Сучасне текстотворення у сфері художньої літератури скероване на новаторство та експериментаторство, що стосується взаємодії автора та читача через порушення традиції та прагненням викликати незвичну читацьку реакцію, зважаючи на константи досвіду невербального. Фреймова модель є інтерпретаційною, охоплюючи свідомість читача як наратора та/або імпліцитного читача, який виявляє смисли тексту, залучаючи суб'єктивний досвід переживання емоцій.

Монографічна розвідка Оксани Мельничук є спробою панорамного висвітлення та інтерпретації констант досвіду невербального, змодельованих як система поверхневих (семантичних, синтаксичних) та глибинних (тематичних, наративних) фреймів у дискурсі художнього прозового тексту – складного рівневого об'єкта, наповненого амбівалентними та латентними смислами, що передбачає його відкритість для суб'єкта пізнання, або читача як співучасника когнітивного та комунікативного процесу.

Монографія виконана з опертям на широку теоретичну основу лінгвістики тексту, наратології та суміжних галузей. Праця містить іменний та предметний покажчики, науковий глосарій. На наш погляд, представлена розвідка є рушійною мотивацією для подальших змістовних когнітивно-нاراتологічних студій в Україні.

ЗМІСТ

Батринчук З., Сурадейкіна Т., Берча І. Стилістичні особливості мікроблогу Джо Байдена в мережі Twitter	3
Букрєєва Л., Діденко Н. Порівняльний аналіз стилістичних засобів у перекладах «Книги Екклезіяста» німецькою мовою.....	11
Гнатковська О., Сапожник І., Сурадейкіна Т. Етимологічні характеристики фразеологічних одиниць із зоокомпонентом в англійській мові	20
Кійко С., Рубанець Т. Лінгвокреативний потенціал конверсії в англійській мові	26
Кійко С., Якубович І. Семантичні характеристики топонімів Німеччини	36
Кійко Ю. Вживання антропонімів у сучасному німецькому й українському медіадискурсах.....	46
Колісниченко Т., Осовська І. Ключові концепти повоєнної України в колективному когнітивному просторі українців та представників англомовного етнопростору.....	52
Кошельник Б., Сапожник І. Лінгвальні особливості реалізації кіноархетипів жіночих персонажів у сучасному кінодискурсі на матеріалі серіалу “Why Women Kill”	59
Лопатюк Н. Функціональна парадигма нефінітних речень з нефінітною формою дієслова – частиною предикативної конструкції (на матеріалі статей англійських інтернет-газет).....	67
Мельник Ю. Німецькі іменні композити з дієслівним компонентом: семантико-парадигматичний аналіз	75
Мізін К., Шемуда М. Інтерактивні технології ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань у процесі вивчення іноземної мови	84
Найдеш О., Рихло В. Фоносемантичні особливості феміністичних текстів сучасної німецької прози.....	92
Томнюк Л., Гавронська Л. Особливості перекладу німецьких трудових договорів українською мовою.....	99

Томнюк Л., Шуляр А. Особливості перекладу дублетів українською мовою (на матеріалі німецькомовних та англомовних юридичних текстів).....	109
Федич Г., Ковалюк М. Метафорична репрезентація концепту CONFLICT в американському та британському політичних дискурсах (на основі образних метафор)	118
Черська Ж. Особливості використання засобів вербалізації концепту ALTRUISMUS в умовах інтеграційних процесів (на матеріалі німецьких публіцистичних текстів).....	125
Якимчук В. Персуазивність в промовах спікерів TED Talks з питань ментального здоров'я.....	131
Kostenko V., Solohor I., Bieliaieva O. Interactional metadiscourse markers in dentistry case reports.....	138
Kotenko M. Peculiarities of the reproduction of idioms in multiple Ukrainian translations	147
Oryshchuk S. Methodological aspects of using modern technologies for the development of active and passive vocabulary of language students in higher education institutions	153
Бялик В. Когнітивна наратологія як інструмент пізнання художнього тексту	161

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002 р.